BÜTÜN ESERLERİ: 7

Virginia Woolf

Orlando

Çeviren: İLKNUR ÖZDEMİR

KIRMIZIKEDİ
ÇAĞDAŞ KLASİKLER

Virginia Woolf

İngiliz yazar ve eleştirmen. 25 Ocak 1882'de Londra'da doğdu. 20. yüzyılın en önemli modernist romancılarından biri olarak kabul edilmesini sağlayan "bilinçakışı" tekniğinin en yetkin örneği *Mrs. Dalloway* 1925'te yayımlandı. Çağdaşlarının ve kendisinden sonra gelen yazarların biçemlerini derinden etkileyen bu anlatı tekniğini ilk kez *Gece ve Gündüz*'de (1919) kullandı. *Orlando* (1928), *Dalgalar* (1931), *Deniz Feneri* (1927), *Kendine Ait Bir Oda* (1929) adlı kitapları yanında denemeleri ve yazılarıyla da döneminin önde gelen edebiyat eleştirmenlerinden biridir. Eşi Leonard Woolf'la birlikte "Bloomsbury Grubu"nun kurucularındandır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında, 28 Mart 1941'de içine düştüğü ruhsal bunalım sonucu intihar etti. Elliden fazla dile çevrilen Woolf'un yapıtlarını çevirenler arasında Jorge Louis Borges ve Marguerite Yourcenar gibi tanınmış yazarlar da bulunmaktadır.

İlknur Özdemir

İstanbul'da doğdu. İstanbul Alman Lisesi'ni ve Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nü bitirdi. Almanca ve İngilizceden çok sayıda çevirisi ve *Senin Öykün Hangisi* adlı bir öykü kitabı vardır.

Başlıca Çevirileri: Paul Auster: *Yalnızlığın Keşfi, Yanılsamalar Kitabı, New York Üçlemesi*; Gabriel García Márquez: *Şili'de Gizlice*; Max Frisch: *Stiller*; J.M. Coetzee: *Utanç, Petersburglu Usta*; Michael Cunningham: *Saatler*; Günter Grass: *Yengeç Yürüyüşü, Soğanı Soyarken*; Hermann Hesse: *Klingsor'un Son Yazı*; Arundhati Roy: *Küçük Şeylerin Tanrısı*; Stefan Zweig: *Günlükler*; Bruno Schulz: *Tarçın Dükkânları*; Ian McEwan: *Cumartesi, Sahilde*; Ingeborg Bachmann-Paul Celan: *Kalp Zamanı*; Edith Wharton: *Keyif Evi*; Umberto Eco: *Genç Bir Romancının İtiraflar*ı; Virginia Woolf: *Mr. Dalloway, Kendine Ait Bir Oda, Dalgalar, Dışa Yolculuk, Orlando*; Pascal Mercier: *Lizbon'a Gece Treni, Sahnede Ölüm*; Sarah Quigley: *Orkestra Şefi*.

KIRMIZIKEDİ

Kırmızı Kedi Yayınevi: 350
Çağdaş Klasikler: 20

Özgün adı: *Orlando*

Orlando / Bütün Eserleri: 7
Virginia Woolf
Çeviren: İlknur Özdemir

© Bu çevirinin Türkçe yayın hakkı Kırmızı Kedi Yayınevi'nindir.

Yayın Yönetmeni: İlknur Özdemir

Editör: Mert Tanaydın
Kapak Tasarımı ve Grafik: Yeşim Ercan Aydın

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Eylül 2014, İstanbul
İkinci Basım: Mayıs 2015, İstanbul
ISBN: 978-605-4927-65-4
Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İSTANBUL
Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedikitap.com / www.kirmizikedikitap.com
www.facebook.com/kirmizikedikitap / twitter.com/krmzkedikitap
kirmizikediedebiyat.blogspot.com.tr
Ömer Avni M. Emektar S. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Virginia Woolf

Orlando

Çeviren: İlknur Özdemir

ROMAN

Orlando, erkek çocukken

V. Sackville-West'e

Çevirmenin Sunuşu

Kraliçe Victoria'nın ölümünden sonra büyük bir değişim geçiren İngiliz toplumunda eski ve yeni yaşam tarzları ve toplumsal değerler arasında hatırı sayılır bir fark oluşmuştu; bir kısım insanlar Viktorya devrinin (1837-1901) geleneksel değerlerine bağlı kalırken bazıları daha çağdaş ve liberal bir yaşam tarzını seçtiler. Ailevi değerlere saygı, ama bunun sonucunda zaman zaman ikiyüzlü davranma zorunluluğu, bireyin toplumsal durumundan memnun olup karşı çıkmaması, soylularla sıradan halk arasındaki sınıf farklılığının öne çıkması, cinsel konularda tutuculuk ve evliliğin ne olursa olsun kutsanması, paranın önemi, dar kafalılık, iffet taslama vb. kavramlar şeklinde özetlenebilecek bir hayata bakış açısına karşı çıktılar. Virginia Woolf'un, kendisi ve eşi gibi düşünen felsefeci, sanatçı, yazar ve entelektüellerle birlikte katıldığı Bloomsbury Grubu mevcut toplumsal ritüellere bu karşı çıkışın yoğunlukla somutlaştığı yerdi. Özellikle feminizm, savaş karşıtlığı ve cinsellik konusundaki farklı görüşleriyle öne çıkan Bloomsbury Grubu'nun felsefesi çerçevesinde ve 20. yüzyıl başı Londrası'nda oluşan bu hava içinde yazıldı *Orlando* ve konusuyla ses getirdi.

Virginia Woolf'un en eğlenceli romanı sayılan *Orlando*, aslında ölümsüz kahramanını 400 yıla yakın bir yaşam sürecinden geçiren fantastik bir biyografi. On altıncı yüzyılın başından 1928 yılına uzanan bir zaman diliminde süren upuzun bir yaşam. Woolf'un 6 ay gibi kısa bir zamanda tamamladığı *Orlando*, onun bir dönem birlikte olduğu Vita Sackville-West

üzerine kurulu; bu kitaba yazarın daha yapısal ve yoğun romanlarının arasında kendine verdiği bir tatil gibi de bakılabilir. Otuz altı yaşındayken erkekten kadına dönüşen Orlando'nun hikâyesi, Viktorya döneminin geleneksel biyografilerini hicveder nitelikte. Hikâye, cinsiyet, özgüven, hakikat, kimlik, toplumdaki yerimiz, edebiyat gibi konulara Woolf'un şiirsel üslubuyla dokunuyor. Woolf'un Vita'ya ve tercihlerine duyduğu romantik hayranlık kadar tarihe ve biyografilere uzun zamandır duyduğu ilgi de *Orlando*'yu büyük bir hızla ve coşkuyla yazmasına neden olmuştur. Sackville-West de kitaptaki Orlando gibi varlıklı bir kadındı, köklü ve soylu bir aileden geliyordu. Evliydi, ama Virginia Woolf'la da eleştirilere neden olan bir ilişkisi vardı. Roman, cinsiyet farklarını ve cinsel kimliği araştırırken eşcinselliği ayrıntılı bir biçimde betimlemekten uzak dursa da Orlando'daki cinsiyet değişimi cinslerötesi bir aşka işaret ediyor. Kitapta yer alan fotoğrafların ancak bir kısmının Vita'ya ait olduğunu, ötekilerinse Vita'nın babaevi olan Knole malikânesinde asılı portrelerden alındığını belirtmemiz gerek.

Yaşamımız boyunca yanıtlamaya çalıştığımız önemli bir soruyla meşguldür Orlando: Ben kimim ve hayatımı nasıl yaşamak istiyorum. Erkek olmanın ve kadın olmanın ne anlama geldiğini kahramanı üzerinden inceleyen Woolf, bu bağlamda iktidar ve kimlik sorununu da ele alıyor. Feminist söyleminin savunuculuğunu yapmaktan da geri kalmıyor. "*Bir erkeği düşündüğü sürece, bir kadının düşünmesine kimse itiraz etmez,*" diyor kitabın bir yerinde, istihzayla.

Kimlik kavramını incelerken fantastikle gerçeklik arasındaki çizgiyi bulanıklaştırıyor. Kendi ifadesiyle "*Orlando*'nun gerçeğe bağlı ama fantastik" olmasını istiyor. Bu fantastik öğelerden biri de romanda sunduğu şekliyle zaman kavramı.

Geçmişteki zamanla şimdiki zaman arasındaki hassas ilişki, geçmişle şimdinin, nesnel gerçeklikle öznel bilincin birleşmesi ve şimdiyi oluşturması, altı çizilen konular.

Orlando asırlar boyunca hayatta kalıyor, böylece Woolf, sadece bir tek bireyin hayatını anlatmıyor, bu uzayıp giden hayat içinde İngiliz İmparatorluğu'nun ve toplumunun geçirdiği değişimleri ve değişen zamanın bir bireyi uzun bir zaman sürecinde nasıl etkilediğini de gösteriyor.

Kitabın ilginç bir özelliği Orlando'nun erkek olduğu dönemde İstanbul'a büyükelçi olarak atanması ve orada kaldığı sürede yaşadıkları. En önemlisi de Orlando'nun hayatının dönüm noktasını, erkekten kadına dönüşmesini İstanbul'da yaşaması. Virginia Woolf iki kez geldiği Türkiye'den ve bu farklı kültürden etkilenmiş olabilir; yazarın romandaki bu önemli olay için neden bu şehri seçtiği çok açık değilse de Vita Sackville-West'in 1912-14 arasında İstanbul'da diplomat olarak bulunan kocasına eşlik etmesi nedenlerden biri olmalı. Vita orada hamile kalmıştı; Woolf, Vita'daki bu değişikliği, Orlando'daki erkek/kadın değişikliğine yansıtmış olmalı. Romanda Vita'nın kimliği gizlenmiş ve kadınlar arası aşk yerine her iki yönde cinsiyet değişikliği konmuştur, ancak Vita'nın ailesinin kitaba itiraz ettiğini, ilk başta yayınını engellediğini de söylemeliyiz. Vita da, yazdıklarında büyük etkisi olan, Virginia Woolf'u ve kuşkusuz *Orlando*'nun kurgusunu da etkileyen İstanbul ile ilişkisini kanıtlamıştır; ilk şiir kitabının adı *İstanbul: Sekiz Şiir*'dir.

İlknur Özdemir
Eylül, 2014

Önsöz

Bu kitabı yazmamda pek çok dostumun yardımı oldu. Bunlardan kimileri hayatta değil ve ünlü, bu nedenle adlarını anmaya pek cesaret edemiyorum, yine de Defoe, Sir Thomas Browne, Sterne, Sir Walter Scott, Lord Macauley, Emily Brontë, De Quincey ve Walter Pater'e sürekli şükran duymadan kimse okuyamaz ya da yazamaz – aklıma ilk gelen isimler bunlar. Ötekilerse halen hayatta, kendi tarzlarında belki onlar da aynı üne sahiplerdir ama tam da bu nedenle daha az iddialılar. Özellikle Mr. C. P. Sanger'e teşekkür borçluyum, onun arazi hukuku konusundaki bilgisi olmasa bu kitabı yazamazdım. Mr. Sydney-Turner'ın engin ve özel bilgileri, umuyorum ki, yapabileceğim birkaç elim hatayı engellemiştir. Mr. Arthur Waley'nin Çince konusundaki bilgilerinden –ne kadar olduğunu sadece ben bilebilirim– yararlanma imkânım oldu. Rusçamı düzeltmekte Madam Lopokova'nın (Mrs. J. M. Keynes) yardımını aldım. Resim sanatından ne anlıyorsam bunu Mr. Roger Fry'ın benzersiz ilgisine ve hayalgücüne borçluyum. Bir başka alanda da yeğenim Mr. Julian Bell'in sert olsa da son derece isabetli eleştirilerinden yararlanmış olduğumu umuyorum. Miss M. K. Snowdon'un Harrogate ve Cheltenham arşivlerindeki dur durak bilmez araştırmalarının sonuçsuz kalması bu işin zahmetli olmadığı anlamına gelmez. Burada tek tek sayamayacağım, başka dostlarım da, bana çeşitli şekillerde yardımcı oldular. Mr. Angus Davidson, Mrs. Cartwright, Miss Janet Case, Lord Berners (Elizabeth dönemi müziği konusundaki bilgileri olağanüstüydü),

Mr. Francis Birrell, ağabeyim Dr. Adrian Stephen, Mr. F. L. Lucas, Mr. ve Mrs. Desmond Maccarthy, eleştirmenlerin en esinlendiricisi, enişte m Mr. Clive Bell, Mr. G. H. Rylands, Leydi Colefax, Miss Nellie Boxall, Mr. J. M. Keynes, Mr. Hugh Walpole, Miss Violet Dickinson, Saygıdeğer Edward Sackville West, Mr. ve Mrs. St. John Hutchinson, Mr. Duncan Grant, Mr. ve Mrs. Stephen Tomlin, Mr. ve Leydi Ottoline Morrell, kayınvalidem Mrs. Sidney Woolf, Mr. Osbert Sitwell, Madam Jacques Raverat, Albay Cory Bell, Miss Valerie Taylor, Mr. J. T. Sheppard, Mr. ve Mrs. T. S. Eliot, Miss Ethel Sands, Miss Nan Hudson, yeğenim Mr. Quentin Bell (kurmaca alanında eski ve değerli bir çalışma arkadaşı), Mr. Raymond Mortimer, Leydi Gerald Wellesley, Mr. Lytton Strachey, Viskontes Cecil, Miss Hope Mirrlees, Mr. E. M. Forster, Saygıdeğer Harold Nicolson ve kızkardeşim Vanessa Bell'in adını anmakla yetineceğim; liste çok uzayacağa benziyor ve şimdiden fazlasıyla seçkinleşti. Çünkü bana en sevindirici anıları anımsatırken okurda herhalde kaçınılmaz olarak, sadece kitabın kendisinin boşa çıkaracağı beklentiler uyandırıyordur. Bu nedenle British Museum'un ve Arşiv Bürosu'nun çalışanlarına her zamanki nezaketleri için teşekkür ederek sözlerimi bitireceğim; ayrıca yeğenim Miss Angelica Bell'e, kendisinden başka kimsenin veremeyeceği bir destek için, eşime de araştırmalarım sırasında bıkmadan gösterdiği sabırla yardımcı olduğu ve bu sayfaların her zamanki gibi ulaşabilecekleri en üst derecedeki hatasızlığı borçlu oldukları engin tarihi bilgileri için teşekkür ederim. Bitirirken, önceki çalışmalarımın noktalama, bitkibilim, entomoloji, coğrafya ve kronoloji konularındaki düzeltilerini yüce gönüllülükle ve karşılık beklemeden yapan ve umarım ki bu vesileyle de hizmetini esirgemeyecek olan Amerika'daki bir beyefendiye, adını ve adresini kaybetmemiş olsaydım, teşekkür etmek isterdim.

1. Bölüm

Oğlan –günün modası cinsiyetini bir parça gizlese de erkek olduğu besbelliydi– bir Mağribi'nin çatı kirişlerinden sallanan kafasını doğramakla meşguldü. Kafa, eski bir futbol topu rengindeydi, çöküк yanaklarını ve hindistancevizinin saçakları gibi kalın, bir-iki tutam kaba, kuru saçı saymazsak biçimi de topu andırıyordu. Orlando'nun babası, ya da belki büyükbabası, Afrika'nın vahşi kırsalında, ayın altında birden ortaya fırlayan iri bir putperestin boynunu vurup almıştı o kelleyi; şimdi de o kafa, sahibini katletmiş olan beyefendinin devasa evinin çatı arasından eksik olmayan esintide usul usul sallanıp duruyordu.

Orlando'nun ataları çirişotu tarlalarında, taşlık alanlarda, tanımadıkları nehirlerin suladığı çayırlarda at koşturmuşlardı ve pek çok omuzdan pek çok renkte pek çok kafa kesmişlerdi, sonra da onları getirip çatıdaki kirişlerden sallandırmışlardı. Orlando da aynısını yapacaktı, yemin ediyordu. Ama ancak on altı yaşındaydı, onlarla birlikte Afrika'da ya da Fransa'da at koşturamayacak kadar gençti, bu yüzden annesinin ve bahçedeki tavuskuşlarının yanından sıvışıp çatı katındaki odasına gidiyor, orada kılıcını sağa sola savuruyor, saldırıyor, havayı yarıyordu. Bazen ipi kesiyor, kafatası yere düşüyordu, o zaman onu tutup yeniden ipe bağlaması gerekiyordu, biraz kibarlık gösterip ulaşılması zor olan bir yere tutturuyor, düşmanı da ona büzülmüş, kararmış dudaklarıyla zafer kazanmışçasına sırıtıyordu. Kafatası öne arkaya sallanıyordu, çünkü en

tepesinde yaşadığı ev o kadar büyüktü ki, sanki rüzgâr bile onun içinde hapsoluyor, yazın da kışın da kâh o yana kâh bu yana esiyordu. Üzerinde avcı motifleri olan yeşil kapı perdesi durmadan kımıldıyordu. Orlando'nun ataları oldum olası soylu kişilerdi. Başlarında taçlarıyla kuzeyin sislerinin arasından çıkıp gelmişlerdi. Odadaki yol yol karanlık ve zeminde çapraz desenler oluşturan sarı göller, penceredeki büyük armanın vitraylı camından giren güneşin eseri değil miydi? Orlando şimdi hanedan armasındaki leoparın sarı gövdesinin tam ortasında duruyordu. Pencereyi itip açmak için elini pervaza koyduğunda eli bir anda, tıpkı bir kelebeğin kanadı gibi kırmızı, mavi ve sarıya boyandı. Dolayısıyla, sembollerden hoşlananlar ve onları çözmeye meraklı olanlar, biçimli bacaklarını, güzel bedenini ve düzgün omuzlarını hanedan ışığı çeşitli renklerle bezemiş olsa da, pencereyi açarken Orlando'nun yüzünü sadece güneş ışığının aydınlattığını görebilirlerdi. Onunkinden daha dürüst, daha asık bir yüz bulmak mümkün değildi. Ne mutlu böyle birini karnında taşıyan anneye ve ne mutlu böyle birinin yaşamöyküsünü yazan kişiye! Ne annesinin küsmesine gerek vardır ne de biyografi yazarının bir romancının ya da şairin yardımını istemesine. Eylemden eyleme, zaferden zafere, görevden göreve geçmelidir, yazmanı da peşinden, ta ki ikisinin de arzularının doruk noktasında hangi makam varsa oraya ulaşana kadar. Bakıldığında Orlando tam da böyle bir kariyer için yaratılmıştı. Kırmızı yanakları ayva tüyleriyle kaplıydı; dudaklarının üzerindeki ayva tüyleri yanaklarındaki tüylerden azıcık daha kalındı. Dudaklarıysa küçüktü ve az bulunur beyazlıktaki inci gibi dişlerinin üzerinde hafifçe gergin duruyordu. Kısa, kalkık, sivri burnu kusursuzdu; saçları koyu renkti, kulakları ufaktı, başına yapışıktı. Ama ne yazık ki alnıyla gözlerinden söz etmeden bu gençliğe özgü güzellikleri

bitirmek mümkün değil. Ne yazık ki insanlar nadiren bu üçünden yoksun olarak dünyaya geliyorlardı; çünkü pencerenin önünde duran Orlando'ya bakar bakmaz gözlerinin birer ıslak menekşeye benzediğini kabul ederdiniz, öyle iriydiler ki sanki içlerini tıka basa dolduran su onları genişletmişti; alnı, iki boş madalyona benzeyen şakaklarının arasına sıkıştırılmış bir mermer kubbe gibi kavisliydi. Gözlerine ve alnına bakar bakmaz övgülere girişiriz. Gözlerine ve alnına bakar bakmaz beğenmediğimiz binlerce şey olduğunu kabul ediyoruz ama her iyi biyografi yazarı bunları görmezden gelmeyi amaçlar. Peşinde hizmetçisi Twitchett'le tavuskuşlarını beslemek üzere dışarı çıkan, yeşiller giymiş çok güzel bir kadın olan annesininki gibi manzaralar onu rahatsız ederdi; bazı manzaralar da heyecan verirdi –kuşlar ve ağaçlar; ve ölüme âşık ederlerdi –akşamın göğü, yuvaya dönen kargalar; ve böylece, beynine giden döner merdiveni tırmanan –ki ferah bir yerdi beyni– bütün bu görüntüler ve bahçedeki sesler de, çekiç darbeleri, kesilen odunlar da, tutkuları ve duyguları ayaklandırır ve bir karmaşa başlatırdı ki her iyi biyografi yazarı bundan nefret eder. Ama devam edelim – Orlando yavaşça başını içeri çekti, masaya oturdu ve hayatının her günü, bu saatte ne yapıyorsa onu yapan biri gibi yarı bilinçli-yarı bilinçsiz, üzerinde "Aethelbert: Beş Perdelik Trajedi" yazan bir defter çıkardı, eski, lekeli bir kaz tüyünü mürekkebe batırdı.

Çok geçmeden ondan fazla sayfayı şiirle doldurmuştu bile. Hiç takılmadan yazdığı belliydi, ama soyuttu yazdıkları. Kötülük, Suç, Istırap, yazdığı dramın başkişileriydi; hiç olmayacak topraklardan krallar ve kraliçeler vardı; korkunç komplolar kafalarını karıştırıyor, soylu duygular sarıp sarmalıyordu; onların söylediği bir tek sözü bile kendisi söylemezdi, ama yaşına göre –on yedisinde bile yoktu– ve on altıncı yüzyılın

sonuna daha birkaç yıl olduğu düşünülürse, hepsini dikkat çekecek derecede akıcı ve güzel kotarıyordu. Bununla birlikte sonunda durdu. Bütün genç şairlerin sürekli yaptığı gibi o da doğayı betimliyordu, yeşilin tonunu kusursuz verebilmek için de o nesnenin kendisine bakıyordu (bu noktada herkesten daha fazla cesaret sahibiydi), ki bu nesne de pencerenin altındaki defne ağacıydı. Ondan sonra, doğal olarak artık yazamadı. Doğadaki yeşil bir şeydir, edebiyattaki yeşil başka bir şey. Doğayla edebiyat arasında doğuştan bir antipati var gibidir, yan yana getirilseler birbirlerini parçalarlar. Orlando'nun şimdi gördüğü yeşil renk, uyağını bozmuş, veznini dağıtmıştı. Daha da ötesi, doğanın kendine özgü birtakım oyunları vardır. Çiçeklere konan arılara bakın pencereden, esneyen bir köpeğe, batan güneşe; "güneşin batışını daha kaç kez göreceğim" diye düşünün filan (çok bilinen bir düşünce olduğu için yazmaya değmez), o zaman kalemi elinizden bırakırsınız, pelerininizi alıp odadan çıkarsınız, çıkarken de ayağınızı boyalı bir sandığa çarparsınız. Çünkü Orlando biraz sakardı.

Kimseyle karşılaşmamaya dikkat ediyordu. Bahçıvan Stubbs geliyordu karşıdan. Adam geçene kadar bir ağacın arkasına saklandı. Bahçe duvarındaki küçük bir kapıdan dışarı çıktı. Bütün ahırların, köpek kulübelerinin, bira üretilen yerlerin, marangozhanelerin, çamaşırhanelerin, mum yapılan, öküz boğazlanan, at nalı hazırlanan, deri yelek dikilen yerlerin uzağından dolaştı –çünkü ev, çeşitli işler yapan adamların doldurduğu gürültülü bir kasabaydı– kimseye görünmeden parktan geçip tepeye uzanan eğreltiotu kaplı patikaya ulaştı. Nitelikler arasında belki de bir kan bağı vardır; biri öbürünü peşinden götürüyordur; biyografi yazarı bu noktada, sakarlıkla yalnız kalma arzusunun sıklıkla eşleştiğine dikkat çekmelidir. Bir sandığa ayağı takılıp tökezleyen Orlando doğal olarak

kimsenin olmadığı yerleri, geniş manzaraları, kendini sonsuza, sonsuza, sonsuza kadar yalnız hissetmeyi seviyordu.

Uzun bir sessizlikten sonra nihayet, "Yalnızım" diye fısıldadı, bu anlatıda ağzım ilk kez açıyordu. Tepeye tırmanırken eğreltiotlarının ve alıç çalılarının arasından, geyikleri ve vahşi kuşları ürküterek hızla geçmiş, tek bir meşe ağacının süslediği bir yere ulaşmıştı. Orası çok yüksekti, öyle yüksekti ki, aşağıda on dokuz İngiliz kontluğu görülebiliyordu; bulutsuz günlerde, hava da güzelse otuzu, hatta kırkı buluyordu görülen kontluklar. Bazen Manş Denizi de görülebiliyordu, birbirinin üstüne binen dalgalarıyla. Nehirler ve üzerlerinde kayan gezi tekneleri de görülebiliyordu; denize açılan kalyonlar da; top ateşlerinin boğuk sesleri duyulan, bacalarından duman yükselen donanma gemileri de; ve sahildeki kaleler de; ve çayırların arasındaki şatolar da; şurada bir gözetleme kulesi, orada bir kale de; bazen de Orlando'nun babasınınki gibi, vadide kümelenmiş, duvarlarla çevrili bir kasabaya benzeyen büyük bir malikâne. Doğuda Londra'nın sivri kuleleri ve şehrin dumanları vardı; ve belki ufuk çizgisinin tam üstünde rüzgâr doğru yönden eserse, Snowdon'un sarp doruğu ve oluklu yamaçları da bulutların arasından yükselirdi. Orlando bir an durarak saydı, gözledi, tanıdı. Şurası babasının eviydi; öteki de amcasınınki. Oradaki ağaçların arasındaki o üç büyük kule teyzesine aitti. Fundalıklar onlarındı, orman da; tavuskuşlarıyla geyikler, tilki, porsuk ve kelebek de.

Derin derin iç geçirdi ve kendini meşe ağacının altına attı – bu kelimeyi hak edecek kadar tutkuluydu hareketleri. Yazın bütün bu geçiciliğinin altında, altındaki toprağın omurgasını hissetmek hoşuna gidiyordu; meşe ağacının sert köklerini böyle algılıyordu çünkü; ya da, imgeler birbirini izlediğinden, iri bir atın sırtında görüyordu kendini, ya da sağa sola savrulan

bir geminin güvertesinde – sert olduğu sürece, herhangi bir şey olabilirdi, çünkü avare kalbini bağlayabileceği bir şeye ihtiyaç duyuyordu; yan tarafını çekiştirip duran kalbini; her akşam dışarı çıktığında, yaklaşık bu saatlerde rayihalı ve tutkulu fırtınalarla doluymuş gibi görünen kalbini. Onu meşe ağacına bağladı ve orada yatarken içindeki, çevresindeki çırpınmalar duruldu; küçük yapraklar sarktı, geyikler durdu; soluk yaz bulutları oldukları yerde kaldılar; yerdeki kolları bacakları kurşun gibi ağırlaştı; öyle sakin yattı ki geyikler yavaş yavaş yanına yaklaştılar, kargalar etrafında dönendiler, kırlangıçlar dalıp daireler çizdiler, sinekkuşları hızla geçtiler, sanki bir yaz akşamının bütün bereketi ve şehvetli faaliyeti onun bedenine bir örümcek ağı gibi dolanmıştı.

Bir saat kadar sonra –güneş hızla alçalıyordu, beyaz bulutlar kızarmıştı, dağlar eflatun, ormanlar mor olmuş, vadiler kararmıştı– bir borazan sesi duyuldu. Orlando ayağa fırladı. Tiz ses vadiden geliyordu. Aşağılardaki karanlık bir noktadan; sabit, belirli bir noktadan; bir labirent olabilirdi, duvarlarla çevrili bir kasaba; ses, vadideki kendi büyük evinin ta içinden geliyordu, önceden karanlık olan ev, Orlando bakarken ve tek borazanın sesi, kendisine katılan başka, daha da tiz seslerle çoğalırken karanlığını yitirdi, ışıklar delik deşik etti o karanlığı. Bazıları ufak, telaşlı ışıklardı, sanki hizmetkârlar koridorlarda kendilerini çağıranların yanına koşuyorlardı; kimileri de yüksekteydi, parlak ışıklardı, sanki gelmeyen konuklar için hazırlanmış boş balo salonlarında yanıyorlardı; bazıları da alçalıyor ve sallanıyor, iniyor ve kalkıyordu, işlerini görürken eğilen, çömelen, kalkan, bir şey alan, arabasından inen yüce bir prensesi eve girerken büyük bir saygıyla koruyan, ona eşlik eden uşakların ellerindeydiler. Avluda at arabaları dönüp uzaklaşıyorlardı. Atlar başlarındaki tüyleri sallıyorlardı. Kraliçe gelmişti.

Orlando daha fazla seyretmedi. Yokuş aşağı koştu. Küçük bir kapıdan içeri girdi. Dönerek yükselen merdivenden yukarı fırladı. Odasına ulaştı. Çoraplarını odanın bir tarafına fırlattı, deri yeleğini öbür tarafına. Başını suya soktu. Ellerini iyice temizledi. Tırnaklarını kesti. Boyu on beş santimi geçmeyen bir aynanın ve birkaç eski mumun yardımıyla, ahır saatinin gösterdiği on dakikadan az bir zamanda kırmızı pantolonunu, dantel yakasım, tafta yeleğini ve üzerinde iki yıldızçiçeği büyüklüğünde süs güller olan ayakkabılarını giydi. Hazırdı. Yanakları pençe pençeydi. Heyecanlıydı. Ama çok geç kalmıştı.

Bildiği kestirme yolları seçerek pek çok odadan ve merdivenden geçti, evin ta öbür ucundaki balo salonuna yöneldi. Ama yarı yolda, arkada, hizmetkârların yaşadıkları bölüme gelince durdu. Mrs. Stewkley'in oturma odasının kapısı açıktı – kuşkusuz bütün anahtarlarını alarak hanımefendisine hizmet etmeye gitmişti kadın. Ama hizmetkârların yemek yediği masada, yanında bir maşrapa, önünde bir kâğıtla oldukça şişman, kılıksız bir adam oturuyordu, boynundaki kırmalı yaka pek temiz değildi, kaba kumaştan giysileri kahverengiydi. Elinde kalem tutuyor ama yazmıyordu. Bir fikir üzerinde kafa yorar, o fikrin kendi hoşlanacağı bir biçim almasını ya da harekete geçmesini bekler gibiydi. Tuhaf dokulu yeşil bir taş gibi donuk olan patlak gözleri bir noktaya dikiliydi. Orlando'yu görmedi. Orlando'nun acelesi olsa da olduğu yere çakıldı. Bu adam bir şair olabilir miydi? Şiir mi yazıyordu? "Bu koca dünyadaki" demek istedi adama, "her şeyi anlatın bana" –çünkü Orlando, şairler ve şiirler hakkında en çılgın, en tuhaf, en sıra dışı fikirlere sahipti– ama insan kendisini görmeyen bir adamla nasıl konuşur? Sizi değil de insan yiyen devleri, satirleri, hatta belki denizin derinliklerini gören biriyle? Orlando orada dikilip seyrederken adam kalemini parmaklarının arasında evirip

çevirdi, gözlerini bir yere dikti ve düşündü; sonra, bir çırpıda altı dize yazdı ve başını kaldırıp baktı. Utanan Orlando fırlayıp gitti, balo salonuna tam zamanında varıp diz çöktü, aklı karmakarışık durumda başını öne eğdi ve yüce Kraliçe'ye bir tastaki gülsuyunu sundu.

Orlando öyle utangaçtı ki Kraliçe'nin suya batırdığı yüzüklü ellerinden başka bir yerini göremiyordu; ama bu da yeterliydi. Unutulmayacak bir eldi, narindi, uzun parmakları bir küreyi ya da asayı kavrar gibi hep kıvrılıyorlardı; sinirli, huysuz, sağlıksız bir el, aynı zamanda buyurgan da; bir başın öne eğilmesi için o elin hafifçe kaldırılması yeterliydi; içinde naftalinlenmiş kürklerin korunduğu bir dolap gibi kokan yaşlı bir bedene ait olmalı bu el, diye düşündü Orlando; o beden çeşit çeşit brokarlar ve mücevherlerle donanmıştı; ve dimdikti, siyatik ağrıları çekmekte olsa da; binlerce korkuyla dolu olsa da gözlerini hiç kırpmıyordu; Kraliçe'nin göz rengi açık sarıydı. O iri yüzükler suyun içinde parıldarken bütün bunları hissetti Orlando, sonra saçlarına bir şey dokundu – belki de bu yüzden artık bir tarihçinin işine yarayabilecek bir şey göremedi. Gerçekten de kafasının içi öyle karmakarışıktı ki –gece ve mumların alevleri, kılıksız şair ve yüce Kraliçe, sessiz çayırlar ve hizmet edenlerin tıkırtılarıydı nedeni– hiçbir şey göremiyordu; ya da sadece bir el görüyordu.

Benzer şekilde, Kraliçe de sadece bir kafa görmüş olmalı. Ama bir bedenin nasıl olacağını, yüce bir kraliçenin bütün özellikleriyle, yani huysuzluk, cesaret, narinlik ve ürkütücülüğüyle donanmış bir ele bakıp da anlamak mümkünse, gözleri –manastırdaki balmumu heykellere güveneceksek– her zaman faltaşı gibi açık bir hanımefendinin oturduğu bir makam koltuğundan aşağıya bakınca bir beden de kuşkusuz kendisi hakkında çokça şey anlatabilir. Uzun dalgalı saçlar, Kraliçe'nin

önünde saygıyla, masumca eğilmiş o esmer baş, akla genç bir soylunun bedenini taşıyan en güzel bacakları getiriyordu; ve menekşe renkli gözler; ve altın gibi bir kalp; ve sadakat ve erkeksi çekicilik – bu özellikler kendisine uzak kaldıkça onlara olan sevgisi daha da artıyordu yaşlı kadının. Çünkü yaşlanıyordu, yıpranıyordu ve erken çöküyordu. Top sesi hep kulaklarındaydı. Zehirden parlayarak düşen damla ve uzun hançer hep gözlerinin önündeydi. Masada otururken kulak kesiliyordu; Manş'taki top atışlarını duyuyordu; korkuyordu – bu bir lanet miydi, bir fısıltı mıydı? Masumiyet ve sadelik, arkalarındaki karanlık fona baktıkça daha da değerli oluyordu onun gözünde. Aynı gece, gelenek böyleydi, Orlando derin uykudayken, Kraliçe parşömeni imzalayıp mührünü koydu, önce Başpiskopos'a, sonra da Kral'a ait olan o büyük manastır binasını resmen Orlando'nun babasına verdi.

Orlando sabaha kadar her şeyden habersiz uyudu. Bir kraliçe tarafından öpülmüştü, ama kendisi bunu bilmiyordu. Ve belki de, çünkü kadın kalbi anlaşılmazdır, dudaklarını değdirdiği ânın anısının Kraliçe'nin aklında kalmasını sağlayan, genç kuzeninin (aralarında kan bağı vardı) masumiyeti ve o dokunuşla irkilişiydi. Her neyse, taşradaki bu sakin hayat iki yıl kadar sürmüş ve Orlando ancak yirmi kadar trajedi, bir düzine hikâye ve çokça sone yazmıştı ki bir haber geldi, Kraliçe kendisini Whitehall'a çağırıyordu.

"İşte" dedi Kraliçe, uzun galeride kendisine yaklaşan Orlando'ya bakarak, "benim masumum geliyor!" (Teknik açıdan bu kelime ona artık uygun düşmese de Orlando'da hep masumiyeti andıran bir dinginlik vardı.)

"Gel!" dedi Kraliçe. Şöminenin yanında dimdik oturuyordu. Orlando'yu bir ayak boyu uzağında durdurdu, tepeden tırnağa inceledi. O geceki düşüncelerini şimdi gördüğü

gerçekle mi karşılaştırıyordu? Tahminlerinin isabetli olduğunu mu düşünüyordu? Gözler, ağız, burun, göğüs, kalçalar, eller – hepsini inceledi; bakarken dudaklarının seğirdiği görülüyordu; ama Orlando'nun bacaklarını görünce bir kahkaha attı. Tam bir soylu beyefendiydi. Ama içi? Ruhuna nüfuz etmek istercesine şahin bakışlı sarı gözlerini delikanlıya dikti. Yanakları gül gibi pembeleşen –ki ona yakışmıştı bu– Orlando da gözlerini kaçırmadı. Güç, zarafet, romantizm, çılgınlık, şiir, gençlik – Orlando'yu kitap gibi okudu Kraliçe. Hemen parmağından bir yüzük çıkardı (eklem yeri epeyce şişmişti), onu Orlando'nun parmağına takarken delikanlıyı kendisine Haznedar ve Vekilharç olarak atadı; Orlando'nun boynuna görevini simgeleyen zincirler taktı; dizini bükmesini isteyerek dizinin en ince yerine mücevherli Diz Bağı Nişanı'nı bağladı. Ondan sonra da Orlando'nun her isteği yerine geldi. Kraliçe debdebeyle gezerken Orlando da arabasının kapısının yanında atını sürdü. Kraliçe üzücü bir görevle Orlando'yu İskoçya'nın kederli kraliçesine gönderdi. Orlando tam Polonya savaşlarına katılmak üzereyken Kraliçe onu geri çağırdı. O nazik bedenin parçalandığını, o kıvırcık saçlı kafanın tozların içine yuvarlandığını düşünmeye nasıl tahammül edebilirdi? Onu yanında tuttu. Kraliçe zaferinin doruğundayken, Tower'dan[1] gümbür gümbür top ateşi duyulurken, havaya dolan barut tozu insanı hapşırtırken, pencerelerin altında insanların sevinç çığlıkları çınlarken, yardımcılarının yastıklara yerleştirdikleri (öyle bitkin ve yaşlıydı ki) Kraliçe, Orlando'yu yanına çekti, başını o şaşırtıcı bileşimin içine gömmesi için delikanlıyı zorladı –bir

1 Tower, ya da The Tower of London: Thames Nehri'nin kuzey kıyısında yer alan saray ve kale. 1066 yılında yapılmıştır, kraliyet mücevherlerinin de korunmuş olduğu saray, 1952'ye kadar özellikle soyluların tutulduğu bir hapishane olarak kullanılmıştır. Burada 1588 yılında İspanyol Donanması'na karşı kazanılan zafer kutlanmaktadır. (ç.n.)

aydır üstünü değiştirmemişti Kraliçe– çocukluğunu hatırlayan Orlando, o giysilerin tıpkı evde, annesinin kürklerinin durduğu eski bir dolap gibi koktuğunu düşündü. O kolların arasından kurtulup ayağa kalkarken neredeyse soluksuz kalmıştı. "İşte bu benim zaferim!" diye tısladı Kraliçe, havaya fırlayan bir havai fişek yanaklarını kızıla boyarken.

Çünkü yaşlı kadın Orlando'yu seviyordu. Bir erkeği görür görmez tanıyan –alışıldık yoldan olmadığı söylenir– Kraliçe, Orlando için harika, iddialı bir gelecek planladı. Topraklar verildi delikanlıya, evler bağışlandı. Kraliçe'nin yaşlılığında oğlu olacaktı; dermansız bacaklarının yerini tutacaktı; güçsüzleşince dayanacağı meşe ağacı olacaktı. Ne kadar doldursalar da asla ısıtmayan şöminenin önünde, kaskatı brokarları içinde dimdik oturup (artık Richmond'dalardı) bu vaatleri ve baskıcı, tuhaf sevgi sözcüklerini o çirkin sesiyle duyurdu.

O arada uzun kış ayları sürmekteydi. Parktaki bütün ağaçlar kırağı tutmuştu. Nehir tembel tembel akıyordu. Toprağın karla kaplandığı ve duvarları koyu renk ahşap kaplamalı salonları gölgelerin doldurduğu ve erkek geyiklerin parkta kükrediği bir gün, Kraliçe, casuslardan korkusundan hep yanında taşıdığı aynada, katillerden korkusundan hep açık bıraktığı kapının aralığından bir delikanlının –Orlando muydu acaba?– bir kızı öptüğünü gördü, bu edepsiz aşüfte de kimdi böyle? Altın kabzalı kılıcını yakaladığı gibi aynaya saldırdı Kraliçe. Ayna parçalandı, insanlar koşup geldiler, Kraliçe'yi kaldırıp tekrar koltuğuna oturttular; ama bu olaydan sonra iyice kötüledi, son günleri yaklaşırken erkeklerin ihanetinden epeyce yakınıp homurdandı.

Belki de kabahat Orlando'daydı; ama yine de suçlayabilir miyiz onu? Elizabeth dönemiydi; o dönemin ahlak anlayışı bizimkinden farklıydı; şairleri de; iklimi de; hatta sebzeleri de.

Her şey farklıydı. Havasının da, yazın sıcağının, kışın soğuğunun da bambaşka olduğuna inanabiliriz. Kara, denizden nasıl tümüyle ayrıysa, pırıl pırıl, sevdalı gün de geceden o kadar ayrıydı. Gün batımları daha kırmızı, daha yoğundu, şafaklar daha beyaz, daha pembemsiydiler. Şimdi gün ağarırken yaşanan yarı aydınlıklardan ve uzayıp giden alacakaranlıklardan kimsenin haberi yoktu. Yağmur ya bardaktan boşalırcasına yağar ya da hiç yağmazdı. Güneş ya pırıl pırıl parlardı ya da ortalık karanlık olurdu. Âdetleri olduğu üzere bunları manevi alanlara geçiren şairler güllerin nasıl solduğunu, yapraklarının nasıl döküldüğünü harika bir şekilde söylerlerdi. Kısa bir an, derlerdi; o an geçti, derlerdi; herkes uyumalı bu uzun gecede. Bu taze karanfillerin ve güllerin ömrünü uzatmak, ya da onları uzun süre saklamak için seralar ya da limonluklar kullanmazlardı. Bizim daha ihtiyatlı ve kuşkucu çağımızın aşınmış entrikalarına ve belirsizliklerine yabancıydılar. Her şey şiddete dayalıydı. Çiçekler açar ve solardı. Güneş doğar ve batardı. Âşık sever ve giderdi. Şairlerin şiirlerle söylediklerini gençler uygulamaya koyarlardı. Kızlar birer güldü, onların mevsimleri de çiçeklerinki kadar kısaydı. Gece olmadan koparılmaları gerekirdi; çünkü gün kısaydı ve gün her şeydi. Bu nedenle, eğer Orlando o iklimin, şairlerin, bizzat çağın çağrısına uyup, henüz yerden kar kalkmamışken, Kraliçe koridorda tetikte beklerken penceredeki çiçeğini kopardıysa, onu suçlamak pek gelmez elimizden. Gençti, çocuksuydu, doğa kendisinden ne istediyse onu yaptı. Kıza gelince, Kraliçe Elizabeth gibi biz de bilmiyoruz onun adını. Doris olabilir, Chloris, Delia ya da Diana, çünkü Orlando sırayla hepsine şiirler yazdı; aynı şekilde bir saraylı da olabilirdi kız, bir hizmetçi de. Çünkü Orlando'nun zevk yelpazesi genişti, sadece bahçede yetişen çiçekleri sevmezdi, yabani çiçeklere, hatta yabanotlarına bile hayran kaldığı olurdu.

Bu noktada, bir biyografi yazarının yapabileceği gibi, hiç sakınmadan Orlando'nun tuhaf bir kişilik özelliğini açığa çıkarıyoruz, bu özelliği belki de büyükannelerinden birinin bir önlük takıp süt kovalarını taşımış olmasına dayandırabiliriz. Orlando'ya Normandiya'dan gelen saf, narin sıvıyla Kent ya da Sussex toprağının tanecikleri karışmıştı. Kahverengi toprakla mavi kanın karışımının iyi olacağını düşünüyordu. Şurası kesin ki, alt tabakadan insanlarla birlikte olmaktan hep hoşlanmıştı, özellikle de, sanki aralarında bir kan uyumu varmış gibi, zekâları nedeniyle çoğu kez ön plana çıkmayan okumuş yazmış kişilerle. Hayatının bu döneminde, kafasının içi şiirlerle dolup taşarken ve bir fikir üretmeden asla yatağa girmezken, saraydaki hanımefendilerle kıyasladığında bir hancının kızının yanağı daha diri, bir av bekçisinin yeğeninin zekâsı daha parlak görünüyordu. Bu yüzden geceleri sık sık Wapping Old Stairs'e[1] ve bira bahçelerine gitmeye başladı, boynundaki yıldızı ve dizindeki nişanı gizlemek için gri bir pelerin alıyordu sırtına. Oralarda, önünde bir bira bardağıyla, kumlu yolların ve bowling çimenlerinin ve o tür yerlerdeki basit binaların arasında, denizcilerin İspanya denizlerinde yaşadıkları bin bir zorluğun, yaşadıkları korkuların ve işkencelerin hikâyelerini dinliyordu; kimi ayak parmaklarını kaybetmişti, kimi burnunu – çünkü sözlü anlatılan hikâye asla yazılan kadar eksiksiz ya da renkli olmuyordu. Özellikle de, o yörelerden getirdikleri papağanlar kulaklarındaki küpeleri gagalar ve açgözlü, sert gagalarıyla parmaklarındaki yüzüklere vurarak tıpkı sahipleri gibi pis pis küfür ederlerken o denizcilerin Azor adaları şarkıları söylemelerini seviyordu. Kadınların konuşmaları da papağanlarınki kadar pervasız, davranışları onlar kadar serbestti.

1 Londra'nın doğusunda, Tower yakınlarında, rıhtıma inen merdivenlerin olduğu bölge. (ç.n.)

Orlando'nun dizine oturuyor, boynuna sarılıyor, onun yün pelerininin altında sıra dışı bir şeyler gizlendiğini tahmin ederek işin özüne ulaşmaya Orlando kadar hevesli görünüyorlardı.

Fırsat yok değildi. Nehir sabah akşam mavnalar, kayıklar ve her türlü gemiyle dolup boşalıyordu. Her gün, Hindistan'a doğru yol alacak güzel bir gemi denize açılıyordu; ara sıra, pejmürde, kıllı yabancı adamlarla dolu, rengi kararmış bir başka gemi sokulup demir atıyordu. Güneş battıktan sonra denizde oyalanan kızları ya da oğlanları kimse merak etmiyordu; ya da, değerli mallarla dolu çuvalların arasında birbirlerine sarılıp derin bir uykuya dalmışlar diye dedikodu edilirse kaşlarını kaldırmıyordu. Orlando, Sukey ve Cumberland Kontu'nun yaşadığı, böyle bir serüvendi. Sıcak bir gündü, aşkları hararetli olmuş, yakutların arasında uyuyakalmışlardı. O gece geç vakit, servetinin büyük kısmını İspanya'daki girişimlerinden sağlayan Kont, eline bir fener alıp tek başına ganimetini kontrole geldi. Fenerin ışığını bir fıçıya tuttu. Bir küfür savurup bir adım geriledi. İki kişi bir fıçının çevresine dolanmış uyuyorlardı. Doğuştan batıl inançlıydı Kont, vicdanında da pek çok suçun yükünü taşıyordu, bu yüzden uyumakta olan çifti –kırmızı bir pelerine sarınmışlardı, Sukey'in göğsü, Orlando'nun şiirlerindeki hiç erimeyen karlar kadar beyazdı– boğulmuş denizcilerin mezarlarından çıkıp kendisinden hesap sormak üzere gelen bir hayalet sandı. Haç çıkardı. Tövbeler etti. Sheen Road'da hâlâ duran birkaç düşkünler evi, o an yaşadığı korkunun görünür meyveleridir. Kilisenin cemaatinden on iki yaşlı, yoksul kadın gündüzleri orada çay içiyor, geceleri de başlarının üzerinde sığınacak bir damları olduğu için o asilzadeye dua ediyorlar; bir define gemisindeki bu yasak aşk – neyse, ahlak dersi vermeyelim şimdi.

Çok geçmeden Orlando yoruldu, sadece bu tür bir hayatın rahatsızlığından ve mahallenin yamru yumru sokaklarından

değil, insanların ilkel tavırlarından da. Çünkü unutulmamalı ki Elizabeth döneminde yaşayanlar için suç ve yoksulluk, bizim için olduğu kadar cazip değildi. Kitabi olmaktan utanmıyorlardı bizim gibi; bir kasabın oğlu olarak doğmanın bir lütuf, okuma bilmemenin bir erdem olduğuna inanmıyorlardı; bizim "hayat" ve "hakikat" dediğimiz şeyin bir biçimde cehaletle ve gaddarlıkla ilişkili olduğunu düşünmüyorlardı; bu iki kelimeye denk düşecek bir şey de bilmiyorlardı. Orlando'nun onların arasına girmesi, "hayat"ı aradığı için değildi; onların yanından ayrılması da "hakikat"in peşinden gitmek için değildi. Ama Jakes'in burnunu, Sukey'in de iffetini nasıl yitirdiğini defalarca dinleyince –itiraf etmek gerekir ki bu hikâyeleri mükemmel anlatıyorlardı– bu tekrarlardan usanmaya başladı, çünkü bir burun ancak bir tek şekilde kopartılabilirdi, bekâret de bir şekilde yitirilebilirdi, ya da Orlando öyle sanıyordu – oysa sanat ve bilim farklılıklar gösteriyordu, bu da onun merakını çok kamçılıyordu. Böylece, bira bahçelerini ve dokuz kuka sahalarını mutlu anıları arasına katarak oralardan ayrıldı, gri pelerinini dolabına astı, boynundaki yıldızın, dizindeki Diz Bağı Nişanı'nın ışıldamasına izin verdi ve yeniden Kral James'in sarayına gitti. Gençti, zengindi, yakışıklıydı. Hiç kimseye nasip olmayan büyük bir coşkuyla karşılandı.

Pek çok hanımefendi ona iltifat etmeye hazırdı elbette. En azından üçünün adı onunla evlenecekler arasında geçti – Clorinda, Favilla, Euphrosyne– Orlando sonelerinde onları bu isimlerle andı.

Sırayla ele alırsak; Clorinda tatlı huylu, zarif bir hanımdı; gerçekten de Orlando tam altı buçuk ay gönlünü ona iyice kaptırdı; ama kızın kirpikleri beyazdı ve kan görmeye dayanamıyordu. Babasının evinde sofraya kızarmış bir tavşan gelse bayılacak gibi oluyordu. Rahiplerin de çok etkisi altındaydı,

yoksullara verebilmek için iç çamaşırlarında savurganlıktan kaçınıyordu. Orlando'yu günahlarından arındırmayı kendine iş edindi, bu da delikanlıyı rahatsız etti, bu yüzden evlilikten caydı, kısa bir süre sonra kız kızamıktan ölünce de pek üzülmedi.

Bir sonraki kız Favilla, bambaşka biriydi. Somersetshire'lı yoksul bir beyefendinin kızıydı; Favilla çaba harcayarak ve gözlerini kullanarak sarayda kendine yer edinmişti, orada at binmedeki hüneriyle, ayaklarının güzelliği ve danstaki zarafetiyle herkesin hayranlığını kazandı. Ama bir keresinde, ipek çoraplarından birini (Favilla'nın az sayıda ipek çorabının bulunduğunu, çoğunun da kaba dokulu olduğunu söylemezsek haksızlık olur) parçalamış olan bir spanyeli akılsızlık edip Orlando'nun penceresinin tam altında kırbaçladı, neredeyse öldürüyordu. Tam bir hayvansever olan Orlando kızın dişlerinin çarpıklığını, öndeki ikisinin içe dönük olduğunu fark etti, bunun da kadınlarda sapkın ve acımasız bir kişiliğin işareti sayıldığını söyledi, bu yüzden hemen o gece nişanı bozdu.

Üçüncü kız Euphrosyne, Orlando'nun ilişkileri arasında en ciddi olanıydı. İrlandalı Desmondlar'ın soyundandı ve aile ağacı Orlando'nunki kadar eski ve köklüydü. Sarışın, sağlıklı ve biraz da ağırkanlıydı. İyi İtalyanca konuşuyordu, üst dişleri kusursuzdu, ama alttakiler hafifçe sararmıştı. Dizlerinin dibinde her zaman bir tazı ya da spanyel olurdu; onları kendi yediği beyaz ekmekle beslerdi; epinet eşliğinde tatlı şarkılar söylerdi; kendine aşırı özen gösterdiğinden giyinip hazırlanması öğleni bulurdu. Kısacası, Orlando gibi bir soyluya mükemmel eş olabilirdi ve iş o kadar ilerlemişti ki iki tarafın avukatları anlaşmalar, birleşmeler, düzenlemeler, meskenler, mülkler ve büyük bir servet başka bir büyük servetle birleşmeden önce ne yapılması gerekiyorsa onunla meşgul olmaya başlamışlardı, tam o sırada

o yıllarda İngiltere'nin iklimine damgasını vuran bir sertlikte ve ansızın Büyük Don başladı.[1]

Tarihçilerin anlattığına göre bu adalarda Büyük Don kadar şiddetlisi görülmemişti. Kuşlar havada donuyor, yere taş gibi düşüyorlardı. Norwich'te, sapasağlam genç bir köylü kadın yolda karşıdan karşıya geçmeye başlamış, sokağın köşesinde buz gibi rüzgârın darbesini yiyince herkesin gözü önünde un ufak olmuş, bir toz bulutu halinde çatılara uçmuş. Koyunların ve sığırların arasındaki ölüm sayısı da müthiş yüksekmiş. Cesetler donuyor, çarşaflara yapışıp kalıyorlarmış. Yolda donup hareketsiz kalmış koca bir domuz sürüsü görülmedik şey değilmiş. Hepsi de oldukları yerde donup kalmış çobanlarla, çift sürenler, arabalara koşulmuş atlar ve kuş kovalayan oğlan çocuklarıyla doluymuş çayırlar, birinin eli burnunda, biri ağzına bir şişe götürmüşken, biri bir metre kadar uzağındaki çitin üzerine tünemiş, içleri doldurulmuşa benzeyen kargalara taş atmak için elini kaldırmışken. Ayaz öyle müthişmiş ki, bazen her şey sanki taşa dönüşüyormuş, Derbyshire'ın bazı yörelerinde kayaların sayısının çok artmasının, püsküren volkanlar yüzünden değil, çünkü böyle bir şey yokmuş, oldukları yerde katılaşıp taş kesilen zavallı yolcular yüzünden olduğu sanılıyormuş. Kilisenin bu konuda pek yardımı olamıyormuş, bazı arazi sahipleri bu kalıntıları kutsatsalar da çoğu onları sınır işareti, koyunlara kaşınma direği ya da taşın şekli uygunsa sığırlara yalak olarak kullanmışlar, bugüne kadar bunların aynı amaçlara hizmet etmeleri de doğrusu hayran olunacak bir şey.

Ne var ki kırsaldaki insanlar alabildiğine yokluk çekerken ve ülkenin ticareti durma noktasına gelmişken Londra tam bir karnaval havasındaydı. Saraylılar Greenwich'deydi, yeni Kral da

1 Ocak 1608'deki gerçek olay, ancak V. Woolf olayı daha fantastik bir boyutta anlatıyor. (ç.n.)

tahta çıkmasını fırsat bilip vatandaşların gönlünü almak istedi. Her iki kıyısının on iki-on üç kilometresi boyunca ve en az altı metre derinliğe kadar donan nehrin temizlenmesini, süslenmesini ve bir park ya da eğlence alanına dönüştürülmesini emretti, kameriyeler, labirentler, dar yollar, içki kulübeleri filan olacaktı, masrafları da kendisi üstlenecekti. Kendisiyle saraylılar için saray kapılarının tam karşısında özel bir alan ayırttı; halktan sadece ipek bir kordonla ayrılan bu alan, çok geçmeden İngiltere'deki en seçkin topluluğun merkezi oldu. Sakallı, fırfır yakalı büyük devlet adamları Kraliyet Pagodası'nın kırmızı tentesinin altında devlet işlerini görüşüyorlardı. Askerler Afrika'nın kuzeyini fethetmeyi ve Türkleri yenmeyi, üstünde tavuskuşu tüyleri olan çizgili çardaklarda planlıyorlardı. Amiraller, ellerinde kadehlerle daracık yollarda bir aşağı bir yukarı geziniyor, gözleriyle ufku tararken kuzey-batı geçidiyle ve İspanyol donanmasıyla ilgili hikâyeler anlatıyorlardı. Sevgililer üzerine samur kürkler serili divanlarda cilveleşiyorlardı. Kraliçe'yle nedimeleri dışarı çıkarken donmuş gül yağmuruna tutuluyorlardı. Renkli balonlar havada hareketsiz asılı duruyorlardı. Şurada burada sedir ağaçları ya da meşelerle büyük şenlik ateşleri yakılıyordu, bolca tuz dökülünce alevler yeşil, turuncu ve mor renklere bürünüyorlardı. Ama ne kadar coşkulu yanarlarsa yansınlar, ısıları, olağanüstü saydam olsa da çelik gibi sert buzu eritmeye yetmiyordu. Hatta buz o kadar saydamdı ki, birkaç metre derinlikte kâh donmuş bir domuz balığı kâh bir pisi balığı görülebiliyordu. Yılanbalığı sürüleri kımıldamaksızın, uyuşmuş gibi yatıyor, ama ölü mü oldukları yoksa sıcağı görünce canlanana kadar hareketsiz mi kaldıkları filozofların aklını karıştırıyordu. Nehrin yirmi kulaç derinliğe kadar donduğu Londra Köprüsü yakınında, geçen sonbaharda elma yüklüyken batan tek yelkenli bir mavnanın enkazı nehir

yatağında açıkça görülebiliyordu. Meyvelerini kayıkla Surrey kıyısındaki pazara götürmekte olan yaşlı manav kadın, ekose etekliği, çemberli jüponuyla, kucağı elma dolu, bir müşteriye hizmet etmek üzereymiş gibi oturuyordu orada, ama dudaklarının çevresindeki morluk işin aslına işaret ediyordu. Kral James'in seyretmekten özellikle zevk aldığı bir manzaraydı bu, birlikte seyretsinler diye bir öbek saraylıyı da yanında getiriyordu. Kısacası, gündüzleri bu manzaradan daha parlak ve daha eğlenceli hiçbir şey yoktu. Ama karnaval esas hızını geceleri alıyordu. Çünkü don, sürüp gidiyordu, geceler çok sakindi; ayın ve yıldızların parıltısı elmas gibi sabit ve katıydı, saraylılar da flütlerle borazanların nefis müziği eşliğinde dans ediyorlardı.

Doğrusu Orlando koranto dansını da lavoltayı[1] da kolay kolay beceremiyordu, hem hantaldı hem de biraz dalgındı. Çocukken katıldığı kendi ülkesinin basit danslarını bu garip yabancı tarzlara yeğliyordu. Ocak ayının yedisinde, akşam saat altı sıralarında, böyle bir kadril ya da menüetin sonunda ayaklarını tam bitiştirmişti ki Moskova Elçiliği'nin pavyonundan gelmekte olan birine ilişti gözü, ilişir ilişmez de, bol gömleği ve Rus tarzı pantolonu cinsiyetini gizlediği için erkek mi kadın mı olduğunu anlayamadığı bu kişi adamakıllı merakını çekti. Adı ya da cinsiyeti ne olursa olsun, bu kişi orta boylu, ufak tefekti, kenarı rengi yeşile çalan tuhaf bir kürkle çevrili istiridye rengi kadife giysiler vardı üzerinde. Ancak bu kişiden yayılan olağanüstü baştan çıkarıcılık bu ayrıntıları gölgede bırakıyordu. Orlando'nun zihninde imgeler, en sıra dışı, en ayrıksı metaforlar dönüp duruyordu. O kadına kavun dedi, ananas, zeytin ağacı, zümrüt ve karda bir tilki dedi, hem de bütün

1 Her ikisi de Rönesans döneminin dansları. İlki koşar adım yapılan, ikincisi çiftlerin sıçrayarak yaptıkları bir dans çeşidi. (ç.n.)

bunları en fazla üç saniye içinde dedi; o kadının sesini duyup duymadığını, tadına bakıp bakmadığını, görüp görmediğini bilmiyordu, ya da bunların üçünü birden yapıp yapmadığını. (Anlatımımıza hiç ara vermememiz gerekse de, Orlando'nun o andaki algılarına uyum sağlanması için bütün imgelerinin aşırı basit olduklarını ve çocukken tadından hoşlandığı şeylere dayandıklarını burada kısaca belirtmeliyiz. Ancak algılamaları basit olsa da, aynı zamanda son derece güçlüydüler. Bu nedenle şimdi durup her şeyin nedenini aramamız söz konusu bile olamaz.) ... Bir kavun, bir zümrüt, karda bir tilki – böyle hayal kurdu, böyle baktı o kadına. Delikanlı, heyhat bir delikanlı olmalıydı o kişi –hiçbir kadın bu kadar hızlı, bu kadar güçlü paten kayamazdı– Orlando'nun yanından neredeyse parmak uçlarında hızla geçip giderken Orlando, o kişi kendi cinsinden olduğu ve ona kesinlikle sarılamayacağı için sinirinden saçını başını yolmaya hazırdı. Ama patenci iyice yaklaşıyordu. Bacakları, elleri, tavırları oğlan gibiydi, ama hiçbir oğlanın böyle dudakları olamazdı; ne de böyle göğüsleri; hiçbir oğlanın denizin dibinden çıkarılmışa benzeyen gözleri olamazdı. Nihayet meçhul patenci, durduktan ve yardımcılarından birinin kolunda önünden geçen Kral'ı eğilip son derece kibarca selamladıktan sonra olduğu yerde kaldı. Bir karış uzağındaydı Orlando'nun. Bir kadındı. Orlando ona bakakaldı, titredi, ateş bastı, üşüyüp ürperdi; yaz havasının içine atmak istedi kendini, ayaklarının altındaki meşe palamutlarını ezmek, kayın ağaçlarıyla, meşe ağaçlarıyla birlikte kollarını savurmak istedi. Ama dudaklarını küçük, beyaz dişlerinin üzerinde gerdi; ısıracak gibi azıcık araladı onları; ısırmış gibi kapadı. Leydi Euphrosyne koluna asılmıştı.

Yabancı kadının adının Prenses Maruşa Stanilovska Dagmar Nataşa Ilyana Romanoviç olduğunu öğrendi, taç giyme

töreninde hazır bulunmak için herhalde ya amcası ya da babası olan Moskova Büyükelçisinin treninde gelmişti. Moskovalılar hakkında pek fazla şey bilinmiyordu. Uzun sakalları ve kürklü şapkalarıyla neredeyse hiç konuşmadan oturuyorlardı; ara sıra buzun üzerine tükürdükleri siyah bir sıvı içiyorlardı. Hiçbiri İngilizce konuşmuyordu; en azından birkaçının bildiği Fransızca da o tarihlerde İngiliz Sarayı'nda pek kullanılmıyordu.

Orlando ile Prenses rastlantı sayesinde tanıştılar. Seçkin kişileri eğlendirmek için geniş bir tentenin altına kurulmuş büyük masada karşı karşıya oturdular. Prenses'in yeri iki genç beyefendinin arasındaydı, biri Lord Francis Vere, diğeri genç Moray Kontu'ydu. Çok geçmeden kızın o ikisini düşürdüğü zor durum gerçekten gülünecek bir şeydi, çünkü her ikisi de kendi çaplarında düzgün gençler olsalar da, doğmamış bir bebek ne kadar Fransızca konuşabiliyorsa onlar da o kadar konuşabiliyorlardı. Yemeğin başında Prenses genç konta dönüp onun kalbini çalan bir zarafetle, "*Je crois avoir fait la connaissance d'un gentilhomme qui vous était apparenté en Pologne l'été dernier*," ya da "*La beauté des dames de la cour d'Angleterre me met dans le ravissement. On ne peut voir une dame plus gracieuse que votre reine, ni une coiffure plus belle que la sienne*,'[1] deyince hem Lord Francis hem de kont şaşkına döndüler. Biri Prenses'in bolca yabanturpu sosu almasına yardım etti, öbürü ıslıkla köpeğini çağırdı, kemik verilsin diye yalvarttı. Prenses artık kahkahalarını tutamadı, domuz kafalarının ve içi doldurulmuş tavuskuşlarının üstünden onunla göz göze gelen Orlando da güldü. Gülüyordu ama duyduğu merak yüzünden dudaklarındaki

1 Fr. "Geçen yaz Polonya'da sanırım sizin akrabanız olan bir beyefendiyle tanıştım" ya da "İngiliz sarayındaki hanımların güzelliği beni hayran bırakıyor. Sizin kraliçeniz kadar zarif bir kadına rastlamak zor, onunki kadar güzel taranmış saçlara da." (ç.n.)

kahkaha donup kaldı. Kimi sevdim, neyi sevdim şimdiye kadar, diye soruyordu kendine, duyguları altüst olmuştu. Bir deri bir kemik yaşlı bir kadın, oldu yanıtı. Al yanaklı fahişelerin sayısıysa sayılamayacak kadar çoktu. Çıtkırıldım bir rahibeyi. Hayatın katılaştırdığı, acımasızlaştırdığı bir maceraperesti. Baş sallayan bir dantel ve tören yığınını. Aşk onun için talaş ve cüruftan başka bir şey değildi. Aşktan aldığı zevk ne kadar da yavandı. Esnemeden nasıl katlandım bunlara diye hayret etti. Çünkü baktıkça kanı sulanıyordu; damarlarında buz şaraba dönüşüyordu; suların aktığını, kuşların şakıdığını duydu; sert kış manzarasının üzerine ilkbahar indi; erkekliği uyandı; eline bir kılıç aldı; Polonyalı ya da Mağribi'den daha pervasız bir düşmana saldırdı; derin sulara daldı; tehlike çiçeğinin bir yarıkta büyüdüğünü gördü; elini uzattı – aslında Prenses onunla konuştuğunda en yürekten gelen sonelerinden birini döktürmekteydi. "Rica etsem tuzu uzatır mısınız?"

Kıpkırmızı oldu.

"Büyük bir zevkle, Madam," dedi, kusursuz bir Fransızcayla. Çünkü, Tanrı bilir ya, ana dili gibi iyi biliyordu Fransızcayı; annesinin hizmetçisi öğretmişti. Yine de o dili hiç öğrenmemiş, o sese hiç yanıt vermemiş, o gözlerdeki ışığın peşinden hiç gitmemiş olsaydı kendisi için daha iyi olurdu...

Prenses devam etti. Yanıbaşımdaki şu ahır yamağı gibi davranan hödükler de kim, diye sordu. Tabağına koydukları şu mide bulandırıcı karışım da neydi öyle? İngiltere'de köpekler insanlarla aynı sofrada mı yemek yerlerdi? Masanın öbür ucundaki şu komik tip, hani şu saçları bahar bayramındaki çiçekli direkler gibi (*comme une grande perche mal fagotée*[1]) süslü kadın gerçekten Kraliçe miydi? Kral'ın hep böyle salyaları akar mıydı? Şu züppelerden hangisi George Villiers idi? Bu sorular

1 Fr. Kötü kılıklı upuzun bir sırık gibi. (ç.n.)

ilk başta Orlando'yu şaşırtsa da öyle kurnazca, öyle maskaralıkla sorulmuşlardı ki gülmekten başka bir şey gelmedi elinden; yanındakilerin boş boş bakmalarından hiçbirinin bir şey anlamadığını gördü, o da Prenses'e, aynı onun gibi rahatça konuşarak, onun gibi kusursuz bir Fransızcayla yanıt verdi.

Böylece ikisi arasında çok geçmeden sarayda bir skandala yol açan bir yakınlık doğdu.

Orlando'nun Moskovalı kadına, nezaket kurallarının gerektirdiğinden daha fazla ilgi gösterdiği belli olmuştu. Yanından pek ayrılmıyordu, oradakiler onların ne konuştuğunu anlamasalar da öyle hararetli bir sohbete dalmışlar, yanakları kızarıp öyle kahkahalar atmışlardı ki en salak olan biri bile ne konuştuklarını anlardı. Üstelik Orlando'daki değişiklik olağanüstüydü. Onu daha önce bu kadar neşeli gören olmamıştı. Çocuksu sakarlığından bir gecede kurtulmuştu; hanımların bulunduğu bir salona girince masanın üzerindeki süslerin yarısını deviren somurtkan bir delikanlıyken zarif ve erkeksi kibarlığa sahip bir soyluya dönüşmüştü. Moskovalı'ya (kıza öyle diyorlardı) kızağına binerken ya da dansa davet ederken elini uzattığını, ya da yere düşürdüğü benekli mendili kaldırdığını ya da yüce hanımefendinin buyurduğu, âşığının da hemen koşup yerine getirdiği angaryalardan birini hallettiğini görmek ihtiyarların fersiz gözlerini canlandırıyor, gençlerin nabızlarının da daha hızlı atmasına yol açıyordu. Ama bütün bunların üstünde asılı duran bir bulut vardı. Yaşlı erkekler omuzlarını silkiyorlardı. Gençler elleriyle ağızlarını örtüp kıs kıs gülüyorlardı. Herkes Orlando'nun bir başkasıyla nişanlı olduğunu biliyordu. Lady Margaret O'Brien O'Dare O'Reilly Tyrconnel (sonelerdeki Euphrosyne'in asıl adı buydu) sol elinin yüzük parmağında Orlando'nun taktığı harika safir yüzüğü taşıyordu. Orlando'nun ilgi göstermesi gereken kişi oydu. Ama o kız

Rus prensesin çocukluğu

dolabındaki bütün mendilleri (ki sayıları epeyce çoktu) buzun üzerine düşürse bile Orlando eğilip almazdı onları. Kızağına binerken Orlando'nun elini tutması için yirmi dakika bile beklese sonunda zenci hizmetkârının yardımıyla yetinmek zorunda kalırdı. Buzda paten kaydığında, ki pek beceriksizdi bu konuda, destek vermek için yanında kimse olmazdı, düşerse de, ki pek sık düşerdi, kimse onu kaldırmaz ve iç eteğindeki karları temizlemezdi. Gerçi mizaç itibariyle duygusuz biriydi, kolay kolay incinmezdi, bir yabancının onu Orlando'nun sevgisinden yoksun bırakabileceğine inanmaya başkaları kadar hazır değildi, yine de Lady Margaret bile huzurunu bozacak bir şeylerin doğmakta olduğundan nihayet kuşkulanmaya başladı.

Doğrusu, günler geçtikçe Orlando duygularını saklamak için daha az çaba harcar oldu. Bir bahane bulup yemek yer yemez oradakilerin yanından ayrılıyor ya da kadril dansı için gruplaşan patencilerin yanından belli etmeden uzaklaşıyordu. Hemen sonra Moskovalının da orada olmadığı anlaşılıyordu. Ama saraylıları asıl öfkelendiren ve en hassas yerinden vuran, ki kibirdi bu, o ikisinin nehrin halkın bulunduğu kısmını Kraliyete ait alandan ayıran ipek kordonun altından sık sık geçip sıradan halkın arasında gözden kaybolmalarını görmeleriydi. Çünkü Prenses ansızın ayağını yere vurup, "Götürün beni buradan. Bu aşağı tabaka İngilizlerden iğreniyorum," diye bağırıyordu, kastettiği de İngiliz Sarayı'ydı. Artık tahammül edemiyordu. Gözlerini dikip insanın suratına bakan bir sürü meraklı yaşlı kadınla dolu diyordu, ve de insanın ayağına basan küstah delikanlılarla. Kötü kokuyorlardı. Köpekleri Prenses'in bacaklarına dolanıyorlardı. Bir kafeste bulunmak gibiydi. Rusya'da, beş kilometre genişliğinde nehirler vardı, isteseydiniz üzerlerinde bütün gün tek bir canlıya bile rastlamadan altı atı yan yana koşturabilirdiniz. Ayrıca Tower'ı görmek

istiyordu Prenses, Beefeater'leri[1], Temple Bar'daki kafaları[2] ve şehirdeki kuyumcuları görmek istiyordu. Böylece Orlando onu alıp şehre götürdü, ona Beefeater'leri ve asilerin kafalarını gösterdi, Londra'daki çarşıda ona canının istediği her şeyi satın aldı. Ama yeterli değildi bu. İkisinin de, onları görecek ya da garipseyecek kimsenin olmadığı bir yerde birbirleriyle bütün gün baş başa kalma arzusu gitgide şiddetleniyordu. Londra'ya giden yola sapmak yerine öbür tarafa döndüler ve çok geçmeden kalabalığı arkalarında bırakıp Thames Nehri'nin, deniz kuşlarından ve bir kova su çekmek uğruna boşuna bir çabayla buzu kırmaya ya da ateş yakmak için bulabildiği dalları ya da ölü yaprakları toplamaya çalışan yaşlı bir köylü kadından başka hiçbir canlıyla karşılaşmadıkları donmuş bölgelerine gittiler. Yoksullar kulübelerinin yanından ayrılmıyorlar, imkânları olan varlıklılarsa ısınmak ve eğlenmek için şehre doluşuyorlardı.

Böylece Orlando ile Saşa –kıza kısaca böyle diyordu, hem de çocukken beslediği beyaz bir Rus kurdunun adı da Saşa'ydı –pamuk gibi yumuşacık bir hayvandı, ama dişleri çelik gibiydi, Orlando'yu öyle bir ısırmıştı ki babası hayvanı öldürtmüştü– böylece nehirde baş başa kaldılar. Paten kaymaktan ve aşktan kızışmış olarak kimselerin olmadığı, sarı sepetçi söğütlerinin nehrin kenarını süslediği bir yere yattılar, büyük bir kürk pelerine sarındıklarında Orlando onu kollarına aldı ve aşkın verdiği zevkleri, diye mırıldandı, ilk kez tadıyorum. Sonra, coşku dinince, buzun üzerinde kendilerinden geçmiş halde yatarlarken, Orlando kıza öbür aşklarını anlattı, Saşa'yla kıyaslanınca onların

1 Londra'daki Tower of London'ın (Londra Kulesi) resmi nöbetçileri. Tarihi görevleri kuleye kapatılan mahkûmları beklemek ve Kraliyet mücevherlerini korumaktı. (ç.n.)

2 Temple Bar: Londra'nın girişinde, ticareti kontrol etmek için konulmuş bariyerlerden biriydi. On sekizinci yüzyılda, hainlerin kafaları burada demir çubuklara geçirilip teşhir edilirdi. (ç.n.)

tahtaya, çuval bezine, cürufa benzediğini söyledi. Orlando'nun heyecanına gülen Saşa, onun kollarında bir kez daha döndü ve aşkın hatırına, bir daha sarıldı ona. Sonra, kendi sıcaklıklarının buzu eritmemesine şaşırdılar, buzu eritmek için böyle doğal olanaklara sahip olmayan, buzu soğuk çelikten bir baltayla kırmak zorunda kalan zavallı yaşlı kadına acıdılar. Sonra samurlarına sarınıp akıllarına ne gelirse ondan söz ettiler; manzaralardan ve seyahatlerden; Mağribilerden ve Putperestlerden; bu adamın sakalından ve şu kadının cildinden; masada Saşa'nın eliyle beslediği bir fareden; evdeki holde havalanıp duran duvar halısından; birinin suratından; bir tüyden. Böyle bir sohbet için hiçbir şey fazla önemsiz, hiçbir şey fazla önemli değildi.

Sonra ansızın Orlando yine melankolik havalara girerdi; bunun nedeni buzun üzerinde seke seke giden yaşlı kadın olabilirdi ya da hiçbir şey olmayabilirdi; kendini yüzüstü buza atar, donmuş sulara bakıp ölümü düşünürdü. Mutluluğu melankoliden ayıran şeyin bir bıçak sırtı kadar ince olduğunu söyleyen filozofun hakkı vardır; birinin ötekinin ikizi olduğunu düşünür, oradan da bütün aşırı duyguların delilikle kardeş olduğu sonucuna varır; bizi gerçek kiliseye sığınmaya davet eder (onun nazarında vaftize karşı çıkan kilisedir bu), orası, bu denize fırlatılanlar için tek liman, tek rıhtım, demir atılacak tek yerdir filan, der.

"Her şeyin sonu ölüm," derdi Orlando, yüzü kederden kararak buzun üzerinde doğrulup otururken. (Çünkü zihni şimdi bu şekilde işliyordu, arada hiçbir noktada durmayarak hayattan ölüme şiddetli gidiş-gelişlerle; bu yüzden biyografi yazarı da durmamalıdır, elinden geldiğince hızlı koşmalı, Orlando'nun hayatının bu döneminde –bunu yadsıyamayız– merak sardığı düşüncesiz, tutkulu, budalaca eylemlere ve ansızın kullandığı abartılı kelimelere ayak uydurmalıdır.)

"Her şeyin sonu ölüm," derdi Orlando, buzun üzerinde doğrulup otururken. Ama ne de olsa İngiliz kanı taşımayan, gün batımları daha uzun sürdüğü, aniden şafak sökmediği, en iyi şekilde nasıl bitirileceğine emin olunmadığı için cümlelerin sıklıkla bitirilmeden bırakıldığı Rusya'dan gelen Saşa gözlerini ona dikip susardı, belki de aşağılardı onu, çünkü Orlando onun gözüne çocuk gibi görünmüş olmalı. Sonunda altlarındaki buzun soğukluğunu hisseden Saşa rahatsız olurdu, Orlando'yu çekip ayağa kaldırır ve öyle gönül alıcı, öyle zekice, öyle akıllıca konuşurdu ki (ama ne yazık ki hep Fransızca konuşurdu ve de Fransızca başka bir dile çevrilince tatsızlaşır) Orlando donmuş suları, inen geceyi ve yaşlı kadını filan unutur ve –onları esinlendirmiş kadınlar kadar yavanlaşmış binlerce imgenin arasına dalıp çıkarak– Saşa'nın neye benzediğini kendisine anlatmayı denerdi. Kara mı benziyordu, kremaya, mermere, kiraza, kaymaktaşına, altın tele mi? Hiçbirine. Saşa bir tilki gibiydi, ya da zeytin ağacı gibi; tepeden bakınca görülen denizin dalgaları gibi; bir zümrüt gibi; buluttan kurtulamayan yeşil bir tepeye vuran güneş gibi – Orlando'nun İngiltere'de görüp bildiği hiçbir şeye benzemiyordu. Orlando dili didik didik etse de doğru kelimeleri bulamıyordu. Başka bir manzara ve başka bir dil istiyordu. İngilizce Saşa için fazla dürüst, fazla içten, fazla tatlıydı. Çünkü kızın söylediği her sözde, ne kadar açık ve iç gıcıklayıcı görünse de gizli bir şey vardı; yaptığı her şeyde, ne kadar cüretkâr olursa olsun, bir şey saklıydı. Zümrütün içinde yeşil bir alev gizli gibiydi, ya da güneş bir tepenin içine hapsolmuştu. Berraklık sadece dıştaydı; içerde yerinde durmayan bir alev vardı. Geliyordu ve gidiyordu bu alev; Saşa'nın ışıltısı asla bir İngiliz kadınınınki gibi sabit değildi – ancak burada, Lady Margaret'i ve iç eteklerini hatırlayan Orlando zevk ve heyecandan çıldırdı, kızı buzun üzerinde gitgide hızlanarak

kaydırdı, bir yandan da alevi kovalayacağına, mücevheri bulmak için dalacağına filan yeminler ediyor, kesik kesik soluyarak konuşurken kelimeler de ağzından, şiirlerini içinden neredeyse acının söküp aldığı bir şair gibi tutkuyla çıkıyordu.

Ama Saşa susuyordu. Orlando ona bir tilki, bir zeytin ağacı, ya da yeşil bir tepe olduğunu söyledikten ve ona kendi ailesinin baştan sona tarihini anlattıktan, evlerinin İngiltere'nin en eski evlerinden biri olduğunu; ailesinin Roma'dan Sezarlarla birlikte geldiğini ve (Roma'nın ana caddesi olan) Corso'dan püsküllü bir tahtırevanda –dediğine göre bu sadece kral soyundan gelenlere tanınan bir haktı (Orlando'nun böyle safça her şeye inanması çok tatlıydı)– geçme haklarının bulunduğunu açıkladıktan sonra durup Saşa'ya, senin evin nerede diye sordu. Babası kimdi? Erkek kardeşleri var mıydı? Buraya neden amcasıyla yalnız gelmişti? Sonra, nedense, kız hemen yanıt vermiş olsa da, bir çekingenlik doğardı aralarında. Orlando ilk başta kızın sosyal statüsünün istediği kadar yüksek olmadığını düşündü; ya da kızın kendi halkının vahşi tavırlarından utandığını, çünkü Orlando Moskova'daki kadınların sakallı, erkeklerin de belden aşağısının tüylü olduğunu; erkeklerin de kadınların da soğuktan korunmak için donyağı süründüklerini, etleri parmaklarıyla parçaladıklarını, bir İngiliz soylusunun hayvanlarını bile koymaya vicdanının elvermeyeceği kulübelerde yaşadıklarını duymuştu; bu yüzden kızı zorlamadı. Ama düşününce, kızın sessizliğinin bundan kaynaklanmayacağına karar verdi; kızın çenesinde tüy filan yoktu; kadifeler giyiyor, inciler takıyordu, tavırları da sığır ahırında yetişmiş birininkine hiç benzemiyordu.

O zaman kızın Orlando'dan sakladığı neydi? Orlando'nun müthiş güçlü duygularının altında yatan kuşku, bir heykelin altındaki kayan kumlar gibiydi, aniden kayıyor ve bütün yapıyı sarsıyordu. Birden içine acı saplanıyordu. O zaman öfkeyle

öyle bir patlıyordu ki Saşa onu nasıl yatıştıracağını bilemiyordu. Belki de yatıştırmak istemiyordu; belki Orlando'nun öfkelenmesi hoşuna gidiyordu ve mahsus kışkırtıyordu delikanlıyı – Moskovalıların böyle tuhaf sapkınlıkları vardır.

Hikâyeye devam edelim – o gün düşündüklerinden daha uzağa paten kayarak gemilerin demirleyip sonra da nehrin ortasında donup kaldığı yere kadar gittiler. Moskova Büyükelçiliği'nin gemisi de onların arasındaydı, ana direğinde asılı, çift başlı kara kartal armalı bayrak şimdi birkaç metre uzunluğundaki renkli buz parçalarıyla aşağı sarkmıştı. Saşa giysilerinden bazılarını gemide bırakmıştı, geminin boş olacağını varsayarak güverteye tırmandılar ve giysileri aramaya gittiler. Kendi geçmişinden bazı olayları hatırlayan Orlando, buraya bizden önce sığınan şehirliler olduysa hiç şaşırmam, diye düşündü; zaten öyle de oldu. Birkaç adım atmışlardı ki, üst üste yığılmış halatların arkasında yaptığı işi bırakan genç, yakışıklı bir adam, anlayabildiği kadarıyla, çünkü Rusça konuşuyordu, kendisinin mürettebattan biri olduğunu ve Prenses'e aradığı şeyi bulmasında yardım edebileceğini söyledi, küçük bir mum yakarak kızla birlikte geminin alt bölmesine indi.

Aradan zaman geçti, kendi düşlerine gömülen Orlando sadece hayatın zevklerini düşünür oldu; mücevherini; o kızın eşsizliğini; onu geri vermemek, ondan ayrılmamak üzere kendisinin kılmanın yollarını. Engeller, aşılması gereken zorluklar vardı. Kız, donmuş nehirler, vahşi atlar ve birbirinin gırtlağını kesen erkeklerin olduğu Rusya'da yaşamaya kararlıydı. Çam ağaçları ve karlarla kaplı bir manzara, şehvet ve kıyım alışkanlıkları, doğrusu Orlando'yu pek çekmiyordu. Hem kendi kırsalında spor yapma ve ağaç yetiştirme alışkanlıklarından da vazgeçmek istemiyordu, hoşlanıyordu onlardan; görevini bırakmak, geleceğini mahvetmek, tavşan yerine ren geyiği

avlamak, konyak yerine votka içmek ve kolunun yeninin içine –ne amaca hizmet ettiğini bilmediği– bir bıçak gizlemek de istemiyordu. Yine de bütün bunları, hatta daha fazlasını kızın uğruna yapardı. Lady Margaret ile evliliğine gelince, tam bir hafta sonrası düğün günü olarak belirlenmiş olsa da, bu iş öyle saçmaydı ki, Orlando onu düşünmüyordu bile. Kızın akrabaları soylu bir hanımefendiyi terk ettiği için onu suçlayacaklardı; kendi arkadaşları dünyanın en güzel kariyerini bir Kazak kadını ve karlı topraklar uğruna mahvettiği için alay edeceklerdi onunla – Saşa'yla kıyaslanınca bu kariyerin zerre kadar değeri yoktu. İlk karanlık gecede kaçacaklardı. Rusya'ya giden gemiye bineceklerdi. Öyle düşünüyordu Orlando; güvertede bir aşağı bir yukarı dolaşırken bu planı kuruyordu.

Batıya dönerken St. Paul Katedrali'nin tepesindeki haçta bir portakal gibi asılı duran güneşi görünce kendine geldi. Kıpkırmızıydı ve hızla batıyordu. Neredeyse akşam çöküyordu herhalde. Saşa gideli bir saatten fazla olmuştu. Kıza duyduğu kesin güveni gölgeleyen kötü önsezilere kapılan Orlando o ikisini geminin dibine inerken gördüğü yöne atıldı; karanlıkta kutulara ve sandıklara takılıp tökezledikten sonra köşede gördüğü cılız bir ışıktan onların orada oturduklarını fark etti. Bir an onları görür gibi oldu; Saşa denizcinin kucağında oturuyordu; ona doğru eğiliyordu; kendi öfkesi o ışığı kırmızı bir bulut gibi örtmeden önce kucaklaştıklarını gördü. Öyle bir acıyla uludu ki sesi bütün gemide yankılandı. Saşa kendisini iki erkeğin arasına attı, yoksa denizci daha palasını kınından sıyıramadan boğulup gidecekti. Sonra Orlando'nun midesi müthiş bulandı, onu yere yatırmak zorunda kaldılar, kendine gelsin diye konyak içirdiler. Kendine geldikten ve güvertede çuval yığınlarının üzerine oturtulduktan sonra Saşa onun üzerine eğildi, Orlando'nun baygın gözlerinin önünden onu ısırmış

olan tilki gibi usulca, kıvrılarak geçti, kâh tatlı sözlerle kandırdı onu, kâh kınadı, öyle ki Orlando gördüklerinden kuşkulanmaya başladı. Mumun alevi titreşmemiş miydi; gölgeler kımıldamamış mıydı? Sandık ağır, demişti Saşa; adam onu yerinden kaldırmasına yardım ediyordu. Orlando bir an ona inandı –bulmaktan en korktuğumuz şeyi öfkemizin şekillendirmediğine emin olabilir miyiz?– ama hemen arkasından kızın ihaneti yüzünden öfkeden kudurdu. Sonra Saşa'nın yüzü de bembeyaz kesildi; güvertede tepindi; o gece gideceğini söyledi, eğer Romanov sülalesinden olan ben basit bir denizcinin kollarında yattıysam tanrılarım beni mahvetsin, dedi. Gerçekten de o ikisine bakarken (ki Orlando güçlükle bakabildi onlara), bu kadar narin bir yaratığı o kıllı, kaba denizcinin pençelerinde resmeden kendi hayalgücünün iğrençliği yüzünden çılgına döndü. Adam iri yarıydı, boyu yalınayak 1.90'dan fazlaydı, kulaklarında basit halka küpeler vardı; çalıkuşu ya da kızılgerdanların uçarken üzerine tünedikleri bir yük beygirine benziyordu. Böylece Orlando pes etti, kıza inandı, ondan özür diledi. Yine birbirlerini severek, gemiden inerlerken, Saşa bir eli merdivende duraladı, o esmer, ablak yüzlü canavara, Orlando'nun hiç anlamadığı Rusça selamlar yağdırdı, el kol hareketleri yaptı ya da sevgi sözcükleri söyledi. Ama kızın sesinin tonunda (Rusça sessiz harfler yüzünden olabilirdi) Orlando'ya birkaç gece öncesini hatırlatan bir şey vardı; Saşa'yı bir köşede, yerden aldığı bir mumun ucunu kemirirken yakalamıştı. Evet, mum pembeydi; yaldızlıydı; Kral'ın masasından alınmıştı; ama donyağındandı ve Saşa onu kemiriyordu. Kızın buza ayak basmasına yardım ederken, onda bir düşüklük, bayağılık, doğuştan köylülük yok mu? diye düşündü. Şimdi dal gibi incecikti, ama onun kırk yaşındaki kabalaşmış halini görür gibi oldu, uyuşuk olacaktı, oysa şimdi bir tarlakuşu kadar neşeliydi. Ama

Londra'ya doğru paten kayarlarken bu tür kuşkular göğsünde eridi, sanki kocaman bir balık onu burnundan yakalamıştı ve suların içinde gönülsüzce ama kendi rızasıyla sürükleniyordu.

Az bulunur güzellikte bir akşamdı. Güneş batarken Londra'nın bütün kubbeleri, irili ufaklı kuleleri ve sivrilikleri, ateş almış gibi kızıllaşan bulutların önünde kapkara yükseliyorlardı. İşte Charing'deki aşınmış haç; işte St. Paul'ün kubbesi; Tower binalarının geniş dörtgeni; işte Temple Bar'daki direklerin ucundaki kafalar, en uçtaki bir boğumdan başka bütün yapraklarını dökmüş ağaçlar gibiydiler. Westminster Manastırı'nın pencereleri aydınlandı ve göklerden gelen rengârenk bir kalkan gibi (Orlando'nun imgeleminde) tutuştu; şimdi bütün batı altın bir pencere gibiydi, (yine Orlando'nun imgeleminde) öbek öbek melekler o göksel basamaklardan sürekli inip çıkıyorlardı. Buz öylesine mavileşmişti ki, Orlando'yla Saşa havanın dipsiz derinliklerinde kayar gibiydiler; ve cam gibi pürüzsüzdü, şehre doğru gitgide hızlandılar, tepelerinde beyaz martılar döneniyor, onların kayarken buzda çizdiği şekilleri çizerek kanatlarıyla havayı yarıyorlardı.

Saşa onu sakinleştirmek istercesine her zamankinden de yumuşak davranıyordu, hatta daha da şirindi. Geçmiş hayatından pek söz etmezdi, ama şimdi Orlando'ya kışın Rusya'da bozkırlarda uluyan kurtları nasıl dinlediğini anlatıyordu, göstermek için de tam üç kez kurt gibi uludu. Orlando da ona kendi memleketinde, erkek geyiklerin karda ne yaptıklarından söz etti, ısınmak için büyük salona nasıl girdiklerini, yaşlı bir adamın onları bir kovadan verdiği yulaf peltesiyle nasıl beslediğini anlattı. Sonra Saşa ona iltifat etti; hayvanları sevdiği için; kibarlığı için; bacakları için. Kızın iltifatlarına çok sevinen, onun basit bir denizcinin kucağına oturduğunu, kırkında şişko ve uyuşuk olacak diye iftira ettiğini düşününce utanan Orlando

onu övecek yeterli kelime bulamadığını söyledi; ve hemen kızın nasıl ilkbahara, yeşil çayırlara ve coşkun akan sulara benzediğini hatırladı, ona her zamankinden sıkı sarıldı, tutup nehrin ortasına kadar kendisiyle birlikte savurdu, martılar ve karabataklar da onlarla birlikte savruldular. Sonunda soluk soluğa kalıp durdular, Saşa, kesik kesik konuşarak Orlando'nun bir milyon tane mum yanan, sarı toplar asılı bir Noel ağacına benzediğini söyledi (Rusya'dakiler gibi); pırıl pırıl; koca bir sokağı aydınlatmaya yetecek kadar; (böyle tercüme edilebilir) alev alev yanan yanaklarıyla, kara bukleleriyle, siyahlı-kırmızılı peleriniyle Orlando içindeki bir lambadan gelen kendi ışığıyla yanıyor gibiydi.

Orlando'nun yanaklarındaki kırmızılık dışında bütün renkler çok geçmeden soldu. Gece indi. Gün batımının turuncu ışığı silinince yerini meşalelerin, şenlik ateşlerinin, yanan mangalların ve nehri aydınlatan başka araçların göz alıcı beyaz parıltısı aldı, çok tuhaf bir dönüşüm gerçekleşti. Önyüzleri beyaz taş olan çeşitli kiliseler ve saraylar sanki havada süzülürmüş gibi yol yol ve parça parça göründüler. Özellikle St. Paul'den geriye yaldızlı bir haçtan başka bir şey kalmadı. Westminster Manastırı bir yaprağın gri iskeletini andırıyordu. Her şey aşırı incelmiş, başka bir şeye dönüşmüştü. Karnavala yaklaşırlarken bir diyapazona vurulmuş gibi derinden gelen bir ses duydular, ses yükseldi, yükseldi, sonunda kükremeye dönüştü. Ara sıra havaya fırlatılan bir havai fişeği haykırışlar izliyordu. Yavaş yavaş, kalabalıktan kopan ve bir nehrin yüzeyindeki tatarcıklar gibi oraya buraya seğirten küçük figürler seçebildiler. Bu ışıltılı halkayı üstten ve etrafından, karanlık bir çanak gibi bir kış gecesinin koyu siyahı kuşatıyordu. Ve sonra, bu karanlığın içine, beklentileri canlı tutan, ağızları açık bırakan, çiçek gibi açılan havai fişekler aralıklarla yükselmeye başladı; hilaller,

yılanlar; bir taç. Bir ara ormanlar ve uzaktaki tepeler bir yaz günündeymiş gibi yemyeşil kesildiler; hemen sonra her şey yeniden kışa ve karanlığa boğuldu.

O arada Orlando ile Prenses, Saray'ın olduğu alana iyice yaklaşmışlardı, ipek kordona cesaret edebildikleri kadar yanaşan alt tabaka halktan oluşan bir kalabalığın yolu tıkadığını gördüler. Baş başa geçirdikleri zamanın bitmesini ve herkesin gözlerinin üzerlerine dikilmesini istemeyen çift orada oyalandı, çıraklar, terziler, balıkçı kadınlar, at tüccarları, tavşan avcıları, açlıktan nefesleri kokan öğretmenler, başı örtülü hizmetçi kızlar, portakalcı kızlar, han seyisleri, ayık kentliler, ağzı bozuk barmenlerle omuz omuzalardı; bir de kalabalığın kenarında, insanların ayaklarının arasında bağırarak, itişerek dolaşan pasaklı küçükler – Londra sokaklarının bütün ayaktakımı gerçekten de oradaydı, itişip kakışıyorlar, şurada zar atıyor, fal bakıyor, dalaşıyor, birbirlerini gıdıklayıp çimdikliyorlardı; burada gürültü ediyor, orada somurtuyorlardı; kimisi ağzını ardına kadar açmıştı, kimisi bir evin çatısındaki küçük kargalar kadar saygısızdı; hepsi de cüzdanlarının ya da konumlarının elverdiği kılıktaydılar; kimi kürkler ve pamuklular içindeydi; kimi paçavralara bürünmüş, buzdan korumak için ayaklarına bulaşık bezi sarmıştı. İnsanların büyük çoğunluğu, görünüşe göre, bir kulübenin ya da bizim şu Punch ve Judy gibi bir tür kukla oyunu oynatılan sahnenin karşısında duruyordu. Sahnede siyah bir adam elini kolunu sallayarak bağırıp çağırıyordu. Beyazlı bir kadın bir yatağa uzanmıştı. Oyun kaba bir şekilde sahnelenmişti, oyuncular birkaç basamağı koşarak inip çıkıyor, bazen ayakları takılıyordu, kalabalık tepinip ıslık çalıyordu ya da canları sıkılınca portakal kabuklarını buzun üstüne fırlatıyor, köpeğin biri onu kapıyordu, yine de kelimelerin şaşırtıcı, dalgalı ezgisi bir müzik gibi etkiliyordu Orlando'yu. Büyük bir hızla

ve ona Wapping'deki bira bahçelerinde şarkı söyleyen denizcileri hatırlatan pervasız bir dil becerisiyle söylenince anlamsız kelimeler bile şarap gibi geliyordu ona. Ama ara sıra kulağına buzun üstünden, kendi kalbinin derinlerinden sökülüp alınmış gibi tek bir cümle geliyordu. Mağriplinin çılgınlığı kendi çılgınlığı gibi görünüyordu gözüne ve Mağripli, kadını yatağında boğunca, sanki o da Saşa'yı kendi elleriyle öldürmüş gibi oldu.

Sonunda oyun bitti. Her yer kararmıştı. Gözyaşları yanaklarından aşağı süzüldü. Gökyüzüne baktığında orada da karanlıktan başka bir şey görmedi. Mahvoluş ve ölüm, diye düşündü, her şeyi örtüyor. İnsanın sonu mezar. Solucanlar bizi kemiriyor.

> Ay ve güneş tamamen tutulmalı şimdi
> diye düşünüyorum,
> ve yeryüzü korkuyla genişlemeli[1]

Daha bunu söylerken solukça bir yıldız belleğinde canlandı. Gece karanlıktı; kapkaranlık; ama bunun gibi bir geceyi beklemişlerdi zaten; bunun gibi bir gecede kaçmayı planlamışlardı. Her şeyi hatırlıyordu. Vakit gelmişti. Bir arzu patlamasıyla Saşa'yı kendine çekti, kulağına, "*Jour de ma vie!*"[2] diye tısladı. Onların parolasıydı bu. Geceyarısı, Blackfriars yakınlarında bir handa buluşacaklardı. Orada atlar onları bekliyor olacaktı. Kaçmaları için her şey hazırdı. Böylece ayrıldılar, ikisi de kendi çadırına gitti. Daha bir saat zamanları vardı.

Geceyarısından çok önce Orlando beklemeye başladı. Gece öyle kapkaraydı ki, daha siz onu görmeden biri üzerinize saldırabilirdi, karanlık olması iyiydi tabii, aynı zamanda ortalık öyle bir sessizdi ki, iki-üç yüz metre ötedeki bir atın nalının ya da

1 Shakespeare, *Othello*, 5. Bölüm, 2. Sahne. (ç.n.)
2 Hayatımın günü. (ç.n.)

ağlayan bir çocuğun sesi duyulabilirdi. Küçük avluyu adımlarken, parke taşlarının üzerinde ufak bir atın düzgün nal seslerini ya da bir kadının eteğinin hışırtısını duyan Orlando'nun kalbi birkaç kez hopladı. Ama geçen, sadece geç saatte evine dönen bir satıcı oluyordu; ya da pek de masum olmayan işler çeviren mahalleli bir kadın. Geçip gittiler, sokak daha da sessizleşti. Aşağıda, şehrin yoksullarının oturduğu, birbirine sokulmuş evlerde yanan ışıklar yatak odalarına kaydı, sonra birer birer söndürüldü. O civarda ancak üç-beş tane sokak lambası vardı; gece bekçilerinin ihmali yüzünden şafak sökmeden çok önce sönüyorlardı. O zaman karanlık daha da koyulaşıyordu. Orlando elindeki fenerin fitiline baktı, eyerin kolanlarını yokladı, silahlarını doldurdu; tabancasının kılıfını kontrol etti; özen göstermesi gereken hiçbir şey kalmayana kadar bütün bunları en az on kez yaptı. Geceyarısına hâlâ yirmi dakika vardı, yine de oturdukları banklardan yere devrilip kumlu zeminde uyuyakalana kadar bağıra çağıra basit şarkılar söyleyip Drake, Hawkins ve Grenville'e dair hikâyeler anlatan birkaç denizciye hancı kadının beyaz şarap ve Kanarya Adalarından gelme daha ucuz cins beyaz şarap sunduğu hana girmek içinden gelmiyordu. Onun kabarmış, çılgın yüreğine karanlık daha uygundu. Her ayak sesine kulak veriyor, her sesten anlam çıkarıyordu. Her sarhoş narası, samanların içinde yatan ya da başka bir derdi olan her sefil yaratığın iniltisi, sanki kendi girişimine uğursuzluk getirircesine yüreğine bıçak gibi saplanıyordu. Yine de Saşa'dan yana bir korkusu yoktu. Maceraya hazır olacaktı o. Sırtında pelerini ve pantolonu, ayaklarında erkekler gibi çizmelerle tek başına gelecekti. Adımları tüy gibi hafif olacak, bu sessizlikte bile neredeyse duyulmayacaktı.

Böylece karanlıkta bekledi Orlando. Birden, yüzüne bir şey çarptı, yumuşak, yine de ağır bir darbeydi yanağına inen.

Beklentisi yüzünden öylesine gerilmişti ki ürktü, elini kılıcına attı. Alnına ve yanaklarına inen darbeler onlarca kez yinelendi. Öyle uzun zamandır kuru soğuktaydı ki, darbelerin yağmur damlaları olduğunu anlaması bir dakika sürdü, yağmurdu yüzüne vuran. Önce ağır ağır düştü damlalar, yavaş yavaş, teker teker. Ama çok geçmeden altı damla altmış damla oldu, sonra altı yüz; sonra birleşip düzenli bir pınar oldular. Sanki ağır ve sağlam gökyüzü dibi görünmeyen tek bir çeşme olmuş, boşalıyordu. Beş dakika içinde Orlando iliklerine kadar ıslanmıştı.

Atları hemen korunmalı bir yere aldı, kendisi de avluyu görebilecek şekilde kapının sövesinin altına sığındı. Hava iyice ağırlaşmıştı, sağanak öyle şiddetli, öyle bir uğultulu iniyordu ki ne bir insanın ne de bir hayvanın ayak sesi duyulabiliyordu. İri iri çukurlarla dolu yollar sular altında, belki de aşılamaz durumda olmalıydı. Ama bütün bunların kaçışlarını nasıl etkileyeceğini hiç düşünmüyordu. Bütün duyuları bilenmiş, Saşa'nın geleceği –sokak lambasının ışığında parıldayan– parke taşlı yola yönelmişti. Bazen, karanlıkta, yağmur damlalarının arasında onu görür gibi oluyordu. Ama o görüntü kayboluyordu. Ansızın, St. Paul Katedrali'nin çanı Orlando'nun ruhundaki bütün acıları ayaklandıran korkunç ve tekinsiz bir sesle, korkutucu, ürkütücü bir sesle, geceyarısını bildiren vuruşlarına başladı. Dört kez daha acımasızca çaldı. Bir âşığın kör inancıyla, Saşa'nın çanın altıncı vuruşunda görüneceğini tasarlamıştı Orlando. Ama altıncı vuruşun sesi yankılanıp silindi, yedinci, sonra sekizinci vuruş duyuldu, Orlando'nun kaygılı zihninde bunlar ölümü ve felaketi önce haber veren sonra da kesinleştiren notalardı. Çan on ikinci kez vurduğunda Orlando kör talihinin kesinleştiğini anladı. Mantığını çalıştırıp anlam bulmaya çalışmasının yararı yoktu; Saşa gecikmiş olabilir, engellenmiş olabilir, yolunu kaybetmiş olabilir diyebilirdi.

Ama Orlando'nun tutkulu ve duygulu yüreği gerçeği biliyordu. Başka çanlar, birbiri ardına çınlayarak saat başını vurdu. Sanki bütün dünya Saşa'nın ihanetinin ve Orlando'nun alaya alınışının haberiyle çınlıyordu. İçinde yuvalanan eski kuşkular gizlendikleri yerden fırlayıp açığa çıktılar. Hepsi birbirinden daha zehirli yılanlar ısırdı Orlando'yu. Müthiş yağmur altında, yerinden kımıldamaksızın kapının eşiğinde durdu. Dakikalar geçtikçe dizlerinin bağı çözülmeye başladı. Sağanak devam ediyordu. Yoğun damlaların arasından büyük toplar görür gibi oldu. Meşe ağaçları devrilip parçalanıyormuş gibi gürültüler duyuluyordu. Vahşi çığlıklar ve insanlık dışı, dehşet verici homurtular da vardı. Ama St. Paul'ün çanı ikiyi vurana kadar Orlando orada kımıldamadan durdu, sonra, korkunç bir alaycılıkla, bütün dişlerini göstere göstere, "*Jour de ma vie!*" diye haykırıp elindeki feneri yere fırlattı, atına atladı ve nereye gittiğini bilmeden dörtnala sürdü onu.

Ne olduğunu bilmediği bir dürtüyle –çünkü artık aklı başında değildi– nehir kenarından deniz yönünde gitmiş olmalı. Çünkü şafak söktüğünde, bu sefer alışılmadık bir hızla sökmüştü, gökyüzü soluk sarı bir renk almış, yağmur da neredeyse durmuştu, Orlando kendini Wapping yakınında Thames Nehrinin kenarında buldu. Olağandışı bir doğa manzarası serilmişti gözlerinin önüne. Üç aydan fazladır kaya gibi sağlam görünen kalın bir buz tabakasının ve kıyısında zevk ve eğlence içindeki koca bir şehrin bulunduğu yerde artık gürül gürül, döne döne sarı sular akıyordu. Nehir, geceleyin özgürlüğünü kazanmıştı. Sanki sülfürlü bir pınar (ki pek çok profesör bu görüşe meyilliydi) alttaki volkanik bölgelerden fışkırmış ve buzu öyle bir güçle patlatmıştı ki, iri ve kalın buz parçalarını vahşice dağıtıp götürmüştü. Sulara sadece bakmak bile insanın başını döndürüyordu. Her taraf alabora olmuştu. Nehrin orasında

burasında buzdağları vardı. Bunlardan bazıları top oynanan yeşil sahalar kadar geniş, bir bina kadar yüksekti; bazıları ancak bir şapka kadardı, ama muhteşem biçimleri vardı. Kâh önüne çıkan her şeyi batıran bir dizi buz kütlesi geliyordu. Kâh nehir eziyet edilen bir yılan gibi kıvrılıp bükülerek kendini buz kütlelerinin arasına atıyor, onları bir o kıyıya bir bu kıyıya savuruyor, rıhtımlara ve direklere çarpıp parçalanan buzların sesi duyuluyordu. Ama yaşanan bu dehşetin en korkunç ve etkileyici yanı, geceleyin tuzağa düşen ve şimdi kararsızca dönüp duran adalarını ruhlarında büyük bir acıyla adımlayan insanların görünümüydü. Sulara da atlasalar, buzun üzerinde de kalsalar kaderleri belliydi. Bazen, bu zavallıcıklar gruplar halinde yere çöküyorlardı, kimi dizlerinin üstüne, kimi emzirdikleri bebekleriyle birlikte. Yaşlı bir adam kutsal bir kitaptan bir şeyler okuyor görünüyordu. Ya da tek başına kalmış çaresiz biri, ki en korkunç kader de onunkiydi, daracık yaşam alanını yapayalnız adımlıyordu. Denize sürüklenenlerin bazılarının beyhude bir çabayla yardım istedikleri duyuluyordu, kaderleri değişsin diye olmadık vaatlerde bulunuyorlar, günahlarını itiraf edip Tanrı dualarını duyduğu takdirde ona mihraplar ve zenginlik sözü veriyorlardı. Kimileri de dehşetten öyle uyuşmuştu ki, kıpırdamadan oturuyor, gözlerini sessizce önlerine dikiyordu. Kıyafetlerinden anlaşıldığı kadarıyla genç suculardan ya da postacı çocuklardan oluşan bir grup var güçleriyle, kabadayı misali, açık-saçık meyhane şarkıları söylerken bir ağaca tosluyor, küfürler savurarak sulara gömülüyorlardı. Yaşlı bir asilzade –kürklü kıyafetine ve altın zincirine bakılınca asil olduğu anlaşılıyordu–, son soluğunda, bu kötülüğü hazırlayan İrlandalı asilerden öç alacağını bağırarak Orlando'nun biraz uzağında sulara gömüldü. Gümüş bir kâseyi ya da başka değerli bir şeyi sıkı sıkı göğsüne bastırarak gözden kaybolanlar da çoktu; ve

en azından yirmi kadar zavallı kendi açgözlülükleri yüzünden boğuldular, altın içki tasının kaçıp gitmesine izin vermektense ya da kürklü bir giysinin gözlerinin önünde kaybolmasını görmektense kendilerini kıyıdan sulara attılar. Çünkü mobilyalar, değerli şeyler, her türlü eşya buzların üzerinde sürüklenip gidiyordu. Başka garip manzaralar da görülüyordu; kedinin biri yavrularını emziriyordu; yirmi kişilik yemek için hazırlanmış zengin bir sofra vardı; yatakta bir çift; çok sayıda kap-kacak da.

Sersemleyen, şaşkına dönen Orlando bir süre yanından hızla geçen suların korkutucu akışını seyretmekten başka hiçbir şey yapamadı. Sonunda kendini toplar gibi oldu, atını mahmuzlayarak deniz yönünde nehir kıyısında dörtnala gitti. Nehrin bir dönemecini alınca, henüz iki gün önce büyükelçilerin gemilerinin kımıldamaksızın donup kaldıkları alanın tam karşısına geldi. Aceleyle hepsini saydı: Fransız, İspanyol, Avusturyalı, Türk. Fransız gemisi palamarlarından kurtulmuş görünse de hepsi de nehirdeydi hâlâ, Türk gemisinin yan tarafında büyük bir yarık vardı, hızla su alıyordu. Ama Rus gemisi görünürlerde yoktu. Orlando bir an onun battığını sandı; ama ayaklarını üzengilere bastırıp dikleşti, şahin gibi iyi gören gözlerine elini siper edip bakınca ufukta belli belirsiz bir gemi silueti gördü. Ana direğin tepesinden siyah kartallar kalkıyordu. Moskova Büyükelçisinin gemisi denize açılıyordu.

Atından yere atladı, duyduğu öfkeyle suları göğüsleyecek gibiydi. Dizlerine kadar suya girerek o sadakatsiz kadına, dişi cinsin payına hep düşen bütün hakaretleri yağdırdı. Sadakatsiz, dönek, kararsız, diye bağırdı; şeytan, zinacı, hain; dönenen sular onun kelimelerini aldı, ayaklarının dibine kırık bir çanakla küçük bir hasır bıraktı.

2. Bölüm

Biyografi yazarı şimdi bir zorlukla karşı karşıya, onu geçiştirmektense itiraf etmesi daha iyi olabilir. Orlando'nun hayat hikâyesini anlatırken, bu noktaya gelene kadar hem şahsi hem de tarihi belgeler bir biyografi yazarına düşen ilk görevin yerine getirilmesini mümkün kılmışlardı ki bu görev, sağa sola bakmadan gerçeğin silinmeyen ayak izlerini ağır adımlarla takip etmektir; çiçeklerin cazibesine kapılmadan; gölge aramadan; sistemli bir şekilde ilerleyerek mezara devrilene ve başlarımızın üzerindeki mezar taşına "son" yazılana kadar. Ama şimdi öyle bir bölüme vardık ki, o bölüm tam yolumuzun üzerinde, bu nedenle görmezden gelemeyiz. Ancak karanlık ve gizemli bir bölüm bu, üstelik belgelenmemiş; dolayısıyla açıklanamıyor. Onu yorumlayacak ciltlerce kitap yazılabilir; önemi üzerine koca koca dinsel sistemler kurulabilir. Bizim basit görevimiz bilindiği kadarıyla gerçekleri dile getirmek; bırakalım okur nasıl isterse öyle kullansın onları.

Sayısız felaketin yaşandığı, dona, sele, binlerce ölüme ve Orlando'nun bütün umutlarının yıkımına tanık olan –çünkü Saray'dan kovulmuştu; dönemin en güçlü asilzadelerinin gözünden düşmüştü; İrlandalı Desmondlar[1] haklı olarak hiddetlenmişlerdi; Kral'ın başı zaten İrlandalılarla dertteydi, üstüne eklenen bu durumdan hoşlanmamıştı– o kışın ardından gelen yaz aylarında Orlando şehir dışındaki büyük evine çekildi ve orada tam bir yalnızlık içinde yaşadı. Bir haziran sabahı –ayın

1 Askeri eğitim gören soylular. (ç.n.)

on sekizine denk gelen bir cumartesiydi– her zamanki saatinde uyanmadı, uşağı ona bakmaya gittiğinde derin bir uykuda olduğunu gördü. Uyanmıyordu. Kendinden geçmişçesine yatıyordu, soluk alışı bile duyulamıyordu; penceresinin altına havlasınlar diye köpekler gönderildi; odasında sürekli çembalolar, davullar, kastanyetler çalındı; yastığının altına karaçalı dalı, ayaklarına hardal yakısı koydular; yine de ne uyandı ne yemek yedi ne de yedi gün boyunca bir yaşam belirtisi gösterdi. Yedinci gün her zamanki saatinde uyandı (tam olarak sekize çeyrek kala), kedi gibi miyavlayan kadınların, köy kâhinlerinin hepsini odasından çıkarttı, ki pek doğaldı bu; doğal olmayan, geçirdiği trans halinin bilincinde olduğunu gösteren bir işaret vermemesiydi, sanki bir gecelik uykudan uyanmış gibi giyindi, atını getirtti. Yine de beyninin kıvrımlarında bir değişiklik olduğundan kuşkulandılar, çünkü tamamen mantıklı davransa da, eskisinden daha ciddi ve çok daha ağırbaşlı görünse de, geçmiş hayatını eksiksiz hatırlamıyor gibiydi. İnsanlar büyük dondan, paten kaymadan ya da karnavaldan söz ederken onları dinliyordu, ama bir lekeyi silmek ister gibi elini alnına sürmek dışında, bütün bunlara kendisinin de tanık olduğunu gösteren bir tavrı yoktu. Son altı ayın olayları tartışılırken üzülmekten çok şaşırmış görünüyordu, sanki uzun zaman öncesinde kalmış karışık anılar aklını karıştırıyormuş ya da bir başkasından dinlediği hikâyeleri hatırlamaya çalışıyormuş gibiydi. Söz Rusya'ya ya da prenseslere ya da gemilere gelince, tedirgin olup hüzünleniyor, ayağa kalkıp pencereden dışarı bakıyor, köpeklerden birini yanına çağırıyor ya da eline bir bıçak alıp bir sedir ağacı parçasını oyuyordu. Ama o günün doktorları da bugünkülerden daha bilge değildiler, akıllarına ne gelirse önerdiler ona, uyandığında baharatlı sıcak süte karıştırılmış su kertenkelesi tükürüğü, yatarken tavuskuşu ödü içmesini

söyledikten, her zamanki sakinleştiriciler ve tahrik edici ilaçlarla birlikte hem dinlenmesini hem hareketsiz kalmamasını, hem aç kalmasını hem beslenmesini, hem insanların içine karışmasını hem yalnızlığı, hem bütün gün yataktan çıkmamasını hem öğle yemeğiyle akşam yemeği arasında atla seksen kilometre yol yapmasını öğütledikten sonra onu rahat bıraktılar, bize kalırsa Orlando bir hafta boyunca uyumuş, dediler.

Ama eğer uyuduysa, nasıl bir uykuydu bu, diye sormaktan kendimizi alamıyoruz. Bu tür uykular sağaltıcı mıdır, simsiyah bir kanadın en can sıkıcı anılara, hayatı tam anlamıyla sakatlayan olaylara dokunup onların, en çirkin ve en adi olanlarının bile, kabalıklarını giderip bir ışıltıyla, bir parıltıyla süslediği trans halleri midir? Ölümün parmağının, bizi parçalamasın diye hayatın karmaşasının üzerine ara sıra dokunması mı gerekmekte? Ölümü her gün ufak dozlarda almazsak yaşamayı beceremeyecek bir yapıda mıyız? Nasıl tuhaf güçlerdir ki bunlar, en gizli köşelerimize nüfuz ediyor, sahip olduğumuz en değerli şeyleri biz istemeden değiştiriyorlar? Çektiği korkunç acılarla yıpranan Orlando bir haftalığına ölüp sonra yeniden dirilmiş miydi? Eğer öyleyse, ölümün doğası nasıldır, ya hayatın doğası? Bu sorulara yarım saatten fazla yanıt bekledik, ama yanıt gelmedi, öyleyse hikâyemize devam edelim.

Orlando tamamen münzevi bir hayat sürdürmeye başladı. Bunun nedeni kısmen sarayda gözden düşmesi ve kapıldığı derin kederdi, ama kendini savunmaya kalkışmadığı, evine pek konuk da çağırmadığı için (oysa seve seve ziyaretine gelecek pek çok arkadaşı vardı), atalarından kalan o büyük evde tek başına olmaktan hoşlandığı sonucuna varıldı. Yalnızlık onun tercihiydi. Zamanını nasıl geçirdiğini bilen yoktu. Yanında çalıştırdığı çok sayıdaki hizmetkâr –aslında boş odaları temizlemekten ve yatılmayan yatakların örtülerini

düzeltmekten başka işleri yoktu– akşam çökünce oturup çörek yiyip bira içerken, koridorlardan, ziyafet salonlarından, merdivenden yukarı, yatak odalarının içine bir ışık geçtiğini görüyor ve efendilerinin evi tek başına denetlediğini anlıyorlardı. Onun peşinden gitmeyi hiçbiri göze alamıyordu, çünkü evde çeşit çeşit hayaletler dolaşıyordu, öyle çoktu ki bunlar, evdekiler kolayca yollarını şaşırabiliyorlardı, ya gizli bir merdivenden aşağı yuvarlanabiliyor ya da, eğer rüzgâr eserse, insanın üzerine sonsuza kadar kapanacak bir kapıyı açabiliyorlardı – bu tür kazalar hep olurdu, büyük acılar içinde kıvranmış insanların ve hayvanların iskeletleri bulunduğunda sıkça görülmüştür bu. Sonra ışık tamamıyla kaybolurdu, kâhya Mrs. Grimsditch rahip Mr. Dupper'e, umarım beyefendinin başına kötü bir kaza gelmemiştir, derdi. Mr. Dupper, beyefendi şapelde, atalarının mezarlarının arasında diz çökmüştür kuşkusuz, derdi, şapel 800 metre kadar güneyde, Bilardo Masası Avlusu'ndaydı. Beyefendinin vicdanının rahat olmamasından korkuyordu Mr. Dupper; bunun üzerine Mrs. Grimsditch, sertçe, çoğumuzunki rahat değildir, diye yanıtlardı onu; Mrs. Stewkley ve Mrs.Field ve yaşlı dadı Carpenter seslerini yükseltip efendilerini överlerdi; uşaklar ve vekilharçlar da bu kadar soylu bir beyefendinin tilki avlamak ya da geyik kovalamak yerine evin içinde dolaşmasının çok yazık olduğunu söylerlerdi ısrarla; hatta çamaşırlarla ya da mutfakla ilgilenen hizmetçiler, Judy'ler ve Faith'ler bile, içki maşrapalarını ve çörekleri masada dolaştırırken beyefendinin ne kadar kibar olduğuna tanığız derlerdi, tiz sesleriyle; çünkü ondan daha nazik ya da daha cömert birini tanımıyorlardı, bir bağ kurdele ya da saçlarına takacakları çiçekleri satın almalarına yetecek gümüş paraları esirgemiyordu onlardan; sanki Hıristiyanmış gibi Grace Robinson diye çağırdıkları siyahi kadın bile onların kafasından neler geçtiğini anlamış ve

beyefendinin yakışıklı, hoş, sevimli biri olduğunu kendince ifade etmişti, yani dişlerini göstere göstere sırıtmıştı. Kısacası Orlando'nun yanında çalışan kadınlar ve erkekler ona büyük saygı gösteriyor, onu bu hale getiren yabancı prensese (tabii ona daha kötü bir isim takmışlardı) lanetler yağdırıyorlardı.

Mr. Dupper'ın, beyefendinin mezarların arasında güvenlikte olduğunu, gidip onu aramasına gerek olmadığını hayal etmesi büyük olasılıkla korkaklığından ya da sıcak birayı sevmesindendi, belki de haklıydı Mr. Dupper. Orlando ölümü ve yok olmayı düşünmekten tuhaf bir zevk alıyordu, elinde ince bir mumla, bulamadığı birinin benzerini ararcasına resimlere tek tek bakarak koridorlardan ve balo salonlarından geçtikten sonra kilisede ailesine ayrılan dua yerine çıkar, bayrakların kımıldamasını, bir yarasanın ay ışığını titretmesini ya da kendisine eşlik eden ölübaş kelebeğini seyrederek saatlerce otururdu orada. Bu bile yetmezdi ona, kilisede atalarının yattığı, on kuşağın tabutlarının üst üste yığıldığı mezara inmek isterdi. Oraya o kadar az giren olurdu ki, fareler kurşundan yapılma nesnelerin arasında cirit atardı, Orlando geçerken pelerinine bir kalça kemiği takılırdı ya da ayaklarının altına yuvarlanan Sir Malise diye yaşlı birinin kafatasına basıp onu çatlatırdı. Ürkütücü bir kabirdi; evin temellerinin altı epeyce kazılıp yapılmıştı, sanki Fransa'dan Fatih William'la birlikte gelen ailenin ilk Lord'u, bütün saltanatın yozlaşmanın üzerinde nasıl yükseldiğini kanıtlamak istemişti; nasıl etin altında iskeletin bulunduğunu; yukarıda dans eden ve şarkı söyleyen bizlerin aşağıda nasıl yatacağımızı; kırmızı kadifenin nasıl toza dönüştüğünü; yüzüğün (elindeki feneri eğen Orlando düşüp bir köşeye yuvarlanmış taşı eksik bir altın halkayı yerden alır) yakutunun nasıl kaybolduğunu, önceleri onca ışıltılı olan gözün artık nasıl parlamadığını. "Bu prenslerden geriye bir şey

kalmamış" derdi Orlando, onların mevkilerini abartması mazur görülebilirdi, "bir tek parmak dışında"; ve bir iskeletin elini eline alarak eklemlerini o yana bu yana döndürürdü. "Bu kimin eliydi?" diye sormaya devam ederdi. "Sağ el mi sol mu? Kadın eli mi erkek eli mi, yaşlı mı genç mi? Savaşa giden atı mı dürttü, yoksa iğne mi kullandı? Gül mü kopardı, yoksa soğuk çeliği mi kavradı? Acaba–" Ama bu noktada ya artık söyleyecek bir şey bulamadı, ya da daha büyük olasılıkla, aklına bir elin yapabileceği o kadar çok şey geldi ki, düzenlemenin en zor kısmından, yani ayıklama işinden, âdeti olduğu üzere vazgeçti, kemiği öbür kemiklerin yanına koydu, bir yandan da bu konularda yazdığı yazılarla kendisinin hayalgücünü müthiş meşgul eden, Norwich'li doktor Thomas Browne adında bir yazar olduğunu düşünüyordu.

Fenerini eline alıp kemiklerin yerli yerinde durduğuna emin olunca, çünkü romantik biri olsa da, son derece sistemliydi, yere yuvarlanmış bir ip yumağından daha fazla kızdığı bir şey yoktu, nerede kalmış bir atasının kafatası, yeniden koridorlarda merakla, huysuzca gezinmeye devam etti, resimlerin arasında bir şey arıyordu, sonunda, meçhul bir sanatçının elinden çıkmış, Hollanda'ya ait bir kar manzarası karşısında gerçek bir ağlama nöbetine kapılınca arayışı yarıda kesildi. O anda artık hayatın yaşamaya değmeyeceğini düşündü. Atalarının kemiklerini ve hayatın bir mezar üzerine oturtulduğunu unutarak orada hıçkıra hıçkıra ağlayarak kalakaldı, bütün bunlar Rus pantolonu giymiş, çekik gözlü, somurtkan, inci kolyeli bir kadına duyduğu arzu yüzündendi. Gitmişti. Onu terk etmişti. Onu bir daha asla görmeyecekti. Ağlayıp durdu. Bu halde odasına döndü; Mrs. Grimsditch penceredeki ışığı görünce maşrapayı ağzından çekti, Tanrı'ya şükretti, efendisi yeniden salimen odasındaydı; çünkü onun feci şekilde öldürülmüş olduğunu düşünmüştü.

Orlando sandalyesini masanın yanına çekti; Sir Thomas Browne'ın kitaplarını açtı ve doktorun en uzun ve olağanüstü dolaşık fikirlerinden birini incelemeye koyuldu.

Bu tür meseleler bir biyografi yazarının yararlanıp kullanacağı şeyler olmasa da, şuraya buraya serpiştirilmiş görünür ipuçlarından okur konumundaki kişilerin yararlanıp yaşayan bir insanın içinde bulunduğu sınırları ve onu kuşatan çemberi oluşturmaları oldukça basittir; onlar bizim fısıltımızda bile canlı bir ses duyabilirler; çoğunlukla biz bir şey söylemesek de nasıl biri olduğunu görebilirler; kendilerine yol gösterecek tek bir kelime olmadan ne düşündüğünü harfi harfine bilebilirler –biz de işte bu tür okurlar için yazarız; böyle bir okur, Orlando'nun pek çok niteliği tuhaf bir biçimde kendisinde birleştirdiğini açıkça görür – melankoliyi, tembelliği, tutkuyu, yalnızlık sevgisini; ilk sayfada, ölü bir zencinin kafasına vurduğu, ipi kesip yere indirdiği, yeniden ulaşamayacağı bir yere nazikçe astığı, sonra elinde kitabıyla pencerenin girintisine oturduğu sahnede işaret edilen bütün o çarpıklıklar, tuhaf huylar da cabası. Kitaplara ilgisi erken yaşlarda başlamıştı. Çocukken bazen onu geceyarısı hâlâ kitap okurken bulurlardı. Mumunu alırlar, o da amacına ulaşmak için ateş böceği beslerdi. Ateş böceklerini aldılar, o da neredeyse evi çırayla yakıp kül ediyordu. Uzun lafın kısası, buruşmuş ipeği düzeltmeyi ve derinlerindeki anlamı aramayı romancıya bırakırsak, Orlando edebiyat sevgisi olan bir soyluydu. Döneminin pek çok kişisi, kendi sınıfından pek çok kişi de, buna bulaşmadılar, dolayısıyla keyiflenince gezmekte, ata binmekte ya da istedikleri gibi sevişmekte özgür kaldılar. Ama bazılarına, çirişotunun polenlerinden ürediği ve Yunanistan ya da İtalya'dan rüzgârlarla geldiği söylenen bir mikrop erkenden bulaştı, bu mikrop o kadar öldürücüydü ki, vurmak için kaldırılan eli sarsar, avını

arayan gözü perdeler, aşkını söyleyen dili kekeletirdi. Gerçeğin yerine hayaletini geçirmek bu hastalığın ölümcül doğasıydı, bu yüzden, kaderin her türlü armağana –bol bol değerli sofra takımları, çarşaflar, evler, uşaklar, halılar, yataklar– boğduğu Orlando'nun bir kitabı açması yeterliydi bütün bunların silinip gitmesi için. Evini oluşturan dokuz dönümlük taş yok olurdu; yüz elli uşak kaybolurdu; seksen binek atı görünmez olurdu; halıları, kanepeleri, süslü sofra takımlarını, porselenleri, değerli tabak-çanağı, zeytinyağı-sirke şişelerini, ısıtma kaplarını ve çoğu dövme altından yapılma başka taşınabilirleri saymak çok vakit alır, bütün bunlar mikroplu hava altında kalan denizdeki sis gibi buhar olurdu. Böyle de oldu, çırılçıplak Orlando tek başına oturup kitap okudu.

Yalnız kalınca hastalık hızla hükmü altına aldı onu. Çoğunlukla gecelere kadar altı saat okuyordu; kesilecek sığırlar ya da buğday hasadı için ondan talimat almaya geldiklerinde kitabını öteye iter, ne söylendiğini anlamamış görünürdü. Pek kötüydü bu, kuş avcısı Hall'un, uşak Giles'in, kâhya Mrs. Grimsditch'in, rahip Mr. Dupper'ın yürekleri burkulurdu. Böyle zarif bir beyefendinin, derlerdi, kitaplara ne ihtiyacı var ki. Ama daha da beteri gelecekti. Okuma hastalığı bir kez insanın vücuduna girince onu öyle güçsüz düşürür ki, vücut mürekkep hokkasında yaşayan ve tüy kalemde cerahatlenen öbür belaya kolayca yem olur. Talihsiz kişi yazmaya başlar. Damı akan bir evde bir iskemle ve bir masadan başka bir şeyi olmayan yoksul biri için bu durum yeterince kötüyken –ne de olsa kaybedecek fazla bir şeyi yoktur– evleri, sığırları, hizmetçileri, eşekleri ve yatak takımları olan bir zenginin düştüğü kötü durum çok daha acınasıdır. Hiçbir şeyden tat almaz olur; kızgın demirler dağlar, kurtlar kemirir onu. Küçük bir kitap yazıp ünlü olabilmek için bütün servetini vermeye hazırdır (işte böyle

habistir bu mikrop), ama Peru'nun bütün altınlarını verse, hazine değerinde, iyi kotarılmış bir satır satın alamaz. Bu yüzden tükenir, hastalanır, beynini patlatır, yüzünü duvara döner. Kendisini hangi halde bulacakları umurunda değildir. Ölümün kapılarından geçmiş, cehennemin alevlerini görmüştür.

Bereket Orlando sağlam yapılıydı ve hastalık (şimdi açıklayacağımız nedenlerle) pek çok akranını yıktığı gibi yıkmadı onu. Ama sonradan olanların gösterdiği gibi iyice bulaştı ona. Sir Thomas Browne'ın kitabını bir saat kadar okuduktan, geyiğin bağırışı ve gece bekçisinin sesi ona gecenin ileri bir saati olduğunu, herkesin çoktan uykuya daldığını hatırlattıktan sonra odanın karşı tarafına gitti, cebinden gümüş bir anahtar çıkardı, duvarın köşesine gömülü büyük bir dolabın kapısını açtı. Dolabın içinde sedir ağacından yapılma elli kadar çekmece bulunuyordu, her birinin üzerinde Orlando'nun yazısıyla düzgünce doldurulmuş bir kâğıt vardı. Hangisini açacağına karar verememiş gibi bir an durdu. Birinde "Ajax'ın Ölümü" yazıyordu, bir diğerinde "Piramus'un Doğuşu", üçüncüsünde "Iphigenia Aulis'te", dördüncüsünde "Hippolytus'un Ölümü", bir başkasında "Meleager", sonra "Odysseus'un Dönüşü" – aslında, kariyerinde kriz dönemi yaşayan bir mitoloji kahramanının adını taşımayan bir çekmece yok sayılırdı orada. Her çekmecede Orlando'nun yazıyla doldurduğu kalınca bir defter bulunuyordu. Aslına bakarsanız Orlando yıllardır kendini bu işe kaptırmıştı. Onun kâğıt dilendiği kadar bir çocuk elma verilsin diye dilenmemiştir; ya da onun mürekkep istediği kadar şekerleme isteyen çocuk olmamıştır. Sohbetlerden ve oyunlardan kaçar, bir elinde mürekkep hokkası, diğerinde kalem, dizlerinin üzerinde de bir tomar kâğıtla perdelerin arkasına, gizli köşelere ya da annesinin yatak odasındaki, dibinde kocaman bir delik olan, pis pis sığırcık dışkısı kokan dolaba saklanırdı.

Yirmi beşine varmadan kırk yedi oyun, hikâye, roman, şiir yazmıştı böylece; kimi düzyazı, kimi şiir şeklinde; kimi Fransızca, kimi İtalyanca; hepsi romantik ve hepsi de uzun. Bunlardan birini bastırtmıştı, Cheapside'da, St. Paul's Cross'un karşısındaki John Ball'un Tüyler ve Taç basımevinde; o kitabı görmekten müthiş zevk alsa da annesine bile göstermeye cesaret edememişti, çünkü yazmak, hele hele yayımlatmak bir soylu için bağışlanmaz bir yüzkarasıydı.

Şimdiyse, gecenin ilerlemiş bir saati ve kendisi de yalnız olduğuna göre, bu depodan adı "Xenophila Bir Trajedi" ya da ona benzer bir şey olan kalın bir defter seçti, bir tane de kısaca "Meşe Ağacı" adını taşıyan ince defter aldı (onca defter arasında bir tek bunun adı böyle kısaydı), sonra da mürekkep hokkasına yaklaştı, tüy kalemi elledi, bu günahın bağımlılarının ayinlerine başlarken yaptıkları hamlelerdi bunlar. Ama sonra durakladı.

Bu duraklamanın onun tarihinde çok önemli bir yeri vardı, gerçekten de insanları dizlerinin üzerine çöktüren, nehirleri kanlı akıtan pek çok şeyden daha önemliydi, Orlando'nun neden durduğunu sormak bize düşer; iyice düşündükten sonra bunun gibi bir nedenle olduğu yanıtını vermek de. Bize pek çok tuhaf oyun oynayan, bizi denge gözetmeden çamurdan ve elmastan, gökkuşağından ve granitten yaratan, bunları, çoğu kez son derece uyumsuz bir şekilde –çünkü şairin yüzü kasap yüzü gibidir, kasabınki de şair yüzü– bir çerçeveye oturtan doğa; şaşırtmaktan ve gizemlerden hoşlanan doğa, öyle ki şimdi bile (1927'nin 1 Kasım'ında) neden üst kata çıktığımızı ya da neden yeniden aşağıya indiğimizi bilmiyoruz, günlük hareketlerimizin çoğu bir geminin bilinmedik bir denizden geçmesi gibi, direğin tepesindeki denizciler, dürbünlerini ufka doğrultarak "Kara var mı, yok mu?" diye sorarlar; bu soruya,

eğer kâhinsek, "Var" diye yanıt verebiliriz; dürüstsek, "Yok" deriz; bu cümleyi belki de hantallaştıran uzunluğu yanında hesabını vereceği daha pek çok şey olan doğa, sadece içimizde pılı pırtı dolu eksiksiz bir yama bohçası oluşturarak –bir polisin pantolonundan bir parça Kraliçe Alexandra'nın gelinliğinin tülüyle dip dibedir– kendi görevini daha da karmaşıklaştırmakla kalmamış, bütün bu çeşitlerin tek bir iplikle hafifçe birbirine tutturulmasını da ayarlayarak bizim kafamızı daha da karıştırmıştır. Bellek bir terzi kadındır, hem de kaprisli bir terzi. Bellek iğnesini batırıp çıkarır, bir aşağı bir yukarı, bir oraya bir buraya. Biraz sonra ne geleceğini bilmeyiz ya da daha sonra ne olacağını. Böylece, bir masaya oturmak ve mürekkep hokkasını önüne çekmek gibi dünyadaki en sıradan hareket, sert rüzgârda on dört kişilik bir ailenin ipte asılı çamaşırları gibi kâh parlayan, kâh kararan, sarkan ve kabaran ve yere yaklaşan ve azametle dalgalanan binlerce tuhaf, birbiriyle ilintisiz parçayı harekete geçirebilir. En sıradan eylemlerimize, kimsenin utanmasına gerek olmayan bir tek, yalın, özlü iş gibi değil de kanat çırpmalarla, azalıp çoğalan ışıklarla başlarız. Kalemini mürekkebe daldıran Orlando da kayıp Prenses'in alaycı yüzünü gördü ve hemen, zehre batırılmış oklara benzeyen bir milyon soru saplandı aklına. Prenses neredeydi; neden Orlando'yu terk etmişti? Büyükelçi onun amcası mıydı, sevgilisi miydi? Entrika mı kurmuşlardı? Kız zorlanmış mıydı? Kız evli miydi? Ölmüş müydü? Bütün bunlar zehirlerini Orlando'nun içine öyle bir akıttılar ki, ıstırabını bir yere boşaltmak istercesine tüy kalemini hokkaya öyle bir daldırdı ki, mürekkep masaya sıçradı, bu da hemen, istediğiniz gibi açıklayın bunu (belki de açıklamak olanaksızdır – belleği açıklamak mümkün değildir), Prenses'in yüzünün yerine bambaşka bir yüz geçirdi. Ama kimin yüzü bu, diye sordu

Orlando kendi kendine. Ve belki yarım dakika kadar, üstü üste binmiş slaytlardan arkadakinin yarı yarıya görünmesi gibi geride kalan eskisinin üzerinde duran yeni resme bakarak bekledi, sonra kendi kendine şöyle dedi: "Bu, yıllar önce, yaşlı Kraliçe Bess buraya yemeğe geldiğinde Twitchett'in odasında oturan o oldukça şişman, kılıksız adamın yüzü; ben de," diye devam etti Orlando, o küçük, renkli paçavralardan birini daha yakalarken, "onu masada otururken gördüm, aşağı inerken içeriye göz atmıştım, gözleri çok etkileyiciydi, hiç öylesini görmemiştim, ama kimdi o adam Tanrı aşkına?" diye sordu, çünkü o anda Bellek adamın alnının ve gözlerinin yanına, ilk başta, yağ lekeleri olan kaba bir fırfır ekledi, sonra kahverengi bir yelek, sonunda da Cheapside'lıların giydiği türden bir çift ağır çizme. "Bir soylu değil, bizden biri değil," dedi Orlando (son derece nazik bir beyefendi olduğu için bunu yüksek sesle söylemiş olamaz; ama hem soylu kandan gelmenin zihin üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu gösteriyor, hem de bir soylunun yazar olmasının ne kadar zor olduğunu), "bir şair olabilir ama." Ne olursa olsun, Bellek, Orlando'yu yeterince rahatsız ettikten sonra, her şeyi tamamıyla silmiş olmalıydı, ya da – kediyi kovalayan köpek ya da kırmızı pamuklu bir mendile sümküren yaşlı bir kadın gibi– öyle saçma ve yersiz bir şeye el atmış olmalıydı ki, Belleğin kaprislerine ayak uydurmaktan umudunu kesen Orlando kalemini kâğıdına büyük bir ciddiyetle değdirmeliydi. (Çünkü yeterince kararlıysak, o edepsiz kadını, yani Belleği ve onun kıvır zıvırını sokağa atarız.) Ancak Orlando durdu. Belleği hâlâ iri, parlak gözlü, kılıksız bir adamın imgesini gözlerinin önüne getiriyordu. Hâlâ bakıyordu Orlando, hâlâ duruyordu. İşte bu duruşlar bizi mahveder. İşte o zaman kalede isyan çıkar, birliklerimiz ayaklanır. Daha önce de bir kez durmuştu, o zaman aşk gürültücü

kalabalığıyla, kurmalı çalgılarıyla, çembalolarıyla, koparılan, kanlı buklelerle dolu kafalarıyla içeri dalmıştı. Aşk ona lanetlenmişlerin işkencesini çektirmişti. Şimdi yine durdu Orlando, bu şekilde ortaya çıkan çatlağa Hırs atladı, o cadaloz, ve Şiir, o cadı, ve Şöhret Arzusu, o orospu; hepsi el ele verdiler, onun kalbini dans pistine çevirdiler. Issız odasında, ayakta dikildi, kendi ırkının ilk şairi olacağına, adını sonsuza kadar duyuracağına yemin etti Orlando. Atalarının adlarını ve başarılarını sıralayarak, Sir Boris'in savaşıp Putperest'i öldürdüğünü; Sir Gawain'in Türk'ü; Sir Miles'ın Polonyalı'yı; Sir Andrew'un Frenk'i; Sir Richard'ın Avusturyalı'yı; Sir Jordan'ın Fransız'ı; Sir Herbert'in de İspanyol'u öldürdüğünü söyledi. Ama bütün bu öldürmelerden ve mücadelelerden, içmelerden ve sevişmelerden, tüketmelerden ve avlanmalardan ve at binmelerden ve yiyip-içmekten geriye ne kalmıştı? Bir kafatası; bir parmak. Oysa, dedi, masanın üzerinde açık duran Sir Thomas Browne'ın sayfasına dönerek –ve yine durdu. Odanın her yerinden, gece rüzgârından ve ay ışığından yükselen bir büyü gibi, o sözlerin ilahi melodisi duyuldu, bu sayfaya gözlerini dikip bizi tedirgin etmesinler diye onları gömüldükleri yerde bırakacağız, ölü değil de sanki mumya gibiler, renkleri öyle canlı, solukları öyle düzenli ki – ve bu çalışmayı atalarınınkilerle karşılaştıran Orlando onların ve yaptıklarının hiçbir değeri olmadığını, oysa bu adamın da sözlerinin de ölümsüz olduğunu haykırdı.

Sir Miles ile ötekilerin bir krallığı ele geçirmek için silahlı şövalyelere karşı giriştikleri savaşın, şimdi kendisinin ölümsüzlüğü elde etmek için İngiliz diline açtığı savaş kadar zahmetli olmadığını çok geçmeden anladı. Kompozisyon yazmanın zorlukları hakkında az da olsa bilgi sahibi olan birine bu hikâyeyi ayrıntılarıyla anlatmak gerekmez; nasıl yazdığını,

yazdığını iyi bulduğunu; okuyunca beğenmediğini; düzelttiğini, sonra yırtıp attığını; bazı yerleri çıkardığını; bir şeyler eklediğini; coştuğunu; çaresiz kaldığını; gecelerinin iyi, sabahlarının kötü geçtiğini; fikirler bulup sonra kaybettiğini; kitabını bitmiş olarak gördüğünü, sonra kitabın kaybolduğunu; yemek yerken kahramanlarının rollerini oynadığını; yürürken onların ağzından konuştuğunu; kâh ağlayıp kâh güldüğünü; şu üslupla bu üslup arasında gidip geldiğini; önce görkemli ve cafcaflı olanı, sonra basit ve sade olanı seçtiğini; kâh Tempe'nin[1] vadilerini, kâh Kent ya da Cornwall'un kırlarını yeğlediğini; kendisinin en ulu bir deha mı yoksa dünyanın en budala adamı mı olduğuna karar veremediğini filan.

Aylarca böyle hummalı bir şekilde çalıştıktan sonra, bu son soruya yanıt bulabilmek için yılların yalnızlığına son vermeye ve dış dünyayla iletişime geçmeye karar verdi. Londra'da Giles Isham adında Norfolk'lu bir arkadaşı vardı, soylu bir aileden gelse de bazı yazarları tanıyordu, kuşkusuz Orlando'yu o kutsanmış, hatta kutsal denebilecek kardeşliğin bazı üyeleriyle tanıştırabilirdi. Çünkü, şimdi içinde bulunduğu durumdayken Orlando, bir kitap yazıp bastırtmış olan birini öyle onurlu ve görkemli görüyordu ki, ona göre bu onur ve görkem, soylu bir kanın ve konumun getireceklerinden üstündü. Böylesi ilahi fikirlere sahip olanların bedenlerinin bile değişeceğini hayal ediyordu. Başlarında saç yerine hale, göğüslerinde soluk yerine rayiha olacaktı, dudaklarının arasında güller açacaktı – ki bunlar ne kendisi ne de Mr. Dupper için geçerliydi. Bir perdenin arkasında oturup onların konuşmalarını dinlemesine izin verilmesinden daha büyük bir mutluluk düşünemiyordu. O pervasız ve çeşitli konuşmaları hayal etmek bile kendisinin ve saraylı arkadaşlarının eskiden genellikle konuşmuş oldukları

1 Yunanistan'da Olimpos Dağı'na yakın vadi. (ç.n.)

şeyleri –bir köpek, bir at, bir kadın, iskambil oyunu– son derece kaba saba kılıyordu. Kendisine hep bilgin denmiş olduğunu, yalnızlığı ve kitapları sevdiği için küçümsendiğini düşününce göğsü gururla kabardı. Güzel cümleler kurmayı hiçbir zaman beceremeyişti. Bir hanımefendinin evinin salonunda hep kazık gibi durur, kızarır, asker adımlarıyla dolaşırdı. Atından iki kez düşmüştü, sırf dalgınlıktan. Bir seferinde de şiir okuyayım derken Lady Winchilsea'nin yelpazesini kırmıştı. Toplum hayatına uygun olmadığını gösteren bu ve benzeri küçük olayları hevesle hatırlayınca, gençlik dönemindeki bütün çalkantıların, sakarlığının, yüz kızarmalarının, uzun yürüyüşlerinin ve kırsalı sevmesinin kanıtladığı üzere, kendisinin soyluların arasına değil de kutsanmış ırka dahil olduğuna dair tarifsiz bir umut kapladı içini. Büyük selin yaşandığı o geceden beri ilk kez mutluydu.

Norfolk'lu Mr. Isham'dan, Clifford's Inn'deki Mr. Nicholas Greene'e bir belge iletmesini istedi; belgede Orlando onun çalışmalarına duyduğu hayranlığı (çünkü Nick Greene o günlerde çok ünlü bir yazardı) dile getiriyor, kendisiyle tanışmak istediğini belirtiyordu; bunu istemeye cesareti yoktu, çünkü karşılığında verecek bir şeye sahip değildi; ama eğer Mr. Nicholas Greene gönül indirip onu ziyaret ederse, hangi saatte isterse dört atlı bir araba Fetter Lane'in köşesinde onu bekleyecek ve alıp salimen Orlando'nun evine getirecekti. Bu dediğimizi izleyecek cümleleri tahmin etmek zor değil; aradan pek fazla zaman geçmeden Mr. Greene, Saygıdeğer Beyefendi'nin davetini kabul edip arabaya kurulunca ve 21 Nisan Pazartesi günü tam saat yedide ana binanın güney ucundaki salona girince Orlando'nun nasıl keyiflendiğini tahmin edebilirsiniz.

Orada pek çok kral, kraliçe ve büyükelçi karşılanmıştı; ermin kürklü yargıçlar durmuşlardı orada. Ülkenin en güzel

hanımları oraya gelmişlerdi; ve de önemli cengaverleri. Flodden'de ve Agincourt'ta bulunmuş bayraklar asılıydı orada. Aslanlı, leoparlı, küçük taçlarla süslü armalar sergileniyordu. Uzun masalarda altın ve gümüş tabaklar duruyordu; işlenmiş İtalyan mermerinden büyük şömineler de vardı, geceleri, milyonlarca yaprağıyla, karga ve çalıkuşu yuvalarıyla birlikte koca bir meşe ağacının yanıp kül olduğu. Şimdiyse orada, başına gevşekçe oturttuğu şapkası ve siyah yeleğiyle, elinde taşıdığı küçük çantasıyla şair Nicholas Greene duruyordu.

Onu karşılamak üzere seğirten Orlando'nun biraz hayalkırıklığı yaşaması kaçınılmazdı. Şair orta boyluydu, görünümü sıradandı, zayıftı ve biraz kambur duruyordu, içeri girerken ayağı bekçi köpeğine takılınca köpek onu ısırmıştı. Dahası, Orlando insanlar hakkında ne kadar şey bilse de onu bir türlü bir yere yerleştirememişti. Bu adamda öyle bir şey vardı ki ne uşak diyebiliyordunuz, ne eşraf ne de soylu. Kavisli alnı ve gaga gibi burnuyla kafası fena değildi, ama çenesi içeri çekikti. Gözleri parlıyordu ama dudakları sarkıktı, salyası akıyordu. Ama insanı asıl tedirgin eden, tümüyle bakıldığında, yüzündeki ifadeydi. Soyluların yüzünü, zevkle bakılacak hale getiren o görkemli soğukkanlılıktan onda eser yoktu; iyi eğitimli bir hizmetkârın vakur boyun eğişi de görülmüyordu; buruşuk, kırışık ve büzülmüş bir surattı. Şair olsa da iltifattan çok azarlamaya alışık gibi görünüyordu; cilveleşmekten çok kavga etmeye; ata binmekten çok sürünerek ilerlemeye; dinlenmekten çok mücadele etmeye; sevmekten çok nefret etmeye. Bunu da hareketlerindeki telaş gösteriyordu; bir de ateşli ve kuşkulu bakışları. Orlando şaşırmıştı. Ama yemeğe oturdular.

Genellikle böyle şeyleri doğal kabul eden Orlando, uşaklarının sayısından ve sofrasının görkeminden ilk kez inanılmaz derecede rahatsız oldu. Daha da garip olanı, inek sağmış olan

büyük-büyükannesi Moll geldi aklına ve gurur duydu, oysa onu düşünmekten genellikle hiç hoşlanmazdı. Tam bu mütevazı kadına ve süt kovalarına değinmek üzereydi ki, şair ondan önce davrandı ve Greene adı ne kadar sıradan sayılsa da ailesinin Fatih William'la birlikte gelmiş olduğunu ve Fransa'nın en soylu ailelerinden olduğunu söyledi. Ne yazık ki nüfuzlarını yitirmişler ve Greenwich kasabasına adlarını vermekten öte bir şey yapamamışlardı. Sofraya geyik eti gelene kadar benzer şekilde sürdü sohbet, elden giden şatolar, armalar, kuzeyde baronet olan kuzenler, batıda soylu aileler arasındaki evlilikler, bazı Green'lerin adlarının sonuna e harfini ekledikleri, bazılarınınsa eklemedikleri filan. Sonra Orlando büyükanne Moll ve inekleri hakkında bir şeyler söylemeye çabaladı, yaban horozu önlerine konulana kadar da yüreğindeki yükü biraz hafifletmişti. Ama tatlı şarap sofraya getirilene kadar Orlando, Green'lerle ineklerden daha önemli bir mesele olduğunu düşünmeden edemediği bir konuyu açmayı göze alamadı; yani kutsal şiir konusunu. Orlando o kelimeyi ağzına alır almaz şairin gözleri ateş saçtı; takındığı kibar beyefendi tavrını bıraktı, kadehini masaya sertçe vurdu, oyunlarından biri, bir başka şair ve bir eleştirmen hakkında Orlando'nun –terk edilmiş bir kadını saymazsak– o güne kadar kimsenin ağzından duymadığı en uzun, en karmaşık, en tutkulu ve en buruk hikâyelerden birini anlatmaya girişti. Şiirin doğası hakkında Orlando'nun öğrendikleri, onun düzyazıdan daha zor satıldığı ve dizeler daha kısa olsa da yazmasının daha uzun sürdüğüyle sınırlı kaldı. Sohbet böylece dal budak sararak bitmek bilmeden sürdü, sonunda Orlando kendisinin de yazmaya cesaret ettiğine değinmeyi göze aldı, ama o anda şair koltuğundan fırladı. Duvar kaplamasının içinde bir fare ciyakladı, dedi. Aslında sinirlerim öyle gergin ki, dedi, bir fare ciyaklasa tam iki hafta düzelemiyorum.

Kuşkusuz ev haşarat doluydu, ama Orlando seslerini duymamıştı. O zaman şair Orlando'ya son on yıllık sağlık raporunu anlattı. Sağlığı öyle kötüydü ki, hâlâ hayatta olması mucize sayılırdı. Felç geçirmişti, gut hastasıydı, sıtma olmuştu, ödemi vardı, peş peşe üç kez farklı nedenlerle ateşlenmişti; ayrıca kalbi büyümüştü, dalağı şişmişti, karaciğeri de hastalıklıydı. Ama hepsinden öte, omuriliğimdeki duyarlık anlatılır gibi değil, dedi Orlando'ya. Üstten üçüncü omuru ateş gibi yanıyordu; alttan ikincisi de buz gibi soğuktu. Bazen uyandığında beyni kurşun gibi ağır oluyordu; bazen de sanki binlerce ince mum yanarken insanlar onun içine havai fişekler atıyorlarmış gibi hissediyordu. Şiltemin altındaki gül yaprağını hissedebilirim diyordu; parke taşlarına basarak Londra'da neredeyse hiç şaşmadan yolumu bulabilirim. Bütünüyle bakıldığında mükemmel yapılmış ve ilginç bir şekilde birleştirilmiş bir makineydi kendisi (burada farkında değilmiş gibi elini kaldırdı, gerçekten de akla gelebilecek en zarif biçimli eldi o), bu yüzden şiirlerinden sadece beş yüz nüsha satabildiğini düşününce kahroluyordu, ama bu, büyük ölçüde kendisine karşı düzenlenen komplo yüzündendi. Bütün diyebileceğim, diye tamamladı sözünü, masaya yumruğunu indirerek, İngiltere'de şiir sanatı ölmüştür.

Shakespeare, Marlowe, Ben Jonson, Browne, Donne diye en sevdiği kahramanların adlarını sıralayan Orlando, bunlar halen şiir yazarken ya da yakın zamanda yazmışken, böyle bir şey nasıl mümkün olabilir, dedi.

Greene alaycı alaycı güldü. Shakespeare'in oldukça iyi bazı oyunlar yazdığını kabul ediyordu; ama bunları esas olarak Marlowe'dan almıştı. Marlowe gelecek vaat eden bir çocuktu, ama otuzuna varmadan ölen biri için ne söylenebilir? Browne'a gelince, düzyazıyla şiir yazmaktan yanaydı, insanlar

çok geçmeden bu tür aldatmacalardan bıkarlardı. Donne, şiirlerindeki anlam yoksunluğunu haşin sözcüklerle telafi etmeye çalışan bir şarlatandı. Saflar buna aldanırdı, ama o üslubun on iki ay sonra modası geçerdi nasıl olsa. Ben Jonson'a gelince – Ben Jonson onun arkadaşıydı ve o da arkadaşları hakkında kötü söz söylemezdi.

Hayır, diye tamamladı sözünü, edebiyatın altın çağı geride kaldı; edebiyatın altın çağı Yunandaydı; Elizabeth dönemi her bakımdan Yunanın aşağısındaydı. Öyle dönemlerde insanlar adına La Gloire diyebileceği (bu kelimeyi "gloor" diye telaffuz etti, bu yüzden Orlando ilk duyuşta anlamını çıkaramadı) ilahi bir ihtirasa değer verirlerdi. Şimdi bütün genç yazarlar kitap satıcılarından ücret alıyorlardı, satabilecek ne kadar değersiz şey varsa döktürüyorlardı. Bu bakımdan asıl suçlu Shakespeare'di ve çoktan cezasını ödemeye başlamıştı. Kendi çağlarına, dedi, Nick Greene, yapmacıklı fikirler ve çılgın girişimler damga vurmuştu – bunların hiçbirine Yunanlar bir an bile hoşgörü göstermezlerdi. Söylemesi ona acı gelse de –canı kadar seviyordu edebiyatı çünkü– içinde yaşadıkları zamanın beş para etmediğini düşünüyor, gelecek için de umut beslemiyordu. Bunu söylerken kendisine bir kadeh şarap daha koydu.

Bu kuramlar Orlando'yu dehşete düşürdü; ama eleştirmenin hiç de üzgün görünmediğinin de farkındaydı. Tam tersine, kendi dönemini suçladıkça keyifleniyordu. Cock Meyhanesi'ndeki bir geceyi hatırlıyorum, dedi Greene, Kit Marlowe ve birkaç kişi daha vardı orada. Kit'in keyfi yerindeydi, oldukça sarhoştu, ki kolayca sarhoş olurdu, saçma sapan konuşacak bir havadaydı. Onu kadehini topluluktakilere kaldırırken görür gibiydi, hıçkırık tutmuş durumda, "Tanrı cezamı versin ki, Bill" diyordu (Bill dediği Shakespeare'di), "büyük bir dalga geliyor, sen de onun tepesindesin"; Kit demek

istedi ki, diye açıkladı Greene, İngiliz edebiyatında bir altın çağın eşiğindeydiler, Shakespeare de çok önemli bir şair olacaktı. Bereket iki gece sonra sarhoşlar arasından çıkan bir kavgada öldürüldü Kit, bu kehanetinin ne şekilde gerçekleştiğini göremedi. "Zavallı budala," dedi Greene, "kalkıp böyle bir şey söylemesi. Altın bir çağmış – Elizabeth dönemi altın çağ ha!"

"Evet, sevgili Lord'um," diye devam etti, koltuğuna rahatça yerleşip şarap kadehini parmaklarının arasında döndürürken, "durumdan mümkün olduğunca yararlanmalı, geçmişin değerini bilmeli, kendilerine model olarak antik dönemi seçen ve para için değil de 'gloor' için yazan o yazarlara – hâlâ birkaç tane var – saygı göstermeliyiz." (Orlando, keşke aksanı daha iyi olsaydı dedi içinden.) "Gloor" dedi Greene, "soylu zihinleri teşvik eder. Bana üç ayda bir ödenen yıllık üç yüz poundluk bir maaşım olsaydı, sadece 'gloor' için yaşayabilirdim. Sabahları yatağımda yatıp Cicero okurdum. Üslubunu öyle bir taklit ederdim ki aramızdaki farkı anlayamazdınız. İşte güzel yazmak diye buna derim ben," dedi Greene; "'gloor' diye buna derim. Ama bunu yapabilmek için maaşa gerek var."

Orlando artık kendi çalışmalarını şairle tartışma umudunu tamamıyla yitirmişti; ama sohbet, Greene'in yakından tanıdığı ve haklarında binlerce eğlenceli anekdot anlatabildiği Shakespeare, Ben Jonson ve ötekilerin hayatları ve kişiliklerine kayınca Orlando kendi meselesini dert etmez oldu. Hayatında hiç bu kadar gülmemişti. Demek onun tanrıları bunlardı! Yarısı sarhoştu ve hepsi de şehvet düşkünüydü. Çoğu karısıyla kavga ediyordu; yalan söylemeyeni ya da ucuz numaralar yapmayanı yoktu. Şiirlerini sokak kapısında, matbaacı çıraklarının sırtına dayadıkları çamaşırhane makbuzlarının arkasına çiziktiriyorlardı. Hamlet baskıya böyle gitmişti; Kral Lear da; Othello da. Bu oyunlarda görülen kusurlara şaşmamak gerek,

dedi Greene. Zamanlarının geri kalanını işretle, meyhanelerde, birahanelerde yiyip içerek geçiriyordu bu kişiler, şaka niyetine inanılmaz şeyler söyleniyor, kıyaslandığında saraylıların en aşırı eğlencelerini gölgede bırakan şeyler yapılıyordu. Greene bütün bunları öyle keyifli anlatıyordu ki Orlando zevkten kendinden geçiyordu. Ölüyü diriltecek gibiydi taklit gücü, kitaplar hakkında da çok güzel sözler söyleyebiliyordu, ama üç yüz yıl önce yazılmış olmaları şartıyla.

Böylece zaman geçti, Orlando konuğuna karşı hoşlanmayla nefretin, hayranlıkla acımanın birleştiği, aynı zamanda adlandırılamayacak kadar belirsiz olsa da içinde hem korku hem büyülenme barındıran bir şeyin karıştığı duygular içindeydi. Durmadan kendinden söz ediyordu, ama sohbeti öyle güzeldi ki insan onun geçirdiği sıtma hastalığını sonsuza kadar dinleyebilirdi. Kâh espriliydi, kâh tutarsız; Tanrı'nın ve kadınların adlarını aklına estiği gibi ağzına alıyordu; kâh garip marifetler sergiliyor, kâh kafasının içi birden bilgilerle doluyordu; üç yüz değişik salata yapabiliyordu; şarapları karıştırma hakkında ne varsa biliyordu; altı tane çalgı çalabiliyordu; İtalyan stili büyük şöminede peynir kızartan ilk ve belki de son kişiydi. Sardunyayla karanfili, meşeyle kayın ağacını, mastıyla tazıyı, kuzuyla koyunu, buğdayla arpayı, sürülmüş tarlayla nadasa bırakılmışı birbirinden ayırt edememesi; hasadın dönüşümlü alındığından haberinin olmaması, portakalın yerin altında, şalgamın ağaçta yetiştiğini sanması, şehir manzarasını kırsal manzaralara yeğlemesi – bütün bunlar ve daha da fazlası Orlando'yu şaşırtıyordu, bugüne kadar hiç böyle birini tanımamıştı. Ondan hiç hoşlanmayan hizmetçiler bile şakalarına kıkır kıkır gülüyorlar, nefret eden uşaklar anlattıklarını dinlemek için çevresinden ayrılmıyorlardı. Gerçekten de ev, o gelene kadar hiç bu kadar hareketli olmamıştı – bütün bunlar

Orlando'yu epeyce düşündürdü, bu yaşam tarzını eskisiyle karşılaştırdı. İspanya Kralı'na felç gelmesinden ya da bir dişi köpeğin çiftleşmesinden söz edilirken kullanılan kelimeleri hatırladı; ahırlarla giysi dolabı arasında gününü nasıl geçirdiğini düşündü; Lordların şaraplarının başında nasıl uyuduklarını ve uyandırılmaktan nasıl nefret ettiklerini hatırladı. Onların bedence ne kadar faal ve cesur, zihince ne kadar miskin ve ürkek olduklarını düşündü. Bu düşünceler kaygılandırdı onu, doğru dengeyi kuramayınca da evine, bir daha asla deliksiz bir uyku uyumasına izin vermeyecek, huzursuz bir baş belası soktuğu sonucuna vardı.

Aynı dakikalarda, Nick Greene de tam tersi bir sonuca varmıştı. Sabah yatağında, en düzgün örtülerin arasında, yumuşacık yastıklarda, cumba penceresinden yüzyıllardır ne karahindiba ne de karabuğday otu görmüş çimenlere bakarak yatarken eğer bir yolunu bulup kaçamazsa burada boğulup gideceğini düşünüyordu. Kalktı, kuğuran güvercinleri duydu, giyindi, fıskiyeden fışkıran suların sesini işitti, eğer Fleet Sokağı'nın taşlarını gümbürdeten at arabalarının sesini duymazsam bir tek satır bile yazamam diye düşündü. Eğer bu iş biraz daha böyle sürerse, diye düşündü, uşak yamağının ateşi körüklediğini ve yandaki yemek odasında sofraya gümüş takımları koyduğunu duyunca, uyuyakalacağım ve (bu sırada uzun uzun esnedi) uyurken de öleceğim.

Orlando'nun odasına gitti ve ona gece sessizlik yüzünden gözüne uyku girmediğini söyledi. (Gerçekten de evin çevresini yirmi beş kilometrelik bir park ve üç metre yüksekliğinde bir duvar kuşatıyordu.) Sessizlik kadar sinirlerimi bozan bir şey yok, dedi. Orlando izin verirse hemen o sabah ayrılmak istiyordu oradan. Bunu duyan Orlando içinde bir ferahlama hissetti, ama aynı zamanda onun gitmesini de hiç istemiyordu.

Onsuz ev çok sıkıcı olacak, diye düşünüyordu. Ayrılırlarken (çünkü konuyu daha önce açmak istememişti) Herkül'ün Ölümü konulu tiyatro oyununu şairin eline tutuşturmayı ve fikrini sormayı göze aldı. Şair oyunu aldı, ağzının içinden gloor ve Çiçero gibi bir şeyler mırıldandı, Orlando onun sözünü keserek üç ayda bir maaş ödemeye söz verdi; bunun üzerine Greene, epeyce sevgi gösterisinden sonra arabaya atlayıp gözden kayboldu.

Büyük salon, araba giderken olduğu kadar geniş, ya da görkemli ya da boş görünmemişti. Orlando, İtalyan stili şöminede peynir kızartmanın bir daha asla içinden gelmeyeceğini biliyordu. İtalyan resimleri hakkında şaka da yapamayacaktı; punç'u asla uygun tarzda karıştırmayı beceremeyecekti; binlerce nükteli ve zekice sözden mahrum kalacaktı. Ama, şairi her görüşünde ısırdığı için son altı haftadır bağlı duran mastının tasmasını çözerken o mızmız sesi artık duymamak ne kadar güzel, yeniden yalnız kalmak ne büyük keyif diye düşünmekten de geri kalmadı.

Nick Greene, aynı gün öğleden sonra Fetter Lane'in köşesinde arabadan indirildi, her şeyi bıraktığı gibi buldu. Yani odaların birinde Mrs. Greene bir çocuk doğuruyordu, Tom Fletcher başka bir odada cin içiyordu. Kitaplar yerlere saçılmıştı; akşam yemeği –eğer yemek denebilirse– çocukların çamurdan pastalar yaptıkları bir tuvalet masasının üzerine bırakılmıştı. Ama bu tam da yazı yazabileceğim bir atmosfer diye hissetti Greene, burada yazabilirdi ve yazdı da. Konu hazırdı kendisi için. Soylu bir beyefendinin evinde. Kırsalda bir soyluyu ziyaret – yeni şiirinin buna benzer bir başlığı olacaktı. Küçük oğlunun kedinin kulaklarını gıdıkladığı kalemini alan, onu mürekkep hokkası niyetine kullandığı yumurta kabına daldıran Greene hemen oracıkta eğlenceli bir hiciv yazmaya

koyuldu. Öyle isabetliydi ki, rezil edilen genç beyefendinin Orlando olduğundan kimsenin kuşkusu kalamazdı; onun en mahrem sözleri ve eylemleri, coşkuları ve budalalıkları, hatta saçının rengine ve r'leri tuhaf bir biçimde yuvarlamasına kadar o hicivde harfi harfine verilmişti. Bir kuşku kalmışsa da Greene, beklediği gibi gereksiz kelimelerle dolu ve tumturaklı mı tumturaklı bulduğu Herkül'ün Ölümü isimli o aristokratik trajediden bölümleri, hemen hemen hiç gizlemeden sunarak yazdığını perçinledi, kuşkuları giderdi.

Hemen birkaç baskı yapan ve Mrs. Greene'in onuncu doğumunun masraflarını karşılayan küçük kitap çok geçmeden böyle konuları kendilerine iş edinen arkadaşları tarafından Orlando'ya gönderildi. Orlando baştan sona büyük bir vakarla okudu kitabı, sonra uşağını çağırdı; maşayla tuttuğu kitabı ona verdi; onu arazisindeki en berbat çöp yığınının en pis noktasına bırakmasını istedi. Adam tam gidecekken onu durdurdu, "Ahırdaki en hızlı koşan atı al," dedi, "canını dişine takıp Harwich'e git. Orada, Norveç'e gidecek bir gemi bulup bin. Krala ait köpek kulübelerinden soylu kana sahip, dişili erkekli en güzel av köpeklerini satın al. Hiç gecikmeden bana getir. Çünkü," diye mırıldandı ağzının içinden, kitaplarının yanına dönerken, "insanlarla işim bitti."

Görevleri konusunda mükemmel eğitilmiş olan uşak eğilip Orlando'yu selamladı ve odadan çıktı. Üstlendiği görevi öyle maharetle yerine getirdi ki, günü gününe üç hafta sonra geri döndüğünde elindeki tasmanın ucunda en iyi cins av köpekleri vardı, biri dişiydi ve hemen o gece yemek masasının altında sekiz güzel yavru doğurdu. Orlando onları yatak odasına getirtti.

"Çünkü," dedi, "insanlarla işim bitti."

Yine de maaşı üç ayda bir ödedi.

* * *

Böylece, yaklaşık otuz yaşındayken bu genç asilzade hayatın sunacağı bütün deneyimlerden geçmekle kalmadı, o deneyimlerin ne kadar değersiz olduğunu da gördü. Aşk ve tutku, kadınlar ve şairler, hepsi de boştu. Edebiyat maskaralıktı. Greene'in yazdığı "Taşradaki Bir Soyluyu Ziyaret"i okuduğu günün gecesinde tam elli yedi tane şiir çalışmasını büyük bir ateşe atıp yaktı, bir tek "Meşe Ağacı"nı alıkoydu, ki çocukluk hayaliydi o, üstelik çok kısaydı. Artık elinde güvenebileceği iki şey kalmıştı: köpekler ve doğa; bir av köpeği ve bir gül çalılığı. Tüm rengiyle dünya, tüm keşmekeşiyle hayat, o kadar küçülmüştü. Köpekler ve çalılık bütün dünyasıydı. Dağ gibi yığılmış yanılsamalarından kurtulduğunu hissederek, dolayısıyla her şeyi soyunarak, köpeklerini yanına çağırdı ve Park'ta yürüyüşe çıktı.

Yazarak ve okuyarak kendini o kadar münzevi bir yaşama mahkûm etmişti ki, doğanın güzelliklerini neredeyse unutmuştu, aslında haziran ayında doğa çok hoş olurdu. Güzel havalarda İngiltere'nin yarısının, ayrıca Galler ile İskoçya'nın bir kısmının da görülebildiği o yüksek tepeye çıktığında en sevdiği meşe ağacının altına attı kendini, yaşadığı sürece bir erkekle ya da kadınla konuşamasa da, köpekleri konuşma yetisi kazanamasalar da, bir daha ne bir prenses ne de bir şair görmese de önündeki yılları halinden hoşnut geçirebileceğini hissetti.

Günlerce, haftalarca, aylarca, yıllarca oraya geldi. Kayın ağaçlarının altın rengine dönüştüğünü, körpe eğreltiotlarının büklümlerinin açıldığını, ayın önce hilal sonra dolunay şeklini aldığını gördü; bir de – ama okur herhalde bu sözcükleri nasıl bir paragrafın izleyeceğini tahmin edebilir, çevredeki her ağacın ve bitkinin önce yeşil sonra altın renginde betimleneceğini; ayın nasıl doğup güneşin nasıl batacağını; kışı ilkbaharın,

yazı sonbaharın izlemesini; günün ardından gecenin, gecenin ardından da günün gelmesini; önce fırtına, sonra güzel hava görülmesini; her şeyin iki-üç yüz yıl kadar hiç değişmeden kalmasını, sadece biraz tozlanıp biraz örümcek bağlamasını, ve bunları yaşlı bir kadının yarım saatte temizleyebileceğini gözlerinin önüne getirebilir; basitçe "Zaman Geçti" (burada, ne kadar zaman geçtiği parantez içinde verilebilirdi) ve hiçbir şey olmadı diyerek de, aynı sonuca çok daha çabuk varılabileceğini ister istemez hissediyor insan.

Ama ne yazık ki, hayvanları ve bitkileri şaşırtıcı bir dakiklikle canlandırıp solduran Zamanın, insan zihni üzerinde böyle basit bir etkisi yoktur. Üstelik insan zihni zamanın kütlesini tuhaf bir şekilde etkiler. Bir tek saat, insan ruhunun garip özüne yerleşir yerleşmez, saat cinsinden uzunluğunun elli ya da yüz katına kadar genişletilebilir; öte yandan, bir saat, zihnin kronometresinde tam olarak bir saniyeyle de temsil edilebilir. Saatin üzerindeki zamanla zihnin içindeki zaman arasındaki bu olağanüstü farklılık yeterince bilinmez, daha da kapsamlı araştırılmalıdır. Ama dediğimiz gibi, ilgi alanı hayli sınırlı olan biyografi yazarı bir tek basit söyleme odaklanmak zorundadır: bir insan şimdi Orlando'nun olduğu gibi otuzuna varınca, düşünmeye ayırdığı zaman aşırı uzar; eyleme ayırdığı zaman ise aşırı kısalır. Böylece Orlando talimatlarını veriyor ve geniş topraklarının işlerini şimşek hızıyla bitiriyordu; ama tepeye, meşe ağacının altına gider gitmez saniyeler şişip dolmaya başlıyor, sonunda hiç düşmeyecekmiş gibi görünüyorlardı. Üstelik en garip nesnelerle dolduruyorlardı içlerini. Çünkü Orlando sadece Aşk nedir? Arkadaşlık nedir? Gerçek nedir? gibi en akıllı kişilerin bile aklını karıştıran meselelerle yüz yüze gelmekle kalmıyor, bu meseleler üzerinde, gözüne çok uzun ve çok renkli görünen bütün geçmişi üzerinde düşünmeye başlar

başlamaz, düşen saniyenin içine dalıyor, onu normal boyutunun on iki katı kadar şişiriyor, binlerce renge boyuyor ve evrendeki bütün pılı pırtıyla dolduruyordu.

Bu düşüncelerle (ya da adına ne diyorsanız onunla) aylar ve yıllar geçirdi. Kahvaltıdan sonra dışarıya otuz yaşında bir adam olarak çıkıp akşam yemeğinde eve en azından elli beşlik biri olarak döndüğünü söylersek abartmış olmayız. Bazı haftalar onun yaşma bir asır ekliyordu, bazılarıysa olsa olsa üç saniye. Aslında, insan hayatının uzunluğunu tahmin etme (hayvanların hayatının uzunluğundan söz etmeyeceğiz) yeteneğimiz yok, çünkü o hayatın asırlar kadar uzun olduğunu söyler söylemez bir gül yaprağının yere düşmesinden daha kısa sürdüğü hatırlatılıyor bize. Zavallı mankafalarımıza hem sırayla, kafanız karışacak ama, hem de ikisi birden aynı anda hükmeden iki güçten –kısalık ve süreklilikten– kâh fil ayaklı ilahın, kâh incecik kanatlı sineğin etkisine giriyordu Orlando. Hayat ona olağanüstü uzun görünüyordu. Yine de şimşek hızıyla geçip gidiyordu. Ancak olabildiğince uzasa da, yaşanan anlar olabildiğince şişse de, Orlando sonsuzluk çöllerinde tek başına yürür görünse de, erkeklerin ve kadınların arasında geçirdiği otuz yılın kalbinde ve beyninde sıkı rulolar halinde dürdüğü o yazılı parşömenleri düzeltip şifrelerini çözecek zamanı yoktu. Aşk üzerinde düşünmeyi tamamlamasından çok önce (o arada meşe ağacı onlarca kez yapraklanmış, onlarca kez dökülmüştü o yapraklar), Tutku onu itekleyip sahadan atacak, onun da yerini Arkadaşlık ya da Edebiyat alacaktı. Ve ilk sorunun –Aşk nedir sorusunun– yanıtı verilemediğine göre ufacık bir kışkırtma olsun olmasın geri gelecekti, Kitapları ya da Metaforları ya da Uğruna Yaşanan Şeyleri kenara itecek, onlar da tekrar sahaya dönmek için fırsat kollayarak orada bekleyeceklerdi. Süreci daha da uzatan, aşk konusunun bol bol resimlendirilmiş

olmasıydı, sadece tablolarla değil –pembe brokarlar içinde, elinde fildişi bir enfiye kutusu, yanıbaşında altın kabzalı bir kılıçla goblenli kanepesine uzanmış yaşlı Kraliçe Elizabeth'in tablosu gibi–, mis gibi kokular –ağır parfüm sürmüştü– ve seslerle de –o kış gününde Richmond Park'ta erkek geyikler bağırıyordu. Böylece kar ve kış; şöminede yanan ateşler; Rus kadınları, altın kılıçlar ve erkek geyiklerin bağırtıları; yaşlı Kral James'in ağzından akan salyalar; ve havai fişekler ve Elizabeth'in gemilerinin ambarlarındaki çuval çuval hazineler, aşk düşüncesini amberle kaplardı. Zihninde yerinden oynatmaya çalıştığı her bir şeyin başka maddelerle engellendiğini görürdü Orlando, denizin dibinde bir yıl kalan bir cam parçasının üstünü kemiklerin ve yusufçukların, metal paraların ve boğulmuş kadınların bukleli saçlarının sarması gibi.

Bunu söylerken, "Aman Tanrım, bir metafor daha!" diye bağırırdı (bu da onun zihninin nasıl düzensiz ve dolaşık çalıştığını gösterir ve o daha Aşk hakkında bir karara varamadan meşe ağacının neden defalarca yeşerip sarardığını açıklardı). "Ve ne anlamı var bunun?" diye sorardı kendine. "Neden basitçe birkaç kelimeyle söylenmesin ki–", sonra da aşkın ne olduğunun birkaç kelimeyle basitçe nasıl söyleneceğini yarım saat boyunca düşünmeye çalışırdı – yoksa iki buçuk yıl mıydı? "Böyle bir tasvirin gerçeği yansıtmadığı belli," derdi, "çünkü hiçbir yusufçuk, çok sıradışı koşullar altında olmadıkça, denizin dibinde yaşayamaz. Ve eğer edebiyat Hakikatin Gelini ve Yatak Arkadaşı değilse nedir? Lanet olsun," diye bağırırdı, "zaten Gelini demişken Yatak Arkadaşı demenin ne gereği var? Neden sadece demek istediğimizi söylemekle yetinmeyiz ki?"

Sonra çimen yeşildir ve gök mavidir diyerek, çok uzaktan da olsa şiir sanatının ağırbaşlı ruhunu okşamayı denedi, elinde olmadan hâlâ saygı gösteriyordu ona. "Gök mavi" dedi,

"çimen yeşil." Başını kaldırıp bakınca, tam tersine, gökyüzünün bin tane kutsal bakirenin saçlarından düşen tüller gibi göründüğünü fark etti; çimenler de büyülü ormanlardan gelen kıllı satirlerin kollarından kaçan bir kız sürüsü gibi hızla geçiyor ve kararıyordu. "Yemin ederim ki," dedi (çünkü yüksek sesle konuşmak gibi kötü bir alışkanlık edinmişti), "hangisinin daha doğru olduğunu anlamıyorum. Her ikisi de baştan sona yanlış." Neyin şiir neyin gerçek olduğu sorununu çözemeyince umutsuzluğa kapıldı, keyfi iyice kaçtı.

Onun iç monoloğundaki bu duraklamadan yararlanarak bir haziran günü Orlando'yu orada dirseğine dayanmış yatarken görmenin ne kadar tuhaf olduğu üzerinde düşünebiliriz; bütün melekeleri yerinde, bedeni de sağlıklı olan –bunun tanığı yanaklarıyla kolları ve bacaklarıdır– ve hiç düşünmeden bir saldırıya önderlik eden ya da düelloya girişen bu güzel çocuğun, iş düşünmeye gelince bu kadar miskinleşmesi, hatta bu yüzden son derece hassaslaşması, konu şiire ya da kendisinin bu alandaki yeteneğine gelince, annesinin kulübesinin kapısının arkasına gizlenen küçük bir kız çocuğu kadar ürkekleşmesi üzerinde kafa yorabiliriz. Şuna inanıyoruz ki, Greene'in onun tragedyasıyla alay etmesi onu en az Prenses'in onun aşkıyla alay etmesi kadar incitti. Ama konumuza dönersek:

Orlando düşünmeye devam etti. Gözlerini çimenlerden ve gökyüzünden ayırmadan, şiirlerini Londra'da bastırtan gerçek bir şairin onlara dair neler söyleyebileceğini düşünüyordu. O arada Bellek (onun alışkanlıklarını daha önce anlatmıştık) gözlerinin önüne sürekli Nicholas Greene'in yüzünü getiriyordu, sanki o hain, alaycı adam, esin perisinin ta kendisiydi de Orlando'nun ona biat etmesi gerekiyordu. Böylece Orlando, o yaz sabahında ona kimi basit, kimi süslü çeşit çeşit cümleler sundu, Nick Greene de durmadan başını iki yana sallayıp

"gloor" ve Çiçero ve günümüzde şiir sanatı ölüyor gibisinden bir şeyler geveledi. Sonunda ayağa kalkan Orlando (kış gelmişti ve hava çok soğuktu) hayatında ettiği yeminlerin en ilginçlerinden birini etti, çünkü o yemin onun sırtına sıkı bir yükümlülük bindiriyordu. "Nick Greene'in ya da esin perisinin hoşuna gidecek bir tek kelime bile yazarsam, ya da yazmaya çalışırsam Tanrı belamı versin," dedi. "Kötü de olsa, iyi de olsa, sıradan da olsa, bugünden sonra kendimi tatmin için yazacağım"; ve bu noktada bir tomar kâğıdı yırtıp kendisini hor gören o alaycı adamın yüzüne fırlatır gibi yaptı. Eğilip taş atacağınızı gören bir sokak köpeğinin olduğu yerde sinmesi gibi Bellek de Nick Greene'in modelini küçültüp göz önünden uzaklaştırdı; ve onun yerine – hiçbir şey koymadı.

Ama Orlando yine de düşünmeye devam etti. Düşünecek çok şeyi vardı gerçekten de. Çünkü parşömeni ortadan ikiye ayırırken, odasının yalnızlığında kendi yararına hazırladığı ve kendini, kralların büyükelçileri ataması gibi, ırkının ilk şairi, çağının ilk yazarı olarak atadığı, böylece ruhuna ölümsüzlük, bedenine de defne yaprakları ve bir halkın saygısının gözle görülemeyen bayrakları arasında ebedi bir mezar bahşettiği üzeri armalı, mühürlü o kıvrılmış kâğıdı da, ellerini bükerek, bir çekişte yırtmıştı. Bütün bunlar güzel ifadeler olsa da Orlando yırtıp çöp kutusuna attı onları. "Şöhret" dedi (kendisini durduracak bir Nick Greene de olmadığından, en basitlerinden bir-ikisini seçeceğimiz imgelerden zevk almayı sürdürdü), "insanın kollarını kasan örme bir palto gibidir; kalbi zapteden gümüş bir ceket; bir bostan korkuluğunu gizleyen boyalı bir siper gibidir," falan filan. Sözlerinin özü şuydu: Şöhret insana köstek olur, daraltır, tanınmamışlıksa insanı pus gibi kuşatır; tanınmamışlık karanlık, geniş ve boştur; tanınmamışlık zihnin yoluna engel koymaz. Tanınmayan adamın üzerine karanlık

şefkatle yayılır. O adamın nereye gittiğini, nereden geldiğini kimse bilmez. Gerçeği arayabilir ve dile getirebilir; sadece o özgürdür; sadece o dürüsttür; sadece o huzurludur. Böylece Orlando meşe ağacının altında sakinleşti, toprağın üstüne çıkmış köklerin sertliğinden eskisi gibi rahatsız olmadı.

Tanınmamışlığın değeri ve şöhretsiz biri olmanın ama denizin dibine dönen bir dalgaya benzemenin keyfi hakkında uzunca bir süre derin düşüncelere daldı; tanınmamışlığın insanın zihnini haset ve kinden nasıl temizlediğini; damarlarda cömertliğin ve yücegönüllülüğün özgür sularını nasıl akıttığını; ve minnet duyulmadan, övgüler yağdırmadan almaya ve vermeye nasıl izin verdiğini düşündü; bütün büyük şairlerin tarzının böyle olduğunu tahmin etti (oysa Yunanca bilgisi onu haklı çıkaracak seviyede değildi), çünkü, diye düşündü, Shakespeare böyle yazmış olmalı, kilise kuranlar böyle çalışmış olmalılar, meçhul kalarak, ne teşekküre ne de isimlerinin söylenmesine ihtiyaç duyarak, sadece gündüzleri çalışarak, geceleri de belki biraz bira – "Ne harika bir yaşam bu", diye düşündü, meşe ağacının altında gerinerek. "Neden tam şu anda bunun tadını çıkarmayayım?" Bu düşünce kurşun gibi saplandı zihnine. Tutku, iskandil kurşunu gibi düştü yere. Reddedilmiş aşkın verdiği kıskançlıktan ve kırılmış gururdan ve şöhret meraklısıyken hayatın dikenlerinin bedeninde yol açtığı ama şöhrete aldırmayan birinde artık açamayacağı bütün öteki sızılardan ve acılardan sıyrılarak gözlerini açtı, gözleri zaten hep açıktı ama sadece düşünceleri görmüştü, şimdiyse aşağıdaki çukurlukta duran evini gördü.

İlkbahar sabahının güneşinde duruyordu evi. Evden ziyade kasabaya benziyordu, şunun bunun arzusuna uyarak gelişigüzel yapılmamıştı, kafasında tek bir fikir olan tek bir mimar tarafından özenle inşa edilmişti. Gri, kırmızı, mor renklerdeki

avlular ve binalar düzgün ve simetriktiler; avluların bazıları dikdörtgen, bazıları kareydi; birinde bir fıskiye vardı, bir başkasında bir heykel; binaların bazıları alçak bazıları sivriydi; şurada bir şapel, ötede bir çan kulesi bulunuyordu; aralarda yemyeşil çimenli geniş alanlar, öbek öbek sedir ağaçları ve parlak çiçeklerle dolu tarhlar vardı; yüksek bir duvar bütün bunları çepeçevre kuşatıyordu – ama her şey öyle güzel yerleştirilmişti ki bu sayılanların hepsine de rahatça yayılacakları yer varmış gibi görünüyordu; sayısız bacadan çıkan dumanlar kıvrıla kıvrıla sürekli havaya yükseliyordu. İçinde bin kişiyi ve belki de iki bin atı barındırabilecek bu geniş ama düzenli yapının adları bilinmeyen işçiler tarafından inşa edildiğini düşündü Orlando. Sayamayacağım kadar uzun yüzyıllar boyunca burada kendi bilinmedik ailemin bilinmedik kuşakları yaşadı. O Richard'ların, John'ların, Anne'lerin, Elizabeth'lerin bir teki bile arkasında kendisinden bir iz bırakmadı, ama yine de hepsi bahçe belleriyle ve iğneleriyle birlikte çalışarak, sevişerek ve çocuk doğurarak bunları bıraktı.

Ev gözüne o an olduğu kadar soylu ve insani görünmemişti hiç.

Öyleyse neden kendini onların üstüne çıkarmak istemişti? Çünkü o isimsiz yaratıyı, kaybolup gitmiş ellerin çalışmasını iyileştirmeye çalışmak aşırı kibir ve kendini beğenmişlik gibi görünmüştü gözüne. En iyisi, bir göktaşı gibi yanıp kül bırakmamaktansa tanınmadan ölmek ve geride bir kemer, bir bitki sundurması ya da şeftalilerin olgunlaştığı bir duvar bırakmaktı. Çünkü ne de olsa, dedi, aşağıdaki çimenlikte duran büyük eve bakarken heyecanlanarak, orada yaşamış olan tanınmamış beyefendiler ve hanımefendiler kendilerinden sonra gelecekler için bir kenara bir şey koymayı unutmadılar; akacak dam için; devrilecek ağaç için. Mutfakta, yaşlı çoban için her zaman

sıcak bir köşe bulunurdu; açlar için her zaman yiyecek; hasta yatsalar da içki maşrapaları parlatılır, ölüm döşeğinde olsalar da pencerelerinde ışık yanardı. Lorddular ama köstebek avcıları ve taş ustalarıyla birlikte unutulanlar arasına karışmaktan hoşnuttular. Tanınmamış soylular, unutulmuş yapı ustaları – kendisine soğuk, umursamaz, uyuşuk diyen (aslında bir nitelik, çoğunlukla onu aradığımız duvarın öbür tarafındadır) eleştirmenleri tümüyle yalancı çıkaran bir sevecenlikle söz etti onlardan; en etkileyici sözcüklerle andı evini ve soyunu; ama nutkun sonuna gelince –bağlayıcı son sözler bulunmayan kapanış olur mu?– bocaladı. Onların izinden gideceğini ve yapıya bir taş da kendisinin koyacağını belirten süslü sözlerle bitirmek isterdi konuşmasını. Bina dokuz dönüme yayıldığından tek bir taş bile eklemek gereksiz görünüyordu. Kapanış bölümünde mobilyalardan söz edilebilir miydi? İnsanların yataklarının yanı başında duracak koltuklardan ve sehpalardan ve şiltelerden söz edilebilir miydi? Çünkü, kapanış bölümü neyi gerektirirse gerektirsin, evin ihtiyacı olanlar bunlardı. O an için konuşmasını yarım bıraktı, bundan böyle kendini evin döşenmesine vermeye kararlı olarak yeniden bayır aşağı yürüdü. Bu haber –yani hemen Orlando'ya eşlik edeceği haberi– artık biraz yaşlanmış sayılan zavallı Mrs. Grimsditch'in gözlerini yaşlarla doldurdu. İkisi birlikte dolaşıp evi gözden geçirdiler.

Kralın yatak odasındaki havluluğun bir bacağı eksikti (ve "Kral Jamie'ydi bu, Lordum," dedi kadıncağız, evlerinde bir Kral kalmayalı çok zaman olduğunu ima ederek; ama iğrenç parlamento günleri geride kalmıştı, şimdi İngiltere'de yeniden krallık vardı); Düşes'in uşağının bekleme odasına açılan küçük odadaki ibriklerin altında sehpa yoktu; Mr. Greene o berbat piposuyla halıyı lekelemişti, Judy ile kendisi ne kadar ovalasalar da lekeyi çıkaramamışlardı. Gerçekten de Orlando evin

üç yüz altmış beş yatak odasını gül ağacından sandalyelerle, sedir ağacından dolaplarla, gümüş leğenlerle, porselen çanaklarla, Acem halılarıyla döşeme meselesini hesaplayınca bu işin hiç de kolay olmayacağını anladı. Kendisine miras kalan malmülkten geriye birkaç bin pound arttıysa, bu para ancak birkaç koridorun duvarına halı asmak, yemek salonunu güzel, oymalı sandalyelerle donatmak, kraliyete ayrılmış yatak odalarını som gümüşten aynalar, yine aynı malzemeden koltuklarla (gümüşe aşırı bir düşkünlüğü vardı) döşemeye yeterdi.

Ciddi ciddi işe girişti, zaten dosyalara bir göz atarsak bunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kanıtlayabiliriz. O günlerde satın aldıklarının listesine bir bakalım, yan tarafına harcanan paraların toplamı yazılmış – ama bunları atlıyoruz.

"Elli çift İspanyol battaniyesi, koyu kırmızı ve beyaz taftadan aynı şekilde perdeler; aynı değerde, koyu kırmızı ve beyaz ipek işlemeli beyaz saten...

"Yetmiş adet sarı saten iskemle ve altmış tabure, uygun çirişli pamuklu bezden örtüler...

"Ceviz ağacından altmış yedi masa...

"Her birinin içinde Venedik kristalinden beş düzine bardak olan on yedi düzine sandık...

"Her biri otuz metre uzunluğunda yüz iki adet kilim...

"Gümüş tirşe işlemeli koyu kırmızı renkte damaskodan, doksan yedi yastık, uygun kumaşla kaplı puf ve sandalyeler...

"Her birinde bir düzine mum olan elli adet kollu avize..."

Esnemeye –listeler insanı böyle yapar– başladık bile. Burada durursak bunun nedeni listenin bitmesi değil, can

sıkıcı olmasıdır. Daha doksan dokuz sayfa var, harcanan toplam para da binlerce pound'u buluyor –yani bizim paramızla milyonları. Orlando günlerini bu şekilde geçirdikten sonra geceleri de, adamlara saati on peniden ödeme yapılırsa bir milyon köstebek yuvasını düzleştirmenin kaça patlayacağını hesap ederken görülebilirdi; ve benzer şekilde, gili[1] beş buçuk peni olan çivilerden kaç yüz kilo kullanarak parkı çevreleyen yirmi beş kilometre uzunluğundaki çitin onarılabileceğini. Vesaire vesaire.

Dememiz o ki, öykü sıkıcı, çünkü bir dolabın ötekinden farkı yok, bir milyon köstebek yuvası da birbirinin aynısı. Bütün bunlar birkaç keyifli seyahate ve bazı hoş serüvenlere mal oldu Orlando'ya. Örneğin, gümüş tavanlı bir yatağa perde işlesinler diye Brugge kentinin bütün kör kadınlarını seferber etti; Venedik'te bir Mağripli'den cilalı bir camlı dolap satın almasının (ama kılıç zoruyla) hikâyesi başkasının ağzından olsa anlatmaya değer hale gelebilirdi. Yaptığı işler çeşit çeşitti, örneğin Sussex'ten at arabalarıyla getirilen koca koca ağaçlar testereyle ortadan ikiye kesiliyor, zemini kaplatmak için salonlara konuluyordu; İran'dan gelen, içi yün ve talaşla doldurulmuş bir sandıktan sadece bir tek tabak ya da bir topaz yüzük çıktığı oluyordu.

Sonunda salonlarda bir tek masa koyacak yer bile kalmadı; masaların üzerinde bir tek vitrin koyacak yer; vitrinlerin içinde bir tek kurutulmuş gül kâsesi koyacak yer; kâselerin içinde bir avuç kurutulmuş çiçek koyacak yer kalmadı; hiçbir yerde hiçbir şey için yer yoktu; kısacası ev baştan aşağı döşenmişti. Bahçede kardelenler, çiğdemler, sümbüller, manolyalar, güller, zambaklar, yıldızçiçekleri, her türden dalya, armut ve elma ve kiraz ve dut ağacı, ayrıca bol miktarda nadir bulunan çiçekli

1 (İng.) Hacim ölçüsü. (ç.n.)

çalı, her mevsim yeşil ağaçlar birbirinin o kadar dibinde yetiştiler ki, bitkisiz bir karış toprak, gölgesiz bir karış çimen kalmadı. Ayrıca, parlak tüylü yabani kümes hayvanları da getirtmişti; iki de Malaya ayısı, onların huysuzluklarının altında sadık bir yürek taşıdıklarına inanıyordu.

Her şey hazırdı; akşam olduğunda, sayısız gümüş şamdan yakıldığında ve koridorlarda sürekli dolanan hafif esinti mavili yeşilli, nakışlı duvar perdelerini kımıldattığında, perdeler kımıldarken sanki avcılar at biniyor ve Daphne uçuyor gibi göründüğünde, gümüşler ışıldayıp cilalı mobilyalar parladığında, odunlar tutuşup oymalı koltuklar kollarını uzattığında ve sırtlarında denizkızlarıyla yunuslar duvarlarda yüzdüğünde, bütün bunlar ve bunlardan da fazlası tamamlandığında ve zevkini okşadığında, Orlando peşinde av köpekleriyle evde dolaştı ve tatmin olduğunu hissetti. Artık konuşmamın bitiriş bölümünü dolduracak malzemem var, diye düşündü. Belki de konuşmaya baştan başlasa daha iyi olacaktı. Ancak, koridorlarda dolaşırken yine de bir şeylerin eksik olduğunu hissetti. Ne kadar süslü ve oymalı olurlarsa olsunlar koltuklar ve masalar, aslanpençelerinin üzerinde yükselen, altlarında kuğuların boyunları kıvrılan kanepeler, en yumuşak kuştüyünden yapılma yataklar yeterli değildi. Bütün bunlara inanılmaz değer katacak olan, onlarda oturan, üzerlerinde yatan insanlardı. Böylece Orlando soylulara ve civardaki toprak sahiplerine muhteşem eğlenceler düzenlemeye başladı. Üç yüz altmış beş yatak odasının bir ay boş kalmadığı oluyordu. Elli iki merdivende konuklar itişe kakışa inip çıkıyorlardı. Üç yüz hizmetkâr kilerlerde koşuşuyorlardı. Neredeyse her gece ziyafet veriliyordu. Böylece, birkaç yıl içinde Orlando'nun kadifeleri eskidi; servetinin yarısını tüketti; ne var ki komşularının takdirini kazandı, kontlukta çeşitli görevlere getirildi ve her yıl Lord hazretlerine,

minnettar şairler tarafından, epeyce dalkavukça sözlerle belki de bir düzine kitap sunuldu. O günlerde yazarlarla arkadaşlık etmemeye dikkat etse de ve yabancı hanımefendilerden uzak dursa da, yine de hem kadınlara hem şairlere karşı aşırı cömertti, onlar da ona tapıyorlardı.

Ancak eğlence doruğa ulaştığında ve konukları zevkten kendilerinden geçtikleri sırada Orlando tek başına kendi özel odasına çekilirdi. Orada kapısını kapatıp yalnız olduğundan emin olunca annesinin dikiş kutusundan çaldığı ibrişimle sayfalarını birbirine tutturduğu, üzerinde çocuksu, yuvarlak harflerle "Meşe Ağacı, Bir Şiir" yazan eski bir defteri çıkarırdı. Geceyarısı olana, hatta geçene kadar o deftere yazardı. Ama yazdığı kadar satırı da silerdi, yılın sonunda bu satırların sayısı çoğunlukla yılın başındakinden az olurdu ve sanki yazma sürecinde şiir hiç yazılmamış gibi görünürdü. Orlando'nun üslubunu şaşılacak derecede değiştirmiş olduğunu söylemek edebiyat tarihçilerine düşer. Gösterişli üslubu törpülenmişti; aşırılığı sınırlanmıştı; düzyazı çağı o ılık pınarları donduruyordu. Dışarıdaki manzaranın her yerinde çelenkler görülmüyor, yabangülleri daha az dikenli, daha az karmaşık oluyorlardı. Belki duyular biraz körelmişti, balla kaymak da insanın ağzının suyunu daha az akıtıyordu. Sokakların su içinde kalmamasının, evlerin daha iyi aydınlatılmasının üslup üzerinde etkili olduğu da kuşkusuz.

Bir gün, büyük çaba harcayarak "Meşe Ağacı, Bir Şiir"e birkaç dize ekliyordu ki yanından bir gölge geçtiğini göz ucuyla gördü. Çok geçmeden onun gölge değil, odasının baktığı avludan geçen binici kıyafetli ve mantolu çok uzun boylu bir hanım olduğunu anladı. Orası en özel avlu olduğundan ve kadını da tanımadığından onun oraya nasıl girdiğini merak etti. Üç gün sonra aynı hayalet yine göründü; çarşamba günü öğle saatinde

bir kez daha. Bu kez onu izlemeye kararlıydı Orlando, kadın da görülmekten çekinmiyor gibiydi, çünkü Orlando yaklaşırken adımlarını yavaşlattı, gözlerinin içine baktı. Bir Lord'un özel alanında bu şekilde hangi kadın yakalansa korkardı; o yüze, o saçlara, o görünüşe sahip her kadın görüntüsünü gizlemek için mantosunu omuzlarına atardı. Çünkü bu kadın tam bir tavşana benziyordu; ürkmüş ama inatçı bir tavşana; muazzam ve budalaca cüreti ürkekliğini bastırmış bir tavşana; dimdik oturmuş, peşinden gelene iri, patlak gözleriyle ters ters bakan bir tavşana; dikleşmiş ama titrek kulaklarla, sivrilmiş ama seğiren burnuyla. Üstelik bu tavşan bir seksen boyundaydı ve saçının demode modeli onu daha da uzun gösteriyordu. Böyle yüz yüze gelince, içinde ürkeklikle cüretin çok tuhaf bir şekilde birleştiği gözlerini Orlando'ya dikti.

Önce usulünce ama hantal denebilecek bir reverans yaparak oraya böyle izinsiz girdiği için Orlando'dan özür diledi. Sonra yeniden doğruldu, boyu bir seksen beşin üzerinde olmalıydı, Romanya'nın Finster-Aarhorn ve Scand-op-Boom Bölgesi'nin Arşidüşesi Harriet Griselda olduğunu söyledi – ama bunu öyle sinirli bir şekilde gıdaklar gibi gülerek, kıkırdayarak ve kişner gibi yaptı ki, Orlando onun bir tımarhaneden kaçtığını düşündü. Kadın, Orlando ile tanışmayı çok istediğini söyledi. Parkın büyük kapısının yanındaki fırıncının üst katında oda tutmuştu. Orlando'nun resmini görmüş, onun uzun zaman önce ölen –bunu söylerken kaba bir kahkaha attı– kızkardeşine bire bir benzediğini fark etmişti. Kendisi İngiliz Sarayı'nı ziyaret ediyordu. Kraliçe kendisinin kuzeniydi. Kral çok iyi biriydi ama yatağa ayık girdiği olmazdı. Burada yine kıkırdadı ve kişner gibi güldü. Kısacası, kadını içeriye davet etmekten ve ona bir kadeh şarap ikram etmekten başka yapılacak bir şey yoktu.

Arşidüşes Harriet

İçeriye girince, kadının tavırları bir Rumen arşidüşesine yakışır hale geldi; bir leydide pek rastlanmayacak şekilde şarap hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermeseydi ve ateşli silahlar ve kendi ülkesindeki avcıların usulleri hakkında oldukça makul şeyler söylemeseydi, sohbetleri cansız ve donuk olacaktı. Sonunda ayağa fırladı, ertesi gün uğrayacağını söyleyerek bir kez daha abartılı bir reverans yaptı ve çıkıp gitti. Ertesi gün Orlando atla gezintiye çıktı. Bir sonraki gün sırtını döndü; üçüncü gün perdelerini kapattı. Dördüncü gün yağmur yağdı, bir leydiyi yağmur altında bırakamayacağından, konuk kabul etmeye gönülsüz de olmadığından hanımı içeri davet etti ve atalarından birine ait olan bir zırhın Jacobi'nin mi yoksa Topp'un mu elinden çıktığı hakkında onun fikrini sordu. Kendisi Topp'tan yanaydı. Kadınınsa düşüncesi farklıydı – ne olduğu pek önemli değil. Ama hikâyemizin devamında önemli olan, Arşidüşes Harriet'in bağlantı parçalarıyla ilgili düşüncesini savunurken baldırın ön kısmını kapatan altın parçayı alıp Orlando'nun bacağına koymasıydı.

Orlando'nun hiçbir asilzadede görülmemiş derecede biçimli bacaklara sahip olduğunu daha önce söylemiştik.

Belki Harriet'in ayak bileğindeki tokayı bağlayış şekli ya da öne eğilmiş hali ya da Orlando'nun uzun süreli inzivası ya da karşı cinsler arasındaki doğal çekim ya da şarap ya da ateş – suç, bunlardan herhangi birinde olabilir, çünkü Orlando'nunki gibi bir aileden gelen bir soylu kendi evinde bir hanımefendiyi ağırlarken ve o upuzun suratlı, dik dik bakan, üstelik giyimi gülünç sayılacak, sıcak bir mevsimde olmalarına rağmen sırtında kolsuz bir manto ve binici kıyafeti olan hanımefendi kendisinden yaşça epeyce büyükken, böyle bir asilzade ansızın odadan çıkmasını gerektirecek derecede şiddetli bir arzuya kapılırsa suç şunda ya da bunda olabilir.

Ama bunun ne tür bir arzu olduğu sorulabilir. Yanıt da, Aşk'ın kendisi gibi çift yüzlüdür. Çünkü Aşk – ama Aşk'ı şimdi bir kenara bırakırsak olay şöyle cereyan etti:

Arşidüşes Harriet Griselda ayakkabısının tokasını sıkılaştırmak üzere eğildiğinde Orlando, ansızın ve anlatılmaz bir şekilde, çok uzaklarda Aşk'ın kanat çırpışlarını duydu. O yumuşak tüylerin uzaktaki kıpırtısı onun içinde hızla akan sulara, karlardaki güzelliğe ve sellerdeki sadakatsizliğe dair binlerce anı uyandırdı; ve ses yaklaştı; Orlando kıpkırmızı oldu ve titredi; bir daha asla etkilenmeyeceğini düşünmüştü ama etkilendi; ellerini kaldırmaya ve güzellik kuşunun omuzlarına konmasına izin vermeye hazırdı, tam o sırada –dehşet!– ağaçların tepesinde takla atan kargaların çıkardığı çatırtıya benzer bir ses yankılanmaya başladı; kaba siyah kanatlar havayı karartır gibi oldu; karga sesleri duyuldu; saman parçaları, küçük dallar ve tüyler döküldü yere; Orlando'nun omuzlarının üzerine kuşların en ağırı ve en pisi indi, ki o kuş akbabadır. Orlando odadan dışarı fırladı, uşağına Arşidüşes Harriet'i arabasına götürmesini söyledi.

Çünkü Aşk'ın, artık dönebiliriz ona, iki yüzü vardır; biri beyazdır, öbürü siyah; biri pürüzsüz, öbürü kıllı iki bedeni vardır. İki eli, iki ayağı, iki kuyruğu, her uzvundan iki tane vardır ve her biri öbürünün zıddıdır. Ama öylesine sıkı sıkıya bağlıdırlar ki birbirlerine onları ayıramazsınız. Bu olayda, Orlando'nun aşkı ona doğru uçarken beyaz yüzünü, pürüzsüz ve güzel bedenini döndürmüştü. Zevk esintilerini önüne katarak gitgide yaklaştı. Birdenbire (herhalde Arşidüşes'i görünce) arkasını döndü Aşk, öbür tarafına döndü; siyah, kıllı, kaba yüzünü gösterdi; Orlando'nun omuzlarında, iğrenç ve itici bir şekilde çırpınan artık Cennet Kuşu Aşk değil, Şehvet Akbabasıydı. İşte bu yüzden koştu Orlando, bu yüzden uşağını çağırdı.

Ama o gaddar, kuş gövdeli yaratığı uzaklaştırmak o kadar kolay değildir. Arşidüşes fırıncının evinde kalmaya devam ettiği gibi Orlando da gece gündüz en berbat hayaletlerin saldırısına uğradı. Görünüşe bakılırsa evini gümüşlerle doldurup duvarlara süslü perdeler asması boşuna olmuştu, çünkü gübrelere bulanmış bir kuş her an gelip yazı masasına konabilirdi. İşte oradaydı, koltukların arasında çırpınıyordu; hantal adımlarla koridorlarda paytak paytak yürüdüğünü görüyordu onun. Şimdi de ağır bedeniyle şöminenin paravanına tünemişti. Orlando onu dışarı kovaladığında geri geliyor, kırana kadar camı gagalıyordu.

Evinin artık oturulmaz durumda olduğunu ve bu meseleye hemen bir son vermek için önlem alınması gerektiğini anlayınca onun yerinde olan her genç adamın yapacağını yaptı ve Kral Charles'tan kendisini olağanüstü büyükelçi olarak İstanbul'a göndermesini istedi. Kral Whitehall'da yürüyordu. Kolunda Nell Gwyn vardı. Kadın onu fındık yağmuruna tutmuştu. Böyle bir çift bacağın ülkeyi terk etmesi çok yazık, diye iç geçirdi o cilveli leydi.

Ancak Kader acımasızdı; Orlando denize açılmadan önce ona omzunun üstünden bir öpücük göndermekten başka bir şey gelmedi kadının elinden.

3. Bölüm

Orlando'nun kariyerinin bu aşamasında, ülkesinin toplum yaşamında çok önemli bir rol oynadığı sırada, işimize yarayacak pek az bilgiye sahip olmamız gerçekten de talihsizlik ve pek yazık. Görevlerini mükemmel yerine getirdiğini biliyoruz – Bath Nişanı alması ve Dük yapılması bunun kanıtıdır. Kral Charles ile Türkler arasında yürütülen en hassas görüşmelerde onun parmağının olduğunu biliyoruz – bunun kanıtı Arşiv Bürosu'nun kasasındaki antlaşmalardır. Ama onun görev döneminde patlak veren devrim ve arkasından gelen yangın, güvenilir kayıtların sağlanabileceği bütün belgelere öyle zarar vermiş ya da tahrip etmiştir ki bizim sunabileceklerimiz ne yazık ki pek eksik kalıyor. Çoğunlukla belgenin en önemli cümlesinin tam ortası yanıp kavrulmuş. Tarihçilerin yüz yıldır çözmeye çalıştıkları bir sırrı aydınlattığımızı düşünürken belgede parmağımızın geçeceği büyüklükte bir delik olduğunu görüyorduk. Geriye kalan kömürleşmiş parçalardan az da olsa bir şeyler sağlamak için elimizden geleni yaptık; ama çoğunlukla tahminlerde bulunmak, varsaymak, hatta hayalgücünü kullanmak gerekti.

Görünüşe göre Orlando gününü aşağı yukarı anlatacağımız şekilde geçiriyordu. Saat yedi civarında kalkıyor, sırtına Türk işi uzun bir kaftan geçiriyor, bir puro yakıyor, sonra dirseklerini balkon korkuluğuna dayıyordu. Böylece durup, büyülenmiş gibi aşağıdaki şehri seyrediyordu. O saatte sis o kadar yoğun olurdu ki, Aya Sofya'nın ve başka yerlerin kubbeleri siste

yüzer gibi görünür, sisin içinden yavaş yavaş ortaya çıkarlardı; kabarcıklar oldukları yerde sabit gibiydiler; şurada Boğaz vardı; şurada da Galata Köprüsü; orada gözleri ya da burunları olmayan, dilenen yeşil türbanlı hacılar; şurada sakatatları yiyen sokak köpekleri; şurada çarşaflı kadınlar; şurada sayısız eşek; şurada da ellerinde uzun sırıklarla at sırtında giden adamlar. Çok geçmeden kırbaçların şaklaması, gong sesleri, ezanlar, katırların kamçılanması, pirinç çemberli tekerleklerin takırtısı bütün şehri harekete geçirir, mayalanan ekmeklerden ve tütsülerden ve baharatlardan gelen ve tiz sesli, rengârenk, barbar halkın soluğuymuş gibi görünen ekşi kokular tepelerdeki Pera'ya kadar bile yükselirdi.

Güneşte pırıl pırıl parlamaya başlayan manzaraya gözlerini dikerek, Surrey ve Kent kontluklarına ya da Londra ve Tunbridge Wells şehirlerine bu kadar az benzeyen yer yoktur, diye düşündü. Sağda ve solda, arada bir-iki hırsızbaşının kasvetli şatosunun da görülebileceği çıplak, taşlık, itici Asya dağları göz alıyordu; ama ne bir papaz evi vardı ne de malikâne, kulübe, meşe ağacı, karaağaç, menekşe, sarmaşık ya da yaban gülü. Üzerinde eğreltiotlarının dal budak sarabileceği çitler yoktu, koyunların otlayacağı çayırlar da. Evler yumurta kabuğu gibi bembeyazdı, bir o kadar da çıplak. Onun gibi köküne kadar İngiliz olan birinin bu vahşi panoramaya bakıp yüreğinin ta içinden coşku duyması, o dağ geçitlerine ve uzak tepelere gözlerini dikip daha önce çobanlarla koyunlardan başka kimsenin gitmediği o yerlere tek başına yayan yolculuklar yapmayı planlaması; mevsiminden önce açmış o parlak çiçeklerden etkilenmesi, o sokak köpeklerini kendi evindeki av köpeklerinden bile çok sevmesi, sokakların ekşi, keskin kokusunu hevesle soluması Orlando'yu şaşırtıyordu. Haçlı Seferleri döneminde acaba atalarımdan biri bir Çerkez köylü kadınla

birlikte oldu mu diye merak ediyordu; mümkün olacağını düşündü; benim tenim de esmer sayılabilir diye düşünürdü; içeriye döndü, banyoya girdi.

Bir saat sonra kokular sürünmüş, saçlarını kıvırmış ve kremlenmiş olarak, sadece kendi altın anahtarıyla açılan kırmızı kutuları birer birer getiren sekreterleri ve diğer yüksek rütbeli görevlileri kabul ederdi. Kutularda çok önemli kâğıtlar olurdu, şimdi onlardan geriye, kâh bir süsleme, kâh yanık bir ipekli parçasına yapışmış bir mühür olarak kırıntılar kaldı. Demek ki kutularda neler bulunduğuyla ilgili bir şey söyleyemiyoruz, sadece Orlando'nun, belki otuz kap yemekten oluşan muhteşem öğle yemeğine kadar, balmumları ve mühürlerle, farklı şekillerde bağlanması gereken çeşitli renklerdeki kurdelelerle, iri harflerle yazdığı başlıklarla ve büyük harflerin etrafını süslemekle çok meşgul olduğunu söyleyebiliriz.

Öğle yemeğinden sonra uşaklar altı atlı arabasının kapıda olduğunu söylerlerdi, arabanın önünden yayan yürüyen ve başlarının üstünde büyük devekuşu tüylerinden yapılma yelpazeleri sallayan mor giysili yeniçerilerin arkasından diğer büyükelçileri ve devlet erkânını ziyarete giderdi. Tören hep aynı olurdu. Sarayın avlusuna varınca yeniçeriler ellerindeki yelpazeleri ana kapıya vururlar, kapı hemen açılır, muhteşem döşenmiş bir salon görünürdü. Orada genellikle biri kadın biri erkek iki kişi otururdu. Yerlere kadar eğilerek selamlar verilir, nazik sözler edilirdi. İlk salonda sadece havadan söz edilebilirdi. Büyükelçi havanın güzel ya da yağmurlu, sıcak ya da soğuk olduğunu söyledikten sonra Orlando öbür odaya geçerdi, orada da onu iki kişi karşılardı. O odada sadece ikamet edilecek yer bağlamında İstanbul'un Londra ile karşılaştırılmasına izin vardı; Büyükelçi elbette İstanbul'u yeğlediğini söylerdi, evsahipleri de, görmemiş olsalar da elbette Londra'yı tercih

Orlando Büyükelçiyken

ederlerdi. Bir sonraki salonda Kral Charles ile Sultan'ın sağlıkları hakkında uzun uzadıya konuşulurdu. Bir sonrakinde Büyükelçi'nin ve evsahibinin karısının sağlıkları sohbet konusuydu, ama daha kısa olarak. Bir sonraki salonda Büyükelçi, mobilyaları için evsahibine, evsahibi de giysileri için konuğuna iltifatlar ederdi. Bir sonraki salonda tatlı etler sunulur, evsahibi onların kötü olduğundan yakınır, Büyükelçi de överdi. Sonunda bu tören nargile ve bir fincan kahve içilerek bitirilirdi; ancak nargile ya da kahve içme işi titizlikle yerine getirilse de ne nargilede tütün ne de fincanda kahve olurdu, çünkü gerçekten nargile ya da kahve içselerdi bu aşırı tıkınmaya insan dayanamazdı. Büyükelçi bu ziyaretlerin birini tamamlar tamamlamaz bir sonraki başlardı. Aynı seremoniler öbür yüksek dereceli görevlilerin evlerinde tamı tamına aynı sırayla altı yedi kez yinelenirdi, öyle ki Büyükelçi evine ancak gecenin ilerlemiş bir saatinde dönebilirdi. Orlando görevlerini mükemmel yerine getirse de ve onların bir diplomatın görevlerinin belki de en önemli kısmını oluşturduğunu yadsımasa da kuşkusuz yoruluyordu bütün bunlardan, çoğunlukla canı öyle sıkılıyor, içini öyle bir sıkıntı kaplıyordu ki, akşam yemeğini yerken yanına köpeklerinden başkasını almıyordu. Onlarla kendi dilinde konuştuğu duyulabiliyordu. Bazen de gece geç saatte, nöbetçilerin bile tanıyamayacağı şekilde kılık değiştirip dışarı çıktığı söyleniyordu. Galata Köprüsü'ndeki kalabalığa karışıyordu; ya da pazarlarda dolaşıyordu; ya da ayakkabılarını çıkarıp camilere giriyor, namaz kılanlara katılıyordu. Bir keresinde yüksek ateşle hastalandığı duyurulduğunda pazara koyunlarını getiren çobanlar dağın tepesinde bir İngiliz Lordu'yla karşılaştıklarını, onun Tanrısına dua ettiğini söylemişlerdi. Bunun Orlando olduğu sanılıyordu, dua dedikleri de kuşkusuz yüksek sesle okuduğu bir şiirdi, çünkü onun, pelerininin altında

epeyce yıpranmış bir elyazmasını hâlâ taşıdığı biliniyordu; Büyükelçi odasında yalnızken onun kapısını dinleyen uşaklar, tuhaf, monoton bir sesle bir şeyler söylediğini duymuşlardı.

Orlando'nun o dönemdeki hayatı ve kişiliği hakkında bir resim oluşturabilmek için bunun gibi küçük parçaları kullanarak elimizden geleni yapmak zorundayız. Onun İstanbul'daki hayatı hakkında belirsiz ve doğrulanmamış rivayetler, efsaneler, anekdotlar bugün bile var – (sadece birkaç tanesini aktardık) bunlar, hayatının altın çağını yaşarken, merak uyandırıp gözleri üzerine çekme gücüne sahip olduğunu kanıtlıyor, ki bir anının taze kalmasını, çok daha kalıcı nitelikler unutulduktan sonra bile o güç sağlar. O güç, güzellik, soyluluk ve adına göz kamaştırıcılık dememizin yeteceği az bulunur bir yetenekten oluşan gizemli bir şeydir. Saşa'nın dediği gibi, "bir milyon mum" yanıyordu içinde, bir tekini bile kendi yakma zahmetine girmemiş olsa da. Bacaklarını kendine dert etmeden bir erkek geyik gibi dolaşıyordu. Her zamanki sesiyle konuşuyordu ve yankısı gümüş bir gonk sesi gibi çınlıyordu. Böylece söylentiler birikti etrafında. Onunla konuşmalarına, hatta onu görmelerine gerek yoktu; özellikle de manzara romantikse ya da güneş batmaktaysa gözlerinin önüne ipek çoraplı soylu bir beyefendiyi getiriyorlardı. Yoksul ve eğitimsiz kişileri de tıpkı zenginleri olduğu gibi etkiliyordu. Çobanlar, Çingeneler, eşekçiler, hâlâ "zümrütlerini kuyuya atan" İngiliz Lordu'yla ilgili şarkılar söylerler, kuşkusuz Orlando'yu ima ediyorlardır, görünüşe bakılırsa bu kişi bir seferinde, bir öfke ya da sarhoşluk anında üzerindeki mücevherleri koparmış ve onları bir kuyuya atmış; genç bir uşak da onları oradan almış. Ama bu romantik gücün çoğunlukla aşırı çekingen bir mizaçla bağlantılı olduğu bilinir. Görünüşe göre Orlando kimseyle arkadaşlık kuramamış. Bilindiği kadarıyla kimseye de

bağlanmamış. Onun yanında olmak için ta İngiltere'den önemli bir hanımefendi gelmiş, üstüne düşüp bezdirmiş onu, ama Orlando görevlerini yorulmak nedir bilmeden yerine getirmeyi sürdürmüş, Altın Boynuz'a Büyükelçi olarak gelmesinin üzerinden daha iki buçuk yıl geçmeden Kral Charles onu soylular arasında en üst rütbeye çıkarma niyetini belli etmiş. Onu kıskananlar bunun, Nell Gwyn'in unutamadığı bir bacağın anısına gösterdiği saygı sayesinde olduğunu söylediler. Ama kadın onu sadece bir tek kez gördüğünden, o zaman da asil efendisini fındık kabuğu yağmuruna tutmuş olduğundan ona dük rütbesini kazandıranın bacakları değil de meziyetleri olması daha olası.

Burada bir ara vermemiz gerekiyor, çünkü onun mesleğinin çok önemli bir ânına geldik. Çünkü ona dük unvanı verilmesi, çok bilinen ve gerçekten de fazlasıyla tartışmalı bir olay nedeniyleydi, yanık kâğıtların, parça parça kayıtların arasında kendimize yol açarken şimdi elimizden geldiğince anlatmalıyız bunu. Bath Nişanı ve soyluluk belgesi, Sir Adrian Scrope komutasında bir firkateynle geldiğinde Ramazan ayının sonuydu; Orlando bu fırsattan yararlanıp İstanbul'un o güne kadar gördüğü bütün eğlencelerden çok daha muhteşem bir eğlence düzenledi. Güzel bir geceydi, müthiş bir kalabalık vardı, elçiliğin camları pırıl pırıl aydınlatılmıştı. Yine ayrıntılar eksik, çünkü bu tür kayıtları da yangın yok etti, geriye sadece umut kırıcı parçalar kaldı, onlar da en önemli hususları karanlıkta bırakıyor. Konuklar arasında bulunan İngiliz deniz subayı John Fenner Brigge'nin günlüğünden, her milletten insanların avluda "bir fıçıya doldurulmuş ringa balıkları" gibi sıkış tepiş toplandıklarını anlıyoruz. Kalabalık öyle sıkıştırıp rahatsız etmiş ki, Brigge olan biteni daha iyi görebilmek için çok geçmeden bir erguvan ağacına tırmanmış. Yerli halk arasında, bir

tür mucize (işte burada da Orlando'nun hayalgücü üzerindeki gizemli etkisiyle ilgili ek kanıt bulunuyor) sergileneceğine dair bir söylenti dolaşıyormuş. "Böylece" diye yazıyor Brigge (ama elyazması yanıklarla ve deliklerle dolu, bazı cümleler hiç okunamıyor) "havai fişekler fırlamaya başlayınca yerli halkın... diye epeyce tedirginlik duyduk... herkes için nahoş sonuçlar... Aramızda İngiliz hanımefendiler olduğundan, elim palama gitti, doğru. Bereket," diye devam ediyor Brigge, lafı uzatarak, "bu korkular o an için temelsiz göründüler, ve yerli halkın tavırlarını görünce... havai fişek atma sanatındaki bu becerimizi sergilemenin önemli olduğu kararına vardım, salt İngilizlerin üstünlüğünü onların kafasına sokmak için olsa bile... gerçekten de anlatılmaz bir ihtişam vardı o manzarada. Kâh izin verdiği için Tanrı'ya övgüler yağdırıyordum... ve keşke zavallı, sevgili annem... Büyükelçinin emriyle, pek çok bakımdan cahil olsalar da... Doğu mimarisinin özelliğini taşıyan yüksek pencereler ardına kadar açıktı; içerde bir *tableau vivant*[1] ya da tiyatro oyunu görüyorduk, İngiliz hanımlar ve beyefendiler... elinden çıkmış bir maskeli piyesi oynuyorlardı... Kelimeler anlaşılamıyordu, ama son derece zarif ve seçkin giyimli, erkekli kadınlı pek çok vatandaşımızı görmek... kesinlikle utanmadığım duygulara kapılmama neden oldu, ama ben... Leydi... nin şaşırtıcı tavırlarını gözlemlemekle meşguldüm... tavrı herkesin bakışlarını üzerine topluyor, hemcinslerine ve ülkesine leke sürüyordu," – ne yazık ki erguvan ağacının bir dalı kırılmış, yüzbaşı Brigge yere düşmüş, kaydın geri kalanında sadece onun (günlükte büyük bir rolü bulunan) kadere duyduğu minneti yazılı, bir de aldığı yaraların neler olduğu.

1 Canlı tablo. Uygun kıyafetler içindeki bir grup oyuncunun sahnedeymişçesine poz verip kımıldamadan ve konuşmadan bir süre tablo gibi durmaları. Sahne sanatıyla fotoğrafı birleştiren bir sunum. (ç.n.)

Bereket General Hartopp'un kızı olan Miss Penelope Hartopp o sahneyi içeriden görmüş ve hikâyeyi –o da çok silikti– bir mektupta anlatmış, mektup sonunda Tunbridge Wells'teki bir kız arkadaşının eline ulaşmış. Miss Penelope coşkuda o yürekli subaydan geri kalmıyordu. "Büyüleyici" diye yazıyor bir sayfada on kez, "harika... anlatılır gibi değil... altın tabaklar... şamdanlar... kadife pantolonlu zenciler... buzdan piramitler... negüs[1] çeşmeleri... Majestelerinin gemilerini temsil eden pelteler... nilüferleri temsil eden kuğular... altın kafeslerde kuşlar... yırtınaçlı kızıl kadifeler içinde beyefendiler... hanımefendilerin *en az* bir metre seksen boyundaki saç tuvaletleri... müzik kutuları... Mr. Peregrine *çok* güzel göründüğümü söyledi, bunu bir tek sana tekrarlıyorum canım, çünkü biliyorum ki... Ah, nasıl da istedim hepinizin burada olmasını! ... Pantiles'te gördüğümüz her şeyin çok üstünde... okyanus dolusu içecekler... bazı beyefendiler yenilip... Leydi Betty büyüleyici... Zavallı Leydi Bonham yanlışlıkla altında iskemlesi yokken oturdu... Beyefendilerin hepsi kibar... binlerce kez yanımda olmanızı istedim senin ve sevgili Betsy'nin... ama görüleceklerin en önemlisi, bütün bakışların toplandığı kişi... herkes kabul ediyor bunu, çünkü kimse bunu yadsıyacak kadar kötü niyetli olamaz, Büyükelçinin kendisiydi. Ne biçim bacaklar! Ne biçim bir yüz! Nasıl da soylu tavırlar!!! Salona girişini görmek! Tekrar dışarı çıkışını görmek! Yüzünün ifadesinde *ilginç* bir şey var, insan nedenini bilemese de onun *acı çekmiş* olduğunu hissediyor! Nedenin bir kadın olduğu söyleniyor. Kalpsiz canavar!!! *Sözde sevecen diye bilinen hemcinslerimizden* biri nasıl böyle küstah olabilmiş!!! Evli değil, saraydaki hanımların yarısı onun için deli oluyor... Tom, Gerry, Peter ve sevgili Mew'e [herhalde kedisi bu] binlerce öpücük.

1 Şarap ve sıcak su karışımı. (ç.n.)

Günün gazetesinden "saat on ikiyi vurduğunda Büyükelçinin tam ortadaki, paha biçilmez halılar asılı balkonda göründüğünü" öğreniyoruz. "Saray Muhafızlarından, her biri bir seksenin üzerinde olan altı Türk onun sağında ve solunda meşaleler tutuyorlardı. O görününce havai fişekler atıldı, halk bağırmaya başladı, Büyükelçi de yerlere kadar eğilerek onları selamladı, Türkçe olarak birkaç kelimeyle teşekkür etti, böyle akıcı konuşmak onun hünerlerinden biriydi. Sonra İngiliz amirali üniforması giymiş olan Sir Adrian Scrope yaklaştı; Büyükelçi bir dizinin üzerine çöktü, amiral İngiliz Bath Nişanı'nın gerdanlığını onun boynuna taktı ve göğsüne yıldızı iğneledi; sonra diplomatik heyetten bir başka beyefendi heybetli adımlarla yaklaştı, onun omuzlarına dükalık pelerinini yerleştirdi, kırmızı bir yastık üzerinde dükalık tacını sundu."

Sonunda, abartılı bir ihtişam ve zarafetle, önce yerlere kadar eğilen sonra gururla doğrulan Orlando çilek yapraklarıyla süslü altın tacı aldı ve görenlerin bir daha unutmayacakları bir hareketle başına oturttu. İlk karışıklık tam o anda başladı. Ya insanlar bir mucize beklemişlerdi –bazıları gökten altın yağacak diye kehanette bulunmuşlardı– ki böyle bir şey olmadı, ya da saldırının başlaması için seçilmiş işaretti bu; bilen yok; ama taç Orlando'nun başına yerleşir yerleşmez büyük bir gürültü koptu. Çanlar çalmaya başladı, insanların bağırışları arasında kâhinlerin sert haykırışları duyuldu; pek çok Türk yere yapıştı ve alnını yere değdirdi. Bir kapı çarpılarak açıldı. Yerli halk ziyafet salonlarına doluştu. Kadınlar çığlık attı. Orlando'nun aşkından öldüğü söylenen bir hanım, şamdanın birini yakalayıp yere çarptı. Eğer Sir Adrian Scrope ve İngiliz denizcilerinden bir birlik orada olmasaydı neler olurdu kim bilir. Ama amiral borazanların çalınmasını emretti; yüz tane denizci hemen hazırola geçti; kargaşa yatıştırıldı ve en azından bir süreliğine ortalık sakinleşti.

Buraya kadar, doğrulanmış gerçeklerin dar ama sağlam zeminine basıyorduk. Ama o gecenin ilerleyen saatlerinde neler olduğunu bilen yok. Nöbetçilerin ve başka kişilerin ifadeleri Elçilikte kimsenin kalmadığını ve sabahın ikisinde her zamanki gibi kapıların kapatılıp kilitlendiğini kanıtlıyor. Büyükelçinin, mevkiinin nişanlarını hâlâ üzerinde taşıyarak odasına gidip kapısını kapattığı görülmüş. Kimileri kapısını kilitlediğini söylüyor ki, âdeti değilmiş bu. Kimileri de o gece daha geç bir saatte avluda, büyükelçinin penceresinin altında çobanlarınkine benzeyen kırsal müzik sesi duyulduğunda ısrarlılar. Dişi ağrıdığı için uyuyamayan bir çamaşırcı kadın, pelerin ya da sabahlığa benzer bir şey giymiş bir erkeğin balkona çıktığını görmüş. Sonra da sımsıkı örtülü, ama köylü olduğu anlaşılan bir kadın, erkeğin sarkıttığı bir halatla yukarı tırmanmış. O zaman, demiş çamaşırcı kadın, o ikisi iki âşık gibi kucaklaştılar, birlikte içeri girdiler, dışarıdan bir şey görülmesin diye perdeleri sımsıkı kapadılar.

Ertesi sabah, artık kendisine Dük dememiz gereken kişi, sekreterleri tarafından karmakarışık çarşafların arasında derin bir uykuda bulunmuştu. Oda da alt üstmüş, tacı yere yuvarlanmış, peleriniyle dizbağı üst üste bir koltuğa atılmıştı. Masanın üzerinde kâğıtlar yığılıydı. Gece epeyce yorucu geçtiğinden ilk başta kimse bir şeyden kuşkulanmadı. Ama ikindi olup da Dük hâlâ uyanmayınca bir doktor çağrıldı. Adam geçen sefer kullandığı tedaviyi uyguladı, yakı, ballıbaba, kusturucu ilaçlar, ama işe yaramadı. Orlando uyanmadı. O zaman sekreterleri masanın üzerindeki kâğıtları incelemeyi görev bildiler. Çoğuna şiirler çiziktirilmişti, şiirlerde sık sık bir meşe ağacının adı geçiyordu. Çeşitli devlet belgeleri ve Orlando'nun İngiltere'deki mülklerinin yönetimiyle ilgili kişisel belgeler de vardı. Sonunda çok daha önemli bir belgeye rastladılar.

Bu, bir nikâh belgesiydi, Orlando'yla, yani Lord Hazretleri, Dizbağı Nişanı Şövalyesi falan filanla, babası bilinmeyen, ama Çingene olduğu söylenen, annesi de bilinmeyen, ama Galata Köprüsü'nün karşısındaki pazarda hurda demir sattığı söylenen, dansçı Rosina Pepita arasında. Sekreterler dehşet içinde bakıştılar. Orlando ise hâlâ uyuyordu. Sabah akşam gözlemlediler onu, ama düzenli aldığı soluklar ve her zamanki gibi koyu pembe yanakları dışında hiçbir yaşam belirtisi göstermiyordu. Onu uyandırmak için bütün bilimsel yolları denediler, bütün hünerlerini kullandılar ama uyanmadı.

Baygınlığının yedinci gününde (10 Mayıs Perşembe), Yüzbaşı Brigge'nin ilk belirtilerini sezdiği o korkunç ve kanlı ayaklanmayı başlatan ilk silah sesi duyuldu. Türkler Sultan'a başkaldırdılar, şehri ateşe verdiler, ellerine geçirdikleri bütün yabancıları ya kılıçla kestiler ya da falakaya yatırdılar. Birkaç İngiliz kaçmayı başardı; ama beklendiği üzere İngiliz Büyükelçiliği'ndeki beyefendiler kırmızı kutularını[1] savunma uğruna ölmeyi yeğlediler, ya da aşırı örneklerde, hainlerin eline düşmesini görmektense deste deste anahtarı yuttular. İsyancılar Orlando'nun odasına daldılar, ama yatakta ölü gibi yattığını görünce ona dokunmadılar, sadece tacını ve Dizbağı Şövalyesi kıyafetini çaldılar.

Yine bilinmezlik çöküyor, keşke daha da fazla çökseydi! Neredeyse, öyle koyu bir bilinmezlik çökse de arasından hiçbir şey göremesek, diye bağırmak istiyoruz! Keşke burada kalemi elimize alıp, çalışmamızın altına SON yazabilseydik. Keşke okura bundan sonra olacakları duyurmasaydık ve ona Orlando'nun öldüğünü ve gömüldüğünü söyleyebilseydik. Ama heyhat, bu noktada Hakikat, Doğruluk, Dürüstlük, biyografi

1 Kırmızı kutu: İngiltere'de bakanların ve yüksek dereceli devlet memurlarının resmi belgeleri sakladığı ve taşıdığı kutu. (ç.n.)

yazarını gözleyen ve mürekkep hokkasının yanında nöbet tutan hoşgörüsüz Tanrılar, olmaz diye bağırıyorlar. Gümüş borazanlarını dudaklarına dayayıp bir üfleyişte, Hakikat'i talep ediyorlar. Bir kez daha Hakikat diye bağırıyorlar, üçüncü kez bir ağızdan, Hakikat, sadece Hakikat, diye öttürüyorlar.

Bunun üzerine –çok şükür, çünkü soluk alacak zaman kalıyor bize– kapılar sanki çok narin, çok kutsal bir meltem esmişçesine usulca açılıyor ve içeri üç kişi giriyor. En öndeki Saffet Hanımefendi, alnında bembeyaz koyun yününden bir bant var; saçları, çağlayan gibi dökülen kar misali; ellerinde el değmemiş bir kazın ak tüyleri var. Arkasından, ama daha heybetli adımlarla İffet Hanımefendi geliyor, alnında, yanan ama sönmeyen bir ateş kulesi gibi buz saçaklarından yapılma bir taç var; gözleri birer parlak yıldız, parmaklarıysa daha değmeden iliklerine kadar donduruyor insanı. Tam arkasında, kendisinden daha heybetli kızkardeşlerinin gölgesine sığınan Terbiyeli Hanımefendi var, üçünün içinde en narin, en sarışın olanı; hilal incecik bir orak biçimindeyken ve bulutların arasında yarı kaybolmuşken ne kadar görünürse onun yüzü de ancak o kadar görünüyor. Üçü de odanın ortasına, Orlando'nun uyumakta olduğu yere yaklaşıyorlar; ilk konuşan, hem sevimli, hem buyurgan el kol hareketleriyle, Saffet Hanımefendi oluyor:

"Ben uyuyan yavru geyiklerin başını beklerim; karı severim; ve doğan ayı; ve gümüş denizi. Giysilerimle çilli tavuğun yumurtalarını örterim ve de çizgili deniz kabuklarını; kötülüğü ve yoksulluğu örterim. Narin ya da karanlık ya da kuşkulu her şeyin üzerine iner örtüm. Bu yüzden konuşma, hiçbir şeyi gösterme. Aman sakın!"

Burada borazanlar öter.

"Saffet çekil git! Saffet defol buradan!"

Sonra İffet Hanımefendi konuşur:

"Dokunuşum dondurur, bakışım taşa çevirir. Oynaşan yıldızı, düşen dalgayı durdurdum ben. Alplerin tepelerinde yaşarım, yürürken saçlarımda şimşekler çakar, gözüm neye değse öldürür. Orlando'yu uyandırmaktansa onu iliklerine kadar dondururum. Sakın, aman sakın!"

Burada borazanlar öter.

"İffet çekil git! İffet defol buradan!"

Sonra Terbiyeli Hanımefendi konuşur, ama öyle alçak sesle konuşur ki söyledikleri zor duyulur:

"Ben insanların Terbiyeli dediği kişiyim. Bakireyim ve hep öyle kalacağım. Verimli tarlalar ve bitek bağlar bana göre değil. Çoğalmaktan iğrenirim; elmalar tomurcuklanınca ya da hayvanlar doğurunca ben kaçarım; pelerinimle örtünürüm. Saçlarım gözlerimi gizler. Görmem. Sakın, aman sakın!"

Yine borazanlar çalar:

"Terbiyeli çekil git! Defol buradan Terbiyeli!"

Üç kızkardeş keder ve üzüntü belirten hareketlerle elele tutuşur ve ağır ağır dans ederler, tüllerini savurarak giderken şu şarkıyı söylerler:

"Hakikat, o korkunç ininden çıkma. İyice gizlen, korkak Hakikat. Çünkü sen, bilinmemesinin ve yapılmamasının daha iyi olacağı şeyleri acımasız güneşin altında ortaya koyuyorsun; utanılacak şeylerin örtüsünü kaldırıyor, karanlıkları aydınlatıyorsun, gizlen! Gizlen! Gizlen!"

Orlando'nun üzerine tüllerini örtecek gibi yapıyorlar. O arada borazanlar ötmeye devam ediyor.

"Hakikat, sadece Hakikat."

Kızkardeşler borazanların seslerini boğmak istercesine tülleriyle onların ağızlarını örtmek istiyorlar, ama boşuna, çünkü bütün borazanlar hep birlikte ötüyorlar:

"Korkunç kızkardeşler, gidin!"

Kızkardeşlerin dikkati dağılıyor, üçü birlikte ağlayıp inliyorlar, bir yandan da daireler çizmeye, tüllerini bir aşağı bir yukarı savurmaya devam ediyorlar.

"Bu her zaman böyle değildi! Ama artık erkekler bizi istemiyor; kadınlar bizden nefret ediyor. Gidiyoruz; gidiyoruz. Ben (bunu söyleyen Saffet) tavuk tüneğine. Ben (bunu söyleyen İffet) Surrey'in henüz el değmemiş dağlarına. Ben (bunu söyleyen Terbiyeli) bolca sarmaşıklar ve perdeler olan sıcacık, huzurlu herhangi bir köşeye."

"Çünkü burada değil, orada (üçü birden konuşuyorlar, el ele tutuşarak ve Orlando'nun uyuduğu yatağa doğru veda ve çaresizlik belirten işaretler yaparak), evlerde ve yatak odalarında, bürolarda ve mahkeme salonlarında bizi sevenler var hâlâ; bize saygı gösterenler, bakireler ve şehirliler; hukukçular ve doktorlar; yasaklayanlar; yadsıyanlar; nedenini bilmeden yüceltenler; anlamadan övenler; (çok şükür ki) sayısı hâlâ çok olan saygınlar grubu; görmemeyi yeğleyenler; bilmemek isteyenler; karanlığı sevenler; hâlâ bize tapanlar, ki nedensiz değil, çünkü biz onlara Servet verdik, Refah, Rahatlık, Kolaylık verdik. Onlara gidiyoruz, sizi terk ediyoruz. Gelin kardeşlerim, gelin! Burası bize göre bir yer değil."

Bakmaya cesaret edemedikleri bir şeyi görmemek istercesine örtülerini başlarının üstünde sallayarak aceleyle çekiliyorlar, kapıyı arkalarından kapatıyorlar.

Böylece uyumakta olan Orlando ve borazancılarla salonda yalnız kalıyoruz şimdi. Yan yana düzenli bir sıra oluşturan borazancılar tek bir kez, müthiş bir sesle "HAKİKAT!" diye öttürüyorlar borazanlarını ve Orlando bu sese uyanıyor.

Gerindi. Yataktan kalktı. Çırılçıplak karşımızda durdu, borazanlar, Hakikat! Hakikat! Hakikat! diye öterken itiraf etmekten başka bir çaremiz kalmıyor – Orlando bir kadındı.

* * *

Borazanların sesi duyulmaz oldu, Orlando çırılçıplak ayakta durdu. Dünya kurulalı beri hiçbir insan ondan daha baş döndürücü görünmemiştir. Erkeğin gücüyle kadının zarafeti bir bedende birleşmişti. Orlando orada dururken, gümüş borazanlar, ötüşlerinin oluşturduğu o güzel görünümden ayrılmak istemezcesine çalışlarını uzattılar; kuşkusuz Merak'ın kışkırtmasıyla Saffet, İffet ve Terbiyeli kapıdan içerisini gözetlediler, bir giysiyi havlu gibi o çıplak bedene attılar, ama ne yazık ki giysi birkaç santim uzağa düştü. Orlando hiçbir telaş belirtisi göstermeden uzun bir boy aynasında kendisini baştan aşağı süzdü ve gitti, herhalde banyosuna.

Anlatımdaki bu soluklanmadan yararlanarak bazı şeyler söyleyebiliriz. Orlando kadın olmuştu – itiraz götürmeyecek biçimde. Ama başka her bakımdan eskiden nasılsa öyle kalmıştı. Cinsiyet değişimi geleceğini değiştirse de kimliğini hiç değiştirmemişti. İki durumda da suratı neredeyse aynı kalmıştı, portreleri bunun kanıtı. Erkek Orlando'nun belleği –ama bundan böyle ondan usul gereği kadın diye söz etmeliyiz, erkek diye değil– hiçbir engele takılmadan geçmiş hayatındaki bütün olayları taradı. Belleğin berrak havuzuna birkaç kara damla düşmüş gibi hafif bir bulanıklık olmuştur belki; bazı şeyler biraz puslanmıştı; ama hepsi bu. Değişiklik onun canını yakmadan ve eksiksiz tamamlanmış görünüyordu, öyle ki Orlando'nun kendisi bile şaşırmamıştı bu duruma. Bunu hesaba katan ve böyle bir cinsiyet değişiminin doğaya aykırı olduğunu söyleyen birçok kişi, (1) Orlando'nun önceden de kadın olduğunu, (2) Orlando'nun o sırada erkek olduğunu kanıtlamak için epey çaba harcadılar. Bize kalırsa biyologlar ve psikologlar karar versinler buna. Şu basit gerçeği ifade etmek bize yetiyor: Orlando otuz yaşına kadar erkekti; sonra kadın oldu ve ondan sonra hep öyle kaldı.

Ama bırakalım başka kalemler söz etsinler cinsiyetten ve cinsellikten; biz bu tür itici konulardan elimizden geldiğince çabuk ayrılıyoruz. Orlando yıkanmış, kadının da erkeğin de giydiği türden Türk işi cepken ve şalvar giymişti; durumunu gözden geçirmek zorundaydı. Orlando'nun hikâyesini sempatiyle izlemiş olan her okurun ilk düşüncesi, durumun güvenilmez ve son derece utandırıcı olduğu. Genç, soylu ve güzeldi, uyandığında kendini öyle bir konumda bulmuştu ki, mevki sahibi bir genç hanım için bundan daha hassas bir durum olamaz. Çıngırağı çalsaydı, çığlık atsaydı ya da bayılsaydı onu suçlayamazdık. Ama Orlando hiç de kaygılanmış görünmüyordu. Bütün hareketleri bilinçliydi, hatta önceden tasarlandığına yönelik işaretler gösterdiği düşünülebilirdi. Önce masanın üzerindeki kâğıtları dikkatle inceledi; şiire benzeyenleri aldı, koynunda sakladı; sonra, neredeyse açlıktan ölse de kaç gündür yatağının yanından ayrılmayan Silifke tazısını çağırdı, onu besleyip tüylerini taradı; sonra beline bir çift tabanca soktu; sonra büyükelçilik giysilerinin bir kısmını oluşturan birkaç dizi zümrütü ve Doğu'nun en güzel incilerini doladı boynuna. Bu iş de bitince, pencereden eğildi, alçak sesle ıslık çaldı, çöp kutusundan dökülen kâğıtların, anlaşmaların, pusulaların, mühürlerin, balmumlarının filan kapladığı harap, kan lekesi içindeki merdivenden indi, avluya çıktı. Orada, kocaman bir incir ağacının gölgesinde eşek sırtında bir Çingene beklemekteydi. Başka bir eşeği de yularından tutuyordu. Orlando bacağını eşeğin üzerinden aşırdı, böylece İngiltere'nin Osmanlı devletindeki büyükelçisi sıska bir köpeğin eşliğinde, eşek sırtında, yanında bir Çingene'yle İstanbul'dan ayrıldı.

Günlerce gecelerce gittiler, kimi insanların eliyle, kimi doğanın kucağında, Orlando'nun hepsinde cesaretini kanıtladığı çeşitli serüvenler yaşadılar. Bir hafta içinde Bursa'nın dışındaki

tepelik bölgeye ulaştılar, o zamanlar Çingeneler çadırlarını topluca orada kurarlardı, Orlando da onlara katılmıştı. Eskiden Elçilikteki balkonundan o dağlara sık sık bakardı; sık sık orada olmayı arzulamıştı; insanın kendini hep olmayı arzuladığı yerde bulması işleyen bir zihne düşünecek malzeme sağlar. Ama bir süre bu değişiklikten öylesine hoşnuttu ki düşünerek tadını kaçırmak istemedi. Mühür vurulacak belgelerin, tumturaklı konuşmaların, yapılacak ziyaretlerin olmamasının verdiği keyif yeterli oldu. Çingeneler çayır çayır dolaşıyorlardı; bir çayırdaki otlar tükenince yollarına devam ediyorlardı. Orlando ancak ırmaklarda yıkanıyordu, tabii yıkanacak olursa; kırmızı, mavi, yeşil kutular sunulmuyordu ona; bütün kampta, bırakın altından olanı, hiçbir anahtar bulunmuyordu; ziyaret sözcüğünü ise bilen yoktu. Orlando keçileri sağıyordu; çalı çırpı topluyordu; ara sıra tavuk yumurtası çalıyordu, ama yerine hep ya para ya da bir inci koyuyordu; sürüleri güdüyordu; asmaları buduyordu; üzümleri eziyordu; keçi derisine su koyup içiyordu; günün yaklaşık bu saatinde, boş bir fincandaki kahveyi ve içinde tütün olmayan pipoyu içer gibi yapmış olacağını hatırlayınca kahkahayla gülüyordu, kendine iri bir parça ekmek daha koparıp ihtiyar Rüstem'in piposundan, inek gübresiyle doldurulmuş olsa da, bir nefes daha çekmek için yalvarıyordu.

Belli ki ayaklanmadan önce gizlice temasta olduğu Çingeneler ona kendilerinden biriymiş gibi bakmış olmalılar (bir halkın yapacağı en büyük iltifat budur), siyah saçları ve esmer teni de onlardan biri olarak doğduğuna Çingeneleri inandırıyordu, bir İngiliz dükün onu bebekken bir fındık ağacından alıp kaçırdığına, insanların açık havada kalamayacak kadar zayıf ve hastalıklı olduklarından evlerin içinde yaşadıkları o barbar ülkeye götürüldüğüne inanıyorlardı. Böylece, pek çok açıdan ondan üstün olsalar da kendilerine daha çok

benzemesi için ona yardım etmeye gönüllü oldular; ona peynir yapmayı, sepet örmeyi, hırsızlığı, kuş avlamayı öğrettiler, hatta içlerinden biriyle evlenmesine rıza göstermeye bile hazırdılar.

Ama Orlando İngiltere'de bazı alışkanlıklar ve hastalıklar edinmişti (nasıl isterseniz öyle yorumlayın), görünüşe göre bunlardan kurtulamayacaktı. Bir akşam, kamp ateşinin etrafına toplanmış otururlarken, Tesalya dağlarının arkasında güneş kızıl ışıltılarla battığı sırada Orlando, "Yemesi iyi!" diye bağırdı. (Çingenelerde "güzel" sözcüğü yoktur. En yakını budur.)

Bütün genç kızlar ve delikanlılar katıla katıla güldüler. Gökyüzünü yemesi iyiydi, ha! Ama yaşlılar kuşkulandılar, onlar gençlerden daha fazla sayıda yabancı görmüşlerdi. Orlando'nun saatlerce hiçbir şey yapmadan oturduğunu fark ettiler, sadece sağa sola bakıyordu; onu bir tepede, keçilerin otlayıp otlamadığına bakmadan, başıboş dolaşmalarına aldırmadan gözlerini karşıya dikmiş halde buluyorlardı. Onun inancının kendilerinkinden farklı olduğundan kuşkulanmaya başladılar, kabilenin yaşlı kadınları ve erkekleri, onun tanrıların en kötüsünün, en gaddarının, yani Doğa'nın pençesine düşmüş olabileceğini düşündüler. Pek de yanılmıyorlardı. İngiliz hastalığı olan Doğa sevgisi onun içinde vardı ve Doğa'nın İngiltere'den çok daha geniş, çok daha güçlü olduğu burada, hiç olmadığı kadar tutulmuştu o hastalığa. Çok iyi bilinen bir hastalıktı bu ve ne yazık ki sıkça betimlenmişti, bu yüzden yeniden betimlenmesine gerek yok, değinip geçeceğiz. Dağlar vardı, vadiler vardı, ırmaklar vardı. Orlando dağlara tırmandı; vadilerde dolaştı; ırmakların kıyısına oturdu. Tepeleri surlara benzetti, güvercinlerin göğüslerine ve sığırların böğürlerine. Çiçekleri emayeyle kıyasladı, çayırları da eprimiş Türk malı kilimlerle. Ağaçlar kurumuş kocakarılardı, koyunlarsa iri, gri kayalar. Aslında her şey bir başka şeydi. Dağın tepesinde gölü

buldu, orada saklandığını sandığı bilgeliği aramak için neredeyse içine atlıyordu; dağın tepesinden uzaklara, Marmara Denizi'nin ötesine, Yunanistan'ın düzlüklerine baktığında, orada (gözleri müthişti) bir-iki beyaz çizgisiyle, ki bunun Parthenon olduğunu düşünüyordu, Akropolis'i seçtiğinde, ruhu da gözleri gibi genişledi ve bütün böyle inananlar gibi dağların ihtişamını paylaşabilmek, ovaların sükûnetini tanıyabilmek için dua etti. Aşağıya baktığında kırmızı sümbülleri ve mor irisleri gördü, doğanın iyiliği, güzelliği karşısında kendinden geçerek bağırdı; tekrar gözlerini kaldırınca havalanan kartalı gördü, onun yakaladığı şeyleri hayal edip hepsini sahiplendi. Eve dönünce sadece kendisine işaret veriyorlarmış gibi her bir yıldızı, her tepeyi, nöbetçilerin ısınmak için yaktıkları her ateşi selamladı; nihayet, Çingenelerin çadırında kendini şiltesinin üzerine atınca elinde olmadan yine, "Yemesi iyi! Yemesi iyi!" diye bağırmadan duramadı. (Çünkü tuhaf ama insanların iletişim kanalları öyle yetersiz ki "çok güzel" demek istediklerinde "yemesi iyi" diyebiliyorlar ancak ve tersini; yaşadıkları bir şeyi kendilerine saklamaktansa alay edilmeye ve yanlış anlaşılmaya katlanabiliyorlar.) Genç Çingeneler güldüler. Orlando'yu İstanbul'dan eşeğiyle getirmiş olan Rüstem el Sadi, sessiz kaldı. Burnu pala gibiydi; yanakları, sanki asırlarca demir bilye yağmuruna tutulmuş gibi yarık yarıktı; esmer ve keskin gözlüydü, oturduğu yerde nargilesini çekerken gözünü Orlando'dan ayırmıyordu. Onun Tanrısının Doğa olduğundan çok kuşkulanıyordu. Bir gün onu gözyaşları içinde buldu. Tanrısının Orlando'yu cezalandırıldığına yordu bunu ve ona hiç de şaşırmadığını söyledi. Orlando'ya sol elinin soğuktan kavrulmuş parmaklarını gösterdi; sağ ayağının üzerine kaya yuvarlanan yerini gösterdi. İşte, dedi, senin Tanrın insanlara bunu yapıyor. Orlando İngilizce sözcükler kullanarak, "Ama

çok güzel" dediğinde Rüstem başını iki yana salladı; Orlando sözünü tekrarlayınca da öfkelendi. Kendisinin inandığı şeye Orlando'nun inanmadığını görmüştü, bu da onu, ne kadar bilge ve kadim olsa da, hiddetlendirmeye yetti.

Bu fikir ayrılığı, o güne kadar son derece mutlu olan Orlando'yu rahatsız etti. Doğa güzel mi yoksa acımasız mı diye düşünmeye başladı; sonra bu güzellik nasıl bir şey diye sordu kendine; nesnelerin içinde miydi yoksa sadece kendi içinde mi; böylece gerçekliğin doğasına geçti, o da onu hakikate götürdü, hakikat de Aşk'a, Arkadaşlık'a, Şiir'e (evindeyken, dağın tepesinde geçirdiği günlerde olduğu gibi); tek bir sözcüğünü bile kimseyle paylaşamadığı için bu düşünceler daha önce hiç olmadığı kadar kalemi ve mürekkebi arzulattı ona.

"Ah, keşke yazabilseydim!" diye haykırdı (yazan insanlar gibi kendini beğenmişti o da, ancak yazıya dökülen sözlerin paylaşılabildiğine inanıyordu). Mürekkebi yoktu; kâğıdı da pek azdı. Ama böğürtlenlerden ve şaraptan mürekkep üretti; "Meşe Ağacı"nın elyazmasının kenarında biraz yer ve içinde birkaç boşluk bularak, sözcükleri kısaltıp yazarak manzarayı uzun, uyaksız bir şiirle anlattı ve kendi kendisiyle bu Güzellik ve Hakikate dair az ve öz denebilecek bir diyaloğa girişti. Bu onu saatlerce mutlu etmeye yetti. Ancak Çingeneler kuşkulanmışlardı. Önce, onun süt sağmada ve peynir yapımında eskisi kadar becerikli olmadığını fark ettiler; ayrıca, yanıt vermeden önce sık sık duraklar olmuştu; bir keresinde de uyumakta olan bir Çingene çocuk onun gözlerini üzerinde hissederek dehşet içinde uyandı. Bu baskıyı bazen bütün kabile hissediyordu, yani düzinelerce yetişkin erkek ve kadın. Hangi işi yaparlarsa yapsınlar sanki ellerinde ufalanıp toz olduğunu hissediyorlardı (onların duyuları çok keskindir, sözcük dağarcıklarının çok üstündedir). Sepet ören yaşlı bir kadın, bir koyunun derisini

yüzen bir oğlan çocuğu, şarkı söyleyerek ya da halinden hoşnut şekilde mırıldanarak işlerini görürlerken, Orlando kampa gelir, kendini ateşin yanına atar ve gözlerini alevlere dikerdi. Oradakilere bakmasına gerek bile olmazdı, yine de onlar yanlarına gelenin kuşkular içinde olduğunu hissederlerdi; (Çingene dilinden kabataslak bir çeviri yapıyoruz) bu kişi bir şeyi sırf yapmış olmak için yapmıyor; bakmış olmak için bakmıyor; bu kişi ne koyun derisine inanıyor ne de sepete; başka bir şey (bunu derken endişeyle çadırın çevresine baktılar) görüyor. O zaman, kadın ve çocuk, belirsiz ama son derece nahoş bir duyguya kapılırlardı. Sazları kırarlar, parmaklarını keserlerdi. Büyük bir öfkeye kapılırlardı. Orlando'nun çadırdan çıkıp gitmesini ve bir daha yanlarına yaklaşmamasını dilerlerdi. Şunu da kabul ediyorlardı ki Orlando yapı olarak neşeli ve istekli biriydi. Elindeki incilerden bir tanesi Bursa'daki en iyi keçi sürüsünü satın almaya yeterdi.

Yavaş yavaş Orlando kendisiyle Çingeneler arasında bir fark olduğunu hissetmeye başladı, evlenip ölene kadar onların arasında kalma konusunda bazen bu yüzden tereddüt ediyordu. İlk başta, kendisinin kadim ve uygar bir ırktan geldiğini, bu Çingenelerinse vahşilerden pek farkı bulunmayan cahil insanlar olduğunu söyleyerek açıklamaya çalıştı bunu. Bir gece ona İngiltere hakkında sorular sorarlarken kendini tutamayıp doğduğu evi gururla anlattı, 365 tane yatak odası bulunduğunu, dört-beş yüzyıldır ailesine ait olduğunu söyledi. Atalarının kont, hatta dük olduğunu ekledi. Bunu söylerken Çingenelerin yine tedirgin olduğunu gördü; ama daha önce kendisi doğanın güzelliğini överken olduğu kadar öfkeli değillerdi. Kibar davranıyorlardı, ancak basit bir aileden geldiğini ya da yoksul olduğunu açıklamak zorunda kalan bir yabancı karşısında terbiyeli kişiler ne kadar ilgiliyseler onlar da

öyleydiler. Çadırdan çıkarken Rüstem peşinden geldi ve babası dük olsa da, anlattığı bütün o yatak odalarına ve mobilyalara sahip olsa da Orlando'nun kendine dert etmemesini söyledi. Bunun yüzünden hiç kimse onun hakkında kötü şeyler düşünmezdi. O zaman Orlando daha önce hiç olmadığı kadar utandı. Rüstem'le öteki Çingenelerin, dört-beş yüz yıllık bir geçmişe sahip olmanın berbat bir şey olduğunu düşündükleri belliydi. Onların ailelerinin geçmişi en azından iki ya da üç bin yıla dayanıyordu. Ataları İsa doğmadan yüzlerce yıl önce piramitleri inşa etmiş olan Çingeneler için Howardlarla Plantagenetlerin şeceresi[1] Smithlerle Jonesların şeceresinden ne daha iyiydi ne de daha kötü; ikisi de önemsizdi. Ayrıca, bir çobanın soyunun kadim çağlara dayandığı bir yerde, eski bir soydan gelmenin özellikle unutulmaz ya da arzulanır bir yanı yoktu; serseriler de dilenciler de aynı konumdaydılar. Sonra, açık açık söylemeyecek kadar nazik olsa da, Çingenenin, bütün dünya bize aitken, yüzlerce yatak odasına sahip olmaktan daha aşağılık bir hırs olmadığını düşündüğü belliydi (bir tepenin üzerinde konuşuyorlardı; geceydi; çevrelerinde dağlar yükseliyordu). Çingenelerin bakış açısından bakınca bir dükün, insanların elinden pek az değer verdikleri topraklarını ve paralarını kapan, bir tanesi yeterliyken, hatta hiç olmaması daha iyiyken, üç yüz altmış beş yatak odası inşa ettiren bir vurguncudan ya da hayduttan başka bir şey sayılmadığını anladı Orlando. Atalarının tarla üstüne tarla, ev üstüne ev, rütbe üstüne rütbe koymuş olduklarını yadsıyamazdı; ama hiçbiri aziz de değildi kahraman da, ya da insanlığa büyük yararları dokunmamıştı. Atalarının üç ya da dört yüzyıl önce yaptığını şimdi yapan birinin –özellikle de kendi ailesi tarafından– aşağılık bir türedi, bir sergüzeşt, bir sonradan görme sayılacağı iddiasına (Rüstem

1 Eski İngiliz aileleri. İlki aristokrat, ikincisi kraliyet sülalesindendi. (ç.n.)

bu konuda ısrar etmeyecek kadar kibardı ama Orlando anlıyordu) itiraz edemezdi.

Bu türden iddiaları yanıtlamaya çalışırken, lafı dolandırarak Çingenelerin hayatını kaba ve barbar bulduğunu söyledi; böylece, kısa sürede aralarında hatırı sayılır bir düşmanlık oluştu. Gerçekten de bu tür fikir ayrılıkları kan dökülmesi ve isyan için yeterlidir. Bundan daha azı için kasabalar yağmalanmıştır, burada tartışılan konuların herhangi birinde bir adım geri gitmemek için bir milyon kişi diri diri yanarak can vermiştir. İnsanın en büyük tutkusu, başkalarını kendi inandığı şeye inandırmaktır. Kendisinin değer verdiği bir şeye başkalarının hiç değer vermemesi kadar mutluluğunu kökünden sarsan, içini öfkeyle dolduran bir şey olamaz. Whiglerle Toryler, Liberal Partiyle İşçi Partisi – kendi saygınlıkları uğruna değil de ne uğruna savaşıyorlar? Semtleri karşı karşıya getiren, mahalleleri birbirinin çöküşü için dua etmeye yönelten hakikat sevgisi değil, üstün gelme arzusudur. Bunların her biri, hakikatin galip gelmesinin ve erdemlerin yüceltilmesinin değil de iç huzurunun ve itaatin peşindedir – ama bu ahlak dersleri tarihçiyi ilgilendirir ve ona bırakılmalıdır, çünkü hepsi de son derece sıkıcıdır.

"Dört yüz yetmiş altı yatak odasının onlar için bir anlamı yok," diyerek iç geçirdi Orlando.

"Güneşin batışını bir keçi sürüsüne yeğler o," dedi Çingeneler.

Orlando ne yapması gerektiğini bilemiyordu. Çingenelerden ayrılıp yeniden büyükelçi olmayı dayanılmaz buluyordu. Ama ne mürekkep ne de yazacak kâğıt bulunan, ne Talbotlara ne de çok sayıdaki yatak odasına saygı duyulan bir yerde sonsuza kadar kalmak da aynı derecede olanaksızdı. Güzel bir sabah, Aynaroz Dağı'nın yamacında keçilerini güderken bunları

düşünüyordu. Ve sonra güvendiği Doğa ya ona bir oyun oynadı ya da bir mucize doğurdu –bu konuda da farklı fikirler olduğundan hangisinin doğru olduğunu söyleyemiyoruz. Orlando kederler içinde önündeki dik yamaca dikmişti gözlerini. Yaz ortasıydı, o manzarayı bir şeyle karşılaştırmamız gerekirse kuru bir kemiğe benzetebiliriz; bir koyun iskeletine; binlerce akbabanın gagalaya gagalaya ağarttığı devasa bir kafatasına. Hava çok sıcaktı, altında oturduğu küçük incir ağacı Orlando'nun sırtındaki ince harmaninin üzerine ancak yapraklarının desenini düşürebiliyordu.

Birden, karşıdaki çıplak yamaca bir gölge vurdu, oysa etrafta gölge verecek bir şey yoktu. Gölge hemen koyulaştı ve çok geçmeden daha önce çıplak bir kaya olan yerde yeşil bir oyuk oluştu. Orlando bakarken o oyuk derinleşip genişledi ve tepenin yan yüzünde parka benzeyen büyük bir alan açıldı. Orlando orada zemini engebeli bir çimenlik gördü; şurada burada meşe ağaçları vardı; dalların arasında seken ardıç kuşlarını görebiliyordu. Bir gölgelikten ötekine zarifçe geçen geyikleri görüyordu, hatta böceklerin vızıltısını, İngiltere'deki bir yaz gününün yumuşak soluklarını ve ürpertilerini duyabiliyordu. Bir süre böyle büyülenmiş gibi etrafı seyrettikten sonra kar yağmaya başladı; çok geçmeden her yeri güneşin sarı ışıkları yerine mor gölgeler kaplayıp örttü. Yollarda yaklaşan, ağaç kütüğü yüklü ağır at arabalarını görebiliyordu şimdi, onların kesilip şöminede yakılacaklarını biliyordu; sonra kendi evinin çatıları ve çan kuleleri ve sivri kuleleri ve avluları göründü. Kesintisiz yağan karın çatıdan kayıp yere düşerken çıkardığı değişik sesleri duydu. Binlerce bacadan duman yükseliyordu. Her şey o kadar berrak ve ayrıntılıydı ki solucan bulmak için karları gagalayan küçük kargaları bile görebiliyordu. Sonra, yavaş yavaş mor gölgeler koyulaştı, arabaların, çimenlerin,

hatta büyük evin üzerine indi. Her şeyi yuttu. Artık o çimenli oyuktan geriye bir şey kalmamıştı, yeşil çayırların yerinde sadece, binlerce yırtıcı kuşun gagalayarak çıplak bıraktığı dağın ışıldayan yamacı kalmıştı. O anda kendinden geçerek gözyaşlarına boğuldu, Çingenelerin kampına geri dönerek onlara hemen ertesi gün İngiltere'ye yelken açması gerektiğini söyledi.

Böyle yapması da iyi oldu onun için. Çünkü delikanlılar onu öldürmek için plan yapmışlardı. Onurumuz bunu gerektiriyor, demişlerdi, çünkü o kendileri gibi düşünmüyordu. Yine de boğazını kesmek üzecekti onları, bu yüzden gideceğini duyunca sevindiler. Şans eseri İngiltere'ye dönecek bir İngiliz ticaret gemisi limanda harekete hazırdı; gerdanlığından bir inci daha koparan Orlando yolculuğunun bedelini ödemekle kalmadı, birkaç banknot da cebine kaldı. Bu paraları Çingenelere vermeyi çok isterdi. Ama onların servetten nefret ettiklerini biliyordu; onlarla, kendi açısından yürekten gelen bir hareketle kucaklaşmakla yetindi.

4. Bölüm

Orlando gerdanlığındaki onuncu incinin satışından eline geçen paranın bir kısmıyla kendisine o günün kadınlarının giydiği kıyafetlerden aldı, şimdi de mevki sahibi genç bir İngiliz kadını olarak *Âşık Hanımefendi* gemisinin güvertesinde oturuyordu. Tuhaf ama gerçekti, o ana kadar cinsiyeti üzerinde hiç düşünmemişti. Belki de o güne kadar giydiği Türk işi şalvarlar aklını karıştırmıştı; Çingene kadınlarının da, bir-iki önemli ayrıntı dışında Çingene erkeklerinden pek farkı yoktu. Her neyse, ancak bacaklarına dolanan eteklerini hissedince ve Kaptan, olanca kibarlığıyla, güvertede başının üstüne bir tente gerilmesini teklif edince Orlando ürktü, konumunun olumsuzluklarının ve ayrıcalıklarının farkına vardı. Ama bu ürkme beklenen türden değildi.

Ürkmesinin nedeni sadece ve sadece namusunu ve onu nasıl koruyacağını düşünmesi değildi. Normal koşullarda yalnız ve güzel bir genç kadın başka bir şey düşünmezdi; kadının yapısı tamamen o temel taşının üzerine oturtulmuştur; namus kadının mücevheridir, merkezidir, onu korumak için deli olur, elinden alınırsa ölür. Ama insan otuz yıl kadar erkek, üstelik büyükelçi de olmuşsa, bir kraliçeyi ve, denilenler doğruysa, daha aşağı tabakadan başka bir-iki hanımı da kollarına almışsa, Rosina Pepita ile evlenmişse filan, namus konusu belki de pek fazla ürkütmez onu. Orlando, öyle bir çırpıda özetleyemeyeceğimiz çok karmaşık bir nedenden dolayı ürkmüştü. Aslında onu her şeyi bir çırpıda anlayıveren parlak zekâlı biri

olmakla suçlayan çıkmamıştı. Neden ürktüğünü anlayıp ona ahlaki bir gerekçe bulana kadar yolculuğun sonuna geldi. Biz de onu, kendi temposuyla izleyeceğiz.

"Tanrım," diye düşündü, kendini toplayınca, tentenin altında enine boyuna gerinirken, "bu gerçekten de çok hoş, tembel bir yaşama biçimi. Ama," diye düşündü, bacaklarını sağa sola sallarken, "insanın ayaklarına dolanan bu etekler çok can sıkıcı. Yine de kumaşları (çiçekli ipek) dünyanın en güzel şeyleri. Cildimi (bunu derken elini dizine koydu) hiç bu kadar güzel görmemiştim. Ama güverteden aşağı atlayıp bu kıyafetle yüzebilir miyim? Hayır! Bu yüzden bir denizcinin beni korumasına ihtiyacım olacak. Buna itirazım var mı? Var mı?" diye sordu, iddiasının pürüzsüz yumağında ilk düğümü görerek.

O düğümü çözemeden akşam yemeği zamanı geldi, düğümü çözen de, bizzat saygıdeğer denizci Kaptan Nicholas Benedict Bartolus oldu. Orlando'ya bir dilim salamura et verirken, "Yağlı kısımdan biraz alır mıydınız Madam?" diye sordu. "Size küçücük bir dilim keseyim, tırnağınız kadar küçük." Bu sözleri duyunca Orlando'nun bedeni zevkle titredi. Kuşlar cıvıldadı; seller boşaldı. Yüzlerce yıl önce Saşa'yı gördüğü an duyduğu tanımsız zevkin verdiği duyguyu hatırlattı ona. O zamanlar kovalayandı, şimdiyse kaçan. Hangisi daha büyük bir vecit anıydı? Kadınınki mi, erkeğinki mi? İkisi aynı şey değil miydi? Yo, diye düşündü, en zevklisi (kaptana teşekkür etti ve almadı) bu geri çeviriş ve kaptanın kaşlarını çatmasını görmek. Eh, eğer adam istiyorsa kendisi azıcık, birazcık ürperirdi. En zevklisi de buydu, boyun eğmek ve adamın gülümsediğini görmek. "Çünkü," diye düşündü, güvertedeki koltuğuna dönüp iddiasını sürdürürken, "önce karşı koyup sonra teslim olmaktan daha muhteşem bir şey yoktur; teslim olmaktan ve karşı koymaktan. İnsanın ruhunu böylesine coşturan başka bir

şey yoktur. Bu yüzden," diye devam etti, "bir denizci tarafından kurtarılma zevkini tatmak için güverteden aşağı atlamayacağımdan emin değilim."

(Orlando'nun, kendisine bir oyun bahçesi verilen ya da eline bir oyuncak dolabı geçiren bir çocuk gibi olduğu akılda tutulmalı; onun iddiaları, hayatları boyunca bu tür şeylerin keyfini sürmüş olgun kadınlara uygun düşmeyebilirdi.)

"Ama bir denizci tarafından kurtarılma zevkini tatmak için kendini denize atan bir kadın hakkında *Marie Rose*'un kumanda kabinindeki biz gençler ne derdik?" diye sordu Orlando. "Onlara bir şey derdik. Ah, buldum..." (Ama o sözcüğü kullanmamalıyız; son derece saygısızcaydı, bir hanımefendinin ağzına da yakışmıyordu.) "Tanrım! Tanrım!" diye bağırdı yine, düşünmesi bitince, "ne kadar korkunç olduğunu düşünsem de karşı cinsin görüşlerine saygı göstermeye mi başlayacağım? Eteklik giyeceksem, yüzemeyeceksem, bir denizci tarafından kurtarılacaksam, ulu Tanrım!" diye haykırdı, "zorunluyum buna!" Bunun üzerine karamsarlığa kapıldı. Doğuştan riyasızdı, kaçamaklı konuşmayı sevmezdi, bu yüzden yalan söylemekten sıkılıyordu. İşini görmenin dolambaçlı bir yolu gibi görüyordu yalanı. Yine de çiçekli ipeği düşününce –bir denizci tarafından kurtarılmanın zevkini– bunlar sadece dolambaçlı yollardan elde edilebilecekse, o zaman dolambaçlı yoldan gitmek gerek, dedi. Genç bir erkekken, kadınlar uysal olmalı, iffetli, güzel kokulu ve süslü püslü olmalı diye nasıl ısrarcı olduğunu hatırladı. "Şimdi bu arzuların bedelini kendimde ödemem gerekecek," diye düşündü; "çünkü kadınlar (bu cinsteki kısa deneyimime bakarak söyleyebilirim) doğuştan uysal, iffetli, güzel kokulu ve süslü püslü değiller. Onlar olmadan hayatın zevklerinden hiçbirinin tadını çıkaramayacakları bu inceliklere ancak sıkı bir disiplinle kavuşabilirler. "Saça

Orlando İngiltere'ye döndüğünde

biçim vermek," diye düşündü, "sadece bu iş sabahları bir saatimi alır, aynaya bakmak da bir saat sürer; balen takıp korseyi sıkıştırmak; yıkanıp pudralanmak; ipekleri çıkarıp dantelleri giymek, danteli çıkarıp ipekleri giymek; sürgit iffetli olmak..." Bu noktada ayağını sabırsızca sallayınca bacağının üç-beş santimi göründü. Direğin tepesindeki bir denizci o sırada aşağı bakınca öyle bir şaşırdı ki ayağını boşa bastı, düşmekten zor kurtuldu. "Eğer ayak bileğimi görmek, kuşkusuz geçindirmek zorunda olduğu çoluk çocuğu bulunan dürüst bir adam için ölüm demekse, ben bileklerimi ne olursa olsun açmamalıyım," diye düşündü Orlando. Ama bacakları onun en güzel yerlerinden biriydi. "Bir denizci direğin tepesinden düşmesin diye bir kadının bütün güzelliği gizli tutulacaksa ne tuhaf bir iş bu," diye düşündü. "Lanet olsun!" dedi, başka koşullarda olsa daha çocukken kendisine öğretilecek olan şeyin, yani kadınlığın kutsal sorumluluklarının farkına ilk kez varıyordu.

"İngiltere toprağına ayak basınca," diye düşündü, "bir daha ağzımdan böyle bir küfür çıkamayacak. Bir daha asla bir adamın kafasına vuramayacak, dişlerini dökerim diyemeyecek, kılıcımı çekip onu ikiye bölemeyecek ya da akranlarımın arasında oturamayacak, başıma taç takamayacak, geçit töreninde yürüyemeyecek, bir adamı ölüme mahkûm edemeyecek, ordunun başına geçemeyecek, Whitehall'dan aşağı atımı koşturamayacak, göğsümde yetmiş iki tane farklı nişan taşıyamayacağım. İngiltere toprağına ayak basar basmaz tek yapabileceğim, çay servisi yapmak ve beyefendilere beğendiniz mi diye sormak olacak. Şeker alır mısınız? Krema alır mısınız?" Ağzını büze büze bunları söylerken, bir zamanlar ait olmaktan gurur duyduğu karşı cinsi, yani erkek cinsini ne kadar aşağıladığını fark edip dehşete kapıldı. "Sırf bir kadının ayak bileklerini gördüler diye," diye düşündü, "direğin tepesinden

düşerler; kuklalar gibi giyinip kadınlar pohpohlasın diye sokakları arşınlarlar; onlarla alay ederler korkusuyla kadınlara eğitim vermekten kaçınırlar; en çelimsiz eksik eteğin bile esiri olurlar; yine de küçük dünyaları ben yarattım havalarında dolaşırlar – aman Tanrım!" diye düşündü, "bizi nasıl da budala yerine koyuyorlar, biz de ne kadar budalayız!" Bu sözlerinin pek anlaşılır olmaması, sanki iki cinse de ait değilmiş gibi ikisini de aynı ölçüde kınadığını gösterebilir; gerçekten de, o sırada ikisi arasında gidip gelir gibiydi; erkekti; kadındı; iki cinsin de sırlarını biliyor, zaaflarını paylaşıyordu. Çok akıl karıştırıcı ve baş döndürücü bir ruh halindeydi. Bilmemenin verdiği rahatlıktan eser yoktu onda. Fırtınada uçuşan bir tüydü. Cinslerin birini öbürüyle kıyaslayıp ikisini de en acınası kusurlarla dolu bulurken ve hangisine ait olduğuna karar veremezken, Türkiye'ye döneceğini ve yeniden bir Çingene olacağını haykırmak istemesinde şaşılacak bir şey yok – tam haykırıyordu ki demir büyük bir gürültüyle denize düştü, yelkenler hızla güverteye indirildi, Orlando (günlerdir o kadar derin düşüncelere dalmıştı ki hiçbir şey görmemişti) geminin İtalya kıyılarının açığında demirlediğini fark etti. Kaptan hemen birini gönderdi, kendisiyle birlikte büyük sandala binip kıyıya çıkma onurunu bahşetmesini istedi ondan.

Orlando ertesi sabah döndüğünde tentenin altındaki şezlonga uzandı ve eteğinin kıvrımlarını gayet edepli bir şekilde ayak bileklerinin etrafına sıkıştırdı.

"Kendileri her türlü silahla donanmışken bizi alfabeyi öğrenmekten bile yoksun bırakan," diye düşündü, geçen gün yarım bıraktığı cümleyi tamamlayarak, "öbür cinsle karşılaştırıldığımızda cahil ve yoksul sayılsak da (bu başlangıç sözcüklerine bakınca, geceleyin onun dişi cinse meyletmesine yol açan bir şey olduğu apaçık belli, çünkü erkekten çok kadın gibi

konuşuyordu, yine de halinden hoşnut görünüyordu), "öyle de olsa – onlar direğin tepesinden düşüyorlar." Bunu derken ağzını iyice açarak esnedi ve uyuyakaldı. Uyandığında gemi tatlı bir esinti eşliğinde kıyının o kadar yakınından geçiyordu ki kayalıkların ucundaki kasabaları suya kaymaktan alıkoyan sanki sadece araya giren iri bir kaya ya da kadim bir zeytin ağacının büklümlü kökleriydi. Meyve yüklü binlerce ağaçtan gelen portakal kokuları güvertede oturan Orlando'ya kadar ulaşıyordu. Kuyruklarını kıvıran bir yunus sürüsü ara sıra göğe doğru sıçrıyordu. Orlando kollarını iki yana gerdi (kolların bacaklar kadar ölümcül etkisi olmadığını artık öğrenmişti), bir savaş atının sırtında Whitehall'dan aşağı hoplaya zıplaya gitmediği, hatta bir adamı ölüme mahkûm etmediği için Tanrı'ya şükretti. "Kadınlığın kara giysileri olan yoksulluk ve cehalete bürünmek," diye düşündü, "daha iyi; dünyanın kurallarını ve disiplinini başkalarına bırakmalı; evliliğe dair hırslardan, kudret sevdasından ve bütün öteki erkekçe arzulardan kurtulmalı, eğer böyle yaparak insan ruhunun bildiği en yüce hazların," dedi yüksek sesle, çok duygulandığında böyle yapardı, "yani tefekkürün, yalnızlığın, aşkın tadını alabildiğine çıkartabileceksek."

"Şükürler olsun ki ben kadınım!" diye bağırdı, ait olduğu cinsten duyduğu gururla iyice kendinden geçmek üzereydi ki – ne kadında ne de erkekte bundan daha rahatsız edici bir şey yoktur– o tek kelimeye, yerinde tutmak için ne kadar çabalarsak çabalayalım, son cümlenin ucundan içeri giren kelimeye, Aşk'a gelince durdu. "Aşk" dedi Orlando. Bir anda –böyle acelecidir aşk–, insan şeklini aldı – böyle gururludur. Başka fikirler soyut kalmayı yeğlerken aşkı ete kemiğe bürünmekten –şal ve kombinezon, çorap ve yelek giymekten– başka bir şey tatmin etmez. Orlando'nun bütün sevgilileri kadınlardı, şimdi

kendisi de kadındı ama insan doğası gereği geleneklere kolay kolay uyum sağlayamayacak kadar tembel olduğundan, hâlâ bir kadına âşıktı; onlarla hemcins olduğunu bilmesinin bir etkisi varsa da o da erkekken sahip olduğu duyguları hızlandırmaya ve derinleştirmeye yaramıştı. Çünkü eskiden karanlıkta olan binlerce ima ve gizem şimdi açığa çıkmıştı. Şimdi, iki cinsi birbirinden ayıran ve içinde sayısız pislik barındıran bilinmezlik ortadan kalkmıştı ve şairin hakikat ve güzellik hakkında söylediklerinde herhangi bir anlam varsa bu sevgi sahteliğini yitirdikçe güzelleşti. Nihayet, diye bağırdı Orlando, Saşa'yı olduğu gibi tanıyorum ve bu keşfin verdiği heyecanla ve şimdi gözlerinin önünde açılmış bütün hazinelerin peşinden gitme isteğiyle öyle kendinden geçti, öyle büyülendi ki, "İzin verin Madam" diyen bir erkek sesi duyunca kulağının dibinde bir bomba patlamış gibi oldu; adam onu tutup ayağa kaldırdı; orta parmağında üç direkli bir yelkenli dövmesi bulunan bir erkek eli ufku gösterdi.

"İngiltere kıyıları, Madam," dedi kaptan ve göğü göstermiş olan elini kaldırıp selama durdu. Orlando bir kez daha irkildi, hem ilkinden de şiddetli.

"Ulu Tanrım!" diye bağırdı.

Bereket vatanını uzun bir aradan sonra görmüş olması hem irkilişini hem de haykırışını bağışlattı, yoksa içinde köpüren, birbiriyle çelişen coşkun duyguları Kaptan Bartolus'a açıklamakta zorluk çekebilirdi. Şimdi kaptanın kolunda tir tir titreyen kişinin bir zamanlar bir dük ve bir büyükelçi olduğunu ona nasıl anlatabilirdi? Kat kat ipeklerin arasında bir zambağa benzeyen kişinin kafaları kopardığını, lalelerin açtığı, Wapping'deki Old Stairs'de arıların vızıldadığı yaz gecelerinde korsan gemilerindeki define çuvallarının arasında ahlaksız kadınlarla yattığını nasıl açıklardı? Kaptan hiç titremeyen sağ

eliyle İngiltere adalarının kayalıklarını işaret ettiğinde neden o kadar irkildiğini kendisine bile açıklayamazdı.

"Reddetmek ve teslim olmak," diye mırıldandı, "ne kadar güzel; takip etmek ve fethetmek, ne kadar muhteşem; idrak etmek ve yargıya varmak, ne kadar ulvi." Bu şekilde eşleşen kelimelerin hiçbiri ona yanlış görünmüyordu; bununla birlikte beyaz kayalıklar yakınlaştıkça Orlando kendini günahkâr hissetti; onuru lekelenmiş; iffetsizleşmiş gibiydi, bu konularda hiç kafa yormamış biri için tuhaftı bu. Kayalıklar gitgide yakınlaştı, sonunda onların yarı yerinde sarkan deniz rezenesi toplayıcıları çıplak gözle görünür oldu. Onları seyrederken Orlando içinde, bir anda eteklerini toplayıp ortadan kaybolacak alaycı bir hayalet gibi oraya buraya seğirten kayıp Saşa'yı hissetti, gerçekliğini şaşırtıcı bir şekilde az önce kanıtlamış olduğu anıların Saşa'sını – Saşa'nın yüzünü buruşturduğunu, suratını astığını, kayalıklara ve deniz rezenesi toplayanlara doğru çeşit çeşit terbiyesiz hareketler yaptığını hissetti; denizciler "Öyleyse hoşça kalın ve görüşmek üzere, İspanya'nın hanımları" diye şarkı söylemeye başladığında sözcükler Orlando'nun üzgün yüreğinde yankılandı, kıyıya yanaşmanın rahat, bolluk, önem ve mevki (kuşkusuz soylu bir prens bulacak ve onun eşi olarak Yorkshire'ın yarısına hükmedecekti) anlamına geldiğini bilse de eğer sonunda kendisini esaret, kandırmaca, aşkını yadsıma, elinin kolunun bağlanması, dudaklarının büzülmesi ve dilini tutması bekleyecekse gemiyle geriye döner ve yeniden Çingenelerin yanma doğru yelken açardı.

Aklından hızla geçen bu düşüncelerin arasında pürüzsüz beyaz mermerden kubbe gibi bir şey belirdi, gerçek de olsa hayal de olsa Orlando'nun hararetli hayalgücünü öyle etkiledi ki, Orlando o şeyin üzerine, nadir bulunan bir sebzeyi koruyan cam fanusun üzerine büyük bir memnuniyetle, titreşerek

konan pırıl pırıl bir yusufçuk sürüsü gibi yerleşti. Hayalgücü oyun oynadı ona ve cam fanusun biçimi, o çok eski, en kalıcı anıyı hatırlattı – Twitchett'in oturma odasında oturmuş yazı yazan o geniş alınlı adamı, daha doğrusu bakıyordu adam, ama Orlando'ya değil, çünkü onun bütün albenisiyle –güzel bir oğlandı, bunu yadsıyamazdı– orada durduğunu görmemiş gibiydi – ne zaman o adamı düşünse düşüncesi o anının etrafına, tıpkı çalkantılı suların üzerine vuran ay gibi, gümüşsü sakinlikte bir tabaka yayardı. Eli göğsüne gitti (öbür eli hâlâ kaptanın elindeydi), şiirinin sayfaları orada saklıydı. Sanki bir muskaydı orada gizlediği. Cinsiyet konusu, kendisinin hangi cinsten olduğu, ne anlama geldiği, aklını karıştırmaz oldu; artık sadece şiirin ihtişamını düşünüyordu ve Marlowe'un, Shakespeare'in, Ben Jonson'un, Milton'un büyük şiirleri kulaklarında uğuldamaya, yankılanmaya başladılar, sanki Orlando'nun zihni bir katedralin kulesiydi de orada altın bir çan dili altın bir çana çarpıyordu. Gerçek şuydu ki, gözlerinin ilk başta hayal meyal keşfettiği ve bir şairin alnını çağrıştıran ve bu yüzden birbiriyle tutarsız fikirlerin aklına üşüşmesine yol açan mermer kubbe imgesi hayal ürünü değil, gerçekti; gemi Thames'de tatlı bir esintinin önünde kayarken, bütün çağrışımlarıyla birlikte imge yerini gerçeğe bıraktı ve oymalı süslemeleri olan beyaz sivri kulelerin arasında yükselen büyük bir katedralin kubbesinden başka bir şey olmadığı ortaya çıktı.

"St. Paul Katedrali" dedi yanında duran Kaptan Bartolus. "Londra Kulesi" diye devam etti. "Majesteleri merhum Üçüncü William tarafından eşi Kraliçe Mary'nin anısına yaptırılan Greenwich Hastanesi. Westminster Manastırı. Parlamento Binaları." O konuşurken bu ünlü binaların hepsi birer birer görüş alanına girdi. Güzel bir Eylül sabahıydı. Sayısız küçük su taşıtı kıyıdan kıyıya gidiyordu. Ülkeye dönen bir seyyahın

gözlerinin önüne bu kadar iç açıcı, ya da ilginç manzara serildiği pek olmamıştır. Orlando, şaşkınlık içinde pruvadan sarkmıştı. Gözleri öyle uzun zamandır vahşilere ve doğaya alışmıştı ki bu kentsel görkem onu büyülüyordu. Demek kendisinin yokluğunda Mr. Wren'in inşa ettiği St. Paul Katedrali'nin kubbesi buydu. Yakınlarda, bir sütunun içinden altın saçlar fışkırıyordu –yanıbaşındaki Kaptan Bartolus bunun Anıt olduğunu, Orlando'nun yokluğu sırasında şehirde veba salgını ve yangın çıktığını söyledi. Orlando, gözlerine dolan yaşları durdurmak için elinden geleni yaptı, sonra ağlamanın kadına yakıştığını hatırlayıp koyuverdi onları. Büyük karnaval, diye düşündü, burada yapılmıştı. Dalgaların kıyıya sertçe vurdukları şurada yazlık saray vardı. Saşa ile ilk kez şurada karşılaşmıştı. Şurada bir yerde (köpüren sulara baktı) manav kayığında kucağında elmalarıyla donmuş kadını görürdük. Bütün o görkem ve yozlaşma artık yoktu. Karanlık gece de, müthiş sağanak da, coşup taşan sel suları da yoktu. Dehşet içindeki zavallı insanları taşıyan sarı buzdağlarının döne döne, hızla geçtiği yerde şimdi gururlu, harika bir kuğu sürüsü kıvrıla kıvrıla yüzüyordu. Orlando'nun son gördüğünden beri Londra tamamıyla değişmişti. O zamanlar, diye hatırladı, şehir birbirine sokulmuş küçük siyah, sevimsiz evlerden oluşuyordu. Temple Bar'da asilerin başları kazıkların sivri uçlarında sırıtırdı. Taş döşeli yollar çöp ve gübre kokardı. Şimdi gemi Wapping'in önünden geçerken geniş ve düzenli caddeler çarptı gözüne. Besili çifte atların çektiği görkemli arabalar, kemerli pencereleri, kalın pencere camları, cilalı kapı tokmakları içinde yaşayanların varlığını ve mütevazı saygınlığını kanıtlayan evlerin kapılarında duruyordu. Çiçekli ipek giysiler giymiş hanımefendiler (kaptanın dürbününü gözlerine götürdü Orlando) yüksekçe yaya kaldırımlarında yürüyorlardı. İşlemeli ceketler giymiş şehirliler

köşebaşlarında, sokak lambalarının dibinde burunlarına enfiye çekiyorlardı. Rüzgârda sallanan çeşitli resimli tabelalar gördü, üzerlerindeki şekillere bakarak, içerde satılan tütün, kumaş, ipek, altın, gümüş, eldiven, parfüm ve daha bin değişik malzeme hakkında fikir sahibi oldu. Gemi Londra Köprüsü'nün yanında demirleyeceği yere doğru giderken hava güzel olduğu için çok sayıda kentlinin önlerinde porselen tabaklar, yanlarında kilden pipolarla teraslarında rahatça oturdukları kahvehanelerin pencerelerine kısaca göz atabildi, aralarından biri bir gazeteden bir şeyler okuyor, ötekilerin kahkahaları ya da yorumları onun okumasını sık sık kesiyordu. Bunlar meyhane mi, bunlar nüktedan mı, bunlar şair mi? diye sordu Kaptan Bartolus'a, o da Orlando'ya nazikçe, şimdi bile – başını biraz sola çevirirse ve parmağının gösterdiği yöne bakarsa – öyle işte – Kakao Ağacı'nın önünden geçiyorlardı – işte oradaydı – kahve içen Mr. Addison'u görebileceğini söyledi; öbür iki beyefendi – işte Madam, lamba direğinin biraz sağında, biri kambur, ötekiyse sizin ve benim gibi – Mr. Dryden ile Mr. Pope."[1] "Zavallı köpekler," dedi Kaptan, onların Katolik olduğunu ima ediyordu, "yine de yetenekli adamlar," diye ekledi, kıyıya yanaşırken yapılacaklara göz kulak olmak için kıç tarafa doğru koşarken.

"Addison, Dryden, Poe," diye yineledi Orlando bu sözcükler bir büyüymüş gibi. Bir an Bursa'nın sırtlarındaki yüksek dağları görür gibi oldu, bir an sonraysa kendi vatanının toprağına ayak bastı.

Ama Orlando en coşkulu heyecan çırpınışlarının bile yasaların demir çehresinin karşısında ne kadar az işe yaradığını

1 Hangi edebiyat kitabına baksanız görebileceğiniz gibi Kaptan yanılmış olmalı, ama kötü niyetle yapılmış bir hata değildi, bu yüzden öylece bırakıyoruz.

öğrenecekti; bu çehrenin Londra Köprüsü'nün taşlarından daha sert ve bir topun ağzından daha haşin olduğunu da. Blackfriars'daki evine döner dönmez, Sulh Mahkemesi'nden peş peşe gelen polisler ve mahkemenin gönderdiği diğer asık suratlı haberciler kanalıyla, yokluğunda kendisine karşı üç büyük dava açılmış olduğunu öğrendi; ayrıca bazısı o davalardan doğan bazısı da onlara bağlı sayısız ufak tefek pürüzler de vardı. Ona karşı yapılan başlıca suçlamalar şunlardı: (1) Ölmüştü ve bu nedenle mal-mülk sahibi olamazdı; (2) Bir kadındı, ki bu da birincisiyle aynı anlama gelirdi; (3) Rosina Pepita adında bir dansçıyla evlenen bir İngiliz düküydü; o kadından üç oğlu olmuştu, bu çocuklar şimdi babalarının ölmüş olduğunu, bütün malvarlığının da kendilerine miras kaldığını iddia ediyorlardı. Bu türden ciddi suçlamalardan kurtulmak zaman ve para isterdi elbette. Davalar sürerken Orlando'nun bütün malı-mülkü yeddiemine devredildi ve kendisine verilmiş rütbeler askıya alındı. Böylece, ne olduğu epeyce belirsiz bir durumda, ölü mü diri mi, kadın mı erkek mi, dük mü önemsiz biri mi olduğuna karar verilemeden, posta arabasıyla kırsaldaki evine gönderildi, mahkemenin kararı beklenirken kimliği meçhul bir kadın ya da erkek olarak –mahkeme hangisini uygun görürse– orada oturmasına izin verildi.

Geldiğinde güzel bir Aralık akşamıydı, kar yağıyordu ve leylak rengi gölgeler, Bursa'daki dağın tepesinden gördüğüne benzer şekilde epeyce eğik düşüyorlardı. Büyük ev, evden çok bir kasabaya benziyordu, karın altında kahverengili mavili, pembeli morluydu, kendilerine ait hayatları varmış gibi duran bütün bacalarından bol bol duman çıkıyordu. Evi orada öyle sakin ve devasa, çayırların üzerine yerleşmiş gördüğünde elinde olmadan bir çığlık attı. Sarı araba parka girdiğinde ve ağaçların arasındaki araba yolunda hızla ilerlediğinde, kırmızı

geyikler birini beklermiş gibi başlarını kaldırdılar ve kendi türlerinde doğal sayılacak ürkekliği göstereceklerine arabanın peşinden gittiler, araba evin önünde durduğunda onlar da avlunun şurasında burasında durdular. Bazıları boynuzlarını savurdu, bazıları da basamak indirilip Orlando göründüğünde toprağı eşeledi. Hatta birinin gerçekten de onun önünde karda diz çöktüğü söylenir. Orlando'nun elini kapının tokmağına atmasına fırsat kalmadan kapının iki kanadı da açıldı ve ellerindeki ışıkları ve meşaleleri yükseğe kaldırmış Mrs. Grimsditch ile Mr. Dupper ve Orlando'yu karşılamak üzere kapıya çıkan bir öbek hizmetkâr göründü. Ama bu derli toplu kafileyi önce tazı Canute'nin aceleciliği bozdu, sahibesinin üzerine öyle bir coşkuyla atıldı ki neredeyse onu yere yıkıyordu; sonra Mrs. Grimsditch'in heyecanı araya girdi, reverans yapacak gibi oldu, duygularına kapılıp soluk soluğa Lordum! Leydim! Lordum! Leydim! dedi, sonunda Orlando her iki yanağına da candan birer öpücük kondurarak onu yatıştırdı. Sonra Mr. Dupper bir parşömeni okumaya başladı, ama köpeklerin havlaması, avcıların borularını öttürmesi, o kargaşada avluya çıkmış olan tazıların kafalarını dikip aya karşı uluması onun devam etmesine engel oldu, kalabalık, hanımlarının etrafında toplanıp onun geri dönmesinden duydukları büyük sevinci her şekilde gösterdikten sonra evin içine dağıldı.

Karşılarındaki Orlando'nun, tanıdıkları Orlando olmadığından hiçbiri bir an bile kuşkulanmadı. İnsanların zihinlerinde bir kuşku olsaydı bile geyiklerin ve köpeklerin hareketleri o kuşkuları gidermeye yeterdi, çünkü o dilsiz yaratıkların insanın kimliği ve kişiliği konusunda bizlerden çok daha iyi hüküm verdikleri bilinir. Ayrıca, dedi Mrs. Grimsditch o gece Çin çayını içerken Mr. Dupper'e, eğer Lordum şimdi bir Leydi olduysa, hayatımda ondan daha güzel bir hanım görmedim,

hem biri ötekinden aşağı kalmıyor ki, ikisini de aynı derecede beğeniyorum; bir elmanın iki yarısı gibiler; hem, dedi Mrs. Grimsditch, sesini alçaltarak, ben hep kuşkulanmıştım (burada başını gizemli bir tavırla salladı), hiç şaşırmadım (bunu derken bilmiş bir ifadeyle salladı başını), çok da rahatladım; yamanması gereken havlular, rahibin odasındaki püsküllerini güvelerin yediği perdeler varken evde bir hanım bulunmasının zamanı gelmişti.

"Ve peşinden de küçük beyler ve küçük hanımlar gelmeli," diye ekledi Mr. Dupper, kutsal mesleğinden yararlanarak bunun gibi nazik konularda fikrini açıklayabiliyordu.

Böylece, emektarlar kendi odalarında dedikodu ederken Orlando eline bir gümüş şamdan aldı ve bir kez daha salonlarda, galerilerde, avlularda, yatak odalarında dolaştı; atalarının arasından şu Başkâhyanın, bu Başmabeyincinin kara suratının kendisine tepeden baktığını gördü; kâh şu heybetli koltuğa oturdu, kâh şuradaki sayvana uzandı; kımıldayan duvar halısını gözledi; at sırtındaki avcıları ve kaçan Daphne'yi seyretti; çocukken yaptığı gibi penceredeki leopar armasının arasından içeri vuran ayışığının yarattığı sarı ışık gölüne elini soktu; öbür yüzü kaba tahta olan galerinin cilalı tahtalarında kaydı; bu ipeğe, şu satene dokundu; yunus motiflerinin yüzdüğünü hayal etti; saçlarını Kral James'in gümüş fırçasıyla taradı; yüzünü Fatih William'ın yüzlerce yıl önce öğrettiği şekilde ve aynı güllerden yapılmış kurutulmuş çiçeklere gömdü; bahçeye baktı ve uykudaki irisleri hayal etti, uyuyan dalyaları; karda bembeyaz parlayan narin orman perilerini ve onların arkasındaki kapkara, bir ev kadar geniş, büyük porsuk ağacı çitlerini gördü; limonlukları ve devasa muşmulaları gördü; bütün bunları gördü ve şimdi böyle kabaca kâğıda geçirirsek, gördüğü her bir şey ve duyduğu her ses, onun yüreğini öyle bir şehvet ve

zevk merhemiyle doldurdu ki, sonunda yorgun düştü, şapele girdi ve atalarının ayini dinledikleri eski kırmızı koltuğa çöktü. Orada bir puro yaktı (Doğu'da edindiği bir alışkanlıktı bu) ve dua kitabını açtı.

Kadife ciltli, küçük bir kitaptı bu, sırma iplikle dikilmişti, İskoçya Kraliçesi Mary darağacında elinde tutmuştu onu, inançlı gözler, kraliyet kanı olduğu söylenen bir damla kanın bıraktığı, kahverengiye çalan bir leke görebilirdi. Ama bütün bağlantılar içinde en anlaşılmazı Tanrıyla olan bağlantı ise, Orlando'da hangi dindar düşüncelerin uyandığını, hangi kötücül tutkuların yatıştığını söylemeye kim cesaret edebilir? Romancı, şair, tarihçi, hepsi duraklar elleri o kapının üzerinde; inanan da bizi aydınlatmaz, herkesten daha mı hazırdır ölmeye, ya da daha mı heveslidir mallarını paylaşmaya? Onun da ötekiler kadar hizmetçileri ve koşum atları yok mu? Ve bütün bunlara rağmen, malı-mülkü boş bir kibir, ölümü de arzulanır sayan bir inanca sahip. Kraliçe'nin dua kitabında, kan lekesinin yanı sıra bir saç buklesi ve kurabiye kırıntısı da vardı; Orlando bu hatıralara bir tutam tütün ekledi, ve böylece okurken ve sigarasını içerken, bütün bunların –saçın, kurabiyenin, kan lekesinin, tütünün– insanı keşmekeşinden öyle etkilendi, öyle dalgınlaştı ki, bildiğimiz Tanrı'yla bir muhabbeti olmadığı söylenmesine rağmen o koşullara uygun saygın bir hava geldi üzerine. Ancak, sadece bir tek Tanrı olduğunu ve konuşmacının dininden başka bir din bulunmadığını varsaymak çok yaygın olsa da bundan daha kibirli bir şey de yoktur. Görünüşe göre Orlando'nun kendine özgü bir inancı vardı. Büyük bir dinsel şevkle şimdi günahlarını ve ruhuna sızmış kusurları düşünüyordu. Y harfi, diye düşündü, şairin cennetindeki yılandır. Ne yaparsa yapsın "Meşe Ağacı"nın ilk kıtalarında bu günahkâr sürüngenlerden fazlasıyla mevcuttu. Ama ona

kalırsa "yor" son ekiyle karşılaştırıldığında Y hiçbir şeydi. Şimdiki zaman kipi şeytanın ta kendisidir, diye düşündü, ne de olsa şeytanlara inanılan yerdeyiz. Şairin ilk görevinin bu tür tahriklerden kaçınmak olduğuna karar verdi, çünkü kulak ruhun ön odasıydı ve şiir, şehvet ya da baruttan daha etkili olarak bozabilir ve tahrip edebilirdi saflığı. Öyleyse en yüce görev şairinkidir, diye devam etti. Başkalarının sözlerinin ulaşamadığı yere ulaşır onunkiler. Shakespeare'in saçma sapan bir şarkısının yoksullara ve kötülere, dünyanın bütün vaizlerinden ve hayırseverlerinden daha çok yararı dokunmuştur. Haberimizin vasıtasının daha az çarpıtılmasına yarayacaksa, kaç saat harcanırsa harcansın, ne kadar özveri gösterilirse gösterilsin fazla sayılmaz. Düşüncelerimizi kaplayan incecik bir zar olana kadar biçimlendirmeliyiz kelimelerimizi. Düşünceler kutsaldır filan. Böylece Orlando'nun kendi dininin sınırları içine geri döndüğü belli oldu, yokluğu sırasında zaman o dini güçlendirmişti ve Orlando inancında hızla bağnazlaşıyordu.

"Büyüyorum," diye düşündü, sonunda mumunu eline alarak. "Hayallerimin bir kısmını kaybediyorum," dedi, Kraliçe Mary'nin dua kitabını kapatırken, "belki de başkalarını ediniyorumdur," ve atalarının kemiklerinin durduğu mezarların arasına indi.

Ama atalarının, Sir Miles'ın, Sir Gervase'in ve ötekilerin kemikleri bile, Rüstem el Sadi o gece Asya'nın dağlarında elini salladığından beri kutsallıklarının bir kısmını kaybetmişlerdi. Sadece üç ya da dört yüzyıl önce bu iskeletlerin, günümüzün herhangi bir türedisi gibi dünyada başarılı olmak üzere yola çıkan, istediklerini de herhangi bir türedi gibi evler ve işyerleri, rütbeler ve nişanlar edinerek sağlayan birer insan olması, ve belki şairlerin bir de çok zeki ve eğitimli kişilerinse kırsalın sakinliğini yeğlemiş ve bu tercihlerinin bedelini aşırı yoksullukla

ödemiş olup şimdi Strand'de reklam broşürleri dağıtmaları ya da çayırlarda koyun gütmeleri her nasılsa Orlando'nun içini vicdan azabıyla doldurdu. Bodrum katındaki mezarlarda dururken, Mısır'daki piramitleri ve onların altında hangi kemiklerin bulunduğunu düşündü; Marmara Denizi'nin arkasında yükselen geniş, boş tepeler o an gözüne, örtüsüz tek yatağın, kapaksız tek gümüş çanağın bulunmadığı bu çok odalı evden daha yaşanası göründü.

"Büyüyorum," diye düşündü, mumunu eline alırken. "Hayallerimi kaybediyorum, belki de yenilerini edinirim," ve uzun koridordan geçerek yatak odasına gitti. Hoş olmayan, zahmetli bir işti bu. Ama şaşılacak kadar ilginç, diye düşündü, bacaklarını şöminedeki ateşe doğru uzatırken (çünkü etrafta bir denizci yoktu), büyük binalarla dolu bir bulvardan geçer gibi kendi geçmişinde ilerleyişini hatırladı.

Küçük bir çocukken seslerden nasıl da hoşlanırdı, dudaklarından karmakarışık dökülen hecelerin bütün şiirlerin en güzelleri olduğunu sanırdı. Sonra –belki de Saşa'nın ve hayalkırıklığının etkisiydi– bu çılgınlığın içine kara bir damla düşüp onun heyecanını uyuşukluğa dönüştürdü. İçinde yavaş yavaş, karmaşık ve çok bölmeli bir şey açılmıştı, araştırmak için şiir değil de düzyazı türünden bir meşale gerekiyordu; Norwich'li Doktor Browne'ı nasıl da tutkuyla incelediğini hatırladı, kitabı orada elinin altındaydı. Greene ile olan macerasından sonra burada tek başınayken, direnmeyi beceren bir ruh hali geliştirmişti, ya da geliştirmeye çalışmıştı, çünkü Tanrı bilir ya bu tür oluşumlar uzun sürer. "Yazacağım" demişti, "yazmaktan hoşlandığım şeyi"; ve böylece yirmi altı cilt doldurmuştu. Onca seyahatine, yaşadığı onca serüvene, derin düşüncelere, şu yana bu yana dönmelerine rağmen hâlâ sadece üretim sürecindeydi. Gelecekte kendisini, nelerin beklediğini Tanrı bilirdi. Değişim

sürekliydi ve belki de asla sonu gelmeyecekti. Düşüncelerin yüksek burçları, kaya gibi sağlam görünmüş olan alışkanlıklar, başka bir zihnin dokunuşuyla gölgeler gibi devriliyor, geride çıplak bir gökyüzü ve içinde göz kırpan yeni yıldızlar bırakıyorlardı. Pencereye gitti, soğuğa rağmen elinde olmadan açtı onu. Gecenin nemli havasının içine eğildi. Ormanda uluyan bir tilkiyi, dalların arasından geçen bir sülünün pıtırtısını duydu. Çatıdan kayıp yere dökülen karın sesini duydu. "Yemin ederim ki," dedi, "burası Türkiye'den bin kez daha iyi. Rüstem," diye bağırdı, Çingene'yle tartışırmış gibi (aklında bir fikir taşımanın ve orada olmadığı için karşı çıkamayacak biriyle o fikri sürdürmenin verdiği yeni güçle yine ruhundaki gelişimi gösterdi), "yanılıyordun. Burası Türkiye'den daha iyi. Saç, kurabiye, tütün –ne tür ıvır zıvırdan bileşiğiz biz," dedi (Kraliçe Mary'nin dua kitabını düşünerek). "Zihin ne biçim bir görüntü oyunu, birbirine benzemez şeylerin buluşma yeri! Bir an soyumuzdan, konumumuzdan pişmanlık duyuyor ve çileciliğin yüceliğini arzuluyoruz; bir an sonraysa eski bir bahçe yolunun kokusundan etkileniyor, ardıçkuşlarının şakımasını duyunca gözyaşı döküyoruz." Açıklanma gerektiren, ancak ne demek istediklerine dair herhangi bir işaret bırakmadan mesajlarını zihne kazıyan şeylerin çokluğu karşısında her zamanki gibi şaşkına dönerek purosunu camdan dışarı fırlatıp yatağına gitti.

Ertesi sabah, bu düşüncelerin peşine takılıp kalemini kâğıdını çıkardı, "Meşe Ağacı" üzerinde yeniden çalışmaya başladı, çünkü böğürtlenlerle ve sayfa kenarlarıyla yetindikten sonra bolca mürekkebe ve kâğıda sahip olmak akıl almaz bir keyifti. Bu durumda, kâh umarsızlığa düşüp bir satırı çiziyor, kâh esrimenin doruklarında bir cümle ekliyordu ki kâğıdının üzerine bir gölge düştü. Orlando hemen elyazmasını gizledi.

Penceresi en ortadaki avluya baktığından, kimseyi görmek

istemediğine dair talimat vermiş olduğundan, orada kimseyi tanımadığından ve kendisi de hukuki açıdan tanınmadığından o gölge önce şaşırttı onu, sonra kızdı, sonra da (başını kaldırıp gölgenin kime ait olduğunu gördüğünde) içi sevinçle doldu. Bildik birinin gölgesiydi bu, acayip bir gölgeydi, Romanya'daki Finster-Aarhorn ve Scand-op-Boom Arşidüşesi Harriet Griselda'dan başkası değildi gördüğü. Eskiden yaptığı gibi, sırtında eski siyah binici kıyafeti ve peleriniyle avludan uzun, esnek adımlarla geçiyordu. Saçının tek teli bile değişmemişti. Demek kendisini İngiltere'den gitmesine neden olan kadın buydu! O iğrenç akbabanın yuvası – ölümcül kuşun ta kendisiydi! Onun baştan çıkarmalarından (artık aşırı tatsızlaşmışlardı) uzak durmak için ta Türkiye'ye kadar gittiğini düşününce Orlando bir kahkaha attı. Kadının görünümü anlatılmaz derecede gülünçtü. Orlando'nun daha önce de düşündüğü gibi tıpkı dev bir tavşana benziyordu. O hayvan gibi dik dik bakan gözleri, cılız yanakları, kabarık saçları vardı. Gözetlenmediğini sanıp mısır tarlasında dimdik oturan bir tavşan gibi durup gözlerini Orlando'ya dikti, o da pencereden Arşidüşes'e baktı. Bir süre böyle bakıştıktan sonra Arşidüşes'i içeri davet etmekten başka çaresi kalmadı Orlando'nun, çok geçmeden de, Arşidüşes pelerinindeki karları silkelerken iki hanım birbirlerine iltifatlar etmeye başladılar.

"Lanet olsun şu kadınlara," dedi Orlando, kendi kendine, bir bardak şarap almak üzere dolaba giderken, "insana bir an bile rahat vermiyorlar. Onlardan daha meraklı, daha sorgulayıcı, daha işgüzar kimse yoktur. İngiltere'yi bu panayır direğinden[1] kaçmak için terk ettim, şimdi de–" gümüş tepsiyi Arşidüşes'e tutmak için arkasına döndüğünde bir de ne

1 Avrupa'da panayırlarda dikilen ve genellikle çevresinde dans edilen yüksek, tahta bir direk. (ç.n.)

görsün – onun yerinde siyahlar giymiş uzun boylu bir beyefendi duruyordu. Şömine paravanının üzerine giysiler yığılmıştı. Bir erkekle baş başaydı.

Tamamıyla aklından çıkmış olan kendi cinsiyetinin ve karşısındakinin –ki onunki yeterince uzaktaydı şimdi ve aynı derecede rahatsız etmiyordu– böyle ansızın ayrımına varan Orlando bayılacak gibi oldu.

"Aman!" diye bağırdı, elini aşağı indirerek, "nasıl da korkuttunuz beni!"

"Nazlı yaratık," diye bağırdı Arşidüşes, diz çöküp Orlando'nun dudaklarına tatlı bir içki değdirerek, "sizi kandırdığım için bağışlayın beni!"

Orlando şarabı yudumladı, Arşidüşes de eğilip onun elini öptü.

Kısacası, on dakika boyunca, büyük bir enerjiyle erkek ve kadın rolü oynadılar, sonra da doğal bir sohbete koyuldular. Arşidüşes (ama bundan böyle Arşidük demeliyiz ona) kendi hikâyesini anlattı, erkeğim ben, dedi, her zaman da öyle olmuştu; Orlando'nun bir portresini görüp umarsızca âşık olmuştu ona; amacına ulaşmak için kadın kılığına girmiş ve Fırıncının dükkânına yerleşmişti; Orlando Türkiye'ye kaçtığında çok üzülmüştü; ondaki değişimin haberini almış ve yardımını sunmak üzere koşup gelmişti (bunu söylerken lafı ağzında gevelemesi dayanılır gibi değildi). Arşidük Harry'nin gözünde Orlando her zaman kadınların en İyisi, İncisi, İstisnası olarak kalacaktı. Eğer araya tuhaf tuhaf ünlemler girmeseydi bu üç İ daha ikna edici olurdu. "Eğer aşk buysa," dedi Orlando kendi kendine, şöminenin öbür tarafındaki Arşidük'e şimdi bir kadının bakış açısından bakarak, "çok tuhaf yanları var."

Dizlerinin üzerine çöken Arşidük, ateşli bir evlenme teklifi yaptı. Şatosundaki bir kasada yirmi milyon düka altını

olduğunu söyledi. İngiltere'deki bütün soylulardan daha genişti toprakları. Av alanları mükemmeldi, ona bir çuval dolusu kartavuğu ve keklik sözü verebilirdi ki, ne İngiltere'deki ne de İskoçya'daki bir otlak bununla rekabet edebilirdi. Evet, kendisinin yokluğunda sülünler hastalanmış, ceylanlar da yavrularını kaybetmişlerdi ama bu düzeltilebilirdi, birlikte Romanya'da yaşarlarsa Orlando'nun yardımıyla düzelirdi.

Bunları söylerken patlak gözlerinde iri gözyaşları belirdi, uzun, cılız yanaklarının pütürlü yüzeyinden aşağı aktı.

Erkeklerin de kadınlar gibi sık sık ve nedensiz yere ağladıklarını Orlando kendi erkeklik günlerinden biliyordu; ama erkekler yanlarında duygularını ifade ettiklerinde kadınların dehşete düşmeleri gerektiğini yavaş yavaş anlamaya başlıyordu ve kendisi de şimdi o durumdaydı.

Arşidük özür diledi. Orlando'nun yanından ayrılacağını söyleyebilecek kadar toparladı kendini, ama onun yanıtını almak üzere ertesi gün geri gelecekti.

Bunlar, bir Salı günü olmuştu. Arşidük Çarşamba günü geldi; Perşembe günü geldi, Cuma günü geldi, ve Cumartesi günü geldi. Her ziyaret bir aşk ilanıyla başladı, sürdü ya da bitti, doğru, ama arada sessizlik de bolca yer buldu kendine. Şöminenin iki yanında oturuyorlardı, bazen Arşidük maşaları deviriyor, Orlando da tekrar kaldırıyordu. Sonra Arşidük İsveç'te vurduğu iri geyiği anlatıyordu, Orlando da çok mu iriydi diye soruyordu, Arşidük de Norveç'te vurduğu Ren geyiği kadar büyük olmadığını söylüyordu; Orlando ona hiç kaplan vurup vurmadığını soruyordu, Arşidük de bir albatros vurduğunu söylüyordu, Orlando (esnemesini bastırmaya çalışarak) albatros fil kadar büyük mü diye soruyordu, Arşidük de – kuşkusuz çok mantıklı bir şey söylüyordu, ama Orlando onu duymuyordu, çünkü yazı masasına bakıyordu, camdan

dışarıya ya da kapıya. Bunun üzerine Arşidük tam "Sana tapıyorum," derken Orlando da "Bak, yağmur başladı," diyordu, der demez ikisi de pek mahcup olup kıpkırmızı kesiliyorlardı, ikisi de ne söyleyeceğini bilemiyordu. Gerçekten de Orlando'nun aklına artık konuşacak hiçbir şey gelmiyordu, pek zorlanmadan büyük paralar kaybedilebilen, Sinek Yapıştı diye bir oyun olduğunu hatırlamasaydı, belki de Arşidükle evlenmek zorunda kalabilirdi; çünkü ondan nasıl kurtulacağını bilemiyordu. Ama bu oyun sayesinde, ki basit bir oyundu, sadece üç küp şeker ve yeterince sineğe gerek vardı, sohbetin yol açtığı mahcubiyetin üstesinden gelindi ve evlenme zorunluluğundan kaçınılabilindi. Çünkü şimdi, Arşidük, bir sineğin o şekere değil de buna konacağına dair Orlando'nun bir gümüş pounduna karşı beş yüz pound koyarak bahse tutuşuyordu. Böylece bütün bir sabahı (doğal olarak bu mevsimde uyuşuklaşan ve tavanda bir saat boyunca dönenen) sinekleri seyrederek geçirebileceklerdi, sonunda güzel bir kurt sineği konacağı yeri seçecek ve bahis kazanılacaktı. Bu oyunda yüzlerce pound aralarında el değiştirdi, doğuştan kumarbaz olan Arşidük bu oyunun at yarışı kadar iyi olduğuna yeminler ediyor, sonsuza kadar oynayabilirim diyordu. Ama çok geçmeden Orlando sıkılmaya başladı.

"Her sabahımı bir Arşidükle birlikte kurt sineklerini seyrederek geçireceksem, hayatının altın çağında güzel bir genç kadın olmamın ne yararı var," diye sordu.

Şeker görmekten iğrenir oldu; sinekler başını döndürüyordu. Bu sıkıntıdan kurtulmanın bir yolu olmalı, diye düşündü, ama kendi cinsinin becerilerine hâlâ tam olarak hâkim değildi, artık bir erkeğe yumruk atıp yere deviremezdi, ya da palasıyla bedenini ikiye ayıramazdı, ama bunlardan daha iyi bir yöntem de gelmiyordu aklına. Eline bir kurt sineği aldı, yavaşça

bastırıp öldürdü (zaten yarı ölüydü; yoksa Orlando o çaresiz yaratıklara acıdığı için böyle bir şey yapamazdı) ve sineği bir damla arapsakızıyla bir şeker topağına yapıştırdı. Arşidük'ün gözlerini tavana diktiği bir sırada, parasını yatırdığı şeker topağını bu yenisiyle değiştirdi, sonra da "Yapıştı, yapıştı!" diye bağırarak bahsi kendisinin kazandığını duyurdu. Spordan ve at yarışlarından iyi anlayan Arşidük'ün yapılan sahtekârlığın farkına varacağını ve bu oyunda hile yapmak suçların en iğrenci olduğundan ve sırf bu yüzden insanlar toplumdışı bırakılıp bir daha dönmemek üzere tropiklerdeki maymunların yanına gönderildiğinden, Orlando da Arşidük'ün bundan böyle kendisiyle ilişkisini kesecek kadar erkeksi davranacağını hesaplıyordu. Ama o cana yakın asilzadenin saflığını yanlış değerlendirmişti. Arşidük sineklerden pek anlamazdı. Onun gözünde ölü sinekle canlısının bir farkı yoktu. Orlando aynı numarayı yirmi kez yineledi, Arşidük de ona 17.250 pound ödedi (bizim paramızla 40.885 pound, 6 şilin ve 8 peni), sonunda Orlando sahtekârlığı o dereceye vardırdı ki Arşidük bile anladı neler döndüğünü. Gerçeği fark ettiğinde can sıkıcı bir sahne yaşandı. Arşidük ayağa fırladı. Kıpkırmızı olmuştu. Yanaklarından aşağı gözyaşları yuvarlandı. Orlando'nun kendisinden servet değerinde paralar kazanmış olmasının önemi yoktu –buyursun alsındı; asıl onu kandırmış olmasının önemi vardı– Orlando'nun böyle bir şey yapabileceğini düşünmek üzüyordu Arşidük'ü; ancak Sinek oyununda hile yapması asla kabul edilemezdi. Oyunda hile yapan bir kadını sevmesinin mümkün olmadığını söyledi. Bunu söylerken tamamıyla çöktü. Bereket, dedi, biraz kendini toparlayınca, tanık yoktu. Ne de olsa Orlando sadece bir kadın, dedi. Kısacası, şövalye yüreğiyle onu bağışlamaya hazırlanıyordu, sert sözleri için özür dilemek üzere eğildi, tam gururlu başını eğdiği sırada Orlando

konuya son noktayı koydu ve Arşidük'ün gömleğinin altına küçük bir karakurbağası soktu.

Hakkını vermek gerek, ince bir kılıcı bin kat yeğlerdi. Karakurbağaları soğuk ve nemli şeyler, insan onları sabah boyunca bir tarafına gizleyemez. Ama kılıç yasaksa mecburen karakurbağasına başvurmak gerekir. Üstelik kurbağalarla kahkahalar birleşince bazen soğuk çeliğin yapamayacağını yaparlar. Orlando güldü. Arşidük kızardı. Orlando güldü. Arşidük küfür etti. Orlando güldü. Arşidük kapıyı çarpıp çıktı.

"Tanrıya şükür!" diye bağırdı Orlando gülmeye devam ederek. Aşağıdaki avluda delice bir hızla dönen araba tekerleklerinin sesini duydu. Yoldaki takırtılarını duydu. Ses gitgide hafifledi. Sonra da tamamıyla kesildi.

"Yalnızım," dedi Orlando, yüksek sesle, çünkü onu duyacak kimse yoktu.

Gürültüden sonraki sessizliğin daha derin olması henüz bilimsel olarak doğrulanmamıştır. Ama sevişmenin hemen arkasından gelen yalnızlığın kendini çok daha fazla hissettirdiğine çoğu kadın yemin edebilir. Arşidükün arabasının tekerleklerinin sesi duyulmaz olduktan sonra Orlando bir Arşidük'ün (buna aldırmadı), bir servetin (buna aldırmadı), bir unvanın (buna aldırmadı), evlilik hayatının sağladığı güvenliğin ve olanakların (buna da aldırmadı) kendisinden gitgide uzaklaştığını hissetti, ama hayat da uzaklaşıyordu ve bir âşık da. "Hayat ve bir âşık" diye mırıldandı; yazı masasına gitti, kalemini mürekkebe batırıp şunu yazdı:

"Hayat ve bir âşık" – Vezne uymayan ve bir önceki dizeyle –koyun uyuzundan kaçınmak için koyunları yıkamanın en doğru yolu hakkında bir şeyler– uyum sağlamayan bir dize. Yazdığını okuyunca kızardı ve tekrarladı:

"Hayat ve bir âşık." Sonra kalemini bırakıp yatak odasına

gitti, aynanın karşısına geçti, boynundaki incileri düzeltti. Çiçekli pamukludan bir sabahlığın üzerinde inciler kendilerini gösteremediğinden güvercin grisi taftadan bir giysi giydi; onu çıkarıp şeftali çiçeği rengindekini seçti, sonra da bordo bir brokar. Belki biraz pudra iyi olurdu ve saçları da –şöylece– kaşlarının üzerine indirilirse, yakışırdı ona. Sonra ayaklarına sivri burunlu terliklerini geçirdi, parmağına zümrüt bir yüzük taktı. "Tamam" dedi, hazırlanınca ve aynanın iki yanındaki gümüş şamdanları yaktı. Orlando'nun karda yanarken gördüğü şeyi görmek için hangi kadın yanıp tutuşmazdı – çünkü aynanın her yerinde karlı çimenler vardı, Orlando da bir ateş gibiydi, alev almış bir çalılık, başının çevresindeki mum alevleri de gümüş yapraklardı; ya da ayna yeşil bir suydu, kendisi de bir denizkızı, boynunda incilerle, mağaradaki bir siren, şarkısını duyan kürekçiler kayıklarından aşağı sarkıyor ve düşüyorlardı, ona sarılmak için düşüyorlardı; Orlando o kadar karanlık, o kadar aydınlık, o kadar sert, o kadar yumuşaktı ki, öyle şaşırtıcı bir baştan çıkarıcılığı vardı ki lafı dolandırmadan, doğrudan "Lanet olsun, Madam, siz güzelliğin somutlaşmış halisiniz" diyecek birinin orada olmaması çok yazıktı, ki bu söz gerçeğin ta kendisiydi. Kendini beğenmiş biri olmayan Orlando bile bunu biliyordu, çünkü kendilerine ait değilmiş gibi görünen güzellikleri düşen bir damla ya da fışkıran bir fıskiye gibi ansızın aynada karşılarına çıkınca gayri ihtiyari gülümseyen kadınlar gibi gülümsedi – böyle gülümsedi, sonra bir an etrafa kulak verdi, sadece yaprakların hışırtısını, serçelerin cıvıltısını duydu, sonra da "Hayat, bir âşık" diyerek iç geçirdi, hızla topuklarının üzerinde döndü; boynundaki incileri çekip aldı, sırtındaki satenlerden sıyrıldı, sıradan bir soylunun giydiği düz, siyah ipekten paçalı kadın donuyla dimdik durdu ve çıngırağı çaldı. Uşağı geldiğinde ona hemen altı atlı arabasını hazırlatmasını

emretti. Acele bir iş için Londra'ya çağrılmıştı. Arşidük'ün gidişinden bir saat sonra Orlando da arabayla yola çıktı.

O yoldayken biz de bu fırsattan yararlanalım, çünkü İngiltere'ye özgü, betimleme gerektirmeyen yalın bir manzaradan geçiyordu, biz de okurun dikkatini, söylerken yapamamış olsak da şimdi, anlatımın şurasında burasında, ağzımızdan çıkan bir-iki söze özellikle çekelim. Örneğin, biri geldiğinde Orlando'nun elyazmalarını sakladığı dikkatinizi çekmiş olabilir. Sonra, aynaya uzun uzun, dikkatle baktığını da fark etmişsinizdir; ve şimdi, Londra'ya giderken, atların hızlı gidişinden rahatsız olunca ürktüğü, çığlık atmamaya çalıştığı görülebilirdi. Yazdıkları konusundaki alçakgönüllülüğü, kendi kişiliği konusundaki kibri, güvenliği konusunda duyduğu korkular, bütün bunlar az evvel okuduğunuz erkek Orlando ile kadın Orlando arasında hiçbir fark olmadığı sözünün doğru olmaktan çıktığına işaret eder gibi. Tıpkı kadınlar gibi, zekâsı konusunda daha alçakgönüllü ve yine kadınlar gibi bedeni konusunda biraz daha kibirli olmaktaydı. Bazı duyarlılıkları iyice yerleşiyor, bazıları da silinip gidiyordu. Giysilerinin değişmesinin bunda büyük payı olduğunu söyleyecek düşünürler çıkabilir. Önemsiz ayrıntılar gibi görünseler de, giysilerin bizi sıcak tutmak dışında daha önemli görevleri olduğu söylenir. Bizim dünya görüşümüzü de dünyanın bize bakışını da değiştirirler. Örneğin, Kaptan Bartolus Orlando'nun etekliğini gördüğünde hemen ona bir tente açtırttı, bir dilim et daha alması için ısrar etti, kendisiyle birlikte şalupaya binip kıyıya çıkmaya davet etti. Eğer etekleri, uçuşmak yerine pantolon gibi bacaklarına yapışsaydı bu iltifatlar kesinlikle yapılmazdı. Ve bize iltifat edilirse, bize yakışan karşılık vermektir. Orlando diz kırıp selam verdi; uysal davrandı; adamcağızın gönlünü aldı, eğer

karşısında kaptanın ütülü pantolonu yerine bir kadının etekleri ve şeritli ceketi yerine bir kadının saten korsesi olsaydı böyle bir şey yapmazdı tabii. Biz giysilerimizi değil, onlar bizi taşır sözünü destekleyecek çok şey var, anlayacağınız; kolumuzun ya da göğsümüzün şeklini almalarını sağlayabiliriz, ama onlar kalplerimizi, beyinlerimizi, dillerimizi istedikleri gibi biçimlendirirler. Böylece, uzunca bir süre eteklik giydikten sonra Orlando'da bir değişiklik gözlendi, okur yukarıdaki 125. sayfaya bakarsa bunu yüzünde bile görebilir. Orlando'nun erkek halindeki portresini kadın halindeki portresiyle karşılaştırırsak, ikisi de kuşkusuz aynı kişiye ait olsa da, bazı farklılıklar görürüz. Erkeğin eli, kılıcını kavramak üzere hazırdır, kadınsa elini saten kumaşın omuzundan kaymasını önlemek için kullanacaktır. Erkek dünyaya, sanki kendi kullanımı için ve kendi zevkine uygun biçimlenmiş gibi gözlerini kaçırmadan bakar. Kadınsa yan yan bakar, bakışları anlaşılmazdır, hatta kuşku doludur. İkisinin üzerinde aynı giysiler olsaydı, bakış açıları da aynı olabilirdi.

Bu, bazı düşünürlerin ve bilge kişilerin görüşü, ama genelde biz başka bir görüşe yöneliyoruz. Cinsler arasındaki fark, bereket çok derindir. Giysiler, yüzeyin çok altında saklı bir şeyin simgelerinden ibarettir. Kadın giysileri giyip dişi cinsiyeti seçmesi Orlando'nun içindeki bir değişiklikten kaynaklanıyordu. Ve bunu yaparken de çoğu kişinin başına gelen ama bu kadar açık dile getirilmeyen bir şeyi, belki herkesten daha fazla –dürüstlük onun doğasında vardı– açıklıyordu. Çünkü bu noktada karşımıza yine bir ikilem çıkıyor. Cinsler farklı olsalar da birbirine geçişlidirler. Her insan ruhunda bir cinsten öbürüne gidip gelir ve çoğunlukla sadece giysiler kadına ya da erkeğe benzetir kişiyi, oysa yüzeyin altındaki cinsiyet üstündekinin tam tersidir. Herkes bu şekilde ortaya çıkan zorluklarla

karşılaşmış, akıl karışıklıkları yaşamıştır; ama biz burada genel meseleyi bırakalım, bizzat Orlando'nun durumundaki tuhaf etkisini kayda geçelim sadece.

Çünkü onun davranışlarında sık sık beklenmedik değişimlere yol açan, içindeki kadının ve erkeğin böyle birbirine karışması, önce birinin sonra diğerinin baskın olmasıydı. Meraklı hemcinsleri, örneğin Orlando'nun kadın olup olmadığını tartışabilirler, nasıl olup da en fazla on dakikada giyinebildiğini sorgulayabilirlerdi. Ve giysileri gelişigüzel seçilmiş değil miydi, hatta bazen çok kılıksız görünmüyor muydu? Kimileri de bir erkek gibi usul bilmediğini ya da güç peşinde koşmadığını söyleyebilirlerdi. Çok yufka yürekliydi Orlando. Bir eşeğin dayak yemesine ya da bir kedinin boğulmasına dayanamazdı. Yine de onun ev işlerinden nefret ettiği görülüyordu, yazın şafakta kalkıp daha güneş doğmadan çayırlara atıyordu kendini. Ekinler hakkında bütün çiftçilerden daha bilgiliydi. En usta içkicilerle yarışabiliyor, tehlikeli oyunları seviyordu. İyi at biniyor, altı atı dörtnala Londra Köprüsü'nden geçirebiliyordu. Bir erkek gibi gözüpek ve çalışkan olsa da tehlikede olan bir başka erkeği gördüğünde en kadınsı yürek çarpıntılarına tutuluyordu. Birazcık kışkırtılsa hemen gözyaşlarına boğuluyordu. Coğrafya konusunda cahildi, matematiğe tahammülü yoktu, erkeklerde değil de kadınlarda daha sıkça rastlanan bazı saçma fikirleri vardı, örneğin güneye gitmenin yokuş aşağı gitmek olduğunu düşünüyordu. Orlando'nun çoğunlukla erkek mi kadın mı olduğunu söylemek çok zor, şimdi bunun kararını veremeyiz. Çünkü arabası şu anda parke taşlarının üzerinde tıkır tıkır ilerliyor. Şehirdeki evine vardı. Arabanın basamakları indirildi, demir kapılar açıldı. Babasının Blackfriars'daki evine giriyordu, şehrin o tarafının modası hızla geçmekte olsa da orası hâlâ zevkli, ferah bir konuttu, bahçeleri nehre kadar

iniyordu, gezintiler yapılabilecek, fındık ağaçlarından oluşan güzel bir de korusu vardı.

Orlando eve yerleşti ve aradığı şeyi –demek istiyoruz ki, hayatı ve bir âşığı– bulmak üzere hemen çevresine bakınmaya başladı. İlki konusunda kuşkular olabilir; ikincisini ise gelişinden iki gün sonra kolayca buldu. Şehre geldiğinde günlerden salıydı. Perşembe günü Mall'da yürüyüşe çıktı, o dönemde seçkin kişiler böyle yaparlardı. Bulvarda bir-iki kez turlamıştı ki, üst tabakadan olanları seyretmek üzere oraya gelmiş bir avuç ayaktakımının dikkatini çekti. Onların yanından geçerken kucağında bir çocuk taşıyan basit bir kadın öne çıktı, tanırmış gibi Orlando'nun yüzüne baktı ve "Yemin ederim ki Leydi Orlando bu!" diye haykırdı. Ötekiler de hemen oraya toplandılar, Orlando bir anda kendini kalabalığın ortasında buldu, halktan insanlar, tüccar karıları gözlerini dikmiş ona bakıyor, herkes ünlü davanın kahramanını görmek istiyordu. Onun davası sıradan insanların çok ilgisini çekiyordu. Kalabalığın arasında gerçekten sıkışıp kalacaktı –hanımefendilerin halka açık yerlerde tek başına dolaşmamaları gerektiğini unutmuştu–, o sırada uzun boylu bir beyefendi hemen öne çıktı ve kolunu uzatıp onu korumasına aldı. Arşidük'tü bu. Onu görünce Orlando hem üzüldü hem de eğlendi. Bu yüce gönüllü soylu kendisini bağışlamakla kalmamış, onun karakurbağası meselesindeki düşüncesizliğine darılmadığını göstermek amacıyla o hayvan şeklinde yaptırdığı bir mücevheri, Orlando'ya arabasına kadar eşlik ederken, evlilik teklifini yineleyerek eline tutuşturmuştu.

Kalabalık, Dük, mücevher filan derken akla gelebilecek en berbat ruh hali içinde döndü eve. Boğulur gibi olmadan, zümrütler içine oturtulmuş bir karakurbağası hediye edilmeden

ve bir Arşidük'ten evlenme teklifi almadan insan gezintiye çıkamayacak mıydı? Ertesi gün kahvaltı masasında ülkedeki en önemli hanımefendilerden gelmiş yarım düzine pusula bulunca olaya daha ılımlı yaklaştı – Leydi Suffolk, Leydi Salisbury, Leydi Chesterfield, Leydi Tavistock ve diğerleri son derece nazik bir dille aileleri arasındaki eski bağları hatırlatıyor ve onunla tanışmak onuruna erişmek istediklerini belirtiyorlardı. Ertesi gün, ki cumartesiydi, bu önemli hanımefendilerin çoğu bizzat nezaket ziyaretinde bulundular. Salı günü, öğle saatlerinde, onların uşakları çeşitli resepsiyonlar, akşam yemekleri ve yakında yapılacak toplantılar için davetiyeler getirdiler; böylece Orlando hiç vakit yitirmeden, ortalığı biraz ayağa kaldırarak, Londra sosyetesinin sularına açıldı.

O zamanın, aslında herhangi bir zamanın Londra sosyetesinin gerçekçi bir tanımını yapmak biyografi yazarının da tarihçinin de üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Sadece gerçeğe pek ihtiyaç duymayan ve saygı da göstermeyen kişilerin –yani şairler ve romancıların– bunu yapabileceğine güvenilir, çünkü bu örnek, gerçeğin mevcut olmadığı durumlardan biridir. Hiçbir şey mevcut değildir. Hepsi bir miyasmadır, bir imgedir. Ne demek istediğimizi şöyle açıklayalım – Orlando bu kabul törenlerinin birinden eve sabahın üçü ya da dördünde yanakları alev alev yanarak, gözleri ışıldayarak dönerdi. Bağcıklarından birini çözer, odada defalarca bir aşağı bir yukarı yürür, başka bir bağcığı çözer, durur, yeniden odada dolaşırdı. Çoğu kez yatağına gitmeye kendini ikna edebildiğinde güneş Southwark'ın bacalarının üzerinde parlamış olurdu, yatağında yatar, bir saat kadar oradan oraya döner, kahkahalar atar, içini çeker, sonunda uyuyakalırdı. Peki, neydi bu huzursuzluğun nedeni? Sosyete. Mantıklı bir hanımefendiyi böyle heyecanlandırmak için sosyete ne söylemiş ya da yapmış olabilirdi?

Basitçe ifade edersek, hiçbir şey. Ertesi gün Orlando belleğini ne kadar zorlarsa zorlasın, herhangi bir şeyi şekillendirmesine yarayabilecek tek bir kelime bile hatırlayamazdı. Lord O. centilmendi. Lord A. nazikti. C. Markisi çekiciydi. Mr. M. eğlenceliydi. Ama onların centilmenliğinin, nezaketinin, çekiciliğinin ya da zekâsının neye dayandığını hatırlamaya çalışınca belleğinin işe yaramadığını düşündü, çünkü tek bir şey bile gelmedi aklına. Hep aynı şey oluyordu. Ertesi güne hiçbir şey kalmasa da o ânın verdiği heyecan müthişti. Bu yüzden sosyetenin, becerikli kâhyaların Noel zamanı sıcak sıcak servis ettikleri, lezzeti on-on beş malzemenin doğru oranda birleştirilip karıştırılmasına bağlı olan şu demlenmiş içkilerden biri sayıldığına hükmederiz. Malzemelerden birini çıkarın, içkiniz yavanlaşır. Lord O.'yu, Lord A.'yı, Lord C.'yi ya da Mr. M.'yi çıkarın, tek tek hiçbiri işe yaramaz. Hepsini bir araya getirip karıştırın, en baş döndürücü tatlardan birini, kokuların en baştan çıkarıcısını sunarlar. Yine de bu baş döndürücülüğü, bu baştan çıkarıcılığı çözümleyemeyiz. Demek ki sosyete aynı anda hem her şeydir hem de hiçbir şeydir. Sosyete hem dünyadaki en güçlü karışımdır hem de bir varlığı yoktur. Sadece şairler ve romancılar gibi canavarlar baş edebilirler onunla; çalışmalarını böyle "bir şey-hiçbir şey"lerle tıka basa doldururlar; biz de bu işi onlara gönül rahatlığıyla bırakırız.

Bizden öncekilerin örneğini izleyerek Kraliçe Anne[1] döneminde sosyetenin benzersiz bir görkeme sahip olduğunu söylemekle yetineceğiz. Sosyeteye girmek, iyi aileden gelen herkesin amacıydı. Müthiş bir zarafet vardı. Babalar oğullarını, anneler kızlarını eğitiyorlardı. Her iki cins için de, görgü kurallarını, eğilip selam vermeyi, kılıç ya da yelpaze kullanmayı, diş bakımını, bacakları kullanmayı, dizlerin esnekliğini, bir

1 1702-1714 arası. (ç.n.)

salona en uygun şekilde girip çıkmayı ve bizzat sosyeteye girmiş herkesin aklına hemen gelebilecek daha binlerce şeyi içermeyen eğitim eksik sayılıyordu. Küçük bir çocukken bir gülsuyu kâsesini sunuş tarzı sayesinde Kraliçe Elizabeth'in takdirini kazanmış olan Orlando'nun sınavı geçecek kadar işini bildiğini varsayabiliriz. Bununla birlikte onun, bazen sakarlık derecesinde dalgın olduğu da bir gerçek; tafta giysileri düşünecekken şiir düşünmeye meylediyordu; adımları bir kadın için fazla geniş sayılabilirdi belki, sert el kol hareketleri de zaman zaman elindeki çay dolu fincanı tehlikeye sokabiliyordu.

Ya bu küçük beceriksizlik onun ortaya çıkışındaki görkemi dengelediğinden ya da bütün dişi cinsin damarlarında akan o kara mizahtan, yani insanı anlamsız ama nedense gülünç görme niteliğinden onun payına bir damla fazla düştüğünden olsa gerek, sosyete dünyasına ancak yirmi kez girip çıkmıştı ki, yanında köpeği Pippin'den başka kendisini duyacak biri olsaydı, kendi kendine "Neyim var benim Tanrı aşkına?" diye sorduğunu duyabilirdi. Bu dediğimiz 16 Haziran 1712, Salı günü oldu; Arlingtonların evindeki büyük bir balodan eve yeni dönmüştü; şafak sökmek üzereydi, o da çoraplarını çıkarıyordu. "Yaşadığım sürece bir daha kimseyi görmesem umurumda değil," diye bağırdı Orlando, gözyaşları içinde. Bolca âşığı olmuştu, ama ne de olsa önemli sayılan hayat ondan kaçmıştı. "Bu mu" diye sordu – ama yanıt verecek kimse yoktu, "bu mu" diyerek cümlesini bitirdi yine de, "hayat denilen şey?" Ona sempati duyduğunu göstermek isteyen spanyel köpeği patisini kaldırdı. Dilini uzatıp Orlando'yu yaladı. Orlando spanyeli okşadı, uzanıp öptü onu. Kısacası, ikisinin arasında bir köpekle sahibesi arasında olabilecek içtenlikli bir sempati vardı, yine de hayvanların konuşamamasının, ilişkilerin gelişmesine büyük engel oluşturduğu yadsınamazdı. Kuyruklarını

sallarlar, gövdelerinin ön kısmını yere eğip arka tarafını havaya dikerler; yerde yuvarlanırlar, sıçrarlar, pençe atarlar, ulurlar, havlarlar, salyalarını akıtırlar, kendilerine özgü pek çok usulleri ve oyunları vardır, ama bütün bunlar boşunadır, çünkü konuşamazlar. Arlingtonların evindeki önemli kişilerle benim aramdaki anlaşmazlık da bu, diye düşündü, köpeği usulca yere bırakırken. Onlar da kuyruklarını sallıyorlar, eğiliyorlar, yuvarlanıyorlar, sıçrıyorlar, pençe atıyorlar ve salyaları akıyor, ama konuşamıyorlar. "Dünyaya açıldığım onca ay boyunca," dedi Orlando, çoraplarından birini odanın öbür tarafına fırlatırken, "Pippin'in de söyleyebileceklerinden fazlasını duymadım. Üşüyorum. Mutluyum. Karnım aç. Bir fare yakaladım. Bir kemik gömdüm. Lütfen burnumu öp." Bunlar yeterli değildi.

Orlando'nun bu kadar kısa bir sürede esrimeden tiksinmeye nasıl geçtiğini, adına sosyete dediğimiz bu gizemli oluşumun aslında bütünüyle iyi ya da bütünüyle kötü olmadığını, içinde uçarı ama güçlü bir ruh barındırdığını ve bu ruhun, Orlando gibi zevkli olduğunu düşündüğünüzde başınızı döndürdüğünü ya da itici bulduğunuzda başınızı ağrıttığını varsayarak açıklamaya çalışacağız. İzin verirseniz, her iki halde de konuşma yetisinin bununla çok ilişkili olduğu konusunda kuşkularım olduğunu söylemeliyim. Çoğunlukla susarak geçirilen bir saat insanı mest eder; parlak bir zekâ inanılmaz derecede bıktırabilir. Ama biz bu işi şairlere bırakalım ve hikâyemize devam edelim.

Orlando ilkinin peşinden ikinci çorabını da fırlattı ve oldukça neşesiz bir halde, sosyeteden sonsuza dek uzak duracağına yemin ederek yatağına gitti. Ama kararlarında acele ettiği ortaya çıktı. Çünkü hemen ertesi sabah masanın üzerinde her zamanki davetiyelerin arasında önemli bir hanımefendiden, R. Kontesi'nden gelen bir davetiye buldu. Bir gece önce bir daha asla sosyeteye girmemeye karar vermiş olan Orlando'nun

davranışını –R.lerin evine hemen bir ulak yollayarak büyük bir zevkle hanımefendinin davetini kabul ettiğini bildirdi–, *Âşık Hanımefendi* adlı gemiyle Thames Nehri'nde giderlerken güvertede Kaptan Nicholas Benedict Bartolus'un kulağına fısıldadığı üç tatlı sözcüğün etkisinden hâlâ kurtulamamasıyla açıklayabiliriz. Addison, Dryden, Pope, demişti Kaptan, Cocoa Tree'yi[1] işaret ederek ve Addison, Dryden, Pope isimleri o günden beri Orlando'nun kafasının içinde büyülü kelimeler gibi çınlamıştı. Böylesi bir çılgınlığı akıl alır mı? Ama durum böyleydi. Nick Greene'le yaşadıklarından hiçbir şey öğrenmemişti Orlando. Böyle isimler onu hâlâ müthiş büyülüyordu. Belki de inanmalıyız buna, daha önce söylediğimiz gibi Orlando'nun bilinen tanrılara inancı olmadığından inancını büyük adamlara yöneltiyordu – ama fark gözeterek. Amiraller, askerler, devlet adamları onu hiç etkilemiyordu. Oysa büyük bir yazarı düşündüğü anda ona olan inancı öyle bir dereceye ulaşıyordu ki neredeyse o kişinin görünmez olduğuna inanıyordu. İçgüdüsü sağlamdı. İnsan belki de ancak göremediği bir şeye tümüyle inanabilir. Geminin güvertesinden bu büyük adamları ancak şöyle bir görebilmişti ve o da bir hayal gibi. Fincanın porselen, gazetenin de kâğıttan olduğundan kuşku duyardı. Bir gün Lord O. ona, bir gece önce Dryden ile yemek yedim dediğinde hiç inanmamıştı. Leydi R.'nin kabul salonu, dâhilerin görüşme salonuna geçiş odası olmakla ünlüydü; orada erkekler ve kadınlar buluşup buhurdanlıklarını sallar, duvardaki bir oyukta duran dâhinin büstünün karşısında ilahiler söylerlerdi. Bazen bizzat Tanrı lütfedip bir an görünürdü. Yalvaranlar arasından ancak zeki olanlar girebilirdi içeri ve içerde akıllıca olmayan tek söz edilmezdi (böyle anlatılıyordu).

1 Kakao Ağacı: 18. yüzyılın başından beri entelektüellerin ve Tory Partisi üyelerinin buluşma yeri olan çikolata evi. (ç.n.)

Böylece Orlando salona büyük bir korkuyla girdi. Şöminenin başında yarım daire şeklinde toplanmış bir grup gördü. Başında siyah dantel bir örtüyle esmer tenli, yaşlıca Leydi R. geniş bir koltukta, tam ortalarında oturuyordu. Biraz sağır olduğundan, her iki yanındaki konuşmaları ancak bu durumda takip edebiliyordu. İki yanında son derece seçkin kadınlar ve erkekler yer almıştı. Her erkeğin önceden bir başbakan olduğu söyleniyor, her kadının da eskiden bir kralın metresi olduğu fısıldanıyordu. Ancak şu kesindi ki, hepsi de zeki ve ünlü kişilerdi. Orlando sessizce derin bir reverans yaptı ve yerine oturdu... Üç saat sonra dizlerini kırarak selam verdi ve oradan ayrıldı.

Ama, diye sorabilir okur, biraz da öfkeyle, arada ne oldu. Üç saat içinde böyle bir topluluk dünyanın en zekice, en derinlikli, en ilginç şeylerini konuşmuş olmalı. Böyle de görünebilirdi gerçekten. Ama anlaşılan hiçbir şey konuşmamışlar. Dünyanın en parlak sosyeteleriyle paylaştıkları ilginç bir özellik bu. Yaşlı Madame du Deffand ve arkadaşları elli yıl durmaksızın konuştular. Bütün bu konuşmalardan geriye ne kaldı? Olsa olsa üç tane zekice laf. O zaman ya hiçbir şey konuşulmadı, ya da zekice bir laf edilmedi, ya da üç-beş zekice lafın küçük bir parçası on sekiz bin iki yüz elli geceye bölündü deme hakkımız var, ki bu gecelerden hiçbirine bu zekice laflardan yeterli miktarda düşemez.

Öyle görünüyor ki gerçek, bu grupların hepsinin üzerinde bir büyü olduğudur – böyle bir kelimeyi böyle bir bağlamda söylemeyi göze alırsak. Ev sahibesi bizim modern Sibil'imiz[1]. O, konuklarını efsunlayan bir cadı. Onlar bu evde mutlu olduklarını düşünüyorlar; şuradakinde zeki olduklarını; üçüncüsünde derinlikli olduklarını. Hepsi de yanılsama bunların

1 Sibil: Antik Yunan'da kehanet gücüne sahip olduğuna inanılan kadınlar. (ç.n.)

(yanılsamalara karşı değiliz, çünkü onlar her şeyden daha değerli, daha gereklidir, bir yanılsama yaratabilen kadının dünyaya çok büyük yardımı dokunur), ancak yanılsamaların, gerçekle çelişince çöktükleri gibi kötü bir şöhretleri olduğuna göre, yanılsamaların hüküm sürdüğü yerde hiçbir gerçek mutluluk, hiçbir gerçek zekâ, hiçbir gerçek derinlik mevcut olamaz. Bu da Madam du Deffand'ın elli yıl boyunca neden üç zekice laftan fazlasını söylemediğini açıklar. Daha fazlasını söyleseydi çevresindekiler mahvolurdu. Dudaklarından dökülen zekice sözler o anki sohbeti, tıpkı toptan çıkan bir güllenin menekşeleri ve papatyaları ezmesi gibi ezer geçerdi. Ünlü "Saint Denis" esprisini patlattığında otlar sararırdı. Arkasından hayalkırıklığı ve perişanlık gelirdi. Tek bir söz edilmezdi. Arkadaşları hep bir ağızdan, "Tanrı aşkına sakın bir daha böyle bir şey yapmayın Madame!" diye bağırırlardı. O da itiraz etmezdi. Neredeyse tam on yedi yıl dişe dokunur bir şey söylememişti ve her şey yolunda gitmişti. Yanılsamanın güzel örtüsü onun çevresini tamamen kaplamıştı, tıpkı Leydi R.'nin çevresinde olduğu gibi. Konuklar mutlu olduklarını, zeki olduklarını, derinlikli olduklarını sandılar ve onlar böyle sanırken başkaları aynı şeylere daha da çok inandılar; böylece Leydi R.'nin toplantılarından daha keyifli bir şey olmadığı lafı yayıldı; o toplantılara kabul edilenlere herkes imrendi; kabul edilenler de kendilerine imrendiler, çünkü başkaları onlara imreniyordu; böylece bu iş bitmek bilmedi – şimdi anlatacaklarımız dışında.

Orlando'nun oraya üçüncü gidişinde bir olay oldu. Hâlâ dünyanın en zekice özdeyişlerini dinlediğini sanıyordu, ama aslında yaşlı General C. uzun uzadıya gut hastalığının nasıl sol bacağından sağ bacağına geçtiğini anlatıyordu, Mr. L. ise ne zaman birinin adı geçse, hemen araya girip, "R. mi? A, onu çok iyi tanırım" diyordu. "S. mi? En yakın arkadaşımdır.

T. mi? Yorkshire'da onunla birlikte iki hafta kaldım"; bunlar, işte yanılsamanın gücü buradadır, en zekice, en hazırcevap laflarmış gibi geliyordu kulağa, insan hayatına dair en derin yorumlarmış gibi; ve herkes kahkahalara boğuluyordu; o sırada kapı açıldı ve içeri küçük bir beyefendi girdi, ama Orlando onun adını duyamamıştı. Çok geçmeden tuhaf bir rahatsızlık hissetti. Ötekilerin yüzlerinden anlaşıldığına göre onlar da aynı şeyi hissediyorlardı. Beylerden biri salonda cereyan olduğunu söyledi. C. Markizi kanepenin altında kedi olmasından korkuyordu. Sanki güzel bir rüyanın ardından gözleri yavaşça açılıyordu ve karşılarında basit bir lavaboyla kirli bir yatak örtüsü buluyorlardı. Sanki lezzetli bir şarabın buğusu yavaş yavaş terk ediyordu onları. General hâlâ konuşuyor ve Mr. L. de hâlâ hatırlıyordu. Ama generalin ensesinin ne kadar kırmızı, Mr. L.'nin kafasının ne kadar kel olduğu gitgide daha iyi görülüyordu. Söylediklerine gelince – bunlardan daha bıktırıcı ve önemsiz bir şey olamazdı. Herkes oturduğu yerde kıpırdayıp durdu, yelpazeleri olanlar arkasına gizlenip esnediler. Sonunda Leydi R. elindeki yelpazeyi kocaman koltuğunun kolluğuna vurdu. İki beyefendi de sustular.

Sonra küçük beyefendi dedi ki,

sonra dedi ki,

en sonunda dedi ki[1]

İşte burada gerçek zekâ, gerçek bilgelik, gerçek derinlik vardı, bunu yadsıyamayız. Herkes donup kalmıştı. Böyle tek bir söz bile yeterince kötüydü; ama üç tane, hem de peş peşe, hem de aynı gecede! Hiçbir sosyete bunu kaldıramazdı.

"Mr. Pope" dedi yaşlı Leydi R. sesi alaycı bir öfkeyle titreyerek, "zeki laflar etmekten hoşlanıyorsunuz." Mr. Pope

1 (Bunlar o kadar bilinen özlü sözlerdir ki tekrarlamaya gerek yoktur, hem de yayımlanmış eserlerinin hepsinde yer alır.)

kıpkırmızı kesildi. Hiç kimse konuşmadı. Yirmi dakika kadar çıt çıkarmadan oturdular. Sonra, birer birer kalkıp salondan çıktılar. Böyle bir deneyimden sonra tekrar oraya dönecekleri kuşkuluydu. Gidenlerin South Audley Sokağı boyunca dizili arabalarını çağıran meşaleci çocukların sesleri duyuldu. Kapılar çarpılarak kapatıldı, arabalar hareket etti. Orlando kendini merdivende, Mr. Pope'un yanında buldu. Adamın ince, biçimsiz bedeni çeşitli duygularla sarsılıyordu. Gözlerinden garaz, hiddet, zafer, zekâ ve dehşet okları (yaprak gibi titriyordu) fışkırıyordu. Alnının ortasına yanan bir topaz oturtulmuş bodur bir sürüngeni andırıyordu. Aynı zamanda zavallı Orlando çok tuhaf bir duygu fırtınasına kapılmıştı. Bir saat önce yaşanılan kadar büyük bir düşkırıklığı insanın zihnini allak bullak eder. Her şey eskisinden on kat daha çıplak ve yalın görünür. İnsan ruhunun en büyük tehlikeyle karşı karşıya kaldığı bir andır bu. Böylesi anlarda kadınlar rahibeye, erkekler rahibe dönüşür. Böylesi anlarda varlıklı adamlar servetlerini başkalarına bağışlarlar; mutlu erkekler gırtlaklarını et bıçaklarıyla keserler. Orlando bütün bunları seve seve yapardı ama daha acil bir işi vardı ve bu işi yaptı da. Mr. Pope'u evine davet etti.

Bir aslanın inine silahsız girmek, Atlas Okyanusu'nu kayıkla geçmek, St Paul Katedrali'nin tepesinde tek ayak üstünde durmak tedbirsizlikse, bir şairle baş başa eve gitmek daha da büyük bir tedbirsizliktir. Bir şair hem Atlas Okyanusu hem de aslandır. Biri bizi boğar öteki de kemirir. Dişlerden kurtulsak da dalgalarda boğuluruz. Hayalleri yıkabilen bir erkek hem canavardır hem de sel. Hava dünya için neyse hayaller de insan ruhu için odur. O yumuşak havayı dürüp kaldırın, bitkiler ölür, renkler solar. Üzerinde yürüdüğümüz zemin kavrulmuş kora döner. Kireçli toprağa basarız, sımsıcak parke taşları ayaklarımızı yakar. Gerçek, bizi öldürür. Hayat bir düştür. Uyanmak

bizi öldürür. Düşlerimizi çalan hayatımızı da çalmış olur – (isterseniz altı sayfa daha böylece sürebilir ama üslup yorucu, iyisi mi vazgeçelim).

Buna bakılırsa, araba Blackfriars'daki evinin önüne geldiğinde Orlando bir öbek küle dönüşmüş olmalıydı. Kuşkusuz yorgundu, ama hâlâ dipdiri görünmesi, hikâyemizin önceki sayfalarında dikkatinizi çektiğimiz durum sayesindedir. Ne kadar az görürsek o kadar çok inanırız. O tarihte Mayfair ile Blackfriars arasındaki sokaklar çok yetersiz aydınlatılıyordu. Doğru, Elizabeth dönemine kıyasla aydınlatma çok gelişmişti. O dönemde gece gezenler, Park Lane'deki çakıl ocaklarından ya da Tottenham Court Road'da domuzların eşelendiği meşe ormanlarından kurtulmak için ya yıldızlara güvenecekti ya da bir gece bekçisinin elindeki kızıl aleve. Öyleyken bile, bizim çağdaş ışıklandırmamızın yanında yetersiz kalıyordu. İki yüz metrede bir, gazyağıyla yanan sokak lambaları vardı, ama onların aralarındaki zifiri karanlık mesafe oldukça uzundu. Bu yüzden Orlando ile Mr. Pope on dakika kadar karanlıkta kalacaklar, sonra yarım dakika kadar ışığa çıkacaklardı. Orlando çok garip bir ruh hali içine düştü. Işık azaldıkça, üzerine yumuşacık bir merhem sürülmüş gibi hissetti. "Mr. Pope ile aynı arabada gitmek bir genç kadın için ne büyük onur," diye düşünmeye başladı, adamın burnuna bakarak. "Kadınların en şanslısı benim. Bir-iki santim ötemde –gerçekten de dizbağındaki düğümlerin kalçama battığını hissediyorum– Majestelerinin topraklarındaki en zeki adam oturuyor. Gelecek kuşaklar bizi merakla düşünecek, bana da öfke duyarak imrenecekler." Burada yine sokak lambası göründü. "Salağın biriyim ben!" diye düşündü Orlando. "Şöhret ya da ün diye bir şey yok ki. Gelecek nesillerin aklına ne ben geleceğim ne de Mr. Pope. Aslında gelecek nesil nedir ki? 'Biz' neyiz ki?" Berkeley Meydanı'ndan

geçişleri iki kör karıncanın etrafı yoklayarak ilerlemesi gibiydi, ortak bir çıkarları ya da meseleleri olmaksızın, o anda, karanlık bir çölde bir araya gelmişlerdi. Orlando ürperdi. Ama işte yine karanlığa girmişlerdi. Yanılsaması yeniden canlandı. "Alnı ne kadar soylu," diye düşündü (bir yastıktaki kabarıklığı karanlıkta Mr. Pope'un alnı sanmıştı). "Nasıl da bir deha saklı içinde! Ne zekâ, ne bilgelik, ve hakikat – insanların uğruna canlarını seve seve verecekleri bir servet değerindeki bütün o mücevherler! Sadece sizin ışığınız sonsuza kadar yanar. Siz olmasaydınız insanlar hac yolculuğunu zifiri karanlıkta yaparlardı"; (o sırada Park Lane'de bir çukura giren araba adamakıllı sarsıldı), "dâhiler olmasaydı ne yapacağımızı bilemezdik, mahvolurduk. Işınların en görkemlisi, en parlağı" – yastıktaki kabartıya bunları üstüne basa basa anlatıyordu ki Berkeley Meydanı'ndaki sokak lambalarından birinin altından geçtiler ve Orlando hatasını anladı. Mr. Pope'un alnı da başkalarınınkinden büyük değildi. "Sefil adam," diye düşündü Orlando, "nasıl da aldattın beni! O kabarıklığı senin alnın sandım. Seni böyle açık açık görünce ne kadar da aşağılık, ne kadar da iğrençsin! Yamuk yumuksun, zayıfsın, senin saygı duyulacak bir yanın yok, ancak acınır sana, ancak nefret edilir."

Yine karanlığa girmişlerdi, şairin dizlerinden başka bir şey göremez olunca Orlando'nun öfkesi yatıştı.

"Ama asıl sefil olan benim," diye düşündü, yeniden zifiri karanlıkta kaldıklarında, "siz ne kadar dipte olsanız da ben sizden daha dipte değil miyim? Beni koruyan, vahşi hayvanları ürkütüp kaçıran, yerlileri korkutan, ipekböceğinin ipliğinden bana giysiler, koyunların yününden de halılar yapan sizsiniz. Tapınmak istediğimde, bana kendinizin bir suretini verip onu göğe yerleştirmediniz mi? Sizin ilginizin kanıtları her yerde bulunmuyor mu? Bu yüzden alçakgönüllü, minnettar, uysal

olmamalı mıyım? Bırakın da size hizmet edip, saygı gösterip, itaat edip mutlu olayım."

O sırada, günümüzde Piccadilly Circus olan köşedeki büyük sokak lambasına varmışlardı. Işık gözünü aldı, Orlando o ıpıssız yerde kendi cinsinden birkaç düşük yaratığın yanında iki de sefil cüce gördü.[1] İkisi de çıplaktı, yapayalnız ve savunmasızdı. Biri ötekine yardımdan acizdi. İkisi de ancak kendisiyle ilgilenebiliyordu. Mr. Pope'un yüzüne gözlerini dikerek, "Beni koruyabileceğinizi düşünmeniz de," diye geçirdi aklından, "benim size tapabileceğimi düşünmem de aynen böyle beyhude. Gerçeğin ışığı ikimizin üzerine de pırıl pırıl vuruyor, ve gerçeğin ışığı ne yazık ki ikimize de yakışmıyor."

Bütün bu zaman boyunca kuşkusuz ikisi de, bütün asil ve terbiyeli kişiler gibi Kraliçe'nin huysuzluğundan, Başbakan'ın gut hastalığından tatlı tatlı konuşmaya devam ettiler, araba da bir karanlığa bir aydınlığa girip çıkarak Haymarket'ten, Strand'dan, Fleet Sokağı'ndan geçti ve sonunda Orlando'nun Blackfriars'daki evine vardı. Bir süredir lambaların arasındaki karanlıklar hafiflemeye, lambaların aydınlığıysa azalmaya başlamıştı – yani güneş doğmaktaydı, bir yaz sabahının, her şeyin görüldüğü ancak hiçbir şeyin belirgin görülmediği dingin ama bulanık ışığında arabadan indiler, Mr. Pope Orlando'nun elini tutuyordu, Orlando da Mr. Pope'un önünde diz kırdı, nezaket kurallarına harfiyen riayet ederek, kendisinin peşinden eve girmeye davet etti.

Yukarıdaki paragraftan, dehanın (ama bu hastalığın şimdi Britanya adalarında önü alınmış, merhum Lord Tennyson'un bu hastalığa yakalanan son kişi olduğu söyleniyor) sürekli ışıl ışıl olduğu sanılmamalı, yoksa her şeyi açıkça görürdük ve

1 Piccadilly Circus: Woolf bu bölgeyi çoğunlukla fahişelerle, dolayısıyla babaerkil sistemdeki kötülüklerle ilişkilendirirdi. (ç.n.)

o süreçte kavrulup ölürdük. Onun işleyişi, bir ışık gönderdikten sonra bir süre göndermeyen deniz fenerine benziyor; sadece deha çok daha fazla değişken, peş peşe altı-yedi ışık gönderebilir (o gece Mr. Pope'un yaptığı gibi) sonra da bir yıl boyunca ya da sonsuza kadar karanlığa gömülebilir. Bu yüzden onların gönderdiği ışıklara bakarak yön bulmak mümkün değildir ve karanlığa girdiklerinde dâhilerin tıpkı başka insanlar gibi oldukları söylenir.

İlk başta hayalkırıklığı yaratsa da bunun böyle olması Orlando için iyiydi, çünkü artık dâhilerin yanında zaman geçirmeye başlamıştı. Hem onlar sanıldığı kadar farklı değillerdi bizlerden. Addison, Pope ve Swift'in çay sevdiğini öğrendi. Çardakları seviyorlardı. Küçük, renkli cam parçaları topluyorlardı. Yapay mağaralara hayrandılar. Mevkilere karşı değildiler. Övülmeye bayılıyorlardı. Bir gün mürdüm eriği rengi, öbür gün griler giyiniyorlardı. Mr. Swift'in güzel bir Malaka bastonu vardı. Mr. Addison mendillerini parfümlüyordu. Mr. Pope başağrısından yakınıyordu. Birazcık dedikodu hiç de fena olmuyordu. Kıskançlıkları da eksik değildi. (Orlando'nun aklına karmakarışık gelen birkaç düşünceyi buraya karalıyoruz.) İlk başta, böyle önemsiz şeylere dikkat ettiği için kendine kızdı ve onların unutulmaması gereken sözlerini not etmek için defter tuttu, ama sayfalar boş kaldı. Yine de neşeliydi, büyük davetlere ait davetiyeleri yırtmaya başladı; akşamlarını boş geçirdi; Mr. Pope'un, Mr. Addison'un, Mr. Swift'in ziyaretini dört gözle bekler oldu – falan filan. Eğer okur burada *Bukleye Tecavüz*'e, *Seyirci* dergisine, *Güliver'in Seyahatleri*'ne başvuracak olursa, bu gizemli sözcüklerin ne demek istediğini tam olarak anlar. Okurlar bu öğüdü dinleyecek olsalar biyografi yazarları ve eleştirmenlerin uğraşmasına hiç gerek kalmazdı. Çünkü şunları okuduğumuzda:

Diana'nın yasasına mı karşı gelecek peri,
Yoksa narin bir porselen kâse mi çatlayacak,
Ya da onurunu veya yeni brokar giysisini mi lekeleyecek,
Dualarını mı unutacak ya da bir maskeli baloyu mu
kaçıracak
Ya da bir baloda kalbini mi yitirecek ya da gerdanlığını.[1]

Kulaklarımızla duymuş gibi, Mr. Pope'un dilinin kertenkele dili gibi nasıl kıvrıldığını, gözlerinin nasıl parladığını, elinin nasıl titrediğini, nasıl sevdiğini, nasıl yalan söylediğini, nasıl acı çektiğini biliriz. Kısacası, bir yazarın ruhundaki her sır, hayatındaki her deneyim, zihninin her niteliği eserlerinde büyük ölçüde yazılıdır, yine de bazısının açıklanması için eleştirmenlere, bazısının yorumlanması için biyografi yazarlarına gerek duyarız. Bu korkunç gelişmenin yegâne açıklaması, insanın yapacak işi olmadığında zamanın bir türlü geçmek bilmemesidir.

Bukleye Tecavüz'ün bir-iki sayfasını okuduğumuza göre, Orlando'nun neden o kadar eğlendiğini, o kadar korktuğunu, o gün öğle sonrasında neden yanaklarına renk gelip gözlerinin parladığını artık biliyoruz.

Mrs. Nelly kapıyı tıklatıp Mr. Addison'un Leydi Hazretlerini beklediğini söyledi. Bunu duyan Mr. Pope acı acı gülümseyerek ayağa kalktı, ayrılmak için izin istedi ve topallayarak çıkıp gitti. Mr. Addison girdi içeri. O yerine otururken biz *Seyirci*'den şu paragrafı okuyalım:

"Ben kadının güzel, romantik bir hayvan olduğu kanısındayım, kürkler ve tüylerle, inciler ve elmaslarla ya da değerli taşlar ve ipeklerle bezenebilir. Boynuna saracağı kürk atkı yapılsın diye vaşak derisini verir, tavuskuşu, papağan ve kuğu da

1 Pope'un *Bukleye Tecavüz* şiirinden. (ç.n.)

manşonuna katkı sağlarlar, deniz kabuğu bulmak için deniz taranır, değerli taşlar bulmak için de kayalar, doğanın her yeri, kendisinin en mükemmel eseri olan bir yaratığın güzelleşmesi için kendi payına düşeni verir. Bütün bunları hoş göreceğim, ama sözünü ettiğim kombinezon konusunda kesinlikle taviz veremem."

Bu beyefendi, üç köşeli şapkasıyla filan, avuçlarımızın içinde. Aynaya bir daha bakın. Çorabının buruşukluğuna varıncaya kadar açıkça görülmüyor mu? Zekâsının bütün girdileri çıktıları gözlerimizin önüne serili değil mi, ve de iyi kalpliliği ve çekingenliği ve kibarlığı ve bir kontesle evleneceği, sonunda saygın bir şekilde öleceği gerçeği? Hepsi apaçık. Mr. Addison diyeceğini dedikten sonra kapı sertçe vuruluyor ve hep böyle aklına estiği gibi davranan Mr. Swift damdan düşer gibi içeri giriyor. Bir dakika, *Güliver'in Seyahatleri* nerede? İşte burada! Houyhnhnm'lerin ülkesine yaptığı seyahatten bir bölüm okuyalım:

"Bedenim tamamen sağlıklı, ruhum huzur içindeydi; bir arkadaşın ihanetine ya da sadakatsizliğine uğramadım, ne de bir sır ya da apaçık düşmanlık incitti beni. Büyük bir adamın ya da emrindeki kişinin gözüne girmek için ne rüşvet vermem gerekti ne de dalkavukluk ya da muhabbet tellallığı ettim. Kendimi hilelere ya da baskıya karşı korumam gerekmedi; burada ne bedenime zarar verecek doktor ne de servetimi mahvedecek avukat bulunuyordu; para karşılığı sözlerimi ve hareketlerimi gözleyecek ya da sahte suçlamalarda bulunacak muhbir yoktu: burada alaycılar, sansürcüler, iftiracılar, yankesiciler, soyguncular, hırsızlar, avukatlar, pezevenkler, soytarılar, kumarbazlar, politikacılar, nüktedanlar, insanı bıktıran gevezeler yoktu..."

Ama durun, hem bizim hem de kendinizin derisinin canlı canlı yüzülmesini istemiyorsanız gülle gibi inen sözlerinize son

verin! O vahşi adamdan daha yalın biri olamaz! Çok kaba, yine de çok temiz. Çok gaddar yine de çok nazik; bütün dünyaya hakaret ediyor, yine de bir kız çocuğuyla bebek dilinde konuşuyor ve –bundan kuşkunuz olmasın– bir tımarhanede ölecek.

Orlando herkese çay koydu; bazen, hava güzel olduğunda onları yanına alıp şehir dışına götürdü, onlara Yuvarlak Salon'da krallar gibi ziyafet verdi, oraya çepeçevre onların resimlerini asmıştı, öyle ki Mr. Pope, Mr. Addison'un kendisinden önce geldiğini söyleyemezdi, ya da tam tersini. Hepsi zekiydi (ama bütün zekâları kitaplarında), Orlando'ya üslubun en önemli kısmını öğrettiler, bu da konuşurken sesin doğal bir biçimde akmasıydı – o sesi duymayanlar öykünemezlerdi o doğallığa, ne kadar becerikli olsa da Greene bile; çünkü havadan doğuyor ve bir dalga gibi mobilyaların üzerinde çatlıyordu, yuvarlanıp gidiyor, kayboluyordu, yeniden ele geçirilemezdi, hele yarım yüzyıl sonra kulak kabartıp dinlemeye çalışanlar tarafından hiç. Orlando'ya bunu sadece konuşurken seslerinin ahengiyle öğrettiler; böylece onun üslubu biraz değişti, bazı hoş, zekice cümleler ve kelimeler yazdı. Onlara bol bol şarap sundu, yemekte tabaklarının altına banknotlar soktu, onlar da zevkle kabul ettiler, Orlando kendisine ithaf edilen eserleri kabul etti ve bu alışverişten onur duydu.

Böylece günler geçti, Orlando'nun sık sık kendi kendine, dinleyeni biraz da kuşkulandıracak şekilde üstüne basa basa "Ne biçim bir hayat bu!" dediği duyuluyordu. (Çünkü hâlâ arıyordu hayatı.) Ancak çok geçmeden koşullar onu bu konuyu daha dar çerçevede ele almaya zorladı.

Bir gün Mr. Pope'a çay koyuyordu, yukarıda alıntılanan dizelerden de anlaşılacağı üzere Mr. Pope gözleri parlayarak, dikkat kesilmiş durumda, Orlando'nun yanındaki bir koltukta büzülmüş oturuyordu.

Şeker maşasını alırken, "Tanrım," diye düşündü Orlando, "gelecek kuşaklardaki kadınlar nasıl da gıpta edecekler bana! Yine de–" sustu; çünkü Mr. Pope ilgi istiyordu. Yine de –onun düşüncesini biz tamamlayalım– herhangi biri "gelecek kuşaklardaki kadınlar bana nasıl da gıpta edecekler" derse, kendisinin şu anda son derece huzursuz olduğunu söylemek yerinde olur. Bu hayat, anıları yazan kişi çalışmasını bitirdiğinde kulağa geldiği kadar heyecanlı, zevkli, o kadar görkemli miydi? Bir kere, Orlando çaydan gerçekten nefret ediyordu; ikincisi, ne kadar kutsal, ne kadar tapınılası olsa da zekânın en köhne bedenlere yerleşme gibi bir alışkanlığı vardır, ve ne yazık ki sıklıkla da, bütün yetiler arasından yamyamlığı seçip uygular, bu yüzden de zihnin en geniş olduğu yerde kalp, duyular, yücegönüllülük, yardımseverlik, hoşgörü, sevecenlik ve gerisi soluk alacak yer bile bulamazlar. Ve şairler kendilerini nasıl da beğenirler; başkalarını nasıl da küçümserler; sonra hiç bıkmadıkları o düşmanlıklar, incitmeler, kıskançlıklar ve hazırcevaplıklar; sonra onları ne kadar da düzgün bir dille söyledikleri; sonra kendilerine sempati duyulmasını nasıl da büyük bir açgözlülükle istedikleri; zeki kişiler bizi duymasın diye fısıltıyla söyleyelim, bütün bunlar, çay servisi yapmayı genel uygulamanın dışında daha tehlikeli ve gerçekten daha zahmetli bir iş haline getirir. Buna ilaveten (kadınlar bizi duyamasın diye yine fısıldıyoruz) erkeklerin aralarında paylaştıkları küçük bir sır var; Lord Chesterfield, başkasına kesinlikle söylememesi için kesin talimat vererek oğlunun kulağına fısıldadı onu, "Kadınlar gelişmiş çocuklardan başka bir şey değildir... akıllı bir erkek onlarla oynar, oynaşır, şakalaşır ve pohpohlar." Çocuklar her zaman duymamaları gerekeni duyduklarından, hatta bazen de büyüdüklerinden, bu sır bir şekilde dışarı sızar, çay seremonisi de tuhaf bir hal alır. Zeki bir adam bir kadına

şiirlerini gönderse, fikrini övse, eleştirilerini sorsa ve sunduğu çayı içse de, bunların asla o şairin onun görüşlerine saygı duyduğu, anlayışına hayran olduğu ya da, eline kılıç verilmese bile, kalemiyle kadının bedenini yarmaktan geri duracağı anlamına gelmediğini o kadın çok iyi bilir. Bütün bunlar, elimizden geldiğince sesimizi alçaltarak söylesek de, bir şekilde dışarı sızmış olabilir; krema kâsesini eline almış olsa da, şeker maşasını açmış olsa da bir hanım yerinde duramayabilir, camdan dışarı göz atabilir, esneyebilir, bu yüzden şekeri Mr. Pope'un çayına –Orlando'nun şimdi yaptığı gibi– plof diye bir ses çıkartarak düşürür. Mr. Pope kadar alınmaya bu kadar hazır ya da öç almakta bu kadar hızlı davranan bir başka fani gelmemiştir yeryüzüne. Mr. Pope Orlando'ya döndü ve ona hemen "Kadınların Karakterleri"nden aldığı kaba saba, ünlü bir cümleyi söyleyiverdi. Daha sonra üzerinden epeyce cila geçildi ama özgün hali bile yeterince çarpıcıydı bu cümlenin. Orlando bu söyleneni diz kırıp selam vererek karşıladı. Mr. Pope da eğilip selam vererek ayrıldı onun yanından. Yanaklarını ateş basan Orlando –çünkü o küçük adamın tokadını yemiş gibiydi– bahçenin dibindeki fındıklıkta gezindi. Çok geçmeden serin esinti işe yaradı. Yalnız kalmanın kendisini çok rahatlattığını fark edince şaşırdı. Nehir yukarı giden insan dolu neşeli kayıkları seyretti. Bu manzara ona geçmişindeki bir-iki olayı hatırlatmış olmalı. Narin bir söğüt ağacının altına oturup derin düşüncelere daldı. Gökte yıldızlar görünene kadar orada kaldı. Sonra kalktı, döndü, eve girdi, yatak odasına gidip kapısını kilitledi. Bir dolabı açtı, şık giyinen bir genç adam olduğu günlerden kalma elbiselerin çoğu asılıydı dolapta, onların arasından kenarlarına Venedik danteli geçirilmiş siyah kadife bir elbise seçti. Aslında biraz modası geçmişti, ama vücuduna mükemmel oturdu, o giysinin içinde tam bir soylu Lord'a benzemişti.

Giydiği iç eteğinin, bacaklarının rahatça hareket etmesini engellemediğine emin olmak için aynanın karşısında bir-iki kez döndü ve sonra gizlice dışarı süzüldü.

Nisan başlarında güzel bir geceydi. Hilal şeklindeki ayın, sokak lambalarının da katılmasıyla yoğunlaşan ışığıyla karışan binlerce yıldız, insanların yüzüne ve Mr. Wren'in mimarisine müthiş uygun düşen bir ışık yayıyordu. Her şey en narin şekliyle görünüyordu, yine de, tam eriyip dağılacakmış gibi olurken bir gümüş damlası onu harekete geçirip canlandırıyordu. Bu yüzden konuşmak gerek, diye düşündü Orlando (budalaca düşlere dalarak); sosyete olmalı, arkadaşlık olmalı, aşk olmalı. Çünkü, Tanrı bilir neden, insanlar arasındaki iletişime tam inancımızı yitirmişken, gelişigüzel dizilmiş ahırlar ve ağaçlar ya da bir saman balyası ile bir araba, ulaşılmaz olanın öyle kusursuz bir simgesini sunar ki bize, yeniden aramaya koyuluruz.

Bu gözlemlerinin eşliğinde Leicester Meydanı'na girdi. Binaların, gündüzken sahip olmadıkları, havadar ama resmi bir simetrisi vardı. Gökkubbe, damların ve bacaların siluetini doldurmak için oldukça ustalıkla aralarına sokulmuş görünüyordu. Meydanın ortasında, bir çınarın altındaki bir banka bir kolunu kucağına koymuş, diğerini yanına sarkıtarak oturmuş üzgün bir genç kadın tam bir zarafet, yalınlık ve kimsesizlik simgesiydi. Orlando, halkın arasında, şık bir hanımefendiyi selamlayan kibar birinin tavrıyla şapkasını çıkarıp ona doğru salladı. Genç kadın başını kaldırdı. Son derece biçimliydi başı. Sonra gözlerini kaldırdı. Bazen çaydanlıkların üzerinde görülen, ama insanların yüzünde nadiren rastlanan bir pırıltı gördü onlarda Orlando. Bu gümüşsü parıltının içinden genç kadın ona (çünkü karşısında bir erkek olduğunu düşünüyordu) yalvararak, umutlanarak, titreyerek, korkarak baktı. Ayağa kalktı; Orlando'nun uzattığı koluna girdi. Çünkü o kadın

–söylememize gerek var mı?– her gece mallarını parlatıp en yüksek teklifi verecek kişiyi beklemek üzere meydandaki tezgâhın üzerine dizen takımındandı. Orlando'yu Gerrard Sokağı'nda oturduğu eve götürdü. O kadının, koluna hafifçe ama yalvarırcasına asıldığını hissetmek Orlando'nun içindeki bütün erkeksi duyguları uyandırdı. Bir erkek gibi baktı, hissetti, konuştu. Ancak kendisi de az zaman öncesine kadar bir kadın olduğundan, kızın çekingenliğinin ve duraksamalı yanıtlarının, anahtarı kapıya sokarken oyalanmasının ve pelerininin kıvrımının ve bileğinin bükülmesinin onun erkekliğini okşamak için yapıldığından kuşkulandı. Üst kata çıktılar, kızcağızın odasını süslemek ve başka odası olmadığını gizlemek için katlandığı zahmetler Orlando'nun gözünü bir an bile boyamadı. Bu kandırmaca küçümsemesine, hakikat acımasına yol açtı. Birinin arasından öbürünün kendini göstermesi içinde karmakarışık duygular doğurdu, ağlasın mı gülsün mü bilemedi. O arada kız, adının Nell olduğunu söylemişti, eldivenlerinin düğmelerini açtı; sol eldiveninin başparmağını özenle gizledi, çünkü tamire ihtiyacı vardı; sonra bir paravanın arkasına geçti, orada yanaklarına allık sürmüş, giysilerine çeki düzen vermiş, boynuna yeni bir eşarp takmış olabilir – o zaman boyunca da kadınların hep yaptığı gibi, âşığını eğlendirmek için çene çaldı, ancak onun sesinin tonundan Orlando kızın aklının başka yerde olduğuna yemin edebilirdi. İşi bitince kız ortaya çıktı, hazırdı – ama Orlando artık dayanamadı. Öfke, neşe ve acımanın birleşip çektirdiği o tuhaf işkence içinde kimliğini açık etti, kadın olduğunu söyledi.

Bunu duyan Nell öyle bir kahkahalara boğuldu ki neredeyse sesi sokaktan duyulacaktı.

"Bak canım," dedi biraz kendini toplayınca, "bunu duyduğuma üzüldüm diyemem. Çünkü aslına bakarsan (ikisinin

hemcins olduklarını keşfetmesinin üzerinden hiç zaman geçmeden kızın tavrının nasıl değiştiği ve yakaran, yalvaran tavırlarından nasıl vazgeçtiği dikkat çekiciydi), aslına bakarsan, bu gece karşı cinsle birlikte olacak havada değilim. Aslında berbat bir durumdayım." Şöminedeki ateşi canlandırdı, bir kâse punç hazırladı ve Orlando'ya tüm hayat hikâyesini anlattı. Biz şu anda Orlando'nun hikâyesiyle meşgul olduğumuzdan öbür hanımın serüvenlerini anlatmamıza gerek yok, Mrs. Nell en ufak bir zekâ kırıntısı göstermese de şurası kesin ki, Orlando için saatler hiç bu kadar hızlı ya da neşeli geçmemişti; Mr. Pope'un adı geçince kız saf saf onun Jermyn Sokağı'ndaki aynı adı taşıyan perukacıyla bir bağı olup olmadığını sordu. Bu kızcağızın konuşması sokak dilinin en adi deyimleriyle dolu olsa da Orlando için rahat davranışın çekiciliği ve güzelliğin baştan çıkarıcılığı işte buydu, Orlando'nun alışık olduğu zarif cümlelerden sonra şarap gibiydi ve ister istemez, Mr. Pope'un küçümsemelerinde, Mr. Addison'un aşağılamasında ve Lord Chesterfield'in sırrında, kendisinin, eserlerine saygı duymaya devam edecek olsa da, zekâ toplumundan aldığı zevki yok eden bir şey olduğuna karar verdi.

Bu zavallıcıkların, kendilerine has bir toplulukları olduğunu öğrendi, çünkü Nell Prue'yu, Prue Kitty'yi ve Kitty de Rose'u getirmişti ve şimdi onu da bu topluluğun üyesi yapmışlardı. Her biri kendisini şimdiki hayatına getiren serüvenlerin hikâyesini anlatacaktı. Pek çoğu kont kızıydı, bir tanesi de bizzat Kral'la iyice yakınlaşmıştı. Sefil ya da yoksul olsalar da, hepsinin cebinde soylarını kanıtlayacak bir yüzük ya da mendil vardı. Böylece Orlando'nun içini bolca doldurmayı iş edindiği punç kâsesinin çevresinde toplandılar, güzel hikâyeler anlattılar, pek çok eğlenceli gözlemlerde bulundular, çünkü kadınların, bir araya geldiklerinde –hişt– kapıların

kapalı olmasına ve söylediklerinin tek sözcüğünün bile yazılı kayda geçmemesine hep dikkat ettikleri yadsınamaz. Bütün arzuları –yine hişt– merdivende bir erkeğin ayak sesi mi var? Bütün arzuları, diyorduk beyefendi lafı ağzımızdan aldığında. Kadınların arzuları yoktur, diyor bu beyefendi, Nell'in odasına girerken; sadece yapmacıklıkları vardır. Arzular olmasa (Nell adama hizmet verdi, sonra adam gitti) kadınların konuşmaları hiç kimseyi ilgilendirmez. "Karşı cins onları heveslendirmese" diyor Mr. S. W., "kadınların birbirlerine söyleyecek söz bulamadıkları bilinir. Yalnızken konuşmazlar, kaşınırlar." Birlikteyken konuşamadıklarından ve durmadan kaşınamayacaklarından ve "kadınların hemcinslerine karşı ne bir duygu ne de sevgi besleyebilecekleri ve birbirlerinden son derece iğrendikleri iyi bilindiğinden (Mr. T. R. bunu kanıtlamıştır)" bir araya geldiklerinde kadınlar acaba ne yaparlar?

Bu, aklı başında bir adamın ilgisini çekebilecek bir soru değil, öyleyse gelin, hangi cinsten olursa olsun biyografi yazarlarının ve tarihçilerin sahip olduğu bağışıklığın tadını çıkaran bizler, bu soruyu geçelim ve Orlando'nun hemcinslerinin arkadaşlığından büyük zevk aldığını söylemekle yetinelim, bunun imkânsız olduğunu kanıtlamayı da, zaten böyle bir şeyden pek hoşlanan beyefendilere bırakalım.

Ama Orlando'nun o günlerdeki yaşamı hakkında doğru ve özel bilgiler vermek gitgide olanaksızlaşıyor. O dönemde Gerrard Sokağı ile Drury Lane çevresindeki zayıf aydınlatılmış, bozuk zeminli, kötü havalandırılmış avlulara göz atarken ve oralarda el yordamıyla dolaşırken Orlando'yu bir görüyoruz bir gözden kaybediyoruz. Orlando'nun o günlerde sık sık kılık değiştirmekten hoşlanması işimizi daha da güçleştiriyor. Bu yüzden, o çağa ait anı kitaplarında çoğunlukla Filanca Lord olarak ortaya çıkar ama aslında o Lord, kendisinin kuzenidir;

Orlando'nun cömertliği ona mal edilir, aslında Orlando'ya ait olan şiirleri de o kuzenin yazdığı söylenir. Görünüşe bakılırsa Orlando farklı rolleri oynamakta hiç zorlanmamış, çünkü cinsiyetini, sadece tek tip giyinen kişilerin aklının alacağından daha sık değiştirmiş; bu yolla iki kat kârlı çıktığında da kuşku yok; hayattan aldığı zevkler artmış, deneyimleri çoğalmıştı. Pantolonların namusu yerine iç eteklerinin baştan çıkarıcılığını seçerek her iki cinsin sevgisinin tadını eşit ölçüde çıkarmıştı.

Onun sabahını nasıl geçirdiğini anlatmak istersek, kadına mı erkeğe mi ait olduğu anlaşılmayan bir kimonoyla kitaplarının başındaydı diyebiliriz; sonra aynı kıyafetle bir-iki müşterisini kabul ederdi (çünkü ona bayılanlar çoktu); sonra bahçede bir-iki tur atar ve fındık ağaçlarını budardı – bu iş için diz boyu pantolonlar uygun düşerdi; sonra Richmond'a arabayla gitmeye ve bir asilzadeden evlenme teklifi almasına çok uygun düşen çiçekli bir tafta elbise giyerdi; sonra yeniden kasabaya döner, orada sırtına avukatlar gibi koyu renk bir elbise geçirir ve davalarının ne durumda olduğunu görmek için mahkemeye giderdi – çünkü serveti her saat eriyordu ve davalar da sonuçlanmaya yüz yıl önceki kadar uzak görünüyorlardı; böylece, en sonunda gece çöktüğünde Orlando çoğunlukla tepeden tırnağa bir soyluya dönüşür ve serüven peşinde sokaklarda dolaşırdı.

Bu âlemlerin birinden ya da her nereye gittiyse oradan dönerken –bu eğlenceler hakkında o günlerde epeyce şey anlatılırdı, örneğin Orlando'nun bir düello yaptığı, Kral'ın gemilerinden birinin kaptanı olduğu, bir balkonda çıplak dans ederken görüldüğü ve bir hanımefendiyle birlikte Hollanda'ya kaçtığı, kadının kocasının da onların peşinden gittiği gibi– bazen bir kahvehanenin pencerelerinin altından geçer, kendini göstermeden oradaki nüktedanları seyrederdi, onların sözlerinin

tek kelimesini bile duymadan, el kol hareketlerine bakarak ne kadar bilgece, zekice ya da nefret edilesi şeyler söylediklerini hayal edebilirdi; bu da belki bir avantajdı; bir keresinde Bolt Court'taki bir evde çay içen üç kişinin perdeye vuran gölgelerini tam yarım saat ayakta dikilip seyretmişti.

Hiç bu kadar sürükleyici bir oyun izlememişti. Bravo, bravo! diye haykırmak geliyordu içinden. Çünkü, nasıl da güzel bir oyundu o – insan hayatının en kalın cildinden koparılmış nasıl bir sayfaydı! Dudaklarını sarkıtmış ufak-tefek bir gölge vardı orada, sandalyesinde huzursuzca, sinirlenerek, işgüzarca sağa sola kıpırdıyordu; öne eğilmiş, fincanında ne kadar çay kaldığını anlamak için parmağını büküp çaya sokan –çünkü kördü– bir kadın gölgesi vardı; Romalıları andıran görüntüsüyle büyük koltukta oturan, iri yarı bir gölge vardı, parmaklarını tuhaf bir şekilde büküyor, kafasını sağa sola sallıyor, çayını da iri yudumlarla mideye indiriyordu. Dr. Johnson, Mr. Boswell ve Mrs. Williams'ın gölgeleriydi bunlar. Orlando onları seyretmeye öyle dalmıştı ki başka kuşakların kendisine nasıl gıpta edecekleri aklına bile gelmedi, oysa bu örnekte gıpta etmeleri olasılığı var. Bakmaktan usanmadı. Sonunda Mr. Boswell ayağa kalktı. Yaşlı kadını kabaca selamladı. Ama ayağa kalkıp upuzun dikilen, durduğu yerde hafifçe sağa sola sallanan ve bir insanın söyleyebileceği en mükemmel cümleleri sıralayan iri yarı Romalı'nın karşısında nasıl da alçakgönüllülükle eğildi; Orlando orada oturmuş çay içip sohbet eden o üç kişinin sözlerinin tek kelimesini duymasa da aklından bunlar geçti.

Sonunda bir gece bu gezintilerin birinden eve döndü ve yatak odasına çıktı. Dantelli ceketini çıkardı, sırtında gömleği ve pantolonuyla pencerenin önünde durup dışarıya baktı. Onu yatağına gitmekten alıkoyan bir hareketlilik vardı havada. Kentin üzerine beyaz bir pus yayılmıştı, kış ortasında

soğuk bir geceydi, harika bir manzara vardı çevresinde. St. Paul Katedrali'ni, Tower'ı, Westminster Kilisesi'ni görebiliyordu, kentteki kiliselerin bütün kulelerini ve kubbelerini, düzgün bir kütle halindeki kıyıları, kentin büyük binalarının ve toplantı mekânlarının zengin, geniş kıvrımlarını da. Kuzeyde Hampstead'in düzgün, kırkılmış tepeleri yükseliyordu, batıdaysa Mayfair'in sokakları ve meydanları tek bir berrak ışıltı gibi göz alıyordu. Bu sakin ve düzenli manzaranın üzerine yıldızlar bulutsuz bir gökyüzünden aşağı ışıldayarak, belirgin, sert bakıyorlardı. Pırıl pırıl atmosferde her damın çizgileri, her bacanın başlığı görülebiliyordu; hatta sokaklardaki taşlar bile tek tek seçilebiliyordu. Orlando elinde olmadan bu düzgün manzarayı, Kraliçe Elizabeth dönemi Londrası'nın düzensiz ve karmakarışık dış mahalleleriyle karşılaştırıyordu. Sonra, birbirine girmiş, üst üste yığılmış evlerden oluşan şehrin, eğer ona şehir denilebilirse, sıkışık bir halde Blackfriars'daki penceresinin altında uzandığını hatırladı. Yıldızlar, sokakların ortasındaki derin çukurları dolduran durgun sularda yansıyordu. Eskiden şarap dükkânının bulunduğu köşedeki gölge, ister inanın ister inanmayın, öldürülmüş bir adamın cesedine aitti. Küçük bir çocukken, bakıcısının kucağında camları baklava biçimli pencereye yaslanıp, geceleri çıkan bu tür kavgalarda yaralananların attıkları çığlıkları duyduğunu hatırlayabiliyordu. Anlatılmaz derecede birbirine karışmış, kulaklarındaki mücevherler parıldayan, yumruk yaptıkları ellerindeki bıçaklar ışıldayan erkekli kadınlı zorbalar, sokaklarda sendeleyerek ilerler, çılgın şarkılar söylerlerdi. Böylesi gecelerde, Highgate ve Hampstead'deki birbirine girmiş ormanların, göğe doğru karmakarışık kıvrılıp bükülerek yükselen silueti görülebilirdi. Şurada burada, Londra'nın üstünde yükselen tepelerden birinde, sağlam bir darağacı vardı, oraya çivilenmiş bir ceset

ya çürümüş olurdu ya da haçının üzerinde sıcaktan kavrulmuş; çünkü Elizabeth döneminin kıvrıla büküle uzayan karayollarında tehlike ve güvensizlik, şehvet ve şiddet, şiir ve kir kol gezer, uğuldar ve şehrin küçük odalarında ve daracık yollarında pis pis kokardı – Orlando şu an bile sıcak gecelerdeki o kokuları hatırlıyordu. Şimdi –penceresinden sarktı– her yer ışık içinde, düzenli ve huzurluydu. Parke taşlarının üzerinde bir atlı arabanın tıkırtısı duyuluyordu. Uzaktan, gece bekçisinin seslenişi geldi kulağına – "Dondurucu bir günde saat on iki." Bekçinin ağzından bu sözler dökülür dökülmez geceyarısını bildiren ilk vuruş duyuldu. Orlando, St. Paul Katedrali'nin gerisinde biriken küçük bir bulut kümesini ilk o anda fark etti. Saati bildiren vuruşlar duyuldukça bulut da büyüdü, karardı ve büyük bir hızla yayıldı. Aynı anda hafif bir esinti çıktı, geceyarısını bildiren vuruşların altıncısında göğün doğusunu hareketli, şekilsiz bir karanlık kapladı, oysa batıda ve kuzeyde gökyüzü önceki kadar aydınlıktı. Sonra bulut kuzeye doğru ilerledi. Şehrin üstündeki tabakaları tek tek içine aldı. Sadece bütün ışıkları yanan Mayfair, tezat oluştururcasına, eskisinden de çok ışıldıyordu. Sekizinci vuruşta, hızla ilerleyen parça parça bulutlar Piccadilly'nin üzerine yayıldı. Kümelenip olağanüstü bir hızla doğuya doğru ilerler gibi oldular. Dokuzuncu, onuncu ve on birinci vuruşlarda bütün Londra'nın üstünü muazzam bir siyahlık kapladı. Geceyarısınm on ikinci vuruşunda ortalık kapkara kesildi. Şehrin üzerini kabarıp çalkalanan bir bulut örttü. Her yer kapkaranlıktı; her yerde kuşku; her yerde karmaşa vardı. On sekizinci yüzyıl sona ermişti; on dokuzuncu yüzyıl başlamıştı.

5. Bölüm

On dokuzuncu yüzyılın ilk günü sadece Londra'nın değil, Britanya Adaları'nın tamamının tepesinde asılı duran büyük bulut olduğu yerde kaldı, daha doğrusu durmadı, çünkü uğuldayan fırtına bulutu sürekli sağa sola savururken o bulutun gölgesinde kalanları garip bir şekilde etkiliyordu. İngiltere'nin iklimi değişmiş görünüyordu. Sık sık ama kesintilerle yağmur yağıyor, başlamasıyla bitmesi bir oluyordu. Güneş çıkıyordu tabii, ama bulutlarla öyle kuşatılıyor, hava da öyle nem yüklü oluyordu ki, güneşin ışınlarının rengi atıyor, donuk morlar, turuncular ve kırmızılar, on sekizinci yüzyılın daha kesin hatlı manzaralarının yerini alıyordu. Bu zedelenmiş ve kasvetli kubbenin altında kabakların yeşili soluyor, karların beyazı kirleniyordu. Daha da kötüsü nemin, bütün düşmanların en sinsisi olan nemin her eve sızmasıydı, çünkü perde güneşi engelleyebilirdi, ateş yakılıp soğuktan korunulabilirdi ama nem biz uyurken gizlice girerdi içeri; nem sessizdir, fark edilmez, yayılır. Nem tahtayı şişirir, çaydanlığı küflendirir, demiri paslandırır, taşı çürütür. Bu süreç öyle ağır işler ki, bir çekmeceyi açana ya da kömür kovasını elimize alana ve tuttuğumuz şey dağılıp dökülene kadar bir illetle karşı karşıya olduğumuzu fark etmeyiz.

Böylece, sinsice ve sezdirmeden, kesin günü ya da saatine dair iz bırakmadan, İngiltere'nin yapısı değişti ve bunu bilen olmadı. Etkisi her yerde hissedildi. Belki de Adam kardeşler tarafından klasik bir zarafetle tasarlanmış bir salonda, eskiden

memnuniyetle biralı ve biftekli bir yemeğe oturmuş olan gözü pek taşra beyefendisi şimdi orada ürperiyordu. Halılar çıkarıldı ortaya; sakallar uzatıldı; pantolonlar ayak bileklerinde sıkılaştırıldı. Taşra beyefendisinin bacaklarında hissettiği soğuk çok geçmeden evine geçti; mobilyalar sarılıp sarmalandı; duvarlar ve masalar örtüldü; açıkta hiçbir şey kalmadı. Sonra beslenmede değişiklik yapılması gerekti. Küçük ekmekler ve yassı kadayıf icat edildi. Akşam yemeğinden sonra içilen tatlı şarabın yerini kahve aldı; kahve, içileceği bir oturma odasını; oturma odası camlı vitrinleri; camlı vitrinler yapma çiçekleri; yapma çiçekler şömine raflarını; şömine rafları kuyruklu piyanoları; kuyruklu piyanolar oturma odasında söylenen baladları; oturma odasında söylenen baladlar (bir-iki aşamayı geçelim) sayısız küçük köpeği, kilimi ve porselenleri gerektirdiğinden ev –ki son derece büyük bir önem kazanmıştı– baştan aşağı değişti.

Evin dışını –nemin başka bir etkisiydi– görülmemiş sıklıkta sarmaşıklar sarmıştı. Eskiden baştan aşağı taş olan binalar yeşilliklere bürünmüştü. Özgün hali ne kadar düzenli olursa olsun her bahçede çalılar, yabanotları, dolambaçlar bulunuyordu. Çocukların doğduğu yatak odalarına ışık sızsa da doğallıkla ancak koyu bir yeşil oluyordu rengi, yetişkin erkeklerin ve kadınların yaşadığı oturma odalarına girebilen ışıksa kahverengi ve mor kadife perdelerden nüfuz ediyordu. Ancak bu değişiklik sadece dışarıdaki şeylerle sınırlı kalmadı. Nem, her şeyin içine sızdı. İnsanlar soğuğu kalplerinde hissettiler; nemi zihinlerinde. Duygularım az da olsa sıcak bir yere sokabilmek için umarsızca çabalayarak durmadan bahaneler buldular. Aşk, doğum ve ölüm, çeşit çeşit güzel cümlelere sarmalandılar. Kadınla erkek birbirinden gitgide uzaklaştı. Açıkça yürütülen sohbetler hoş görülmedi. Her iki taraf da azimle kaçamaklara,

gizliliklere başvurdu. Dışarıdaki nemli toprakta sarmaşığın ve otların azgınca büyümesi gibi aynı biteklik kendini içerde de gösterdi. Ortalama kadının hayatı doğumlar silsilesinden ibaret oldu. On dokuzunda evleniyor ve otuzuna geldiğinde on beş ya da on sekiz çocuk doğurmuş oluyordu; çünkü ikizlerin sayısı az değildi. Britanya İmparatorluğu böyle oluştu; ve böylece –çünkü nemin önü alınamaz; tahtaya işlediği gibi mürekkep hokkasına da girer– cümleler şişti, sıfatlar çoğaldı, şiirler destan oldu, bir sütun uzunluğundaki küçük deneme yazıları on ya da yirmi ciltlik ansiklopedilere dönüştüler. Ama Eusebius Chubb, bütün bunları durdurma olanağı bulamayan duyarlı bir adamın zihninin nasıl etkilendiğinin tanığı olacak. Anılarının sonuna doğru bir paragraf var, orada bütün bir sabah "boş şeyler hakkında her şeyi" yazıp otuz beş sayfa doldurduktan sonra mürekkep hokkasının kapağını nasıl kapattığını ve bahçede dolaşmaya çıktığını anlatıyor. Çok geçmeden otların arasında bulmuş kendini. Başının üstünde sayısız yaprak çıtırdıyor ve parıldıyormuş. "Ayaklarının altında daha binlercesini eziyormuş gibi" görüyormuş kendini. Bahçenin dibindeki nemli bir şenlik ateşinden yoğun bir duman yükseliyormuş. Dünyada hiçbir ateşin etrafı sarmış o devasa bitkileri yakıp bitiremeyeceğini düşünmüş. Baktığı her yer bitkilerin saldırısına uğramış. Salatalıklar "çimenlerin üzerinden döne döne ayaklarına kadar geliyorlarmış." Dev karnabaharlar kat kat yükseliyor, Eusebius Chubb'un dengesini yitirmiş imgeleminde, neredeyse karaağaçlarla boy ölçüşüyorlarmış. Tavuklar durmadan rengi belirsiz yumurtalar yumurtluyorlarmış. Sonra, iç geçirerek kendi doğurtkanlığını ve şimdi içeride on beşinci doğumuyla cebelleşen zavallı karısı Jane'i hatırlayınca, kümes hayvanlarını nasıl suçlayabilirim diye düşünmüş. Başını kaldırıp göğe bakmış. Bizzat cennet, ya da cennetin

o geniş cephesi, yani gökyüzü, bir ilahi gücün onayını, teşvikini göstermiyor muymuş? Çünkü, yaz olsun kış olsun, her yıl, orada bulutlar balinalar gibi, ya da filler gibi yuvarlanıp dönüyor diye düşünmüş; ama hayır, göklerdeki binlerce dönümlük araziden üstüne yağan mecazlardan kaçmak mümkün değildi; Britanya Adaları'nın üstünde yayılan bütün o gökyüzü bizzat geniş bir kuştüyü yataktı; ve bahçenin, yatak odasının ve tavuk kümesinin birbirinden ayırt edilemeyen doğurtkanlığı orada da mevcuttu. İçeri girdi, yukarıdaki paragrafı yazdı, başını bir havagazı fırınına soktu, daha sonra onu bulduklarında yapılacak bir şey kalmamıştı.

İngiltere'nin her tarafında bunlar olurken Blackfriars'daki evine çekilip hiçbir şey değişmemiş gibi, sanki insan her istediğini hâlâ söyleyebilirmiş, canı istediğinde kısa pantolon ya da etek giyebilirmiş gibi davranmak Orlando'nun işine geldi. Ama sonunda o da, devrin değiştiğini kabul etmek zorunda kaldı. Yüzyılın başlarında bir gün öğleden sonra ahşap kaplamalı eski arabasıyla St. James Parkı'ndan geçerken, sık sık olmasa da ara sıra yeryüzüne düşmeyi başaran şu güneş ışınlarından biri zor zahmet bulutların içinden geçti, geçerken de onları çeşit çeşit tuhaf renklerle hareledi. On sekizinci yüzyılın berrak ve bulutsuz göklerinden sonra bu manzara Orlando'nun camı indirip dışarı bakmasına neden olacak kadar tuhaftı. Koyu mor ve pembe-beyaz bulutlar tatlı bir ıstırapla, ona İyonya denizlerinde ölen yunusları düşündürdü, ki bu da Orlando'nun fark etmeksizin çoktan nemden etkilendiğini kanıtlıyor. Ama onu asıl şaşırtan, yeryüzüne düşünce güneş ışınının bir piramiti, kıyım alanını ya da ganimeti ortaya çıkarması ya da aydınlatmasıydı (çünkü ziyafet sofrasını andırır bir yanı vardı) – her halü kârda, şimdi Kraliçe Victoria'nın heykelinin bulunduğu yerde, büyük bir kütle halinde bir araya gelmiş karmakarışık,

üstü üste yığılmış en aykırı ve uyumsuz nesneler ortaya çıkıyordu. Köşeleri oymalı ve çiçek motifli büyük bir altın haçın etrafına dul giysileri ve gelin duvakları dolanmıştı; başka çıkıntılara da kristal saraylar, çocuk arabaları, miğferler, çelenkler, pantolonlar, bıyıklar, düğün pastaları, top arabaları, Noel ağaçları, teleskoplar, ölmüş canavarlar, küreler, haritalar, filler ve matematiksel aletler takılmıştı; bütün bunları sağ tarafta, devasa bir arma gibi duran, tiril tiril beyaz bir giysi içindeki bir kadın figürü destekliyordu; sol tarafta da, frak ceketi ve bol pantolon giymiş iri yarı bir beyefendi. Bu nesnelerin uyumsuzluğu, baştan aşağı giyimli kişilerle kısmen örtülü kişilerin bir araya gelmesi, değişik renklerin göz alıcılığı ve çaprazlama dizilmeleri Orlando'yu büyük bir dehşete düşürdü. Hayatı boyunca aynı anda hem bu kadar çirkin, bu kadar iğrenç, hem de bu kadar görkemli bir şey görmemişti. Bunun nedeni, güneşin suya doymuş havanın üzerindeki etkisi olabilirdi, evet, öyle olmalıydı; ilk esintide kaybolacaktı; buna rağmen, Orlando yanından geçerken, sonsuza kadar dayanacakmış gibi görünüyordu. Arabada oturduğu köşeye gömülürken, hiçbir şeyin, ne rüzgârın, ne de yağmur, güneş, ya da gök gürültüsünün o cafcaflı yapıyı ortadan kaldıramayacağını hissetti. Sadece burunlar lekelenecek ve borazanlar paslanacaktı; ama yerlerinde kalacak, doğuyu, batıyı, güneyi ve kuzeyi göstereceklerdi, sonsuza kadar. Arabası Constitution Tepesi'ne çıkarken Orlando dönüp arkasına baktı. Evet, oradaydı, elbette –cebinden saatini çıkardı– öğlen on ikinin ışığında sakince parlıyordu. Başka hiçbir şey bu kadar bayağı, bu kadar sıradan olamazdı, güneşin doğuşuna ya da batışına bu kadar kayıtsız kalamazdı, sonsuza kadar yerinde kalacak şekilde hesaplanmış gibi görünemezdi. Bir daha bakmamaya kararlıydı. Kanının damarlarında yavaşlayarak akmaya başladığını hissediyordu. Ama daha da ilginci,

Buckingham Sarayı'nın önünden geçerken yanaklarını alev alev, garip bir kızarıklık kapladı, sanki üstün bir güç, dizlerine bakmaya zorluyordu onu. Birden, siyah bir pantolon giymiş olduğunu görüp irkildi. Şehir dışındaki evine varana kadar yanaklarındaki kızarıklık geçmedi, dört atın otuz millik bir yolu ne kadar zamanda aldıkları düşünülürse, umarız ki onun iffetinin sağlam bir işareti sayılır bu.

Eve varınca, doğasının en baskın ihtiyacı haline gelmiş olan şeye uydu ve yatağından çekip aldığı bir damasko örtüye iyice sarındı. Dul Bartholomew'e (yaşlı Grimsditch'in yerine kâhya o olmuştu) üşüdüğünü söyledi.

"Hepimiz üşüyoruz, hanımefendi," dedi dul Bartholomew, derinden iç geçirerek. "Duvarlar terliyor," dedi Orlando, tuhaf, hüzünlü bir hoşnutluk duyarak, elini duvarın meşe kaplamasına koyar koymaz parmaklarının izi kalıyordu orada. Sarmaşıklar iyice büyüyüp sıklaşmış, pencerelerin çoğunu artık iyice kaplamıştı. Mutfak öyle karanlıktı ki çaydanlıkla süzgeci birbirinden ayırt edemiyorlardı. Zavallı bir kara kediyi kömür sanmışlar ve kürekle ateşe atmışlardı. Hizmetçilerin çoğu artık üç-dört tane kırmızı yünlü iç etek giymeye başlamışlardı, oysa aylardan ağustostu.

"Doğru mu hanımım," diye sordu kâhya kadın, kollarıyla bedenini sarınca göğsündeki altın haç kalkıp indi, "Kraliçemizin, Tanrı onu korusun, ne diyorsunuz adına, hani şu giydiği–" kadıncağız tereddüt etti, kızardı.

"Çemberli iç etek," diye yardım etti Orlando ona (çünkü bu söylenti Blackfriars'a kadar ulaşmıştı). Mrs. Bartholomew başıyla doğruladı. Yanaklarından gözyaşları süzülmeye başlamıştı, ama ağlarken bir yandan da gülümsüyordu. Çünkü ağlamak güzeldi. Hepsi de çaresiz kadınlar değiller miydi, gerçeği gizleyebilmek için çemberli iç etek giyenler; büyük gerçeği;

tek gerçeği; ama, yine de acıklı olan gerçeği; artık yadsımak mümkün olmayana kadar her edepli kadının yadsımak için elinden geleni yaptığı gerçeği; bir çocuk doğurmak üzere olduğu gerçeğini? Aslında on beş-yirmi çocuk doğurma gerçeğini, ne de olsa edepli bir kadının hayatının büyük kısmı, en azından yılın bir gününde apaçık meydanda olanı yadsımakla geçiyordu.

"Çöreğler ısıccacık," dedi Mrs. Bartholomew, gözyaşlarını kurularken, "kütüpanedeler."

Orlando da damasko örtüye sarınmış durumda çörekleri yemek üzere oturdu.

"Çöreğler ısıccacık, kütüpanedeler." Orlando çayını içerken – bu tatlı sıvıdan nefret ederdi– Mrs. Bartholomew'in özentili Cockney aksanıyla söylediği berbat cümleyi taklit etti. Kraliçe Elizabeth'in bu odada, elinde bir maşrapa birayla şöminenin yanında durduğunu hatırladı, Lord Burghley düşüncesizlik edip dilek kipi yerine emir kipi kullanınca Kraliçe maşrapasını sertçe masaya indirmişti. Kraliçe'nin "Küçük adam, küçük adam" dediğini duyar gibiydi, "prenslerle konuşurken 'mecbursun' denir mi?" ve maşrapa masaya inmişti: izi hâlâ oradaydı.

Kraliçe'yi düşünmek bile Orlando'nun yerinden fırlamasına yetmişti, ama ayağı yatak örtüsüne takıldı, bir küfür savurarak gerisin geriye, kalktığı koltuğa düştü. Ertesi gün, eteklik dikilsin diye yirmi metre kadar siyah ince kumaş almalıydı. Sonra da (bu noktada yüzü kızardı) bir de çemberli iç etek alacaktı, ondan sonra (yüzü yine kızardı) bir de beşik, sonra bir çemberli iç etek daha, falan filan... Bu yüz kızarmaları, alçakgönüllülük ve mahcubiyetin kendisini en incelikli biçimde yinelemesiyle gelip gitti. Çağın ruhunun Orlando'nun yanaklarında kâh sıcak, kâh soğuk estiği görülebiliyordu. Çağın ruhu

biraz dengesiz estiyse, kocadan önce çemberli iç etek yüzünden yüzü kızardıysa, belirsiz konumu (onun cinsiyeti bile hâlâ tartışma konusuydu) ve daha önce sürdürdüğü düzensiz hayat onu mazur göstermeli.

Sonunda yanaklarının rengi normale döndü, ve çağın ruhu –eğer gerçekten öyle bir şey idiyse– bir süreliğine hareketsiz kalır gibi göründü. Sonra Orlando bir madalyon ya da eski bir aşkın hatırasını arar gibi gömleğinin göğsünü yokladı, ama öyle bir şey yerine bir tomar kâğıt bulup çıkardı, deniz lekesi, kan lekesi, seyahat lekesi vardı üzerinde – "Meşe Ağacı" adlı şiirinin elyazmasıydı. Bu elyazmasını o kadar yıldır ve öyle tehlikeli koşullarda yanında taşımıştı ki sayfaların çoğu lekelenmiş, kimileri yırtılmıştı; Çingenelerin yanındayken yazacak kâğıt konusunda çektiği sıkıntılar sayfaların kenarlarını da doldurmaya, satırlardan taşmaya zorlamıştı onu, sonunda elyazması, son derece özenle tamamlanmış bir yamaya benzedi. Orlando ilk sayfaya döndü ve 1586 tarihini okudu, erkek çocuklarınkine benzeyen kendi elyazısıyla yazılmıştı. Neredeyse üç yüz yıldır çalışıyordu onun üzerinde. Bitirmenin zamanı gelmişti. Okurken bir yandan da sayfaları çeviriyor, kalemini mürekkebe daldırıyor ve okuyor ve atlıyor ve bunca yıldır ne kadar az değiştiğini düşünüyordu. Bütün erkek çocuklar gibi ölüme sevdalı, karamsar bir çocuktu; sonra çapkın ve süslüpüslü olmuştu; arkasından şen şakrak ve alaycı; bazen düzyazı denemişti bazen de dram; bütün bu değişimler boyunca temelde aynı kişi olarak kaldığını düşündü. Aynı düşünceli, dalgın kişilik, aynı hayvan ve doğa sevgisi, kırlara ve mevsimlere duyulan aynı tutku.

"Ne de olsa," diye düşündü, ayağa kalkıp pencereye giderken, "hiçbir şey değişmedi. Ev, bahçe eskiden oldukları gibi. Bir tek koltuk bile yerinden oynamadı, bir tek biblo bile

satılmadı. Aynı yollar, aynı çimenler, aynı ağaçlar, aynı havuz, hatta içinde aynı sazanların olduğunu söyleyebilirim. Doğru, tahtta oturan Kraliçe Elizabeth değil de Kraliçe Victoria, ama ne fark eder..."

Düşüncesi şekillenir şekillenmez, onu haksız çıkarmak istercesine kapı ardına kadar açıldı ve çay servisini toplamak üzere içeri baş kâhya Basket girdi, arkasından da kâhya kadın Bartholomew. Kalemini mürekkebe yeni batırmış ve her şeyin ölümsüz olduğuna dair düşüncelerini kâğıda geçirmek üzere olan Orlando, damlayıp kaleminin çevresinde biriken bir mürekkep lekesinin işine engel olmasına çok öfkelendi. Bunun, tüy kalemindeki bir kusurdan doğduğunu sandı; ya çatlamıştı ya da kirliydi. Yeniden mürekkebe batırdı. Mürekkep damlası büyüdü. Söylediğini yazmaya çabaladı; ama tek bir kelime gelmedi aklına. Sonra o damlaya kanatlar ve bıyıklar ekledi, sonunda damla yusyuvarlak kafalı bir canavara benzedi, yarasa ile kanguru arasında bir şeye. Ama Basket ve Bartholomew odadalarken şiir yazmak olanaksızdı. "Olanaksız" der demez kaleminin yağ gibi kayıp kıvrılıp bükülerek kâğıdın üzerinde ilerlemesi Orlando'yu şaşırtıp korkuttu. Kâğıtta son derece güzel bir italik yazıyla yazılmış, hayatında okuduğu en yavan şiir duruyordu:

Değersiz bir halkayım ben,
Hayatın yorgun zincirinde,
Kutsal sözler söyledim,
Ah, boşuna söyledin deme!

Ay ışığında yalnızken gözyaşları,
Gidene ve sevilene döktüğü
gözyaşları parlayan genç kız
Mırıldanacak mı–

diye durmaksızın yazdı, Basket ile Bartholomew de homurdanıp sızlanarak odada dolaştılar, ateşi körükleyip çörekleri kaldırdılar.

Kalemini tekrar mürekkebe batırıp devam etti:

O kadar değişmişti ki,
Gökyüzünü pembeye boyayan akşam bulutu gibi
Bir zamanlar yanaklarını örten
O yumuşak karanfil bulut solup gitmişti,
Bölünerek göz alıcı, parlak kırmızılarla,
mezar meşaleleriyle

Ama o anda, ani bir hareketle mürekkebi kâğıda döktü ve sonsuza kadar olmasını umarak yazıları insanların gözlerinden gizledi. Tir tir titriyordu, ateş basmıştı. Mürekkebin böyle istemsiz bir esinle çağlayanlar gibi akmasını hissetmekten daha itici bir şey olamazdı. Ne olmuştu ona? Nedeni nem miydi, Bartholomew miydi, Basket miydi, neydi? diye sordu kendine. Ama oda boştu. Kimse yanıtlamadı onu, tabii sarmaşıktaki yağmur damlalarının sesi yanıt sayılmazsa.

O arada, pencerede dururken, bütün bedenini olağanüstü bir karıncalanma ve titremenin sardığının farkına vardı, sanki bin tane telden oluşuyordu da tellerin üzerinde bir meltem ya da başıboş parmaklar gam denemeleri yapıyordu. Kâh ayak parmakları karıncalanıyordu, kâh kemik iliği. Kalça kemikleri tuhaf tuhaf ürperiyordu. Saçları diken diken oluyor gibiydi. Telgraf tellerinin yirmi yıl kadar sonra yapacakları gibi kollarından sanki ezgiler, tıngırtılar duyuluyordu. Ama bütün bu hareketlenme eninde sonunda ellerinde yoğunlaşır gibiydi; sonra bir elinde, sonra o elin bir parmağında, sonra büzülüyor, sol elinin yüzük parmağını çevreleyen titrek ve duyarlı bir

yüzük oluyordu. Bu hareketliliğe neyin neden olduğunu anlamak için elini kaldırdığında hiçbir şey görmüyordu– Kraliçe Elizabeth'in verdiği o tek taş büyük zümrütten başka hiçbir şey. Yetmez mi bu, diye sordu. Taş çok temizdi. En azından on bin pound ederdi. Ne tuhaf ki titreme (unutmayın ki insan ruhunun en karanlık dışavurumlarından biriyle karşı karşıyayız) bize, hayır, yetmez der gibiydi; ve sonra, soru sorar gibi oldu, sanki bu boşluk, bu tuhaf dikkatsizlik ne anlama geliyor diyordu. Sonunda zavallı Orlando, nedenini hiç bilemeden sol elinin yüzük parmağından utanır oldu. O anda Bartholomew içeri girerek akşam yemeğinde giymesi için hangi elbisesini çıkarması gerektiğini sordu, Orlando da hemen Bartholomew'in sol eline baktı ve daha önce fark etmediği bir şeyi hemen gördü – kadının orta parmağında sapsarı bir halka vardı, oysa kendisininki boştu.

"Yüzüğüne bakayım, Bartholomew," dedi almak için elini uzatarak.

Bunu duyan Bartholomew bir serseriden göğsüne darbe yemiş gibi oldu. Bir-iki adım geriledi, elini yumruk yaptı, ve aşırı soylu bir hareketle yana uzattı. "Olmaz," dedi, kararlı ve onurlu bir tavırla, hanımefendi isterse yüzüğe bakabilirdi, ama alyansını çıkarması için ne başpiskopos, ne papa ne de tahtında oturan Kraliçe Victoria zorlayabilirdi kendisini. O yüzüğü Thomas'ı yirmi beş yıl altı ay üç hafta önce takmıştı; onunla uyumuştu; onunla çalışmıştı; onunla dua etmişti; ve onunla gömülmek istiyordu. Aslında fazlasıyla duygulanan kadının sesi çatallaşmıştı, Orlando'nun anlayabildiği kadarıyla, alyansındaki ışıltının ona meleklerin arasında bir yer sağlayacağını ve yüzüğü gözünün önünden bir saniye bile ayırsa o ışıltının sonsuza kadar kararacağını söylüyordu.

Pencerenin önünde dikilip güvercinlerin oyunlarını sey-

rederken, "Tanrı yardımcımız olsun," dedi Orlando, "ne biçim bir dünyada yaşıyoruz! Hem de ne biçim bir dünyada!" Dünyanın karmaşıklığı onu şaşırtıyordu. Sanki bütün dünya altın halka takmış gibiydi. Akşam yemeğine gidiyordu. Her taraf nikâh yüzüğü dolu oluyordu. Kiliseye gidiyordu. Dört bir yanda nikâh yüzükleri oluyordu. Arabasıyla dolaşmaya çıkıyordu. Altın ya da tombak, ince, kalın, basit, pürüzsüz, bütün ellerdeki yüzükler donuk donuk parlıyordu. Kuyumcular yüzük doluydu, Orlando'nun hatırladığı gibi pırıltılı taklitler ya da gerçek elmaslar değil, taşsız basit halkalardı bunlar. Aynı zamanda kasabalıların yeni bir alışkanlık edindiklerinin farkına vardı. Eskiden delikanlılarla kızların bir akdiken çalılığının altında oynaştığı sık sık görülürdü. Orlando pek çok çifti kamçısının ucuyla dürtmüş, sonra gülüp yoluna devam etmişti. Şimdi bütün bunlar değişmişti. Çiftler yolun ortasında kol kola girip ağır adımlarla, ayaklarını sürüyerek yürüyorlardı. Kadın sağ elini erkeğin sol eline veriyor, erkek de onun parmaklarını sıkıca kavrıyordu. Çoğunlukla ancak atlar burunlarının dibine gelince yerlerinden kımıldıyorlar, kımıldasalar bile yolun kenarına tek bir vücut halinde çekiliyorlardı. Orlando insan cinsine dair yeni bir keşifte bulunulmuş olduğunu varsayabiliyordu ancak; bütün çiftler birbirlerine yapışmışlardı, ama keşfi kimin ve ne zaman yaptığını bilemiyordu. Doğanın işine benzemiyordu. Güvercinlere, tavşanlara, av köpeklerine baktı, en azından Elizabeth döneminden beri doğanın usullerini değiştirdiğine ya da onardığına dair bir iz göremedi. Görebildiği kadarıyla hayvanlar arasında kopmayacak türde bir birleşme yoktu. Kraliçe Victoria ya da Lord Melbourne yol açmış olabilir miydi bu değişikliğe? Evlilik denen büyük keşif onların sayesinde mi gelişmişti? Yine de Kraliçe'nin köpeklerden hoşlandığını duymuştu, Lord Melbourne da duyduğuna göre kadınlardan

hoşlanıyordu. Tuhaftı – iğrençti; gerçekten de bedenlerin bu birbirlerinden ayrılmazlığında Orlando'nun edep ve hijyen algısına ters gelen bir şey vardı. Uzun uzadıya kafa yordu, ama yaralı parmağı o kadar sızlıyor, öyle huzursuz ediyordu ki, düşüncelerini bir türlü toparlayamıyordu. Hizmetçilerin kurduğu hayaller gibi gevşeyip göz süzüyordu düşünceleri. O çirkin halkalardan bir tane alıp herkes gibi parmağına takmaktan başka yapacak bir şey yoktu. Öyle de yaptı, bir perdenin loşluğuna sığınıp utanç içinde halkayı parmağına geçirdi; ama işe yaramadı. Sızlama eskisinden de ısrarla, şiddetle sürdü. O gece gözünü kırpmadı. Ertesi sabah, yazmak üzere kalemi eline aldığında ya aklına hiçbir şey gelmedi ve kalemin ucundan peş peşe iri gözyaşı damlaları döküldü ya da, erken ölüm ve çürümeye dair tatlı sözcüklerde dolaştı ki bu daha da korkutucuydu ve düşünmemekten daha kötüydü. Çünkü görünen o ki –Orlando'nun durumu bunu kanıtladı– parmaklarımızla değil bütün varlığımızla yazarız. Kalemi yöneten sinir, varlığımızın bütün liflerini sarar, kalbin içinden geçer, ciğeri deler. Orlando'nun sorununun merkezi sol eli gibi görünse de bedeninin her yerinin zehirlendiğini hissedebiliyordu, sonunda çarelerin en umarsızını düşünmeye mecbur kaldı, yani tamamıyla boyun eğerek çağın ruhuna teslim olmayı ve bir koca bulup evlenmeyi.

Bunun, onun mizacına uygun olmadığını yeterince açıkladık. Arşidük'ün arabasının tekerleklerinin sesi duyulmaz olduğunda onun dudaklarından yükselen çığlık "Hayat! Bir Âşık!" oldu. "Hayat! Bir Koca!" değil. Bu amacını gerçekleştirmek için şehre gitti ve bir önceki bölümde anlatıldığı gibi dünyayı dolaştı. Bununla birlikte çağın ruhunun dik başlı doğası öyledir ki kendisine direnenleri, kendine uyum sağlayanlardan çok daha şiddetle yıkıma sürükler. Orlando doğal olarak

Elizabeth dönemi ruhuna yatkındı, Restorasyon ruhuna, on sekizinci yüzyıl ruhuna ve sonucunda bir çağın bitip ötekinin başladığının pek farkına varmamıştı. Ama on dokuzuncu yüzyıl ruhundan hiç hoşlanmıyordu, o ruh onu aldı, parçaladı ve Orlando onun karşısında görülmedik bir yenilgiye uğradığını anladı. Çünkü herhalde insan ruhunun zamanda kendisine ayrılan yeri vardır; kimileri bu çağda doğar, kimileri şunda; şimdi artık Orlando kadın olduğuna, otuzunu bir-iki yıl geçtiğine göre, kişiliğinin hatları kesinleşmişti ve onları ters yöne çevirmek dayanılır gibi değildi.

Böyle kederler içinde, giymeye razı olduğu çemberli iç eteğin ağırlığıyla yere doğru çekilerek oturma odasının penceresinde durdu (Bartholomew kütüphaneye bu adı takmıştı). O güne kadar giydiği bütün elbiselerden daha ağır ve daha sıkıcıydı bu iç etek. Ötekilerin hiçbiri hareketlerini böyle engellememişti. Artık köpekleriyle bahçede gezinemiyor ya da kolayca tepeye koşup kendini meşe ağacının altına atamıyordu. Eteklikleri nemli yaprakları ve çöpleri topluyordu. Tüylü şapkası bir esintide uçup gidiyordu. İncecik ayakkabıları hemen ıslanıyor, çamura bulanıyordu. Kasları esnekliğini yitirmişti. Ahşap kaplamanın arkasında haydutlar olur diye korkuyordu ve hayatında ilk kez koridordaki hayaletlerden ürküyordu. Bütün bunlar onu adım adım, Kraliçe Victoria'nın ya da her kimse onun bu yeni keşfine boyun eğmeye götürüyordu, yani her erkeğe ve her kadına, hayatı boyunca, ölüm onları ayırana dek, destek olacağı, destek bulacağı bir başka kişinin tahsis edilmiş olduğuna. Arkasına yaslanmanın, oturmanın, hatta yatmanın, bir daha asla, asla, asla ayağa kalkmamanın çok büyük bir rahatlık olacağını hissetti. Geçmişte ne kadar gururlu olursa olsun, çağın ruhunun onun üzerindeki etkisi böyleydi; duyguların skalasından aşağı kayarak alttaki bu basit mekâna

gelirken, önceden kılı kırk yaran ve sorgulayıcı olan bu tınlamalar ve sızlamalar en tatlı ezgilere dönüştü, sonunda sanki melekler beyaz parmaklarıyla arpların tellerine dokunmuşlar gibi Orlando'nun bütün varlığını tatlı bir uyum kapladı.

Ama kime sırtını dayayabilirdi? Bu soruyu en sert sonbahar rüzgârlarına sordu. Çünkü ekim ayıydı ve her zamanki gibi yağmur yağıyordu. Arşidük olmazdı; çok önemli bir hanımefendiyle evlenmişti ve yıllardır Romanya'da tavşan avlıyordu; Mr. M. de olmazdı; Katolikliği seçmişti o; C. Markisi de olmazdı, Botany Bay'de küpünü dolduruyordu; Lord O. da olmazdı, çoktan balıklara yem olmuştu. Şöyle ya da böyle eski dostlarının hiçbiri kalmamıştı; Drury Lane'in Nell'lerinden ve Kit'lerinden ne kadar hoşlansa da sırtını dayayabileceği kişiler değillerdi.

Pencerenin pervazında diz çöküp ellerini ovuştururken yalvaran bir kadın simgesi gibiydi, dönüp duran bulutlara gözlerini dikip "Kime sırtımı dayayabilirim," diye sordu. Sözcükleri kendi kendilerine şekilleniyorlardı, elleri gayri ihtiyari kendi kendilerine birleşiyordu, tıpkı kaleminin de kendi başına yazmış olduğu gibi. Konuşan Orlando değil, çağın ruhuydu. Hangisi konuşursa konuşsun, yanıt veren olmadı. Sonbaharın mor renkli bulutlarının arasında kargalar karman çorman yuvarlanıyorlardı. Yağmur sonunda durmuştu, gökte, Orlando'yu tüylü şapkasını takıp, bağcıklı küçük botlarını giyip akşam yemeğinden önce gezintiye çıkmaya çağıran bir ışıltı vardı.

"Benden başka herkesin eşi var," diye düşündü, avludan kederler içinde geçerken. İşte kargalar, işte Canute ve Pippin – birliktelikleri geçici olsa da, yine de bu akşam herkesin bir eşi var gibiydi. "Oysa hepsinin efendisi olan ben," diye düşündü Orlando, holün sayısız, ışıklı penceresinin yanından geçerken

onlara göz atarak, "bekârım, eşim yok, yalnızım."

Bu tür düşünceler daha önce hiç aklına gelmemişti. Şimdi onların baskısından kurtulamıyordu. Kapıyı itip açmak yerine eldivenli eliyle tıklattı, kapıcının gelip açmasını bekledi. İnsan birine sırtını dayamalı, diye düşündü, bu kişi bir kapıcı bile olsa; neredeyse arkada kalıp kıpkırmızı kömürle dolu bir kovanın üstünde pirzolalarını pişirmesine yardım etmeyi önerecekti ama bunu söylemeye çekiniyordu. Böylece tek başına gezintiye çıktı parkta, ilk başta karşısına, önemli bir hanımefendinin tek başına yürümesine şaşıracak kaçak avcılar, av alanı bekçileri, hatta ayakçı oğlanlar çıkabilir diye kaygılanıp bocaladı.

Her adımda, bir karaçalının arkasında gizlenen bir erkek olabilir ya da vahşi bir sığır tarafından boynuzlanabilir diye sinir içinde etrafına bakındı. Ama sadece gökte azametle dolaşan kargalar vardı. Onların birinden kopan çelik mavisi bir tüy fundaların arasına düştü. Orlando vahşi kuşların tüylerini severdi. Oğlan çocuğuyken onları toplardı. Tüyü alıp şapkasına taktı. Hava sanki ruhuna doğru esti, onu canlandırdı. Kargalar dönenerek başının üstünden geçerken, tüyler peş peşe morumsu havanın içinden parlayarak düşerken Orlando, pelerinini arkasında dalgalandırarak onları izledi, kırlardan geçti, tepeye çıktı. Yıllardır bu kadar uzağa yürümemişti. Otların arasından altı tane tüy almış, onların pürüzsüzlüğünü, parıltılı yumuşaklığını hissedebilmek için tüyleri parmaklarının arasından kaydırıp dudaklarına değdirmişti; o sırada, tepenin yamacında, Sir Bedivere'nin Arthur'un kılıcını fırlattığı göl kadar gizemli, gümüş bir göl gördü. Havada tek bir kuştüyü titreşti ve gölün ortasına düştü. Sonra garip bir vecde kapıldı Orlando. Kuşların peşinden dünyanın kıyısına kadar gitmek, kendini yumuşacık otların üzerine fırlatmak ve orada, kargaların

boğuk sesli kahkahaları tepesinde çınlarken unutkanlığı yudumlamak gibi çılgınca bir fikre kapıldı. Adımlarını hızlandırdı; koştu; tökezledi; süpürgeotu çalılarının sert köklerine takılıp düştü. Ayak bileği kırılmıştı. Ayağa kalkamıyordu. Ama yattığı yerde halinden hoşnuttu. Bataklıkta yetişen mersin ağacının ve kandulotunun rayihaları burun deliklerine doluyordu. Ekinkargalarının boğuk kahkahaları kulaklarındaydı. "Ben eşimi buldum," diye mırıldandı. "Benim eşim kırlar. Ben doğanın geliniyim," diye fısıldadı, gölün yanındaki çukurda pelerinine sarınıp yatarken mest olmuş halde kendini otların soğuk kucağına bıraktı. "Burada yatacağım. (Kaşının üzerine bir tüy düştü.) Defneninkinden daha yeşil bir dal buldum. Alnım hep serin olacak. Bunlar vahşi kuşların tüyleri – baykuşun, çobanaldatanın. Çılgın düşler göreceğim. Ellerimde nikâh yüzüğü olmayacak," diye devam etti, yüzüğü parmağından çıkarırken. "Kökler sarılacak parmaklarıma. Ah!" diye içini çekti, başını keyifle yumuşak yastığa bastırırken, "pek çok çağda mutluluk aradım ve bulamadım; şöhret aradım, elimden kaçırdım; aşk aradım, tadamadım; hayat – ve şu işe bak, ölüm daha iyidir. Pek çok erkek ve pek çok kadın tanıdım," diye devam etti; "hiçbirini anlamadım. Burada, üstümde sadece gökyüzüyle huzur içinde yatmam daha iyi – Çingene'nin bana yıllar önce söylediği gibi. Bu dediğim Türkiye'deydi." Başını kaldırıp doğruca bulutların içine girdiği muhteşem altın köpüğe baktı, hemen bir yol gördü orada, tek sıra olmuş develer, kırmızı tozdan bulutların arasında, kayalık çölden geçiyorlardı; ve sonra, develer geçip gittikten sonra, geride sadece dağlar kaldı, çok yüksek ve yarıklarla doluydular, tepeleri kayalıktı, Orlando dağların geçitlerinde keçilerin çıngıraklarını duyar gibi oldu, kıvrımlarında süsen ve yılanotu tarlaları vardı. Gök değişti, Orlando'nun gözleri ağır ağır, yağmurla kararan toprağa

Orlando, yaklaşık olarak 1840 yılında

ulaşana kadar yere çevrildi, Güney Düzlükleri'nin kıyı boyunca tek bir dalga halinde uzanan kocaman kamburunu gördü; toprağın ikiye ayrıldığı yerde deniz vardı, içinden gemiler geçen deniz; Orlando denizin açıklarında bir silah sesi duyar gibi oldu, ilk başta "Donanma bu," diye düşündü, sonra da "Yo, Nelson bu," dedi, sonra da o savaşların artık bittiğini, gemilerin de ticaret gemileri olduğunu hatırladı; kıvrılarak akan nehirdeki yelkenler de gezi teknelerinin yelkenleriydi. Karanlık çayırlara yayılmış sürüleri de gördü, koyunları ve inekleri, şurada burada, çiftlik evlerinin pencerelerinde yanan ışıkları gördü; koyun çobanıyla inek çobanı sürülerini kontrol ederken, ellerindeki fenerlerin sürünün arasında dolaştığını gördü; ışıklar söndü, yıldızlar göründü, gökte birbirine karıştılar. Orlando yüzündeki nemli tüylerle, kulağını toprağa bastırmış uykuya dalıyordu ki ta içinde örse vuran çekicin sesini duydu, yoksa kalbinin çarpışları mıydı bu? Tik-tak, tik-tak, diye vuruyordu, öyle geliyordu örsün sesi, ya da toprağın ortasındaki yüreğin; sonunda, onu dinlerken, o sesin bir atın yere vuran nallarının sesine dönüştüğünü düşündü; bir, iki, üç, dört, diye saydı; sonra birinin sendelediğini duydu; ses gitgide yaklaşırken küçük bir dalın çıtırtısı ve ıslak bataklığın içine çekilen nalların sesi geldi kulağına. At neredeyse tepesindeydi. Doğrulup oturdu. Şafak vaktinin yol yol sararmış göğünün fonunda kapkara yükselen, at sırtında bir adam gördü, çevresinde yağmurkuşları inip kalkıyordu. Adam ürktü. At durdu.

"Madam," diye bağırdı adam, yere atlarken, "yaralanmışsınız!"

"Ben ölmüşüm, beyefendi!" diye yanıt verdi Orlando.

Birkaç dakika sonra nişanlandılar.

* * *

Ertesi sabah, kahvaltıya oturduklarında, adam ona adını söyledi. Adı, Marmadük Bonthrop Shelmerdine idi.

"Biliyordum!" dedi, Orlando, çünkü o adamın romantik ve centilmen, tutkulu, melankolik yine de kararlı bir yanı vardı, bütün bunlar, Orlando'nun zihninde ekinkargalarının kanatlarının çelik mavisi ışıltısını, boğuk boğuk gaklamalarını, tüylerinin bir gümüş göle yılankavi bir düşüşle inişlerini ve burada betimleyeceğimiz daha binlerce şeyi barındıran o çılgın, kara tüylü isme de uygundu.

"Benim adım Orlando," dedi. Adam tahmin etmişti. Çünkü, diye açıkladı, üzerine güneş vurmuş, yelkenleri fora etmiş bir geminin Güney Denizleri'nden gelip Akdeniz'den gururla geçtiğini görürseniz hemen "Orlando" dersiniz.

Aslında, çok kısa zaman önce tanışmış olmalarına rağmen âşıkların arasında hep olduğu gibi birbirleri hakkında herhangi bir önem taşıyan her şeyi en fazla iki saniye içinde tahmin etmişlerdi, geriye sadece adları, nerede yaşadıkları, çulsuz mu varlıklı kişiler mi oldukları gibi önemsiz ayrıntıları eklemek kalmıştı. Adamın Hebrid'lerde bir şatosu vardı, ama harap haldeydi, öyle anlattı. Balo salonunda sümsükkuşları eğleniyordu. Askerlik yapmıştı, denizci olmuştu, Doğu'yu keşfetmişti. Şimdi Falmouth'taki iki direkli gemisine katılmak üzere yoldaydı, ama rüzgâr kesilmişti, ancak güneybatıdan sert rüzgâr eserse denize açılabilecekti. Orlando kahvaltı odasının camından rüzgârgülünün üzerindeki yaldızlı leopara baktı telaşla. Çok şükür kuyruğu doğuyu gösteriyordu ve taş gibi sağlam duruyordu. "Ah! Shel, beni bırakma!" diye haykırdı. "Sana deli gibi âşığım," dedi. Bu sözler ağzından çıkar çıkmaz ikisinin de aklına birden korkunç bir kuşku düştü.

"Sen bir kadınsın, Shel!" diye haykırdı Orlando.

"Sen bir erkeksin!" diye haykırdı Shel de.

Dünya kurulalı beri böyle bir protesto ve kanıtlama sahnesi görülmemişti. Ortalık yatışınca ve ikisi yeniden oturunca Orlando ona bu Güneybatı rüzgârı da neyin nesi, diye sordu. Nereye doğru gidecekti Shel.

"Horn Burnu'na doğru," dedi Shel kısaca, ve kızardı. (Çünkü bir erkeğin de kadınlar gibi kızarması gerekirdi, ama oldukça farklı şeyler için.) Ancak Orlando çok ısrar etti ve sezgilerinden de yararlandı, böylece erkeğin hayatını çok korkunç ve çok muhteşem bir serüvenle geçirmiş olduğunu öğrendi – bu serüven fırtınada Horn Burnu'nun çevresinden dolaşmasıydı. Yelken direkleri kırılmıştı; yelkenler paramparça olmuştu (bu itirafı onun ağzından güçlükle aldı Orlando). Sonunda gemi batmış, bir tek o kurtulmuştu, bir salın üzerinde bir bisküviyle kalmıştı.

"Günümüzde bir erkek ancak bu kadarını yapabilir," dedi Shel, süklüm püklüm ve kaşığını birkaç kez çilek reçeliyle doldurdu. Direkler çatırdayıp yıldızlar kayarken ve bir yandan kükreyerek bunun serbest bırakılması, şunun denize atılması için talimatlar yağdırıp bir yandan da bayıldığı nane şekerini çocuklar gibi (çünkü çocuk sayılırdı) emen Shel hakkında zihninde doğan imge Orlando'nun gözlerini yaşlarla doldurdu, ama bu yaşların tadı daha önce döktüğü gözyaşlarınınkinden daha güzeldi. "Ben bir kadınım," diye düşündü, "gerçek bir kadın, nihayet." Kendisine bu az bulunur ve beklenmedik zevki tattıran Bonthrop'a gönülden teşekkür etti. Sol ayağı sakat olmasaydı onun dizlerine otururdu.

"Shel, sevgilim," diye başladı yine, "söylesene..." Böylece iki saat daha konuştular, belki Horn Burnu hakkında belki değil, konuştuklarını yazıya dökmenin gerçekten bir yararı yok, çünkü birbirlerini o kadar iyi tanıyorlardı ki, hiçbir şey söylemeseler de ya da omlet nasıl pişirilir, Londra'da en iyi çizmeler nereden alınır türünden, yani bulundukları yerden alındığında

ışıltısını yitiren ama yerinde bırakıldığında kesinlikle harika bir güzelliğe sahip şeyler türünden budalaca, yavan şeyler söyleseler de hiç fark etmezdi. Çünkü doğanın bilgece tasarrufu sayesinde, çağdaş ruhumuz neredeyse dile ihtiyaç duymaz hale geldi; hiçbir ifadenin yetmediği yerde en sıradan ifadeler yeterli oluyor; en sıradan sohbet çoğunlukla en şiirsel olan sayılıyor; ve en şiirsel olan da yazıya dökülemiyor. Bu nedenlerle bu noktada kocaman bir boşluk bırakıyoruz, bu da o boşluğun aşırı dolu olduğunun işareti sayılmalı.

Bu türden sohbetlerle geçirilen birkaç günden sonra, Shel tam, "Orlando, canım," diye söze başlamıştı ki, dışarıdan ayaklarını sürüyerek gelen biri duyuldu, içeri giren baş kâhya Basket, aşağıda iki polis olduğunu, Kraliçe'den bir belge getirdiklerini söyledi.

"Yukarı gönder onları," dedi Shelmerdine kısaca, sanki kendi gemisinin kıç güvertesindeydi, içgüdüsel olarak şöminenin önünde ellerini arkasında kavuşturarak durmuştu. Nefti üniforma giymiş, kalçalarının üzerinde coplarıyla iki memur odaya girdi ve hazırola geçti. Formaliteler sona erince üstlendikleri görev gereği, çok etkileyici görünen resmi bir belge verdiler Orlando'nun eline, üzerindeki mühürlere, kurdelelere, beyanlara ve imzalara bakılırsa pek önemli bir belgeydi.

Orlando ona göz gezdirdi ve sonra, sağ elinin işaretparmağını satırlarda dolaştırarak konuyla doğrudan ilgili hususları yüksek sesle okudu.

"Davalar sonuçlandı," diye okudu... "bazıları lehime, örneğin şu... bazılarıysa değil. Türk evliliği feshedildi (İstanbul'da büyükelçiydim, Shel," diye açıkladı) "çocuklar gayri meşru ilan edildi (bir İspanyol dansçı olan Pepita'dan üç oğlum

olduğu söyleniyordu). Böylece mirasçım olamayacaklar, çok iyi bu... Cinsiyet? Ah! Cinsiyete ne olmuş? Benim cinsiyetim," diye okudu ağırbaşlı sayılacak bir tavırla, "tartışma kabul etmez biçimde, en ufak bir kuşku barındırmaksızın (az önce ne diyordum sana, Shel?) kadın olarak bildiriliyor. Üzerlerindeki tedbir tamamen kaldırılmış olan mülkler, soyumdan gelecek erkeklere, satılmaması koşuluyla, miras kalacaklar, ya da eğer bir evlilik olmayacaksa" – ama tam bu noktada bu hukuki terminolojiden sıkıldı ve "ama evlenmemezlik olmayacak," dedi, "varislerim de olacak, dolayısıyla gerisini okunmuş sayabiliriz." Sonra da Lord Palmerston'un imzasının altına kendi imzasını attı ve o andan itibaren unvanlarının, evinin ve mülklerinin sahibi oldu – ancak davaların masrafları öyle yüksek olmuştu ki mülkleri iyice azalmıştı, şimdi yeniden asaletine kavuşmasına rağmen epeyce yoksullaşmıştı da.

Davanın sonucu açıklandığında (söylenti, kendisinin yerini alan telgraftan daha hızlı yol aldı), bütün şehir neşeyle kutladı bunu.

[Salt dışarı çıkılsın diye atlar arabalara koşuldu. Boş faytonlar ve landolar High Street'te bir aşağı bir yukarı dolaştılar. Bull'da şerefe kadehler kaldırıldı. Stag'de bunlara yanıt verildi. Şehir aydınlatıldı. Altın mücevher kutuları cam vitrinlerde güvenceye alındı. Metal paralar taşların altına âdet gereği yerleştirildi. Hastaneler kuruldu. Fare ve Serçe kulüpleri açıldı. Türk kadınlar sembolik olarak pazar yerlerinde yakıldı, onlarla birlikte, ağızlarından sallanan "Ben adi bir sahtekârım" yazılı kâğıtlarla pek çok köylü çocuğu da. Çok geçmeden Kraliçe'nin krem renkli atları bulvardan geçip geldiler, Orlando'ya Kraliçe'nin yemek yemek ve yatmak için o gece şatoya gelmesi talimatını ilettiler. Daha önce bir kez daha olduğu gibi, Orlando'nun masası, R. Kontesi'nden, Leydi Q.'den, Leydi Palmerston'dan,

P. Markizi'nden, Mrs. W. E. Gladstone'dan ve başkalarından gelen davetiyelerle doldu, hepsi de ondan davetlerini onurlandırma şerefini kendilerine bahşetmesini rica ediyorlar, kendi aileleriyle onunki arasındaki eski bağları hatırlatıyorlardı] – bütün bunlar yukarıda olduğu gibi köşeli parantezlerin içine düzgünce alındı, nedeni de bunların Orlando'nun hayatında hiç önemi olmayan bir parantez olması. Metne devam etmek üzere parantezi atladı. Çünkü pazar yerinde şenlik ateşleri yükselirken o karanlık ormanlarda Shelmerdine ile baş başaydı. Hava öyle güzeldi ki ağaçlar dallarını uzatıp hareketsiz kalıyorlar ve eğer bir yaprak düşecek olursa, kırmızılı-altın renkli hareli bu yaprak öyle yavaş düşüyordu ki Orlando'nun ayaklarının dibine inip orada kalana kadar aradan yarım saat geçiyordu.

"Anlatsana Mar," derdi Orlando (bu noktada şunu açıklamalıyız ki, Orlando onu ilk adının ilk hecesiyle çağırdığında sanki kokulu kütükler yanıyormuş ve akşammış ama henüz yemek için giyinme zamanı gelmemiş ve belki dışarısı yaprakları parlatmaya yetecek kadar nemliymiş, yine de açelyaların arasında bir bülbül cıvıldayabiliyormuş, uzaktaki çiftliklerde iki-üç köpek havlarmış, bir horoz ötermiş gibi biraz hayalci, cilveli, biraz baygın bir havada demekti – okur bütün bunları Orlando'nun sesinde hayal etmeliydi) – "Anlatsana Mar," derdi Orlando, "Horn Burnu'nu." O zaman Shelmerdine yerde küçük dallar, ölü yapraklar ve bir-iki tane boş sümüklüböcek kabuğuyla Burun'un küçük bir maketini yapardı.

"Burası kuzey," derdi. "Şurası da güney. Rüzgâr buralardan esiyor. İki direkli gemi batıya yelken açmış; az önce üst seren mizana yelkenini indirdik, görüyorsun ki –burada, şu azıcık çimenin olduğu yerde akıntıya giriyor, işaretli orası– lostromo, haritamla pusulalarım nerede? Ah, teşekkürler, tamamdır, şu sümüklüböcek kabuğunun olduğu yer. Akıntı sancak tarafın-

dan yakalıyor gemiyi, bu yüzden flok yelkenini açmalıyız yoksa geriye sürükleniriz, şu kayın yaprağının olduğu yere –çünkü bilmelisin ki canım–" ve bu şekilde anlatmaya devam ederdi, Orlando da her sözcüğü dinler, onları doğru yorumlardı, böylece Shelmerdine'in dalgaların yüzeyindeki yakamozları, çarmıkta takırdayan buz sarkıtlarını, fırtınada direğin tepesine nasıl tırmandığını, orada insanın kaderi üzerine düşüncelere daldığını, yeniden aşağı indiğini, viski-soda içtiğini, kıyıya çıktığını, bir siyah kadının kurduğu tuzağa düştüğünü, pişman olduğunu, çözüm bulduğunu, Pascal'ı okuduğunu, felsefe konusunda yazmaya karar verdiğini, bir eşek satın aldığını, hayatın gerçek sonunu enine boyuna düşündüğünü, Horn Burnu'nda karar kıldığını filan anlatmasına gerek kalmazdı. Onun bu anlattıklarını ve daha binlerce şeyi anladı Orlando ve Shelmerdine ona bisküvi stokunun eridiğini söylediğinde, Evet, zenci kadınlar baştan çıkarıcı, değil mi? diye yanıt verince adam hem şaşırdı, hem de anlattıklarını Orlando'nun ne kadar iyi anladığını görüp pek sevindi.

"Erkek olmadığına emin misin?" diye sorardı Orlando'ya, o da yansılar gibi, "Kadın olmaman mümkün mü acaba?" derdi, sonra da fazla uzatmadan bunu kanıtlamaya girişirlerdi. Çünkü ikisi de karşısındakinin kendisine bunca hızlı sempati göstermesinden öyle şaşkındı ki ve bir kadının da bir erkek kadar hoşgörülü ve açıksözlü, bir erkeğin de bir kadın kadar garip ve tatlı olması ikisi için de öyle yeni bir şeydi ki, bu meseleyi bir kez daha kanıtlamak isterlerdi.

Böylece konuşmaya, daha doğrusu anlamaya devam ederlerdi, fikirlerle kıyaslanınca sözcüklerin her gün daha da sınırlı kullanıldığı bir çağda anlamak asıl konuşma sanatına dönüşmüştü çünkü; öyle ki Piskopos Berkeley'in felsefesini onuncu kez okuduktan sonra, "bisküvi stoku eridi" denince bir zenci kadını karanlıkta öpmek anlamı çıkarılıyordu. (Demek ki ger-

çeği sadece tam bir üslup ustası olanlar söyleyebilir ve karşımıza tek hecelik basit bir yazar çıkınca, hiç kuşku duymadan o zavallı adamın yalan söylemekte olduğu sonucuna varacağız.)

Böyle konuşurlardı; ve sonra, benekli sonbahar yaprakları ayaklarını iyice örtünce Orlando kalkar, tek başına ormanın içlerine yürür, sümüklüböcek kabukları arasında oturmuş Horn Burnu'nun maketlerini yapan Bonthrop'u geride bırakırdı. "Bonthrop," derdi, "gidiyorum," ve Orlando adama ikinci adı olan "Bonthrop" diye seslendiğinde okur, Orlando'nun kendini yalnız hissettiğini, her ikisinin de çölde birer nokta olduğunu hissettiğini, ölümle kucaklaşmayı arzuladığını anlamalıdır, çünkü her gün insanlar ölüyor, yemek masalarında ölüyor, ya da bunun gibi, dışarıda, sonbaharı yaşayan ormanlarda; şenlik ateşleri yükselirken ve Leydi Palmerston ya da Leydi Derby Orlando'yu her akşam yemeğe davet ederken içini ölüm arzusu kaplardı, ve "Bonthrop" derken aslında "Ben ölüyüm" demekteydi, ve bir ruh gibi hayalete benzeyen soluk kayınların arasından kendine yol açar ve yalnızlığın derinliklerine dalardı, sanki parlayıp sönen küçük gürültüler ve hareketler sona ermiş ve o da artık yoluna gitmekte özgürmüş gibi – okur bütün bunları, onun "Bonthrop" diyen sesinden anlamalı ve o sözcüğü daha iyi aydınlatmak için o sözcüğün kendisi için de tuhaf bir şekilde, ayrılık ve soyutlanma ve dipsiz denizlerde gemisinin güvertesini adımlayan bedensiz ruhlar anlamına geldiğini de o anlama eklemeli.

Birkaç saatlik bir ölümün ardından ansızın bir kestane kargası "Shelmerdine" diye bağırdı, ve Orlando eğilip bazı insanlar için o sözcük anlamına gelen sonbahar çiğdemlerinden birini kopardı, kayın ağaçlarının arasından mavi mavi dönerek inen bir kestane kargası tüyüyle birlikte göğsüne koydu. Sonra Orlando da "Shelmerdine" diye bağırdı ve o sözcük ağaçların

arasından bir o yana bir bu yana fırladı, otların arasında oturarak sümüklüböcek kabuklarından maketler yapan Shelmerdine'e çarptı. Shelmerdine Orlando'yu gördü, göğsünde çiğdem ve kestane kargasının tüyüyle kendisine doğru geldiğini duydu ve "Orlando" diye bağırdı, bunun anlamı (unutulmamalı ki mavi ve sarı gibi parlak renkler gözlerimizde birbirine karıştığında bunun bir kısmı düşüncelerimize sürtünüp silinir), sanki bir şey onları yararak aradan geçiyormuş gibi eğreltiotunun önce eğilip sallanmasıydı; bunun da yelkenleri fora bir gemi olduğu anlaşıldı, sanki yolculuğunu yapacağı bir yıl dolusu yaz gününe sahipmiş gibi hülyalı bir tavırla yükselip alçalıyor, iki yana devriliyordu; hızla yaklaşıyor, kâh şu yana kâh bu yana doğru kalkıyor, asaletle, kaygısızca kâh bu dalganın tepesinde yol alıyor, kâh ötekinin çukuruna gömülüyor ve birden yelkenlerini titreterek senin tepene dikiliyor (midye kabuğu gibi küçücük bir sandaldasın, başını kaldırıp ona bakıyorsun) ve sonra, dikkat, yelkenler güverteye yığılıyorlar – şimdi Orlando'nun çimenlere, onun yanı başına yığıldığı gibi.

Böylece sekiz-dokuz gün geçti, ama onuncu gün, 26 Ekim'de, Orlando eğreltiotlarının arasında yatar, Shelmerdine de Shelley'den okurken (onun bütün eserlerini ezbere biliyordu), ağaçlardan birinin tepesinden yavaşça düşmeye başlayan bir yaprak Orlando'nun ayağına kamçı gibi çarptı. Arkasından ikinci yaprak geldi, sonra da üçüncüsü. Orlando ürperdi, yüzü soldu. Rüzgârdı. Shelmerdine –ama artık ona Bonthrop demek daha doğru olacak– ayağa fırladı.

"Rüzgâr!" diye haykırdı.

Rüzgâr yaprakları onların üzerine yapıştırırken ikisi birlikte ağaçların arasından büyük avluya koştular, avludan geçtiler, küçük avlulardan da, ürken hizmetkârlar süpürgelerini ve tencerelerini ellerinden bırakıp onların peşinden gittiler, sonunda

şapele vardılar, orada hiç vakit kaybetmeden birkaç ışık yakıldı, kimi şu banka takılıp tökezledi, kimi o mumu söndürdü. Çanlar çalındı. İnsanlar toplandı. Sonunda Mr. Dupper geldi, beyaz kravatının uçlarını çekiştirerek dua kitabının nerede olduğunu sordu. Kraliçe Mary'nin dua kitabını eline tutuşturdular, o da sayfaları telaşla çevirerek okuyacağı yeri aradı ve "Marmadük Bonthrop Shelmerdine ve Leydi Orlando, diz çökün," dedi, onlar da diz çöktüler, vitraylı camlardan içeri karmakarışık vuran ışık ve gölge kâh aydınlattı onları kâh kararttı; çarpılarak kapatılan kapıların, tokuşan pirinç çanakların çıkardığı sese benzeyen sesler, orgun sesi duyuldu, uğultusu yükselip alçaldı, çok yaşlanmış olan Mr. Dupper o gürültüyü bastırmaya çalışarak sesini yükseltti, ama duyuramadı, sonra ortalık iyice sessizleşti, sadece bir tek sözcük –ölümün pençesi diyebiliriz buna– açıkça duyuldu, malikânede çalışan bütün hizmetkârlar ellerindeki tırpanları ve kamçıları bırakmadan dinlemek üzere hâlâ içeri doluşuyorlardı, kimi yüksek sesle ilahi söyledi, kimi dua etti, kuşun biri uçarken pencere camına çarptı, bir ara gök gürledi, bu yüzden de İtaat et dendiğini duyan, ya da, altının bir anlık parıltısı dışında yüzüğün elden ele geçişini gören olmadı. Ortalığı bir hareket ve karmaşa kapladı. Org gümbürderken, şimşekler çakıp yağmur boşalırken onlar ayağa kalktılar, Leydi Orlando parmağında yüzüğü, incecik giyisisiyle avluya çıktı, kocası binsin diye atın sallanan üzengisini tuttu, çünkü atın gemi ve yuları takılmıştı, sağrısı hâlâ köpük içindeydi, kocası bir sıçrayışta bindi ata, at ileri fırladı, orada duran Orlando, Marmadük Bonthrop Shelmerdine! diye bağırdı, o da Orlando! diye yanıtladı onu, bu sözcükler birlikte vahşi atmacalar gibi fırlayıp çan kulelerinin arasında dönendiler, git gide yükseldiler, uzaklaştılar, hızlanarak daireler çizdiler, sonunda çarpıştılar ve küçük parçacıkları yağmur gibi indi yere; Orlando da içeri girdi.

6. Bölüm

Orlando içeri girdi. İçeride çıt çıkmıyordu. Çok sessizdi. Mürekkep hokkası vardı: kalem vardı; sonsuzluğa bir övgünün ortasındayken yarıda bırakılmış şiirinin elyazması vardı. Basket ile Bartholomew çay servisiyle gelip konuşmasını böldüklerinde, hiçbir şey değişmez demek üzereydi. Ve sonra, üç buçuk saniye içinde her şey değişmişti – ayak bileğini kırmıştı, âşık olmuştu, Shelmerdine ile evlenmişti.

Bunu kanıtlayacak nikâh yüzüğü parmağındaydı. O yüzüğü oraya Shelmerdine'le tanışmadan önce kendisinin taktığı doğruydu, ama bu hiçbir işe yaramamıştı. Şimdi yüzüğü parmağında, kayıp çıkmamasına özen göstererek körinançlı bir saygıyla döndürüp duruyordu.

"Nikâh yüzüğü sol elin üçüncü parmağına takılmalı," dedi, dersini dikkatle yineleyen bir çocuk gibi, "ancak öyle bir işe yarar."

Böyle yüksek sesle konuştu, aslında bu kadar cafcaflı konuşmak istememişti, sanki fikrini almak istediği birinin kendisini duymasını ister gibiydi. Nihayet kafasını toplayabilmişti artık, davranışım çağın ruhu üzerinde nasıl bir etki bırakırdı acaba, diye düşünüyordu. Shelmerdine ile nişanlanması ve evlenmesi konusunda attığı adımların çağın ruhuna uygun düşüp düşmediğini öğrenmek için can atıyordu. Kendini daha eksiksiz hissediyordu. O boş arazide geçirdiği geceden beri parmağı, bir-iki önemsiz durum sayılmazsa, bir kez bile sızlamamıştı. Ama kuşku duyduğunu yadsıyamazdı. Evliydi,

doğru; ama insanın kocası sürekli gemiyle Horn Burnu'nun çevresinde dolaşıyorsa buna evlilik denebilir miydi? İnsanın kocasından hoşlanması evlilik sayılır mıydı? İnsan başkalarından hoşlanırsa buna evlilik denir miydi? Ve nihayet, insan dünyada her şeyden çok şiir yazmak istiyorsa evlilik olur muydu bu? Kuşkuluydu.

Ama sınayacaktı bunu. Yüzüğe baktı. Mürekkep hokkasına baktı. Cesaret edecek miydi? Hayır etmeyecekti. Ama etmeliydi. Yo, yapamazdı. O zaman ne yapacaktı? Mümkünse bayılacaktı. Ama hayatında kendini hiç bu kadar iyi hissetmemişti.

"Lanet olsun!" diye bağırdı, eski halini andıran bir havayla. "Haydi bakalım!"

Ve kalemini mürekkebe iyice batırdı. Hiçbir patlama olmaması onu çok şaşırttı. Kalemi hokkadan çıkardı. Islaktı ama mürekkep damlamıyordu. Yazdı. Sözcüklerin çıkması zaman alıyordu, ama çıkıyorlardı. Ah, ama bir anlamları var mı? diye düşündü, kalemi yine o istemsiz muzipliklerinden birine girişmiş olabilir diye paniğe kapılarak. Okudu,

> Ve sonra bir çayıra geldim, taze otları
> ters lalelerin sarkan çanaklarıyla gölgelenen,
> iç karartıcı ve yabancı görünüyordu o yılankavi çiçek,
> donuk mora bürünmüş, Mısırlı kızlar gibi–

Orlando yazarken omzunun üstünden yazdıklarını okuyan bir güç (unutmayın ki insan ruhunun en karanlık tezahürleriyle uğraşıyoruz) hissetti ve "Mısırlı kızlar" diye yazdığında o güç ona durmasını söyledi. Otlar, der gibiydi güç, dadıların ellerindeki cetvelle yazının baş tarafına gitmeleri gibi, otlar tamam; ters lalelerin sarkan çanakları – harika; yılankavi çiçek – bir hanımefendinin kalemi için sert bir fikir belki, ama

kuşkusuz Wordsworth onu kutsar; ama – kızlar? Kızlara gerek var mı? Horn Burnu'nda bir kocam var diyorsun, öyle mi? Eh, tamam, o zaman olur.

Ve böylece ruh yoluna devam etti.

Orlando şimdi ruhen (çünkü bütün bunlar ruhun içinde yer alıyordu) kendi çağının ruhu karşısında saygılıydı, örneğin – büyük şeyleri küçüklerle karşılaştıralım– bavulunun bir köşesinde bir tomar puro bulunduğunu bilen bir gezginin, bavulunun üzerine beyaz tebeşirle işaret koyan gümrük görevlisine saygı göstermesi gibi. Çünkü, aklındakileri dikkatle incelemiş olsaydı, o ruhun büyük bir kaçakçılık sayılacak ve yüklü bir ceza ödemesini zorunlu kılacak bir şey bulmayacağından hiç emin değildi Orlando. Kıl payı kurtulmuştu. Çağın ruhuna ustalıkla uyum gösterip parmağına bir yüzük takarak, çayırlarda bir koca bularak, doğayı sevip hicivci, kinik ya da ruhbilimci olmayarak –bu mallardan herhangi biri hemen yakalanabilirdi– çağın ruhunun koyduğu sınavı başarıyla geçmeyi becermişti. İçi rahatlayarak derin bir soluk aldı, almakta haklıydı da, çünkü bir yazarla çağın ruhu arasındaki ilişki büyük incelik ister ve yazarın çalışmalarının bütün başarısı bu ikisi arasındaki düzgün uyuma dayanır. Orlando öyle bir düzen kurmuştu ki, son derece mutlu bir konumdaydı; ne çağıyla mücadele etmesine ne de ona boyun eğmesine gerek olacaktı; o çağa aitti, ama kendisi olarak kalıyordu. Bu sayede şimdi yazabiliyordu ve yazdı da. Yazdı. Yazdı.

Kasım gelmişti. Kasımdan sonra aralık gelir. Sonra ocak, şubat, mart ve nisan. Haziran, temmuz, ağustos da peşlerinden. Bir sonraki ay eylüldür. Sonra ekim, ve böylece, dikkat, yeniden kasım ayında buluruz kendimizi, koca bir yılı tamamlamış olarak.

Bu şekilde biyografi yazmak, yararları olsa da, bir parça yavandır ve okur, eğer böyle devam edersek, takvimi kendisinin de ezbere bildiğini söyleyip şikâyet eder, böylece Hogarth Yayınevi'nin bu kitaba uygun gördüğü ücret her neyse onu harcamaktan kurtulur. Ama Orlando'nun şimdi bize yaptığı gibi, söz konusu kişi kendisini tatsız bir duruma sokarsa, biyografi yazarı ne yapabilir? Danışmaya değer fikir sahibi olan herkesin görüş birliğine vardığı gibi, romancı ya da biyografi yazarı için tek uygun konu hayattır; aynı söz sahibi kişiler, hayatın, bir koltukta sessizce oturup düşünmekle hiç ilgisi olmadığına karar vermişlerdir. Düşünce ve hayat iki zıt kutuptur. Bu nedenle –Orlando da şimdi bir koltukta oturup düşünüyor– o işini bitirene kadar takvimin aylarını ezbere sıralamaktan, tespih çekmekten, sümkürmekten, ateşi körüklemekten, pencereden dışarı bakmaktan başka yapılacak bir şey yok. Orlando öyle sessiz oturuyordu ki yere iğne düşse duyardınız. Keşke bir iğne düşseydi yere! O da bir tür hayat sayılırdı. Ya da eğer bir kelebek pencereden içeri kanat çırparak girseydi ve bir sandalyeye konsaydı, onun üzerine yazılabilirdi. Ya da varsayın ki Orlando ayağa kalktı ve bir arıyı öldürdü. O zaman hemen kalemlerimizi çıkarır yazardık. Çünkü kan dökülmüş olurdu, dökülen sadece bir arının kanı olsa da. Kan olan yerde hayat da vardır. Ve bir arıyı öldürmek, bir insanı öldürmekle kıyaslanınca son derece önemsiz sayılsa da, yine de romancılar ya da biyografi yazarları için böyle hayal kurmaktan, böyle düşünmekten, sabah akşam elinde sigarayla ve bir tabaka kâğıtla ve bir kalem ve mürekkep hokkasıyla koltukta oturmaktan daha uygun bir konudur. Keşke kitaba konu olanlar, diye yakınabiliriz (çünkü sabrımız taşmak üzere), biyografilerini yazanlara karşı daha düşünceli davransalar! Onca zaman ve çaba harcadığımız kişinin elimizden tümüyle kayıp gittiğini ve kendini

Marmadük Bonthrop Shelmerdine

koyuverdiğini –bunun kanıtı da içini çekmesi, soluğunu tutması, yüzünün kızarması, benzinin solması, gözlerinin kâh lambalar gibi ışıl ışıl kâh şafak ışığı gibi solgun olması– görmekten daha rahatsız edici; gözlerimizin önünde yer alan bütün bu budalaca duygu gösterisini ve heyecanı, onlara yol açan şeyin –düşünceler ve imgelemin– hiçbir önemi olmadığını bilirken, seyretmekten daha aşağılayıcı ne olabilir?

Ama Orlando kadındı – Lord Palmerston bunu az önce kanıtlamıştı. Ve hepimiz hemfikiriz ki, bir kadının hayatını yazarken, eylem talebimizden feragat edip onun yerine aşkı koyabiliriz. Aşk, demiştir şair, bir kadının bütün varlığıdır. Masasında yazı yazmakta olan Orlando'ya bir an bakarsak, bu tanıma daha uygun bir başka kadın olmadığını itiraf etmemiz gerekir. Kuşkusuz, o bir kadın, hem de güzel bir kadın, altın çağında bir kadın olduğundan, çok geçmeden böyle yazarmış ve düşünürmüş gibi yapmaktan vazgeçecek, en azından bir av alanı bekçisini düşünmeye başlayacaktır (bir erkeği düşündüğü sürece kadının düşünmesine itiraz eden olmaz). Ve sonra erkeğe bir pusula yazacaktır (pusulalar yazdığı sürece bir kadının yazmasına kimse itiraz etmez) ve pazar günü günbatımında buluşmak üzere randevu verecektir ona, pazar günü günbatımında av alam bekçisi pencerenin altında ıslık çalacaktır – bütün bunlar elbette hayatın malzemesidir ve kurmaca için tek olası konudur. Orlando bunlardan birini mutlaka yapmıştır, değil mi? Heyhat – binlerce kez, heyhat, Orlando hiçbirini yapmadı. Öyleyse Orlando'nun sevmekten nasibini almamış bir kötülük canavarı olduğunu itiraf etmeli miyiz? Köpeklere iyi davranıyor, arkadaşlarına sadık kalıyor, açlıktan ölen bir düzine şaire vermediği şey kalmıyor, şiire bayılıyordu. Ama – erkek romancıların betimlediği şekliyle aşkın –ne de olsa onlar tam bir otoritedir aşk konusunda– nezaketle, sadakatle, eli açıklıkla

ya da şiirle bir ilgisi yoktur. Aşk insanın iç etekliğini sıyırıp – Ama aşkın ne olduğunu hepimiz biliyoruz. Orlando bunu yaptı mı? Dürüstlük, hayır demeye zorluyor bizi, hayır yapmadı. Yazdığımız biyografinin konusu olan kişi ne severse ne de öldürürse, sadece düşünüp hayal kurarsa, onun cesetten farkı olmadığına karar verir, yanından uzaklaşabiliriz.

Pencereden dışarı bakmaktan başka bir şey kalmıyor bize. Serçeler vardı; sığırcıklar vardı; birkaç güvercin vardı ve bir-iki de ekinkargası, hepsi kendince meşguldü. Biri bir solucan buluyor, öteki bir sümüklüböcek. Biri uçup bir dala konuyor, ötekisi çimenlerin üzerinde azıcık koşuyor. Sonra yeşil çuha önlüklü bir uşak avludan geçiyor. Herhalde çamaşırhanedeki hizmetçi kızlardan biriyle bir numara çeviriyor, ama avluda görünürde bir kanıt olmadığından, kötü bir şey olmadığını umup peşini bırakalım. İrili ufaklı bulutlar geçiyor aşağıdaki çimenlerin rengini hafifçe karartarak, güneş saati her zamanki gizemli tarzıyla saati bildiriyor. İnsanın aklından öylesine, boş yere, bu hayata dair bir-iki soru geçiyor. Hayat, ocaktaki bir çaydanlık gibi, diye şarkı söylüyor ya da daha ziyade mırıldanıyor. Hayat, hayat, nesin sen? Işık mısın ya da karanlık mı, uşak yamağının çuha önlüğü müsün ya da sığırcığın çimenlere vurmuş gölgesi mi?

O zaman haydi gelin keşfe çıkalım bu yaz sabahını, herkes erik çiçeklerini ve arıyı hayranlıkla seyrederken. Ve çöp kutusunun kenarına tüneyip içindeki çöplerin arasında bulaşıkçının dökülen saçlarını arayan sığırcığa (tarlakuşundan daha sokulgan bir kuştur o) ne düşüneceğini soralım, ağzımızın içinde geveleyerek. Çiftliğin giriş kapısına yaslanarak hayat nedir, diye soruyoruz; hayat, hayat, hayat! diye bağırıyor kuş, sanki bizi duymuş ve ne söyleyeceğini bilemeyen yazarlar gibi böyle rahatsız ederek, içerde de dışarıda da meraklı meraklı

sorular sormamızın, gözetlememizin, papatya toplamamızın ne anlama geldiğini biliyormuş gibi. Sonra da buraya geliyorlar, diyor kuş, ve bana hayatın ne olduğunu soruyorlar; hayat, hayat, hayat!

Sonra kırdaki patikada yorgun argın yürüyüp şarap mavisi, koyu mor tepenin doruğuna çıkıyor, orada kendimizi yere atıyoruz, hayal kuruyoruz ve oyuktaki yuvasına bir saman çöpü taşıyan bir çekirge görüyoruz. Hayat çabalamaktır, diyor bize (onunki gibi keskin sözlere kutsal ve sevecen bir ad verilebilirse) ya da onun tozdan boğulmuş gırtlağından çıkan hırıltıyı böyle yorumluyoruz. Karınca da doğruluyor arılar da, ama burada pervanelere soracak kadar uzun kalırsak, akşam vakti soluk süpürgeotu çiçeklerinin arasından sürünerek gelince, kar fırtınalarında telgraf tellerinden çıkan sesler gibi çılgın, saçma sapan şeyler fısıldarlar kulağımıza; kah kah, keh keh. Kahkahalar, kahkahalar! diyor pervaneler.

İnsana ve kuşa ve böceklere sorular sorduktan sonra, çünkü balıkların ne konuştuğunu duymak için yeşil mağaralarda yıllarca bir başlarına yaşamış olan insanlar der ki, balıklar hayatın ne olduğunu asla söylemezler ve belki bu yüzden bilirler ne olduğunu – hepsine sorup bir şey öğrenemeyince, sadece yaşlanıp üşüyünce (arada sırada, bir kitabın içine hayatın anlamı olduğuna yemin edebileceğimiz kadar sağlam, az bulunur bir şey koymak için dua etmedik mi), geriye gitmeli ve hayatın ne olduğunu öğrenmek için merakla bekleyen okura açıkça söylemeliyiz – heyhat, bilmiyoruz.

Kitabın yok olmasına ramak kalmıştı ki, Orlando koltuğunu geriye itti, kollarını iki yana gerdi, kalemini bıraktı, pencereye geldi ve "Tamam!" diye bağırdı.

Gözlerinin önüne serilen olağanüstü manzara yüzünden

neredeyse yere düşüyordu. Bahçe vardı karşısında ve kuşlar. Dünya her zamanki gibi dönüyordu. O yazdığı sürece dünya durmamıştı.

"Ben ölseydim de hiçbir şey değişmeyecekti!" diye bağırdı.

Duyguları öylesine yoğundu ki kendisinin yok olduğunu bile hayal edebiliyordu, belki gerçekten biraz kendinden geçer gibi de olmuştu. Bir an durup o güzel, durgun manzaraya gözlerini dikti. Sonunda garip bir şekilde kendine geldi. Kalbinin üzerindeki elyazması canlıymış gibi hışırdamaya ve zonklamaya başladı, daha da tuhafı, aralarında nasıl da mükemmel bir duygudaşlık olduğunu gösterecek şekilde, Orlando başını yana eğince onun ne söylediğini anlayabildi. Okunmak istiyordu. Okunmalıydı. Okunmazsa Orlando'nun göğsünde ölecekti. Hayatında ilk kez doğaya şiddetle sırt çevirdi Orlando. Av köpekleri ve gül çalıları bolca vardı çevresinde. Ama av köpekleri de gül çalıları da okuyamazdı. Ulu Tanrı'nın acınası bir ihmaliydi bu ve daha önce Orlando'nun hiç dikkatini çekmemişti. Sadece insanlar sahipti bu yeteneğe. İnsanlara ihtiyaç vardı şimdi. Çıngırağı çaldı. Arabanın kendisini hemen Londra'ya götürmesini istedi.

"On bir kırk beşe ancak yetişirsiniz Hanımefendi," dedi Basket. Orlando buharlı makinelerin icat edildiğinin farkında değildi, kendisi acı çekmese de bütünüyle kendisine bağımlı bir insanın çektiği acılara öylesine dalmıştı ki ilk kez bir tren görüyor, bir kompartımanda oturuyordu, "son yirmi yılda (aslında tarihçilerin sandığından çok daha sık oluyor bu) Avrupa'nın yüzünü (tarihçilerin dediğine göre) bütünüyle değiştirmiş olan o muazzam icada" hiç aklını yormadan battaniyenin dizlerinin üzerine yerleştirilmesine izin vermişti. Sadece trenin çok kirli olduğunu fark etti; korkunç takırdıyordu; pencereler de sıkışmıştı, açılmıyordu. Düşüncelere dalmış halde, bir saatten

az bir sürede kendini Londra'da buldu ve Charing Cross'taki peronda, nereye gideceğini bilemeden durdu.

On sekizinci yüzyılda çok keyifli günler geçirmiş olduğu Blackfriars'daki eski ev artık satılmıştı, bir kısmı Selâmet Ordusu'na, bir kısmı bir şemsiye fabrikasına. Kendisi Mayfair'de başka bir ev satın almıştı, temiz, rahat ve sosyetik dünyanın tam merkezindeydi, ancak şiirinin arzusu Mayfair'de mi karşılanacaktı? Dua edelim ki, diye düşündü, leydi hazretlerinin gözlerinin ışıltısını ve lord hazretlerinin bacaklarının düzgünlüğünü hatırlayarak, orada okumaya başlamamış olsunlar. Yoksa çok yazık olurdu. Sonra bir de Leydi R.'nin evi vardı. Aynı tarzdaki konuşmalar orada hâlâ sürdürülüyor olmalıydı, bundan kuşkusu yoktu. General'in sol bacağındaki gut hastalığı sağ bacağına geçmiş olabilirdi belki. T. yerine R.'nin yanında on gün kalmış olabilirdi Mr. L. Sonra Mr. Pope içeri girerdi. A, ama ölmüştü Mr. Pope. Şimdiki nüktedanlar kim acaba, diye düşündü – ama bir kapıcıya sorulacak türden bir soru değildi bu, bu yüzden ilerledi. Şimdi sayısız atın kafasındaki sayısız çıngırağın çıngırtısı kulaklarına doluyordu. Sürü sürü tuhaf, tekerlekli, küçük kutular kaldırımın kenarına dizilmişti. Strand'e yürüdü. Oradaki gürültü daha da fazlaydı. Safkan atların ve yük beygirlerinin çektiği, tek bir yaşlı hanımı taşıyan ya da ipek şapkalı, bıyıklı erkeklerin ağzına kadar doldurduğu her boydan araç birbirine karışmıştı. Atlı arabalar, el arabaları, otobüsler onun uzun zamandır basit bir kâğıdın görüntüsüne alışmış gözlerine ürkütücü bir mücadele içinde görünüyorlardı; ve bir kalemin cızırtısına odaklı kulaklarına, sokaktaki sesler, şiddetli ve son derece uyumsuz seslerden oluşan bir gürültü olarak geliyordu. Kaldırımda adım atacak yer yoktu. İnsanlar akın akın, inanılmaz bir kıvraklıkla, başka insanların ve sıkışık, itiş kakış trafiğin arasına girip çıkarak

durup dinlenmeden doğuya ve batıya akıyorlardı. Kaldırımın kenarında, ellerinde oyuncak dolu tepsiler tutan adamlar duruyor, avaz avaz bağırıyorlardı. Köşebaşlarında, içleri bahar çiçekleriyle dolu kocaman sepetlerin yanında oturan kadınlar avaz avaz bağırıyorlardı. Atların burunlarının dibinde koşuşturan, basılı kâğıtları göğüslerine bastıran oğlan çocukları da "Felaket! Felaket!" diye haykırıyorlardı. Orlando ilk başta, ulusal bir kriz yaşanan bir ana denk geldiğini sandı; ama mutlu bir an mı trajik bir an mı olduğunu bilemedi. İnsanların yüzlerine kaygıyla baktı. Ama aklı daha da karıştı. Bazen, korkunç bir kederin altında eziliyormuş gibi kendi kendine mırıldanan çaresiz bir adam çıkıyordu karşısına. Onun yanından geçen şişman, neşeli delikanlı ise bütün dünya şenlik içindeymiş gibi herkesi ite kaka yürüyordu. Sonunda Orlando bütün bunlara bir anlam veremeyeceğine karar verdi. Her kadın ve her erkek kendi meselesiyle meşguldü. Kendisi nereye gidecekti şimdi?

Düşünmeden yürümeye devam etti, sokakların birinden çıkıp ötekine girdi, içleri el çantaları, aynalar, sabahlıklar, çiçekler, balık oltaları ve yemek sepetleriyle dolu vitrinlerin önünden geçti; her renkten ve desenden, inceli kalınlı kumaşlar üstü üste yığılmış, bükülmüş, birbirine dolanmıştı. Bazen ciddi görünümlü evlerin önünden geçiyordu, bir, iki, üç filan diye basit numaralar taşıyan bu evlerin sayısı iki-üç yüzü buluyordu, hepsi birbirinin aynıydı, iki sütun, altı basamak, güzelce kapatılmış çift kanatlı perde, aile sofraları kurulu, pencerelerin birinden bakan bir papağan, bir diğerinden görünen bir uşak, sonunda bu tekdüzelik beynini uyuşturdu. Sonra, tam ortasında ceketleri sımsıkı ilikli şişman adamların siyah, cilalı heykelleri bulunan meydanlara geldi, savaş atları kasıla kasıla yürüyordu orada, yüksek sütunlar vardı, fıskiyelerden sular fışkırıyor, güvercinler kanat çırpıyordu. Evlerin arasındaki

kaldırımlarda uzun uzun yürüdü, sonunda çok acıktı, kalbinin üstünde çırpınan bir şey, kendisini unuttuğu için sitem etti ona. Elyazmasıydı, "Meşe Ağacı".

Onu ihmal ettiği için kahroldu. Olduğu yerde kalakaldı. Görünürlerde araba yoktu. Geniş ve şık cadde bomboştu. Sadece yaşlı bir beyefendi yaklaşmaktaydı. Yürüyüşünde Orlando'ya tanıdık gelen bir şey vardı. Adam yaklaştıkça onunla şu ya da bu zamanda karşılaştığına emin oldu. Ama nerede? Bu kadar temiz giyimli, iri yapılı, zengin, elinde bastonu, ceketinin yakasında çiçeğiyle, pembe, tombul yanakları, düzgün beyaz bıyığıyla bu beyefendinin... evet, yemin ederdi ki oydu! – eski, çok eski arkadaşı Nick Greene'di!

Aynı zamanda adam da ona baktı; Orlando'yu hatırladı; tanıdı. "Leydi Orlando!" diye bağırdı, selam vermek için çıkardığı ipek şapkasını neredeyse toza toprağa sürterek.

"Sir Nicholas!" diye haykırdı Orlando. Çünkü adamın tavrı, Kraliçe Elizabeth döneminde kendisini de başkalarını da hicvetmiş olan bu ağzı bozuk, berbat yazarın şimdi iyi bir konumda olduğunu ve mutlaka şövalyelik unvanı ve kuşkusuz onun yanında daha onlarca güzel şeye de sahip olduğunu sezdirmişti.

Tekrar eğilip selam veren adam, Orlando'nun düşüncesinde haklı olduğunu söyledi; şövalyeydi, edebiyat doktorası yapmıştı, profesör olmuştu. Pek çok kitap yazmıştı. Kısacası Viktorya döneminin en nüfuzlu eleştirmeniydi.

Yıllar önce canını çok yakmış olan bu adamla karşılaşmak Orlando'nun içinde bir duygu fırtınası yaratmıştı. Halılarını yakıp delen, İtalyan şöminesinde peynir kızartan, Marlowe ile ötekiler hakkında eğlenceli fıkralar anlatarak on gecenin dokuzunda güneş doğana kadar oturmalarına neden olan o baş belası, huzursuz adam bu olabilir miydi? Şimdi tertemiz

giyinmişti, sırtında yakasına pembe bir çiçek takılı gri bir sabah elbisesi vardı, ellerinde de kıyafetine uygun gri süet eldivenler. Ama Orlando şaşkınlıkla bakarken adam bir kez daha eğildi önünde ve kendisiyle yemek yeme onurunu lütfeder mi diye sordu. Reveransı belki biraz abartılmış olabilirdi ama iyi yetiştirilmiş birini taklit etmesi takdire değerdi. Şaşkınlığı hâlâ süren Orlando onun peşinden harika bir restorana girdi, baştan aşağı kırmızı kadife döşeli, beyaz masa örtülü, gümüş çatal-bıçak takımları kullanılan bu restoran, kum döşeli zemini, tahta banklarıyla, punç ve çikolata çanakları, gazeteleri ve tükürük hokkalarıyla bildiği eski meyhaneyle ya da kahvehaneyle taban tabana zıttı. Nick Greene eldivenlerini masaya, yanıbaşına bıraktı. Orlando onun aynı kişi olduğuna hâlâ inanamıyordu. Tırnakları temizdi, oysa eskiden 2-3 santim uzun olurlardı. Sakalını tıraş etmişti, oysa eskiden simsiyah bir sakalı vardı. Altın kol düğmeleri takmıştı, oysa eskiden eprimiş gömleğinin kolu çorbaya dalardı. Greene şarap sipariş edene kadar –bunu, uzun zaman önce Malmsey'deki zevkini Orlando'nun aklına getirecek bir özenle yapmıştı– Orlando onun aynı kişi olduğuna emin olamadı. "Ah!" diye iç geçirdi Greene, epeyce rahattı, "Ah, sevgili hanımefendi, edebiyatın önemli olduğu günler geride kaldı. Marlowe, Shakespeare, Ben Johnson – bunlar dev isimlerdi. Dryden, Pope, Addison – bunlar birer kahramandı. Hepsi öldü artık. Ve bize kimleri bıraktılar? Tennyson, Browning, Carlyle!" – Sesine yoğun bir aşağılama sindi. "İşin aslı," derken kadehine şarap doldurdu, "bütün genç yazarlarımız, kitapçıların bordrosunda. Terzi faturalarını ödemelerine yarayacak berbat şeyler yazıyorlar." Ordövrlerden tabağına alırken, "Aşırı kibir ve çılgın deneyler çağındayız," dedi, "Elizabeth dönemindekiler bunların hiçbirine bir an bile katlanamazlardı."

"Hayır, sevgili hanımefendi," diye devam etti, garsonun onaylasın diye sunduğu kalkan *au gratin*'i yana geçirirken, "altın çağ geride kaldı. Yozlaşmış bir devirdeyiz şimdi. Geçmişin değerini bilmeli, o yazarları takdir etmeliyiz – hâlâ birkaç tanesi hayatta – eskileri kendilerine örnek alıp yazıyorlar, para için değil de–" Burada Orlando az kalsın "Şöhret!" diye bağıracaktı. O adamın aynı şeyleri üç yüzyıl önce de söylemiş olduğuna yemin edebilirdi. İsimler farklıydı tabii, ama ruh aynıydı. Ne kadar şövalyelik taslasa da Nick Greene değişmemişti. Ama yine de bir değişiklik vardı. Çünkü Greene, Addison'un örnek alınmasını söyleyip dururken (bir zamanlar Çiçero idi örnek, diye düşündü Orlando) sabah yatakta yatıp (ona ödediğim üç aylık maaşlar sayesinde, diye düşündü Orlando gururla), kalemi kâğıda değdirmeden önce en azından bir saat boyunca, günümüzün bayağılığı ve anadilimizin içler acısı durumunun (Amerika'da uzun süre yaşamış olmalıydı Greene) arınmasına yardımı olabilir diye en iyi yazarların en iyi eserlerini dilinden düşürmezken – Greene'in üç yüz yıl önce yaptığı gibi davranırken, Orlando kendine "o zaman nasıl oldu da bu adam değişti" diye soracak zaman buldu. Kilo almıştı, ama ne de olsa yetmişine merdiven dayamıştı. Üstü başı daha düzgündü şimdi, belli ki edebiyat kazançlı bir meşguliyetti; ama nedense eski kıpır kıpır, huzursuz enerjisi yok olmuştu. Eskiden zekice olan hikâyeleri, artık özgür ve rahat değildiler. Doğru, iki dakikada bir "sevgili dostum Pope" ya da "ünlü arkadaşım Addison" diyordu, ama çevresinde örülü saygınlık halesi insanın içini karartıyordu, görünüşe bakılırsa da eskiden yaptığı gibi şairlerle ilgili skandalları anlatmak yerine Orlando'nun akrabalarının yaptıkları ve söyledikleri hakkında konuşmayı yeğliyordu.

Orlando nedense büyük bir hayalkırıklığına uğramıştı. Bunca yıldır edebiyatın (mazereti, inzivaya çekilmesi, mevkii,

cinsiyeti olmalı), rüzgâr gibi vahşi, ateş gibi sımsıcak, şimşek gibi hızlı olduğunu düşünmüştü; maceraperest, ne yapacağı bilinemeyen, atak bir şeydi o, ama bakın işte, edebiyat, düşeslerden söz eden, gri takım elbiseli, yaşlıca bir beyefendiydi. Hayalkırıklığı öyle büyüktü ki giysisinin belden yukarısını tutturan bir kopça ya da düğme birden koptu ve masanın üzerine "Meşe Ağacı" şiiri fırlayıverdi.

"Bir elyazması!" dedi Sir Nicholas, altın kelebek gözlüğünü gözüne oturtarak. "Ne kadar ilginç, son derece ilginç! İzin verin de bakayım." Ve bir kez daha, yaklaşık üç yüz yıllık bir aradan sonra Nicholas Greene, Orlando'nun şiirini aldı ve kahve fincanlarıyla likör kadehlerinin arasına koyarak okumaya başladı. Ama şimdiki kararı, eskiden vermiş olduğu karardan çok farklıydı. Sayfaları çevirirken bunun kendisine Addison'un *Cato*'sunu anımsattığını söyledi. Thomson'un *Mevsimler*'iyle de pekâlâ karşılaştırılabilirdi. Minnetle söyleyebilirdi ki, bu şiirde çağın ruhundan iz yoktu. Gerçeklik, doğa, insan kalbinin ilkeleri dikkate alınarak yazılmıştı, ki bu ahlaksız aşırılıklar döneminde böyle bir şeye pek rastlanmıyordu. Elbette ki hemen yayınlanmalıydı.

Orlando onun ne demek istediğini aslında anlamamıştı. O, yazdıklarını her zaman giysisinin altında, göğsünün üzerinde taşımıştı. Bu fikir Sir Nicholas'ın pek hoşuna gitti.

"Ama ya telifler?"[1] diye sordu.

Orlando'nın aklı Buckingham Sarayı'na ve oradaki bazı esmer hükümdarlara gitti.

Sir Nicholas çok eğleniyordu. Yayıncının birine iki satır bir şey yazarsam onun (bu noktada tanınmış bir yayıncının adını verdi), o kitabı seve seve yayımlamak isteyeceğini

1 Telif anlamına gelen "royalty" sözcüğü aynı zamanda soylular anlamına da gelmektedir. (ç.n.)

kastediyordum, dedi. İki bin baskıya kadar yüzde onluk bir telif ayarlayabilirdi herhalde; iki binin üstü yüzde on beş olurdu. Eleştirmenlere gelince, bizzat kendisi –en nüfuzlu olan– Mr....'ye bir not yazacaktı, sonra ....'nin editörünün eşine iltifat edecekti –yazdığı şiirlere abartılı, küçük bir övgü– bir zararı olmazdı. ...'yi arayacaktı. Böylece anlatıp durdu. Orlando bütün bunlardan hiçbir şey anlamadı, eski deneyimlerine dayanarak da Sir Nicholas'ın iyi niyetine pek güvenmedi, ama görünüşe bakılırsa onun arzusuna ve bizzat şiirin coşkun arzusuna boyun eğmekten başka yapılacak bir şey yoktu. Böylece Sir Nicholas üzerinde kan lekesi olan paketi yeni bir kâğıda sardı; ceketinin duruşunu bozmasın diye yassılaştırıp göğüs cebine koydu; ikisi de birbirlerine övgüler yağdırdıktan sonra ayrıldılar.

Orlando sokakta yürüdü. Şiir gittiğine göre –göğsünde, şiiri taşıdığı yerde bir boşluk hissediyordu– artık canının istediğini –insanın kaderindeki olağanüstü fırsatları– düşünmekten başka yapacağı bir şey yoktu. İşte St. James Sokağı'ndaydı; evli bir kadın; parmağında bir yüzük; eskiden kahvehane bulunan yerde şimdi bir restoran vardı; saat öğleden sonra üç buçuktu; güneş parlıyordu; üç güvercin vardı; bir de melez teriyer köpek; iki tane tek atlı, çift tekerlekli binek arabası ve bir fayton. O zaman Hayat neydi? Bu düşünce, durup dururken (tabii yaşlı Greene buna neden olmamışsa) aklına saplandı. Ne zaman aklına bir fikir gelse hemen en yakındaki telgrafhaneye gider ve kocasına telgraf çekerdi, okur bunu (Horn'da bulunan) kocasıyla arasındaki ilişki açısından ele almayı seçerse, olumlu ya da olumsuz bir yorum sayabilir. Tesadüfen yakınlarda bir telgrafhane vardı. "Tanrım, Shel," diye yazdı telgrafa, "hayat edebiyat Greene dalkavuk–" bunu yazarken, kocasıyla aralarında geliştirdikleri, en karmaşık bir ruhsal durumun

zümrütte ışıldadılar. Bir cümle okuyup göğe baktı, sonra da gazeteye. Hayat mı? Edebiyat mı? Biri ötekinin içine mi geçirilecek? Ama bu ne kadar zordu! Addison olsa –işte dar, kırmızı bir pantolon geçiyordu yanından– bunu nasıl ifade ederdi? Arka ayaklarının üzerinde dans ederek iki köpek geliyordu. Lamb olsa bunu nasıl anlatırdı? Çünkü Sir Nicholas'ı ve arkadaşlarını okurken (etrafını seyretmeye ara verince yapıyordu bunu) onların insana düşündüğünü asla, asla söylememesi gerektiğini hissettirdikleri duygusuna kapıldı –bu noktada ayağa kalkıp gezindi– ve bu son derece rahatsız edici bir duyguydu. (Serpentine gölünün kıyısında duruyordu. Su bronz renkteydi; incecik tekneler suyun üzerinde kıyıdan kıyıya kayıyorlardı.) İnsana, diye devam etti, hep ama hep bir başkası gibi yazması gerektiğini hissettiriyorlardı. (Gözleri yaşla doldu.) Ayağının ucuyla küçük bir tekneyi öteye iterken, sanmıyorum ki (burada Sir Nicholas'ın makalesinin tamamı, okuduktan on dakika sonra hep olduğu gibi, gözlerinin önüne geldi, odasının, başının, kedisinin, çalışma masasının görünüşüyle ve o günün saatiyle birlikte) sanmıyorum ki diye devam etti, makaleyi bu bakış açısından ele alarak, bütün gün bir çalışma odasında oturup, yo çalışma odası değil, küflü denebilecek bir misafir odası, yakışıklı genç erkeklerle konuşabileyim ve onlara, Tupper'ın Smiles hakkında neler söylediğine dair başkalarına anlatmamaları gereken fıkralar anlatayım; ve sonra, diye devam etti, acı acı ağlayarak, hepsi de öyle erkekçe ki; hem ben düşeslerden nefret ederim; pasta da sevmem; yeterince kindar olsam da bütün bunlar kadar kindar olamam, o zaman nasıl bir eleştirmen olabilirim ve İngilizcede günümüzün en iyi düzyazılarını yazabilirim? Lanet olsun! diye bağırdı ve bir meteliklik bir gemiyi öyle sertçe itti ki suya, zavallı küçük tekne bronz sularda neredeyse batıyordu.

İşin aslı şu ki insanın (hemşirelerin deyişiyle) ruh hali değişince –Orlando'nun gözleri hâlâ yaşlıydı– insanın baktığı şey o şeyin kendisi değil bir başka şey olur, daha büyük, çok daha önemli bir şey, yine de aynı şey olarak kalır. Bu ruh hali içindeyken Serpentine'a bakarsak dalgalar çok geçmeden Atlas Okyanusu'ndaki dalgalar kadar büyürler; oyuncak tekneleri kruvazörlerden ayırt edemezsiniz. Bu yüzden Orlando da oyuncak tekneyi kocasının iki direkli gemisi sandı; ayağının ucuyla yaratmış olduğu dalgayı da Horn Burnu açıklarında bir su dağı; oyuncak teknenin küçük dalgaya tırmanmasını seyrederken Bonthrop'un gemisinin camdan bir duvarın yukarılarına tırmandığını düşündü; çıktıkça çıktı, dalganın içinde binlerce ölüm barındıran beyaz tepesi geminin üstünde kavislendi; gemi binlerce ölümün arasından geçip gözden kayboldu –"Battı!" diye bağırdı Orlando, acıyla– ve sonra, şu işe bakın, tekne yine sağ salim Atlas Okyanusu'nun öbür tarafında ördeklerin arasında yol aldı.

"Coşku!" diye haykırdı. "Coşku! Postane nerede?" diye sordu. "Hemen Shel'e telgraf çekip demeliyim ki..." Sırayla "Serpentine'da bir oyuncak tekne" ve "Coşku" diye yineledi çünkü düşünceleri birbirinin yerini alabiliyordu ve hep aynı anlama geliyorlardı, Park Lane'e doğru koşar adım gitti.

"Oyuncak tekne, oyuncak tekne, oyuncak tekne," dedi üst üste, böylece ne Nick Greene'in John Donne üzerine makalelerinin, ne sekiz saatlik önergelerin, ne sözleşmelerin, ne de sanayi işgücü yasalarının önemli olmadığını beynine işledi; önemli olan yararsız, ani, şiddetli bir şeydir; bir hayata mal olur; kırmızı, mavi, mor; bir keyif; bir fiyaka; şu sümbüller gibi (bir sümbül tarhının yanından geçiyordu); kusursuz, bağımsız, insanların kirletmesinden ya da kendi cinsine gösterilen özenden uzak; ihtiyatsız, gülünç bir şey, tıpkı sümbülüm, kocam

Bonthrop gibi demek istiyorum; bu işte o –Serpentine'da bir oyuncak tekne, coşku– önemli olan coşku. Böyle dedi yüksek sesle, Stanhope Kapısı'nda arabaların geçmesini beklerken, çünkü rüzgârın dindiği zamanlar dışında insanın kocasıyla yaşamamasının sonucu, Park Lane'de yüksek sesle saçma sapan konuşmasıdır. Kraliçe Victoria'nın tavsiye ettiği gibi yıl boyunca onunla birlikte yaşasaydı farklı olurdu tabii. Ansızın kocası düştü aklına. Hemen ve mutlaka onunla konuşmalıydı. Bunun nasıl bir saçmalık olacağı umurunda değildi ya da hikâyenin yönünü nasıl değiştireceği. Nick Greene'in makalesi onu umarsızlığa boğmuştu; oyuncak tekneyse neşenin doruğuna çıkarmıştı. Bu yüzden, "Coşku, coşku!" diye yineledi, karşıdan karşıya geçmek için beklerken.

Ama o ilkbahar ikindisinde yoğun bir trafik vardı, bu yüzden coşku, coşku ya da Serpentine'da bir oyuncak tekne diye yineleyerek orada kaldı, aynı anda İngiltere'nin varlık ve iktidar sahibi kişileri, şapkaları ve pelerinleriyle, dört atlı ya da körüklü arabalarında, faytonlarında heykel gibi oturuyorlardı. Sanki altın bir nehir pıhtılaşıp katılaşmış, Park Lane'de altından bloklar halinde kütleleşmişti. Hanımlar ellerinde kartvizit kutuları tutuyorlardı; beyefendiler altın kakmalı bastonlarını dizlerinin arasında dengeliyorlardı; Orlando orada hayran hayran, huşu içinde gözlerini dikip durdu. Kendisini rahatsız eden bir tek düşünce vardı, inanılmaz büyüklükte balinalar ya da iri filler görenlerin bildiği bir düşünceydi bu: stres, değişiklik ve faaliyetten hoşlanmadıkları belli olan bu canavarlar kendi türlerini nasıl devam ettiriyorlardı? Belki, diye düşündü Orlando, o heybetli, sakin suratlara bakarak, onların üretme zamanları geçmiştir; meyve budur; mükemmele erişme budur. Şimdi gördüğü, bir çağın zaferiydi. Orada heybetle ve görkemle oturuyorlardı. Ama polis elini indirdi, akıntı akışkanlaştı, iri

bir yığın halindeki görkemli nesneler hareket etti, dağıldı ve Piccadilly'de gözden kayboldu.

Orlando, Park Lane'den geçti, Curzon Sokağı'ndaki evine gitti, çayırmelikeleri dalgalandığında orada çullukların öttüğünü ve elinde tüfek tutan çok yaşlı bir adam olduğunu hatırlayabiliyordu.

Evinin kapısının eşiğinden geçerken, Lord Chesterfield'in sözlerini hatırladığını düşündü – ama belleği çalışmıyordu. Seyretmesi zevk veren zarif tavırlarla şapkasını buraya, paltosunu şuraya bırakan Lord Chesterfield'i görür gibi olduğu on sekizinci yüzyıldan kalma iddiasız salonunu şimdi baştan aşağı paketler doldurmuştu. Kendisi Hyde Park'ta otururken kitapçı siparişini teslim etmişti, bütün ev gri kâğıda sarılıp iple sıkıca bağlanmış bütün bir Viktorya dönemi edebiyatıyla dolup taşıyordu. Taşıyabildiği kadar paketi odasına götürdü, kalanları getirmeleri için uşaklara emir verdi, sayısız ipi hızla kesti ve çok geçmeden sayısız kitapla çevrili buldu kendini.

On altıncı, on yedinci ve on sekizinci yüzyılların küçük edebiyatlarına alışık olduğundan siparişinin sonuçları Orlando'yu şaşkına çevirdi. Çünkü Viktorya dönemi insanları için Viktorya dönemi edebiyatı sadece öne çıkan dört ayrı ve önemli isimden ibaret değildi, Alexander Smithler, Dixonlar, Blackler, Milmanlar, Bucklelar, Taineler, Payneler, Tupperlar, Jamesonlar'dan oluşan bir kütlenin içine batmış, gömülmüş dört isimdiler – bu sayılanların hepsi de konuşkan, yaygaracı, seçkindi ve hepsi de başkalarına gösterilen ilgiyi bekliyordu. Orlando'nun basılı şeylere duyduğu saygı zor bir görevle karşı karşıyaydı, Mayfair'deki yüksek binaların arasından ne kadar ışık sızabilecekse ondan yararlanmak amacıyla sandalyesini pencerenin önüne çekti ve bir karara varmaya çalıştı.

Viktorya dönemi edebiyatı konusunda bir karara varmak için önümüzde iki yol bulunduğu artık belli – ya onunla altmış cilt doldurmak ya da onu bu satır uzunluğunda altı satıra sığdırmak. Zamanımız azaldığından, tasarruf etmek amacıyla ikinci yolu seçmek durumundayız; öyleyse ilerleyelim. Yarım düzine kitabı açtıktan sonra Orlando aralarında bir asile ithaf edilmiş tek bir satır bile bulunmamasının çok garip olduğu sonucuna vardı; sonra (bir öbek anı kitabını karıştırarak) bu yazarlardan birçoğunun soyağacının kendisininkinin yarı boyunda olduğu; sonra, Miss Christina Rossetti çaya geldiğinde on poundluk bir banknotu şeker tutacağının etrafına dolamanın son derece uygunsuz düşeceği; sonra (yemeklerle kutlanacak yüzüncü yıldönümleri için yarım düzine davetiye vardı) bunca yemeğe katılan edebiyatın mutlaka fazlasıyla semirdiği; sonra (şunun üzerinde bunun etkisi; Klasik canlanış; romantik kalıntı; benzer çekicilikte başka başlıklar altında bir sürü konferansa davet edilmişti) bütün bu konferansları dinleyen edebiyatın çok yavanlaştığı; sonra (bir leydinin verdiği bir davete katılmıştı) bütün bu kürk atkıları taşıyan edebiyatın büyük saygınlık kazandığı; sonra (Carlyle'ın Chelsea'deki ses geçirmez odasını ziyaret etmişti) bütün bu şımartmalara ihtiyaç duyan dehanın pek kırılganlaştığı sonucuna vardı; sonunda nihai sonucu çıkardı, bu çok önemliydi ama altı satırlık limitimizi çoktan aştığımızdan, hangi sonuca vardığını söyleyemiyoruz.

Bu sonuca varan Orlando uzun bir süre durup pencereden dışarı baktı. Çünkü insan bir karara varırsa, sanki topu ağın üstünden aşırmış gibi olur ve görünmeyen hasmının topu kendisine geri atmasını beklemesi gerekir. Acaba Chesterfield Binası'nın üstündeki soluk gökyüzünden bana ne gönderilecek diye merak etti. Ellerini kavuşturarak uzun uzun durup düşündü. Birden irkildi – burada, daha önce de olduğu gibi Saffet

Hanımefendi, İffet Hanımefendi ve Terbiyeli Hanımefendi'nin kapıyı aralayıp en azından soluk alınacak bir boşluk sunmalarını dileyebiliriz ancak, o zaman şimdi hassasiyetle anlatılması gereken şeyi, bir biyografi yazarına yakışacak şekilde nasıl toparlayacağımızı düşünebiliriz. Ama hayır! Beyaz giysilerini Orlando'nun üzerine attıktan ve birkaç santim uzağına düştüğünü gördükten sonra bu hanımefendiler yıllarca onunla her türlü iletişimi kestiler; şimdi başka meşguliyetleri vardı. Öyleyse bu soluk mart sabahında bu yadsınamaz olay her neyse onu hafifletmek, örtmek, üstünü kapamak, gizlemek, küçültmek için hiçbir şey olmayacak mıydı? Çünkü öyle birden ve şiddetle irkilmesinin ardından Orlando – ama Tanrıya şükür tam o anda dışarıda İtalyan laternacıların arka sokaklarda bazen çaldıkları şu narin, tiz, sesi flüte benzeyen, titrek, eski moda laternalardan biri çalmaya başladı. Mütevazı olsa da bu müdahaleyi göklerden gelen bir müzikmiş gibi kabullenelim ve gelişini yadsıyamayacağımız bir an gelene kadar bu sayfayı bütün o soluksuz kalışlarının ve inleyişlerinin sesleriyle doldurmasına izin verelim; onun geldiğini uşak da görmüştür, hizmetçi kız da; okur da görecektir; çünkü Orlando'nun da onu daha fazla görmezlikten gelemeyeceği belli – bırakalım laterna çalsın ve müzik çaldığında dalgaların üzerinde sağa sola savrulan küçük bir sandaldan başka bir şey olmayan düşüncelere götürsün bizi; bütün taşıtlar arasında en hantalı, en şaşkını olan düşüncelerin üzerinde, damların ve çamaşır asılı arka bahçelerin üstünden geçirsin ve oraya – neresi bu yer? Green'i tanıyabildiniz mi ve ortadaki kilise kulesini, ve her iki yanında uyuyan birer aslan olan bahçe kapısını? Ah evet, orası Kew! Eh, Kew olur. Kew'deyiz, size bugün (Mart'ın ikisinde) erik ağacının altında, bir salkımsümbül ve bir çiğdem göstereceğim ve bir de tomurcuk, badem ağacında; öyle ki oraya

yürümek, ekim ayında toprağa gömülen, şimdi çiçeklenen tüylü ve kırmızı çiçek soğanlarını düşünmek demek olsun; dürüstçe söylenebilecekten daha fazlasını düşlemek ve sigara tabakasından bir sigara, hatta puro almak ve bir meşenin altına bir pelerin sermek (uyak gereği) ve orada oturup bir keresinde akşam vakti kıyıdan kıyıya geçerken görüldüğü söylenen yalıçapkınını beklemek olsun.

Bekleyin! Bekleyin! Yalıçapkını geliyor; yalıçapkını gelmiyor.

Bu arada fabrika bacalarına ve çıkan dumana bakın; kürekli kayıklarında hızla geçen kâtiplere bakın. Köpeğini gezdiren yaşlı hanıma bakın ve yeni şapkasını ilk kez, yamuk takan hizmetçi kıza. Hepsine bakın. Belki de Tanrı bütün kalplerdeki sırların gizlenmesi emrini vermiştir, böylece biz de aldanır, var olmayan bir şeyden sonsuza kadar kuşkulanırız, yine de sigaramızın dumanının arasından bakıp bir şapka, bir sandal, hendekteki bir fare için duyduğumuz doğal arzuların yeniden alevlendiğini görür, onların muhteşem bir şekilde yerine gelmesine seviniriz; tıpkı bir zamanlar İstanbul yakınındaki bir çayırda, arka planda minarelerle –bunun gibi fincanından tabağına taşınca ve laterna da çalınca zihin böyle oradan oraya saçma sapan atlayıp zıplıyor– bir ateşin tutuşmasının görüldüğü gibi.

Selam! Doğal arzu! Selam! Mutluluk! İlahi mutluluk! Ve her türden zevk, çiçekler ve şarap, biri solup öteki sarhoş etse de; ve Pazar günleri Londra dışına iki buçuk şilinlik biletler ve karanlık bir şapelde ölüme dair ilahiler okumak ve daktilo makinelerinin tıkırtısına, mektupların dosyalanışına, İmparatorluğu bir araya getiren halkaların ve zincirlerin dökümüne engel olacak ve karşı çıkacak her şey, her şey. Hatta tezgâhtar kızların dudaklarındaki kaba, kırmızı yaylara bile selam (sanki sakar aşk

meleği başparmağını kırmızı mürekkebe batırmış da geçerken bir işaret kondurmuş). Selam mutluluk, kıyıdan kıyıya hızla giden yalıçapkını ve doğal arzunun yerine getirilişi, ister erkek romancının dediği şey olsun ister dua ya da yadsıma; hangi biçimde gelirse gelsin, daha başka, daha tuhaf biçimler bile olsa, selam! Çünkü nehir –şiirde "düş gibi" denilen keşke gerçek olsaydı– karanlık akar, ancak bizim her zamanki kaderimizden daha durgun ve daha kötüdür, hayalleri yoktur ama canlı, temiz, hareketlidir, zeytin yeşili gölgeleri ansızın kıyıdan kıyıya fırlayıp gözden kaybolmakta olan kuşun kanatlarının mavisini boğan ağaçların altından alışıldık şekilde akar.

Selamla öyleyse mutluluğu ve mutluluktan sonra, taşralı bir hanımın salonundaki lekeli aynaların suratımızı bulanık göstermesi gibi imgeleri bulanıklaştıran düşleri selamlama; bütünü dağıtan, bizi parçalayan ve sarıp sarmalayan ve geceleyin uyuyacakken parçalara ayıran düşleri; ama uyu, o kadar derin uyu ki, bütün biçimler ufalanıp en yumuşacık toza, içi görünmez karanlık sulara dönüşsün ve orada, bir mumya gibi, bir pervane gibi kıvrılıp, büzülüp uykunun dibindeki kumlara yüzükoyun yatalım.

Ama bekle! Ama bekle! Bu sefer kör ülkeyi ziyarete gitmeyeceğiz. Tam gözbebeğinin içinde çakılmış bir kibrit gibi mavi, uçuyor, yanıyor, uykunun mührünü patlatıyor; yalıçapkını; öyle ki şimdi, hayatın kırmızı, derin nehri bir gelgit gibi geriye akıyor yine; köpürerek, damla damla; ve biz kalkıyoruz, gözlerimiz (ölümden hayata olan zorlu geçişi aşmamız için bir şiir nasıl da yardımcı olur) – değiyor (laterna ansızın susar).

"Çok güzel bir oğlan çocuk, hanımefendi," dedi ebe Mrs. Banting, Orlando'nun ilk çocuğunu kollarına bırakırken. Diğer bir ifadeyle, Orlando 20 Mart Salı günü, sabahın üçünde salimen bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi.

* * *

Orlando bir kez daha pencerede durdu, ama okur hiç korkmasın; bugün aynı şey olmayacak, zaten kesinlikle aynı günde değiliz. Hayır – çünkü Orlando'nun o sırada yaptığı gibi pencereden baktığımızda Park Lane'in bile önemli ölçüde değiştiğini göreceğiz. Gerçekten de orada, Orlando'nun şimdi yaptığı gibi on dakika kadar durabiliriz ve tek bir fayton bile görmeyebiliriz. "Şuna bakın!" diye bağırdı Orlando, birkaç gün sonra, tepesi basık, tuhaf, atsız bir araba kendi kendine sağa sola kayarak gitmeye başladığında. Gerçekten de atsız bir araba! Bunu dediği anda biri çağırdı onu, ama bir süre sonra Orlando geri geldi ve yine pencereden dışarı baktı. Bugünlerde hava çok tuhaftı. Gökyüzü bile, diye düşündü elinde olmadan, değişmişti. Kraliçe Victoria'nın ardından Kral Edward –bakın işte oradaydı, karşıda oturan bir hanımefendiyi ziyaret etmek üzere zarif kupa arabasından iniyordu– tahta çıkalı beri artık eskisi gibi yoğun, nemli, prizmatik değildi. Bulutlar küçülüp incecik bir tül olmuşlardı; gökyüzü metalden yapılma gibiydi, sıcak havada, sisteki metaller gibi petrol yeşili, bakır rengi ya da turuncuya dönüşüyorlardı. Biraz ürkütücüydü bu küçülme. Her şey küçülmüş gibiydi. Dün gece Buckingham Sarayı'nın önünden geçerken, sonsuza kadar süreceğini sandığı o devasa yapıdan eser yoktu; silindir şapkalar, dul kadınların peçeleri, borazanlar, teleskoplar, çelenkler, hepsi kaybolmuş ve bir iz, kaldırımda bir su birikintisi bile bırakmamışlardı. Ama değişiklik şimdi –kısa bir aradan sonra pencerenin yanındaki en sevdiği yere dönmüştü Orlando–, şimdi, akşam vakti en çok dikkat çekiyordu. Evlerdeki ışıklara bakın! Bir dokunuşta bütün oda aydınlanıyordu; yüzlerce oda aydınlanıyordu; hepsi birbirinin aynıydı. Küçük, kare kutulardaki her şeyi görebiliyordu insan; mahremiyet yoktu; ne eskisi gibi o uzayan gölgeler ve kuytu

köşeler vardı ne de ellerindeki titrek lambaları dikkatle şu ya da bu sehpanın üzerine bırakan önlüklü kadınlar; bir dokunuşta bütün oda pırıl pırıl oluyordu. Gökyüzü sabaha kadar ışıl ışıldı; kaldırımlar da ışıl ışıldı; her şey ışıl ışıldı. Öğleyin aynı yere tekrar geldi Orlando. Son zamanlarda kadınlar ne kadar da incelmişlerdi! Mısır sapı gibiydiler, dimdik, pırıltılı, birbirinin eşi. Erkeklerin yüzleri de avuç içi gibi tüysüzdü. Atmosferin kuruluğu her şeyin rengini koyultuyor, sanki yanaklardaki kasları sertleştiriyordu. Artık ağlamak daha zordu. Su, iki saniyede ısınıyordu. Sarmaşıklar ya yok olmuş ya da binaların yüzeyinden kazınmıştı. Sebzeler daha verimsizdi; aileler çok daha küçüktü. Perdeler ve örtüler kıvrılmış, duvarlar boş kalmıştı, sokaklar, şemsiyeler, elmalar gibi gerçek nesnelerin yeni, parlak renkli resimleri çerçevelenip asılmıştı ya da tahta üzerine boyanmıştı. O çağda Orlando'ya on sekizinci yüzyılı hatırlatan bir kesinlik ve belirginlik var gibiydi, tek fark bir çılgınlık, umarsızlık da içermesiydi. O bunları düşünürken, görünüşe bakılırsa yüzyıllardır içinden geçtiği müthiş uzun tünel genişledi, içeriye ışık doldu; bir piyano akortçusu anahtarını Orlando'nun sırtına sokmuş ve sinirlerini iyice germiş gibi düşünceleri tuhaf bir biçimde daraldı ve gerginleşti; aynı zamanda kulakları hassaslaştı; odadaki her fısıltıyı, her çıtırtıyı duyar oldu, şöminenin üzerindeki saatin tıkırtısı çekiç darbeleri gibiydi. Ve birkaç saniye boyunca ışık parlaklaşmaya devam etti, Orlando her şeyi daha da berrak görmeye başladı, saatin tıkırtısı şiddetlendi, sonunda tam kulağının içinde büyük bir patlama oldu. Orlando başına sert bir darbe almış gibi sıçradı. On kez yedi bu darbeleri. Aslında saat sabahın onuydu. Ekim'in on biriydi. 1928 yılıydı. Şimdiki zamandı.

Orlando'nun irkilmesine, elini kalbine bastırmasına ve yüzünün sararmasına kimse şaşırmamalı. Çünkü, şimdiki zamanda

bulunulmasından daha korkunç bir aydınlanma olabilir mi? Şoku atlatmamız, ancak bizi bir taraftan geçmişin öbür taraftan geleceğin korumasıyla mümkündür. Ama şimdi düşünecek zamanımız yok; Orlando zaten çok geç kalmıştı. Aşağıya koştu, otomobiline atladı, kontağı çalıştırdı ve yola çıktı. Büyük mavi bina blokları havaya yükseliyordu; gökyüzünün orasında burasında kırmızı baca şapkaları görüldü; yol gümüş başlı çiviler gibi parıldadı; donuk beyaz suratlı sürücülerin kullandığı otobüsler üstüne üstüne geldiler; süngerler çarptı gözüne, kuş kafesleri, yeşil Amerikan bezi dolu kutular. Ama şimdiki zamanın daracık köprüsünün üzerinden geçerken, aşağıdaki köpüren sulara düşmemek için bütün bu görüntülerin zihnine bir milim bile işlemesine izin vermedi. "Önünüze baksanıza... Elinizi uzatın, becerebilir misiniz bunu?" Ancak bunları söyleyebildi sertçe, sözcükler sanki içinden fışkırıyormuş gibi. Çünkü sokaklar çok kalabalıktı; insanlar nereye gittiklerine bakmadan yürüyorlardı. İnsanlar, içinde bir kırmızı parıltısı, bir sarı çakması görülebilen vitrin camlarının çevresine üşüşüp vızıldıyorlardı, arılar gibi, diye düşündü Orlando, ama bu düşüncesi ansızın kesildi, gözünü bir kez kırpmasıyla görüş alanı yeniden açılan Orlando onların insanlar olduğunu gördü. "Önünüze baksanıza!" diye terslendi.

Nihayet Marshall&Snelgrove'un önüne gelince mağazaya girdi. Gölgeler ve rayihalarla kuşatıldı. Şimdiki zaman üzerinden kaynar su damlaları gibi akıp gitti. Bir yaz esintisinin havalandırdığı incecik örtüler gibi yukarı aşağı salındı ışık. Orlando çantasından bir liste çıkardı ve ilk başta tuhaf, gergin bir sesle okumaya başladı, sanki sözcükleri –oğlan için bot, banyo tuzları, sardalyeler– rengârenk su akan bir musluğun altında tutuyordu. Işık üzerlerine vurdukça onların nasıl değiştiklerini gözledi. Banyo ve botlar köreldiler, kütleştiler; sardalyeler

testere gibi diş diş oldular. Marshall&Snelgrove Mağazası'nın zemin katındaki bölümde durdu, oraya buraya baktı; şu ya da bu kokuyu kokladı ve böylece birkaç saniye geçirdi. Sonra, sırf kapısı açık diye asansöre bindi; ve sarsılmadan yukarı gönderildi. Hayatın asıl dokusu, diye düşündü, yukarı çıkarken, büyü. On sekizinci yüzyılda her şeyin nasıl yapıldığını bilirdik; ama burada havanın içinden geçerek yükseliyorum; Amerika'daki sesleri dinliyorum; insanların uçtuğunu görüyorum – ama nasıl yapıldığını merak etmeye bile başlayamıyorum. Böylece büyüye olan inancım geri dönüyor. Asansör birinci katta dururken hafifçe sarsıldı; Orlando sayısız renkli kumaşın, belli belirsiz, tuhaf kokular yayan bir esintide uçuştuğunu görür gibi oldu; asansör her durduğunda ve kapıları açıldığında, o dünyanın bir dilimi daha içerdiği bütün kokularla birlikte göründü. Aklına Elizabeth döneminde, Wapping açıklarındaki nehir geldi, define gemileriyle ticaret gemileri demirlerdi orada. Ne kadar ağır ve tuhaf kokarlardı! İçi yakut dolu bir define çuvalına elini sokup onlarla oynadığında parmaklarının arasından kayan yontulmamış yakutların dokunuşunu nasıl da hatırlıyordu! Ve sonra Sukey ile –ya da kızın adı her ne idiyse– yatması ve Cumberland'in fenerinin üzerlerinde parlaması! Şimdi Cumberland'lerin Portland Meydanı'nda bir evleri vardı, geçen gün onlarla öğle yemeği yemişti, yaşlı adama Sheen Yolu'ndaki yaşlılar eviyle ilgili takılmıştı. Adam göz kırpmıştı. Şimdi asansör daha yükseğe çıkamadığı için inmesi gerekiyordu. Kim bilir hangi "bölüm" dedikleri yere. Alışveriş listesine göz atmak için durdu, ama etrafta bir yerde listede yazılı banyo tuzlarını ya da çocuk botlarını görse şaşardı. Nitekim hiçbir şey almadan yeniden aşağıya inmek üzereydi ki, listesindeki son kalemi farkında olmadan yüksek sesle okuyunca rezil olmaktan kurtuldu; o kalem "çift kişilik yatak çarşafı"ydı.

"Çift kişilik yatak çarşafı," dedi tezgâhta duran bir adama ve kaderin bir cilvesi olarak tam da o tezgâhtaki adam çarşaf satıcısıydı. Çünkü Grimsditch, yo, Grimsditch ölmüştü; Bartholomew, yo, Bartholomew ölmüştü; öyleyse Louise – dün Louise heyecan içinde gelmişti yanına, kral yatağındaki çarşafın ucu delinmiş, demişti. O yatakta pek çok kral ve kraliçe yatmıştı – Elizabeth, James, Charles, George, Victoria, Edward; çarşafın delik olmasına şaşmamalıydı. Ama Louise deliği kimin yaptığını bildiğine emindi. Prens Consort yapmıştı.

"Pis Alman!" dedi (çünkü bir savaş daha olmuştu; bu sefer Almanlara karşı).

"Çift kişilik yatak çarşafı," diye tekrarladı Orlando dalgın dalgın, çünkü odadaki gümüş yatak örtüsüyle çift kişilik yatak şimdi artık biraz bayağı olduğunu düşündüğü bir zevke uygundu – her şey gümüştü; ama o metale tutkun olduğu günlerde öyle döşemişti odayı. Tezgâhtar çift kişilik çarşaf getirmeye gidince Orlando küçük bir aynayla pudriyer çıkardı. Umursamazca pudralanırken, kadınlar, diye düşündü, kendisinin ilk kez kadına dönüşüp *Âşık Hanımefendi*'nin güvertesinde uzandığı günlerde olduğu kadar dolaylı davranmıyorlar. Burnuna özenle gereken rengi kondurdu. Yanaklarına hiç dokunmazdı. Gerçekten, artık otuz altı yaşına gelmiş olmasına rağmen nadiren yaşından fazla gösterirdi. Thames Nehri'nin donduğu ve paten kaymaya gittikleri o gün buzun üzerinde olduğu kadar huysuz, somurtkan, güzel ve gül yanaklıydı (milyonlarca mum yanan bir Noel ağacı gibi, demişti Saşa)–

"En iyi cins İrlanda keteni, ham'fendi," dedi tezgâhtar, çarşafı tezgâhın üzerine yayarken – ve orada tahta parçası toplayan yaşlı bir kadın görmüşlerdi. Dalgın dalgın keteni ellerken bölümler arasındaki sallanır kapılardan biri açıldı ve, belki de özel meraklar bölümünden gelen güzel bir koku süzüldü içeri,

pembe mumların rengini almışa benzeyen balmumsu koku bir figürün çevresinde deniz kabuğu gibi kıvrıldı –kız mıydı erkek mi– genç, zarif, baştan çıkarıcıydı – kızdı ulu Tanrım, kürkler, inciler içinde, Rus tarzı pantolon giymiş; ama hain, hain!

"Hain!" diye bağırdı Orlando (tezgâhtar gitmişti) ve bütün mağaza sarı sularla dolup taşar gibi oldu, uzaklarda, açık denizde Rus gemisinin direklerini gördü ve sonra mucizevi bir şekilde (belki kapı yeniden açılmıştı) kokunun yarattığı kabuk bir platforma, bir podyuma dönüştü, oradan şişman, kürklü bir kadın indi, son derece bakımlıydı, baştan çıkarıcıydı, başında bir taç vardı, bir grandükün metresiydi; Volga'nın kıyılarından eğilerek sandviç yiyen o kadın insanların boğulduğunu görmüştü; şimdi de mağazada Orlando'ya doğru yürüyordu.

"A, Saşa!" diye bağırdı Orlando. Kadını bu hale gelmiş görmek gerçekten şaşırtmıştı onu; kadın iyice şişmanlamış, uyuşuklaşmıştı; getirdikleri mumların, beyaz çiçeklerin ve eski gemilerin kokusuyla birlikte bu kır saçlı kürklü kadının ve Rus pantolonlu kızın görüntüsü arkasından görünmeden geçsin diye başını çarşaflara eğdi.

"Bugün peçete, havlu, toz bezi ister misiniz Madam?" diye ısrar etti tezgâhtar. Bereket alışveriş listesi vardı, Orlando ona bakıp hiç istifini bozmadan dünyada istediği tek şeyin banyo tuzu olduğunu söyleyebildi; tuz başka bir bölümdeydi.

Tekrar asansörle aşağı inerken –bir sahne ne kadar da sinsice tekrarlanır– yine şimdiki zamanın çok altına gömüldü; asansör zemine çarparken bir nehrin kıyısına çarpan çanağın kırıldığını duyduğunu düşündü. Doğru bölümü –hangisi ise- bulmasına gelince, çantaların arasında düşünceye dalarak durdu, geçmişin derinliklerinden bile aynı kendisi gibi, hatta bazıları kendisi kadar gururla gelirken şimdiki anın arkasını göstermeyen perdesini indirmeyi yeğleyen, böylece bugün

sadece Marshall&Snelgrove Mağazası'nda tezgâhtar olarak görünen kibar, esmer, saçları taralı, neşeli bütün satıcıların önerilerine kulaklarını tıkadı. Orlando orada kararsızlık içinde durdu. Büyük camlı kapılardan Oxford Sokağı'ndaki trafiği görebiliyordu. Otobüsler üst üste yığılıyor, sonra sarsılarak birbirlerinden kopuyorlardı. Geçmişteki o günde Thames Nehri'ndeki buz blokları da böyle yalpalamış ve savrulmuşlardı. Ayaklarında kürklü terlikler olan yaşlı bir soylu bloklardan birinin üzerinde oturuyordu. İrlandalı asilere lanet ederek –Orlando şimdi onu görebiliyordu– geçmişti önünden. Şimdi Orlando'nun arabasının durduğu yerde sulara gömülmüştü.

"Zaman üzerimden geçti," diye düşündü, kendini toparlamaya gayret ederek; "Orta yaşa geldim. Ne kadar tuhaf! Hiçbir şey artık bir tek şey değil. Bir çanta alıyorum, sandalında sebze satarken buzda donmuş yaşlı bir kadını düşünüyorum. Biri pembe bir mum yakıyor ve ben Rus pantolonu giymiş bir kız görüyorum. Sokağa çıkınca –şimdi yaptığım gibi," bunu derken Oxford Sokağı'nda kaldırıma adım attı, "neyin tadını alıyorum? Kokulu otların. Keçilerin çıngıraklarını duyuyorum. Dağları görüyorum. Türkiye mi? Hindistan mı? İran mı?" Gözlerine yaşlar doldu.

Orlando'nun şimdiki zamandan epeyce uzaklaştığı, onun gözyaşları içinde, aklında İran dağlarının görüntüsüyle arabasına binmeye hazırlandığını gören okurun belki dikkatini çekecektir. Gerçekten de yaşama sanatının en başarılı uygulayıcılarının, çoğunlukla da tanınmamış kimselerin bile, her normal insanın organizmasında aynı anda işleyen altmış ya da yetmiş değişik zamanı bir biçimde senkronize etmeyi başardıkları yadsınamaz, öyle ki saat on biri vurduğunda ötekiler de hep birden ses verirler ve şimdiki an ne var gücüyle araya girer ne de geçmişe gömülür. Haklı olarak o insanların, mezar taşlarında yazılı

tamı tamına altmış sekiz ya da yetmiş iki yılı yaşadıklarını söyleyebiliriz. Geriye kalanlardan bazılarının, aramızda dolaşsalar da, öldüğünü biliyoruz; kimileri, canlı biçimlere bürünseler de henüz doğmamışlardır; bazıları da otuz altı yaşındayız deseler de birkaç yüz yaşındadırlar. *Ulusal Biyografi Sözlüğü* ne derse desin, bir insan hayatının gerçek uzunluğu hep tartışma konusu olmuştur. Çünkü zamanı ölçmek zor bir iştir; herhangi bir sanatla temasa geçtiği anda hemen düzeni bozulur; Orlando'nun alışveriş listesini kaybetmesinin ve eve sardalye, banyo tuzu ya da bot almadan dönmesinin suçlusu belki de şiir aşkıdır. Şimdi eli arabasının kapısında dururken şimdiki zaman yine başına sert darbeler indirdi. Tam on bir kez vahşi bir saldırıya uğradı.

"Lanet olsun!" diye bağırdı, çünkü çalan saatin sesi sinir sistemini altüst ederdi – öyle ki bir süredir sadece, hafifçe kaşlarını çattığını, vitesi kusursuzca değiştirdiğini ve önceden olduğu gibi, "Önünüze baksanıza!" "Kafanızda ne olduğunu bilmiyor musunuz?" "Öyleyse neden söylemediniz?" diye bağırdığını anlatabiliriz; o arada otomobili yerinden fırladı, iki yana savruldu, aralardan geçti ve Regent Sokağı'ndan, Haymarket'ten, Northumberland Caddesi'nden aşağı kaydı, çünkü usta bir şofördü, Westminster Köprüsü'nü aştı, sola döndü, dümdüz gitti, sağa saptı, tekrar düz gitti...

11 Ekim 1928, Perşembe günü Eski Kent Yolu çok kalabalıktı. İnsanlar kaldırımdan taşıyorlardı. Alışveriş çantalı kadınlar vardı. Çocuklar sağa sola koşuyorlardı. Manifaturacılarda indirimli satışlar yapılıyordu. Sokaklar genişleyip daralıyordu. Uzun alanlar sürekli birleşip küçülüyorlardı. Burada bir pazaryeri vardı. Şurada bir cenaze. Burada, üzerinde "*İşsiz... Karş...*" yazılı pankartlarla[1] göstericiler, başka ne olacaktı? Etler pek

1 Orlando otomobil kullanırken, kalabalık arasından pankartların bir parçasını görebiliyordu, kelimeler de yarım yarım okunabiliyordu. (ç.n.)

kırmızıydı. Kasaplar kapıda duruyordu. Kadınlar kaldırımları eskitiyorlardı. *Amor Vin*[1] – bir kapının üstünde bu söz yazılıydı. Bir kadın bir yatak odasının penceresinden bakıyordu, çok dalgın ve çok sakindi. *Applejohn ve Applebed, Cenaze–*. Hiçbir şey eksiksiz görülemiyor ve bütünü okunamıyordu. Başladığı görülen şeyin –tıpkı sokağın iki ucundan gelip birbiriyle buluşmaya hazırlanan iki arkadaş gibi– bittiği hiç görülmüyordu. Yirmi dakika sonra beden ve ruh bir çuvaldan taşan yırtık kâğıt parçalarına benziyorlardı ve gerçekten de Londra'dan otomobille hızla çıkma süreci, bilincini yitirme hatta ölüm öncesinde görülen kimliğin ufak ufak doğranması sürecine o kadar benziyor ki, Orlando'nun şimdiki anda hangi anlamda var olduğunun söylenebileceği tartışılır. Aslında, nihayet burada, sağ tarafa, kâğıt parçacıklarının üzerine daha yavaş düştüğü yeşil bir perde konulmasaydı, parçalara ayrılmış bir insan olduğunu düşünerek Orlando'dan vazgeçerdik; bir başka perde de sol tarafa konuldu, böylece kâğıt parçacıklarının kendi kendilerine havada döndüklerini görebildik; sonra yeşil perdeler her iki tarafta sürekli tutuldular, böylece Orlando'nun zihni her şeyi kendi içinde tutma yanılsamasına yeniden kavuştu ve Orlando hepsi de gerçek boyutlarında olmak üzere bir kulübe, bir çiftlik ve dört inek gördü.

Bunlar olunca Orlando rahatlayarak derin bir soluk aldı, bir sigara yaktı, bir-iki dakika sessizce sigarasını tüttürdü. Sonra çekinerek, arzuladığı kişi orada olmayabilirmiş gibi, "Orlando?" diye seslendi. Çünkü eğer zihinde aynı anda tıkırdayan (tahminen) yetmiş altı tane zaman varsa, insan ruhunda şu ya da bu zamanda yerleşmiş –Tanrı yardımcımız olsun– kaç tane farklı kişi bulunur? İki bin elli iki diyenler vardır. Bu yüz-

1 Amor vincit omnia (Lat.) Aşk her şeyi yener. Bu sözün de yarısını okuyabilmişti Orlando. (ç.n.)

den bir insanın, yalnız kalır kalmaz, Orlando diye (eğer adı buysa) seslenmesi dünyanın en normal şeyidir, bu seslenişin anlamı da, Gel, gel, demektir, şu anda olduğum kişiden ölesiye bıktım. Başka bir ben istiyorum. Arkadaşlarımızda gördüğümüz şaşırtıcı değişimler bu yüzdendir. Bu iş o kadar da kolay değildir, çünkü Orlando'nun seslendiği gibi (şehir dışındayken ve herhalde başka bir ben'e ihtiyaç duyuyorken) Orlando denilebilse de, onun ihtiyacı olan Orlando gelmeyebilir; bizi oluşturan ve garsonun elindeki tabaklar gibi üst üste binen bu ben'lerin başka yerlerde bağlantıları vardır, ilgileri, kendilerine ait küçük tüzükleri ve hakları, adına ne derseniz deyin (bu tür şeylerin çoğunun bir adı da yoktur), biri sadece yağmur yağarken, bir başkası sadece yeşil perdeli odalara, bir üçüncüsü Mrs. Jones yokken gelir, bir diğeri kendisine bir kadeh şarap sözü verirsen filan falan; çünkü herkes, kendi deneyimlerinden yola çıkarak farklı ben'lerinin kendisiyle üzerinde anlaşmış oldukları farklı koşulları çoğaltabilir – bunların bazıları kayda geçirilmeyecek kadar gülünçtür.

Böylece Orlando, ahırın köşesini dönerken, sesinde soru vurgusuyla "Orlando?" diye seslendi ve bekledi. Orlando gelmedi.

"Pekâlâ öyleyse," dedi Orlando, insanların bu tür durumlarda davrandıkları gibi keyifle ve bir başkasını denedi. Çünkü çağırabileceği çok çeşitli ben'ler vardı, sığdırabileceğimizden de fazlaydı sayıları, sadece altı-yedi ben'i anlatan bir biyografi bile eksiksiz sayılırken bir insanın binlerce ben'i olabilir. Sadece içimize sığdırabildiğimiz ben'lerin arasından seçim yaparak Orlando zencinin kafasını kesen oğlan çocuğunu çağırmış olabilirdi; o kafayı yeniden yerine bağlayan çocuğu; tepede oturan çocuğu; şairi gören çocuğu; kraliçeye gülsuyu kâsesini veren çocuğu; ya da Saşa'ya âşık olan genç adamı da

çağırmış olabilirdi; ya da saray mensubunu; ya da büyükelçiyi; ya da askeri; ya da gezgini; ya da yanına kadının gelmesini isteyebilirdi; Çingene'nin; Hammefendinin; Münzevinin; hayata âşık olan kızın; edebiyat hamisi kadının; Mar'ı (sıcak banyolar ve akşam ateşleri anlamında) ya da Shelmerdine'i (sonbahar ormanlarında çiğdemler anlamında) ya da Bonthrop'u (her gün öldüğümüz ölüm anlamında) ya da üçünü birlikte –bunca şeyi yazacak yerimiz yok– bunların hepsi de birbirinden farklı ve içlerinden herhangi birini çağırabilirdi.

Belki; ama kesin görünen bir şey varsa o da (çünkü artık "belki"lerin ve "görünen"lerin alanındayız) en çok ihtiyaç duyduğunun uzakta kalmasıydı, çünkü söylediklerine bakılırsa, araba sürdüğü kadar hızlı değiştiriyordu ben'lerini – her köşede bir yenisi çıkıyordu– ki bu durum, en üstte bulunan ve isteme gücüne sahip olan bilinçli ben'in, anlaşılmaz bir nedenle bir tek ben olmak istemesiyle doğar. Bazı kişiler ona gerçek ben derler, söylediklerine göre içimizdeki benlerin tümünün birleşimidir; hepsini birleştiren ve denetleyen Kaptan ben, Anahtar ben tarafından yönetilir ve kilit altında tutulur. Araba kullanırken Orlando'nun söylediklerine kulak misafiri olan okur, onun mutlaka bu ben'i aradığını anlayabilir (eğer söylenenler kulağa karman çorman, kopuk, önemsiz, sıkıcı, bazen de anlaşılmaz geliyorsa suç, kendi kendine konuşan bir hanımefendiyi dinleyendedir; biz sadece onun söylediklerini buraya alıyoruz ve bize göre hangi ben konuşuyorsa parantez içinde belirtiyoruz, ama bu konuda hata yapabiliriz).

"Ne o zaman? Kim o zaman?" dedi Orlando. "Otuz altısında; bir otomobilde; bir kadın. Evet, ama aynı zamanda bir milyon başka şey de. Kendini beğenmiş biri miyim? Holdeki Dizbağı Nişanı? Leoparlar? Cetlerim mi? Gurur duyuyor muyum onlarla? Evet! Haris, gösterişli, kötücül? Öyle miyim?

(burada yeni bir ben girdi devreye). Öyleysem bile umurumda değil. Sadık? Sanırım. Cömert? Ah, ama bu sayılmaz (burada yeni bir ben geldi). Bir sabah yatakta güzel çarşafların üzerinde yatıp güvercinlere kulak vermek; gümüş tabak çanak; şarap; hizmetçiler; uşaklar. Şımarık mı? Belki. Hiçbir şey için pek çok şey. Bu yüzden kitaplarım (burada elli tane klasik eserin adını saydı; bize kalırsa bunlar onun yırtıp attığı erken dönem romantik eserlerdi). Yüzeysel, kolay okunan, romantik. Ama (yeni bir ben girdi devreye) sakarım, beceriksizim. Bundan daha sakar olamazdım. Ve – ve– (burada doğru sözcüğü bulmak için durakladı, eğer "aşk" sözcüğünü önerirsek yanılmış olabiliriz, ama elbette güldü, yanakları kızardı ve bağırdı–) Zümrütlerin ortasına oturtulmuş bir karakurbağası! Arşidük Harry! Tavanda mavi şişeler! (yeni bir ben geldi şimdi). Ama ya Nell, Kit, Saşa? (hüzünlere gömüldü, gerçekten yaş doldu gözlerine, oysa ağlamaktan çoktan vazgeçmişti). Ağaçlar, dedi. (Yeni bir ben geldi.) Binlerce yıldır şurada büyüyen ağaçları severim (bir ağaç kümesinin yanından geçiyordu). Ve ahırları (yolun kenarındaki yıkık dökük bir ahırın yanından geçmekteydi). Ve çoban köpeklerini (yolda bir köpek yürüyordu, ona çarpmamak için özen gösterdi). Ve geceyi. Ama insanlar (burada yeni bir ben geldi). İnsanlar? (Soru şeklinde yineledi o sözcüğü.) Bilmiyorum. Geveze, iğrenç, hep yalan söyleyen. (Burada kendi kasabasının ana caddesine saptı, kalabalıktı orası, çünkü pazar kurulmuştu, çiftçiler, çobanlar ve sepetlerinde tavuklarla yaşlı kadınlar vardı.) Köylüleri severim. Hasattan anlarım. Ama (burada, bir deniz fenerinden vuran ışık gibi zihninin üstünden sekerek yeni bir ben göründü). Şöhret! (Güldü.) Şöhret! Yedi baskı. Bir ödül. Akşam gazetelerinde fotoğraflar (burada "Meşe Ağacı"na ve kazanmış olduğu "The Burdett Coutt Ödülü"ne değindi); biz de araya girip kitabın yöneldiği

bu doruğun, kitabın sonunda yer alacak bu sonsözün böyle rahatça gülerek elimizden alınmasının onun biyografisini yazan kişi için ne kadar can sıkıcı olduğunu söylemeliyiz; ama gerçek şu ki, bir kadın hakkında yazarken her şey karmakarışık olur – doruklar ve sonsözler; konu kadınsa vurgulama erkeklerde olduğundan farklı yerdedir). Şöhret! diye yineledi. Bir şair – bir şarlatan; her ikisi de sabah postası kadar düzenli. Yemek yemek, buluşmak; buluşmak, yemek yemek; şöhret – şöhret! (Pazar yerindeki kalabalığın arasından geçebilmek için yavaşladı. Ama onu fark eden yoktu. Bir balıkçının dükkânındaki domuzbalığı, ödül kazanmış ve istese başına üst üste üç taç takabilecek bir hanımdan daha çok ilgi çekiyordu.) Otomobilini ağır ağır sürerken eski bir şarkıdan bir bölümmüş gibi mırıldandı: "Paralarımla çiçek açan ağaçlar alacağım, çiçek açan ağaçlar, çiçek açan ağaçlar ve çiçek açan ağaçlarımın arasında yürüyüp oğullarıma şöhretin ne olduğunu anlatacağım." Böyle mırıldandı ve söylediği bütün sözcükler, ağır boncuklardan oluşan kaba bir gerdanlık gibi şurasından burasından sarkmaya başladı. "Ve yürüyeceğim çiçek açan ağaçlarımın arasında," diye söyledi şarkısını, sözcükleri iyice vurgulayarak, "ve ayın ağır ağır yükselişini göreceğim, arabaların gidişini..." Bunu derken ansızın sustu ve gözlerini ön tarafa, arabanın motor kapağına dikip derin düşüncelere daldı.

"Twitchett'in masasında oturuyordu," diye düşündü, "fırfırlı yakası kirliydi... Keresteleri ölçmeye gelen yaşlı Mr. Baker miydi? Yoksa Sh-p–re miydi? (büyük saygı duyduğumuz isimleri kendi kendimize söylerken onları asla bütünüyle söylemeyiz.) On dakika boyunca ileriye baktı, araba neredeyse durmak üzereydi.

"Tekinsiz!" diye bağırdı, ansızın gaz pedalına basarak. "Tekinsiz! Ta çocukluğumdan beri. İşte yabankazı uçuyor.

Pencerenin önünden geçip denize doğru uçuyor. Havaya sıçradım (direksiyona daha sıkı sarıldı) ve ona uzandım. Ama ördek çok hızlı uçuyor. Onu gördüm, burada – orada – şurada – İngiltere, İran, İtalya. Durmadan, hızla denize doğru uçuyor ve ben de ağ atar gibi durmadan sözcükleri fırlatıyorum onun arkasından (bunu derken elini savurdu), büzülüyorlar, içlerinde yosundan başka bir şey bulunmayan ağları da güverteye çekilirken öyle büzülürken görmüştüm; ve bazen birkaç tane gümüş olur –altı sözcük– ağın dibinde. Mercan mağaralarında yaşayan iri balıklar asla olmaz." Derin düşünceler içinde başını öne eğdi.

İşte tam o anda, "Orlando" diye seslenmekten vazgeçip başka bir şeyler düşünmeye başladığında, onun çağırmış olduğu Orlando kendiliğinden geldi; bunu kanıtlayan da Orlando'nun geçirdiği değişiklik oldu (ana kapıdan geçip parka giriyordu).

Baştan aşağı karardı ve sakinleşti, tıpkı bir yüzeyin, sırla kaplandığında kabarması ve sağlamlaşması gibi, sığlıkların derinleşip uzaklıkların yakınlaşması gibi; bir kuyunun duvarlarının suyu içerde tutması gibi, her şey içerde kaldı. Orlando karardı, sakinleşti, bu Orlando'nun katılımıyla, doğru ya da yanlış bir ifadeyle, tek bir ben oldu, gerçek bir ben. Ve sustu. Çünkü insanlar yüksek sesle konuşurken benler (iki binden fazla ben olabilir) kopup ayrıldıklarının farkında olabilirler, iletişim kurmaya çalışırlar ama iletişim kurulunca da susarlar.

Karaağaçlar ve meşe ağaçlarının arasından kıvrılarak giden yolda, parkın eğimli çimenlerinin içinden ustalıkla, hızla, sürdü arabasını, bu eğim öyle tatlıydı ki, eğer çimen değil de deniz olsaydı sahil sakin yeşil sularla kaplanırdı. Burada, vakur gruplar halinde kayın ve meşe ağaçları vardı. Aralarında geyikler dolaşıyordu, biri kar gibi beyaz, birinin başı yana eğilmiş, boynuzuna tel örgü dolandığı için. Bütün bunları, ağaçları,

geyikleri ve çimenleri büyük bir tatmin duygusuyla seyretti, sanki zihni nesnelerin çevresinden akıp onları tümüyle içine alan bir sıvı olmuştu. Bir dakika sonra avluya soktu otomobilini, oraya yüzlerce yıldır at sırtında, ya da önünde ya da arkasında atlılar giden altı atlı arabayla gelmişti; orada sorguçlar sallanmış, meşaleler parlamış ve şimdi çiçeklerini döken aynı çiçekli ağaçlar o zaman yapraklarını dökmüşlerdi. Şimdi yalnızdı. Sonbahar yaprakları yere dökülüyordu. Kapıcı büyük kapıları açtı. "Günaydın James," dedi ona, "arabada bir şeyler var. İçeri getirir misin onları?" Aslında güzellikten, ilgiden ya da önemden yoksun sözcükler bunlar, ama şimdi öylesine anlam doluydular ki, olgun cevizler gibi ağaçtan düşüyorlardı ve sıradan şeylerin kurumuş kabuğu anlamla doldurulursa duyuların şaşırtıcı derecede tatmin olacağını kanıtlıyorlardı. Bu dediğimiz, sıradan olsa da her hareket, her eylem için geçerliydi; Orlando'nun etekliğini çıkarıp balıksırtı kumaştan pantolon ve deri ceket giymesini seyretmek, ki üç dakika sürmedi üstünü değişmesi, sanki Madam Lopokova sanatının inceliklerini uyguluyormuş gibi bu hareketin güzelliğiyle gözlerin kamaşması demekti. Sonra yemek salonuna gitti, orada eski dostları Dryden, Pope, Swift, Addison, ilk kim "İşte ödülü kazanan geldi!" diyecekmiş gibi ona çekinerek baktılar ilk başta. Ama işin içinde iki yüz gine olduğunu hatırlayınca başlarını sallayarak onayladılar. İki yüz gineye burun kıvrılamaz, der gibiydiler. Orlando kendisine bir dilim ekmekle jambon kesti, ikisini üst üste koyup yemeye başladı, bir yandan da salonda bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, görgü kurallarını hiç düşünmeden bir çırpıda silip atıyordu. Beş altı kez salonda dolaştıktan sonra bir kadeh kırmızı İspanyol şarabını midesine indirdi, kadehini yeniden doldurdu, eline alarak uzun koridordan ve bir düzine oturma odasından geçti, peşinden gelmek isteyen av köpekleri

ve spanyellerle birlikte evi dolaşıp gözden geçirmeye koyuldu.

Bu da günlük işler arasındaydı. Eve dönüp büyükannesini öpmeden çıkıp gitmesi neyse, eve dönünce içerisini dolaşmadan çıkıp gitmesi aynı şeydi. Kendisi girerken salonların aydınlandığını hayal etti; sanki kımıldıyorlar, o yokken uyuklamışlar gibi gözlerini açıyorlardı. Onları yüzlerce, binlerce kez görmüş olsa da her seferinde farklı göründüklerini de hayal etti, sanki onlarınki kadar uzun bir hayat içlerinde sayısız ruh hali biriktirmişti de bu haller kışın ve yazın, açık ve kapalı havada, Orlando'nun kendi kaderiyle ve onları ziyaret edenlerin kişilikleriyle birlikte değişiyorlardı. Yabancılara karşı hep kibar, ama biraz bıkkındılar; onun yanındaysa tamamıyla açık ve rahattılar. Neden olmasın ki? Birbirlerini neredeyse dört yüzyıldır tanıyorlardı. Gizleyecekleri bir şey yoktu. Orlando onların üzüntülerini ve sevinçlerini biliyordu. Onların her birinin kaç yaşında olduğunu ve küçük sırlarını biliyordu – gizli bir çekmece, saklanan bir dolap, ya da bir kusur belki, onarılmış ya da sonradan eklenmiş bir parça gibi örneğin. Onlar da onun bütün ruh hallerini ve geçirdiği değişiklikleri biliyorlardı. Onlardan bir şey gizlememişti; onlara bir erkek çocuk ve bir kadın olarak gelmişti, ağlayarak ve dans ederek, kara kara düşünerek ve neşeyle. Penceredeki bu oturma yerinde ilk dizelerini yazmıştı; şu şapelde evlenmişti. Ve burada gömüleceğini düşündü, uzun galerideki pencerenin pervazında diz çöküp İspanyol şarabını yudumlarken. Gözünün önünde pek canlandıramasa da, Orlando'yu atalarının yanında yatması için mezara indirirlerken hanedan leoparının gövdesi zeminde sarı göller oluşturacaktı. Ölümsüzlüğe inanmayan Orlando elinde olmadan, ruhunun duvardaki kaplamaların kırmızısıyla, kanepelerin yeşiliyle sonsuza kadar gelip gideceğini hissetti. Çünkü oda –büyükelçilerin yatak odasına girmişti– yüzlerce

yıl denizin dibinde kalmış, kabuk bağlamış, sularla milyon renge boyanmış bir deniz kabuğu gibi parlıyordu; pembe ve sarıydı, yeşil ve kum rengi. Bir deniz kabuğu gibi narin, yanardöner ve boştu. Burada artık hiçbir büyükelçi yatmayacaktı. Ah, ama evin kalbinin hâlâ nerede attığını biliyordu. Bir kapıyı usulca açtı ve odanın kendisini göremeyeceği şekilde (öyle sanıyordu) eşikte durdu, ebediyen esen hafif rüzgârda duvardaki goblenlerin –hep olduğu gibi– kabarıp inmesini izledi. Avcı hâlâ ata biniyordu; Daphne hâlâ uçuyordu. Kalp hâlâ çarpıyor, diye düşündü, ne kadar zayıf olsa da, ne kadar uzağa çekilmiş olsa da; devasa binanın narin, direngen kalbi.

Köpeklerini yanına çağırarak zemini boyuna kesimli masif meşe kaplı galeriden geçti, kadifeleri solmuş koltuklar duvarın dibine dizilmişler, kollarını Elizabeth'e, James'e, Shakespeare'e belki, asla gelmeyen Cecil'e uzatmışlardı. Bu manzara Orlando'yu hüzünlendirdi. Koltukların önündeki koruyucu kordonu tutan kancayı açtı. Kraliçe'nin koltuğuna oturdu; Leydi Betty'nin masasında duran bir elyazması kitabı açtı; eskiden kalma gül yapraklarını karıştırdı parmaklarıyla; kısa saçlarını Kral James'in gümüş fırçalarıyla taradı; onun yatağında zıpladı (Louise temiz çarşaflar sermiş olsa da bu yatakta artık hiçbir kral yatmayacaktı) ve yanağını yatağın üzerindeki eprimiş gümüş yatak örtüsüne bastırdı. Her yerde güvelere karşı küçük lavanta torbaları duruyordu, bir de "Lütfen dokunmayın" yazılı kâğıtlar, onları oralara kendisi koymuş olsa da sanki kendisine sitem ediyorlardı. O evin artık tamamıyla kendisine ait olmadığını düşünerek içini çekti. Zamana aitti artık; tarihe; yaşayanlar artık ona dokunamaz, denetleyemezlerdi. Artık burada asla yere bira dökülemeyecek diye düşündü (yaşlı Nick Greene'e ait yatak odasındaydı şimdi) ya da halılarda delikler açılmayacaktı. Artık asla iki yüz hizmetkâr gürültülü

patırtılı, ellerinde yatak ısıtıcılarıyla ve büyük şöminelerde yakılacak iri dallarla koşarak koridorlardan geçmeyeceklerdi. Bira mayalanmayacak, mum dökülmeyecek, eyer hazırlanmayacak ve evin dışındaki atölyelerde taşlara şekil verilmeyecekti. Çekiçler ve tokmaklar susmuştu. Koltuklar ve yataklar boştu; gümüş ve altın maşrapalar camlı vitrinlere konulup kilitlenmişlerdi. Sessizliğin büyük kanatları boş evde bir aşağı bir yukarı çırpıyordu.

Galerinin dibinde, etrafında yatan köpekleriyle, Kraliçe Elizabeth'in sert koltuğunda böyle oturdu. Galeri, neredeyse ışığın bittiği bir noktaya kadar uzayıp gidiyordu. Geçmişin derinliklerine inen bir tünel gibiydi. Galerinin aşağılarına bakınca gülüp konuşan insanları görebildi, tanıdığı büyük adamları: Dryden, Swift ve Pope'u; ve konuşan devlet adamlarını; pencere pervazlarında flört eden sevgilileri; uzun masalarda yiyip içen insanları; başlarının çevresinde kıvrılan, onları hapşırtıp öksürten odun dumanını. Daha da aşağıda kadril dansı için yerlerini alan muhteşem çiftleri gördü. Flüt sesini andıran, narin ama yine de görkemli bir müzik başladı. Bir org gümbürdedi. Şapele bir tabut getirildi. Bir düğün alayı dışarı çıktı. Silah kuşanıp miğfer takmış adamlar savaşa gittiler. Flodden'den ve Poitiers'den gelirken bayraklar getirdiler ve onları duvara çaktılar. Uzun galeri böylece doldu, daha da ileriye bakınca, en dipte, Elizabethçilerin ve Tudorcuların ötesinde daha yaşlı, daha esmer, kukuletalı birini görür gibi oldu, manastırdan gelir gibi, vakur bir keşiş, kavuşturduğu ellerinin arasında tuttuğu kitapla mırıldanarak yürüyordu.

Ahırdaki saat gök gürler gibi dördü vurdu. Bir deprem bile koca bir şehri asla böyle yıkmamıştır. Galeri de içindekiler de un ufak oldular. Orlando'nun seyrederken karanlık ve ciddi olan yüzü barut patlamış gibi aydınlandı. Aynı ışıkta, yakınındaki

her şey apaçık göründü. Dönüp duran iki sinek gördü, gövdelerinin mavi mavi parladığını fark etti; ayağını bastığı tahtada bir budak gördü, köpeğinin kulağının seğirdiğini de. Aynı zamanda, bahçede küçük bir dalın çatırdadığını, parkta bir koyunun tıksırdığını, pencerenin önünden hızla geçen çığlığı duydu. Ansızın buz gibi havada çırılçıplak kalmış gibi bedeni ürperdi, sızladı. Londra'da saat onu vurduğunda yapmadığını yaptı, soğukkanlılığını korudu (çünkü şimdi bir bütündü ve belki de zamanın sarsıntısına daha geniş bir yüzey sunuyordu). Telaş etmeden ayağa kalktı, köpeklerini çağırdı, kararlı ama son derece temkinli adımlarla merdivenden indi, bahçeye çıktı. Burada bitkilerin gölgeleri olağanüstü belirgindi. Çiçek tarhlarındaki toprağın taneciklerinin her birini gözünde mikroskop takılıymış gibi seçti. Her ağacın dallarının nasıl birbirinin içine girdiğini gördü. Her bir ot belirgindi, damarları ve taçyapraklarındaki çizgiler de. Bahçıvan Stubbs'ın yoldan geldiğini gördü, adamın tozluğundaki düğmeler tek tek görülüyordu; arabanın atları Betty ile Prens'i gördü, Betty'nin alnındaki beyaz yıldız ve Prens'in kuyruğundaki, ötekilerden daha uzun olan üç tane kıl hiç böyle açıkça gözüne çarpmamıştı. Avluda, evin eski gri duvarları, üzeri çizik içinde yeni bir fotoğrafa benziyorlardı; terastaki hoparlörden Viyana'daki kırmızı kadifeli opera binasında insanların dinlediği bir dans müziğinin yoğunlaştırılmış melodisi duyuldu. Şimdiki zamanın zindeleştirdiği, sinirlerini gerdiği Orlando, zamanın uçurumu ne zaman açılsa ve bir saniyeyi içinden geçirse, onunla birlikte bilinmedik bir tehlike de gelecekmiş gibi tuhaf bir korku duyuyordu. Gerginlik, rahatsız olmadan uzun süre tahammül edilemeyecek kadar acımasız ve şiddetliydi. Arzuladığından daha çevik adımlarla bahçeden geçip parka yürüdü, sanki bacakları kendiliğinden hareket ediyordu. Burada kendini epeyce zorlayarak

Orlando, günümüzde

marangozun dükkânının önünde durdu ve bir arabaya tekerlek hazırlamakta olan Joe Stubbs'ı hiç kıpırdamadan seyretti. Saat çeyreği vurduğunda gözleri adamın eline dikili halde orada duruyordu. Saatin sesi içinden bir göktaşı gibi hızla geçti, elle tutulamayacak kadar yakıcıydı. Tiksinti verecek bir netlikle Joe'nun sağ elinin başparmağının tırnağının bulunmadığını, tırnak olması gereken yerdeki pembe etin kabarık bir tabağa benzediğini gördü. Bu görüntü öyle iticiydi ki bir an bayılacak gibi oldu, ama o zamanın karanlığında gözkapakları titreştiğinde şimdiki zamanın baskısından kurtuldu. Kırpışan gözlerinden vuran gölgede tuhaf bir şey vardı, şimdiki zamanda (göğe bakarak bunu bizzat deneyebilirdi herkes) hiçbir zaman bulunmayan bir şey –bu yüzden korkutucuydu, tanımlanamıyordu–, ona bir ad vermeye, güzellik diye adlandırmaya çekinir insan, çünkü bedensiz, özü olmayan, niteliksiz bir gölge, yine de kendini neye katarsa onu değiştirme gücüne sahip. Marangozun dükkânında bayılmak üzereyken gözlerini kırpıştırdığı sırada bu gölge sıyrılıp çıktı dışarı, Orlando'ya görünen sayısız imgeye kendini katarak onları tahammül edilir, anlaşılır bir şeye dönüştürdü. Orlando'nun zihni deniz gibi çırpınmaya başladı. Evet, diye düşündü, marangozun dükkânından ayrılıp tepeye tırmanırken rahatlayıp derin bir soluk alarak, yeniden yaşamaya başlayabilirim. Serpentine'dayım, diye düşündü, küçük sandal binlerce ölümün beyaz kemerinin altından geçerek yukarıya tırmanıyor. Anlamak üzereyim...

Bunlardı onun sözleri, açık seçik söylenmişlerdi, ama şimdi onun kendisinden önce olanların gerçekliğini hiç umursamayan bir tanık olduğunu, koyunu kolaylıkla inek ya da Smith adındaki yaşlı bir adamı akrabası bile olmayan Jones denilen kişi sanabileceğini gizleyemeyiz. Çünkü tırnaksız başparmağın yol açtığı baygınlığın düşürdüğü gölge şimdi koyulmuş,

beyninin gerisinde (en görülemeyecek noktada) nesnelerin, ne olduklarını hemen hemen hiç bilemeyeceğimiz kadar karanlıkta kaldığı bir gölün dibine vurmuştu. Orlando şimdi, içinde her şeyin yansıdığı bu göle ya da denize bakıyordu – gerçekten de kimileri, görünürdeki dünya bir an kararınca, bizim en şiddetli tutkularımızın ve sanatın ve dinin, kafamızın gerisindeki karanlık çukurda gördüğümüz yansımalar olduğunu söylerler. Şimdi uzun uzun, derin derin, iyice baktı oraya ve tepeye çıkarken yürüdüğü eğreltiotlu patika bir anda tamamıyla patika olmaktan çıkıp kısmen Serpentine'a dönüştü; akdiken çalılıkları kısmen hanımefendiler ve kartvizit kutuları ve altın kakmalı bastonlarıyla oturan beyefendiler oldular; koyunlar kısmen yüksek Mayfair binalarıydı; her şey kısmen başka bir şeydi, sanki zihni yer yer açık alanların bulunduğu bir ormana dönüşmüştü; ışık ve gölgenin durmadan yer değiştirmesiyle her şey yaklaşıp uzaklaşıyor, birbirine karışıp ayrılıyor, tuhaf şekillerde kaynaşıyor ya da birleşiyordu. Av tazısı Canute'un bir tavşanı kovalaması Orlando'ya saatin dört buçuk civarında olduğunu –gerçekten de saat altıya yirmi üç dakika vardı– hatırlatmadığı sürece zamanı unutuyordu.

Eğreltiotuyla kaplı patika kıvrıla büküle yükselerek tepedeki meşe ağacına ulaşıyordu. Ağaç Orlando'nun ilk gördüğü günden bu yana, ki yaklaşık 1588 yılı olmalıydı, daha da büyümüş, kalınlaşmış, budakları artmıştı, yine de en güzel çağındaydı. Kenarları dantel gibi kıvrımlı gür, küçük yapraklar hâlâ dallarda çırpınıyorlardı. Orlando kendini yere atınca altında ağacın, omurgadan iki yana uzayan kaburga kemiklerine benzeyen köklerini hissetti. Dünyanın sırtına binmiş gitmekte olduğunu düşünmek hoşuna gitti. Sert bir şeye tutunmaktan zevk alıyordu. Kendini yere attığı sırada kırmızı bez ciltli küçük, kare bir kitap deri ceketinin cebinden düştü –

"Meşe Ağacı" adlı şiiriydi. "Keşke bir kürek getirseydim yanımda," diye düşündü. Kökleri kapatan toprak tabakası o kadar inceydi ki aklından geçeni yapıp kitabı oraya gömmesi zor görünüyordu. Hem köpekler toprağı kazıp çıkarırlardı onu. Bu sembolik törenlerde şansın yardımı hiç olmaz diye düşündü. Belki de törenden vazgeçmeliydi. Kitabı gömerken söylemek istediği kısa bir söylev dilinin ucundaydı. (İlk baskının bir nüshasıydı elindeki, hem yazar hem de sanatçı imzalamıştı.) "Bunu bir saygı ifadesi olarak gömüyorum" diyecekti, "toprağın bana verdiğine bir karşılık olarak", aman Tanrım! Yüksek sesle söyleyince sözcükler ne kadar da budalaca geliyorlardı kulağa! Geçen gün bir kürsüye çıkarak kendisini Milton'la (körlüğü dışında) kıyaslayan ve iki yüz ginelik çek veren yaşlı Greene geldi aklına. O zaman bu tepedeki meşe ağacını düşünmüştü Orlando, ve onun bununla ne ilgisi var diye merak etmişti. Övgülerin ve şöhretin şiirle ne ilgisi var? Yedi baskının (daha az değildi kitabın baskıları) kitabın değeriyle ne ilgisi var? Şiir yazmak gizli bir işlem, bir sese karşılık veren bir ses değil miydi? Ve bütün bu gevezelikler ve övgüler ve suçlamalar ve hayranlarla karşılaşmalar ve hayranı olmayanlarla karşılaşmalar şiirin özüyle son derece uyumsuzdu – bir sese karşılık veren bir sesle. Bunca yıldır, diye düşündü, ormanların ve çiftliklerin ve ana kapıların yanında yan yana duran doru atların ve nalbant dükkânının ve mutfağın ve bol bol tahıl, şalgam, ot veren tarlaların ve ters lalelerin ve süsenlerin söylediği o eski, tatlı şarkıya kendisinin kekeleyerek verdiği karşılıktan daha gizli ve daha yavaş ve âşıkların sevişmesini andıran başka ne olabilirdi?

Kitabını toprağa gömmeden, dağınık bir halde yerde bıraktı, bu akşam aydınlatan güneş ve karartan gölgelerle bir okyanusun dibi gibi değişken olan geniş manzarayı seyretti.

Karaağaçların arasından yükselen kulesiyle bir köy gördü; parkta gri çatılı bir malikâne; bir serada tutuşan bir ışık çakması; sarı buğdayların istiflendiği bir çiftlik avlusu. Tarlalarda küme küme kara ağaçlar görülüyordu, tarlaların gerisinde geniş ormanlık araziler uzanıyordu, bir nehir ışıldıyor, sonra yine tepeler çıkıyordu ortaya. Ufukta, Snowdon'un sarp ve kayalık uçurumları bulutların arasından beyaz beyaz görünüyordu; uzaklardaki İskoç dağlarını gördü ve Hebridler'in çevresinde dönenen çılgın akıntıları. Açık denizdeki top atışlarını duymak için kulak kesildi. Hayır – sadece esen rüzgârın sesi vardı. Bugün savaş yoktu. Drake gitmişti; Nelson gitmişti. "Ve şurada," diye düşündü, uzaklara bakan gözlerini yeniden altındaki araziye çevirerek, "bir zamanlar benim topraklarım vardı; çıplak tepelerin arasındaki şu şato bana aitti; neredeyse denize kavuşan şu çayırların tamamı benimdi." Manzara (azalmakta olan ışığın bir oyunu olmalıydı) sarsıldı, bir yığın haline geldi, evlerden, şatolardan ve ormanlardan oluşan bütün bu ağırlığın çadırı andıran eğik yamaçlarından aşağı kaymasına izin verdi. Türkiye'nin çıplak dağları karşısındaydı. Öğle sıcağıydı. Kavrulan dağ eteklerine baktı doğruca. Ayaklarının dibinde keçiler kumlu otları tutam tutam kemiriyorlardı. Tepelerde bir kartal süzüldü. Yaşlı Çingene Rüstem'in boğuk sesi kulaklarında çınladı, "Bununla karşılaştırılınca senin eski uygarlığının ve soyunun, malının mülkünün ne değeri var? Dört yüz tane yatak odasına ve gümüş kapaklı kaplara ve temizlik yapan hizmetçilere ne gerek var?"

O sırada vadide bir kilise çanının sesi duyuldu. Çadıra benzeyen görüntü göçtü ve çöktü. Şimdiki zaman bir kez daha Orlando'nun üstüne aktı ama artık ışık zayıfladığı için eskisinden daha yumuşak oldu inişi, ayrıntıları, ufak tefek şeyleri öne çıkarmıyor, sadece puslu çayırları, içinde lamba yanan

kulübeleri, uyuklayan bir öbek ağacı ve bir yolda karanlığı önü sıra iten yelpaze biçimli bir ışığı gösteriyordu. Çanın dokuzu mu, onu mu yoksa on ikiyi mi vurduğunu bilemedi Orlando. Gece çökmüştü – en sevdiği zamandı gece, geceleyin zihnin karanlık havuzunda düşünceler gündüze göre daha parlak olurdu. Her şeyin biçim aldığı karanlığın ta içine bakmak ve zihnin havuzunda kâh Shakespeare'i, kâh Rus pantolonu giymiş bir kızı, kâh Serpentine'da bir oyuncak sandalı ve sonra Horn Burnu'nun ötesinde dev dalgalara dönüşüp coşan Atlas Okyanusu'nu görmek için bayılmaya gerek yoktu şimdi. Karanlığın içine baktı. İşte kocasının iki direkli gemisi oradaydı, dalganın tepesine çıkıyordu! Gitgide yukarılara tırmanıyordu. Önünde binlerce ölümün beyaz kemeri yükseliyordu. Ah sabırsız, ah gülünç adam, boş yere hep dolaşırdı gemisiyle, fırtınaya yakalanıp Horn Burnu'nun çevresinde. Ama gemi kemerin altından geçip öbür tarafa gitmişti; sonunda kurtulmuştu!

"Coşku!" diye bağırdı Orlando, "coşku!" ve sonra rüzgâr duruldu, sular sakinleşti; dalgacıkların ay ışığında tatlı tatlı kıpırdadıklarını gördü.

"Marmadük Bonthrop Shelmerdine!" diye bağırdı Orlando, meşe ağacının yanında durup.

O güzel, ışıltılı isim göğün içinden çelik mavisi bir tüy gibi düştü. Orlando onun yere inmesini seyretti, yoğun havayı müthiş güzel yararak ağır ağır ilerleyen bir ok gibi döne döne düşüyordu. Gelecekti Shelmerdine; her yer sakinken; dalgalar oynaştığında ve sonbaharı yaşayan ormanlarda benekli yapraklar yavaşça Orlando'nun ayaklarına düştüğünde; leopar hareketsiz kaldığında; ay ışığı sulara vurduğunda ve gökle deniz arasında hiçbir şey kımıldamadığında hep geldiği gibi gelecekti. O zaman gelirdi.

Şimdi her yer sakindi. Geceyarısı olmak üzereydi. Ay, ağır ağır ormanın üzerinde yükseliyordu. Işığı toprağın üzerinde bir hayalet şato kurdu. Bütün pencereleri gümüşe bulanmış büyük ev oradaydı. Ne duvar vardı ne de madde. Her şey hayaletti. Her yer sakindi. Her yer sanki ölü bir kraliçeyi karşılamaya hazırlanır gibi ışık içindeydi. Aşağıya bakan Orlando avluda sağa sola uçuşan koyu renkli tüyler gördü, meşaleler titreşerek yanıyor, gölgeler diz çöküyordu. Bir kraliçe bir kez daha arabasından indi.

"Ev emrinizdedir Hanımefendi," diye bağırdı Orlando, derin bir reverans yaparak. "Hiçbir şey değişmedi. Merhum Lord, babam, size yol gösterecek."

O konuşurken, çanın geceyarısını bildiren ilk vuruşu duyuldu. Şimdiki zamanın soğuk rüzgârı korkutan soluğuyla yüzünü yaladı. Orlando kaygıyla göğe baktı. Bulutlar kararmıştı orasını şimdi. Rüzgâr kulaklarında uğulduyordu. Ama o uğultunun arasından gitgide yaklaşan bir uçağın uğultusunu duydu.

"Geldi! Shel geldi!" diye haykırdı, göğsünü aya açınca (ay şimdi pırıl pırıldı) incileri parıldadı – tıpkı kocaman bir ay örümceğinin yumurtaları gibi. Uçak bulutlardan hızla sıyrıldı ve Orlando'nun tepesinde durdu. Orada asılı kaldı. İncileri karanlıkta fosforlu bir alev gibi yanıyordu.

Artık yetkin bir kaptan olan, dinç, sağlıklı ve çevik Shelmerdine yere atladı, başının üstünden bir tek yabani kuş fırlayıp uçtu.

"Kaz bu!" diye bağırdı Orlando. "Yabankazı..."

Ve geceyarısını bildiren vuruşların on ikincisi duyuldu; geceyarısının on ikinci vuruşu, on bir Ekim, Perşembe, bin dokuz yüz yirmi sekiz.

KIRMIZI KEDİ'de Virginia Woolf

Mrs. Dalloway, Çeviren: İlknur Özdemir
Deniz Feneri, Çeviren: Kıvanç Güney
Kendine Ait Bir Oda, Çeviren: İlknur Özdemir
Dalgalar, Çeviren: İlknur Özdemir
Yıllar, Çeviren: Dilek Berilgen Cenkciler
Dışa Yolculuk, Çeviren: İlknur Özdemir
Orlando, Çeviren: İlknur Özdemir
Yaşlı Kadın ve Papağan, Çeviren: İlknur Özdemir

Virginia Woolf'un, yakın arkadaşı, karizmatik, biseksüel yazar Vita Sackville-West için yazdığı *Orlando*, eğlenceli, fantastik bir 'sahte biyografi'. Canı istediğinde bukalemun gibi biçim, daha doğrusu cinsiyet ve kimlik değiştiren tarihi bir karakterdir Orlando. Erkek olarak başladığı hayatını kadın olarak sürdürür, on altıncı yüzyılda soylu bir aileye doğar, birkaç yüzyılı hızla yaşar, bir gecede cinsiyet değiştirir, yirminci yüzyılın ilk yarısına bir kadın yazar kimliğiyle ulaşır. Delikanlılığında Kraliçe'nin sevgilisi olur, İngiltere Kralı tarafından İstanbul'a büyükelçi olarak gönderilir; Çingenelerin arasında da yaşar, saraylarda da; edebiyat sevdalısı, melankolik bir şairdir; çeşitli kimliklerde çıkar karşımıza Orlando ve değişken ruh halleriyle, yaptıklarıyla hep şaşırtır. Viktorya Dönemi değerlerini eleştiren ve cinsiyet, özgüven, hakikat, kimlik, kişinin toplumdaki yeri, edebiyat gibi konulara şiirsel bir üslupla dokunan Woolf'un kendi deyişiyle *Orlando*, yazarlık yaşamında tasasız bir tatil; kafaları karıştırıyor, ne yana döneceği belli olmuyor ve bu yüzden de keyifli.

"Kuşkusuz Woolf'un en yoğun eseri, çağımızın da en olağandışı romanlarından biri."

Jorge Luis Borges

1676000 40697

8-605-4927-65-4

KIRMIZIKEDİ